

Slovenska politika na Štajerskem v letih 1900–1914

... Kot je lepo prikazal avtor v jedru svoje knjige, se je med obema slovenskima meščanskima blokoma po letu 1907 vnel enako hud boj za politično prvenstvo, kot je bil dotlej značilen za Kranjsko. Zaustaviti ga ni uspelo niti starim "slogaškimi politikom", ki so se povezali v konservativno Stranko zedinjenih Slovencev (dr. Miroslav Ploj) in ustanovili Spodnještajerski narodni svet, niti vedno hujšemu pritisku nemškega nacionalizma, ki je s pomočjo nemških "obrambnih" organizacij (Südmark in Deutscher Schulverein) načrtno gradil "nemško mostišče" od Šentilja do Maribora. Iz tega boja je izšla kot popolna zmagovalka katoliška Slovenska kmečka zveza z dr. Antonom Korošcem na čelu, ki je na deželnozborskih volitvah 1909 osvojila vse možne slovenske mandate - razen enega. Vpliv Narodne stranke na čelu z dr. Vekoslavom Kukovcem je bil omejen na mesta in trge, pa še to v glavnem na celjskem območju. Tudi tradicionalno liberalno usmerjena Savinjska dolina je na državnozborskih volitvah 1911 en bloc volila katoliško. ...

... Druga pomembna kvaliteta knjige tiči v dejstvu, da prinaša potreben korektiv pri presojanju slovenskega liberalizma takratne dobe. Medtem ko je bil slovenski liberalni tabor na Kranjskem tako rekoč od formalne ustanovitve Narodne oz. Narodno napredne stranke 1894. v razpadanju (NNS je imela izjemno ozko socialno bazo, nobenega pravega posluha za reševanje socialnih problemov kmeta in delavstva; nasprotovala je politični demokratizaciji, svoje politično delo pa je usmerjala v "farško gonjo"), je bila štajerska Narodna stranka po svojih političnih in socialnih nazorih bistveno naprednejša: imela je večji čut za tegobe kmeta in delavca, bila je za uvedbo splošne in enake volilne pravice. Toda zdi se, da je nastala prepozno, v času, ko je - po zaslugi dr. Antona Korošca - večji del slovenskega političnega prostora že zasedla katoliška Slovenska kmečka zveza. Svoje je dodala aktivnost liberalno usmerjene "štajercijanske" Napredne zveze, ki je s poudarjanjem sloge med Nemci in Slovenci ter izrazito protijugoslovansko politiko v letih pred prvo svetovno vojno zlasti v Štajerskem Podravju postala upoštevanja vreden politični faktor.

dr. Janez Cvirn

Branko Goropevšek
ätajerski
Slovenci, kaj hočemo!

Branko Goropevšek

zgodovini.ce

Cena 3.990,00 SIT

zgodovini.ce

ätajerski Slovenci, kaj hočemo!

Biti slovenske krvi, bodi Slovencu ponos!

O AVTORJU

Branko Goropevšek se je rodil 18. oktobra 1966 v Celju. Osnovno šolo je obiskoval v Preboldu, po končani Srednji pedagoški šoli v Celju pa se je vpisal na Pedagoško fakulteto v Mariboru, smer zgodovina in geografija. Po diplomski se je leta 1991 zaposlil v Osrednji knjižnici Celje, na mestu vodje oddelka za

domoznanstvo. Leta 1992 je opravil strokovni izpit iz bibliotekarstva. Leta 2000 je na Filozofski fakulteti v Ljubljani uspešno zagovarjal magistrsko nalogo Slovenci na Štajerskem 1907-14 in pridobil naziv magister zgodovinskih znanosti. Leta 2002 mu je bil podeljen naziv bibliotekar specialista.

Vseskozi je aktiven v slovenskem zgodovinopisju, saj je kot referent sodeloval na številnih znanstvenih simpozijih in strokovnih posvetovanjih s področja zgodovinopisja.

Njegova osebna bibliografija šteje več kot 130 bibliografskih enot, znanstvenih in strokovnih člankov, pretežno iz zgodovine Štajerske v obdobju od druge polovice 19. do sredine 20. stoletja. Med njimi je tudi šest monografskih del. Vrsto let je kot pisec gesel sodeloval z Enciklopedijo Slovenije in pri Slovenski kroniki 20. in 19. stoletja. Bil je tudi urednik številnih zbornikov in drugih strokovnih publikacij.

V letih 1992-1996 je bil predsednik Zgodovinskega društva v Celju. V tem času je društvo organiziralo dva mednarodna znanstvena simpozija; ob 100-letnici celjskega gimnazijskega vprašanja (1995) in 150-letnici Južne železnice (1996), začelo pa je izdajati tudi revijo Zgodovina za vse. Med leti 2002-4 je predsedoval Zvezi zgodovinskih društev Slovenije. V tem času so pripravili dva odmevna simpozija. Prvega leta 2003 o življenju in delu Dušana Kermavnerja, v sodelovanju s SAZU, drugega, Ženske skozi zgodovino, pa v okviru 32. zborovanja slovenskih zgodovinarjev v Celju, leta 2004.

Željo po dodatnem izobraževanju v tujini je izkoristil tudi ob pomoči več štipendij. V letih 1993 in 1994 je v Gradcu koristil štipendiji "Mogersdorf", leta 1995 pa na Dunaju še enomesečno štipendijo Avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo. Oktobra 1999 je ob pomoči mednarodne organizacije Publica Training Placements (CEPP - Centres of Excellence Placement Programme) v berlinski Deželni in mestni knjižnici spoznaval uporabo lokalnih in virtualnih virov v knjižnicah in njihovo bogato in razvejano domoznansko dejavnost.

Od novembra 2001 je direktor Osrednje knjižnice Celje.

Branko Goropevšek

ŠTAJERSKI SLOVENC KAJ HOČEMO!

Slovenska politika na Štajerskem v letih 1906 – 1914

Celje, 2005

zgodovini.ce 3

Branko Goropevšek

ŠTAJERSKI SLOVENCİ, KAJ HOČEMO!

Izdalo in založilo

Zgodovinsko društvo Celje

Zanj

Marija Počivavšek

Urednik

Aleksander Žižek

Uredniški odbor

Bojan Cvelfar, Janez Cvirn, Branko Goropevšek, Tone Kregar,
Marija Počivavšek, Andrej Studen, Aleksander Žižek

Lektor

Marijan Pušavec

Oblikovanje

Triartes, Domjan

Računalniški prelom

Andrej Mohorič

Prevod

Amidas

Tisk

Grafika Gracer

Naklada

400 izvodov

*Slikovno gradivo je iz zbirke in gradiv, ki jih hrani
Oddelek za domoznastvo Osrednje knjižnice Celje.*

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4-18)“1907/1914”

GOROPEVŠEK, Branko

Štajerski Slovenci, kaj hočemo? / Branko Goropevšek ; [prevod v
angleščino Amidas]. - Celje : Zgodovinsko društvo, 2005. -
(Zgodovini.ce ; 3)

ISBN 961-91222-2-4

223853568

VSEBINA

PREDGOVOR	5
ORIS POLITIČNIH RAZMER V SLOVENSKEM TABORU NA ŠTAJERSKEM NA PRELOMU V 20. STOLETJE	9
ČAS ODLOČITEV, KO JE POLITIKA SLOGE DOKONČNO POLOŽENA V GROB	19
ŠTAJERSKI LIBERALCI USTANOVIJO NARODNO STRANKO.....	24
KOCKA JE PADLA, TUDI "KMEČKA ZVEZA STOPI NA DAN ..."	31
NARODNI SVET ZA SPODNJO ŠTAJERSKO -RES "MRTVOROJENO DETE"?.....	36
ŠTAJERSKI SLOVENCİ IN DRŽAVNOZBORSKA VOLILNA REFORMA	47
DRŽAVNOZBORSKE VOLITVE IN ŠTAJERSKI SLOVENCİ.....	60
DRŽAVNOZBORSKE VOLITVE LETA 1907.....	60
DRŽAVNOZBORSKE VOLITVE LETA 1911.....	63
RAZKOL TUDI MED CELJSKIMI SLOVENCİ.....	66
ZARADI POLITIKE SKORAJ BRATOMOR	69
NARODNI SVET PO IZSTOPU ČLANOV SLOVENSKE KMEČKE ZVEZE	74
NARODNI SVET IN POTOVALNI UČITELJ	76
NAPAD NA "ORNIGOV PAŠALUK"	84
DEŽELNOZBORSKA VOLILNA REFORMA 1909.....	97
GIBANJE ZA VOLILNO REFORMO MED ŠTAJERSKIMI SLOVENCİ	97
JESENSKO ZASEDANJE ŠTAJERSKEGA DEŽELNEGA ZBORA PRINESE SPREMEMBE VOLILNEGA REDA.....	102
VSEBINA VOLILNE REFORME	103
ODMEV NA DEŽELNOZBORSKO VOLILNO REFORMO MED ŠTAJERSKIMI SLOVENCİ.....	108
STRANKA ZJEDINJENIH SLOVENCEV OZIROMA KONSERVATIVNA STRANKA.....	111
POGAJANJA ZA SKUPNI NASTOP ŠTAJERSKIH SLOVENCEV NA VOLITVAH V DEŽELNI ZBOR 1909.....	118
ŠTAJERSKE DEŽELNOZBORSKE VOLITVE 1909 IN NJIHOV POMEN	134
KANDIDATI LIBERALNE NARODNE STRANKE IN NJIHOVE OBLJUBE.....	134
KANDIDATI STRANKE ZJEDINJENIH SLOVENCEV	138
KANDIDATI SLOVENSKE KMEČKE ZVEZE	140
VOLILNI BOJ	142
DNEVI ODLOČITVE	145
"KER SO 13. SEPTEMBRA 1908 NEMCI SLOVENCE BILI, ZATO BODO SLOVENCİ SOCIALDEMOKRATA HORVATEKA VOLILI"	148
"LIBERALNA STRANKA JE PORAŽENA, PREMAGANA NA CELI ČRTI"	149
VOLITVE V MESTNI SKUPINI - SLABA UTEHA ZA NARODNO STRANKO	155
POMEN DEŽELNOZBORSKIH VOLITEV 1909	158
OBSTRUKCIJA ŠTAJERSKEGA DEŽELNEGA ZBORA.....	160
AFERA PREKORŠEK RAZBURILA ŠTAJERSKE SLOVENCE	169
"PREMAGALI SMO NASPROTNO STRANKO NA VSEJ ČRTI".....	178

VIRI IN LITERATURA.....	182
1. Neobjavljeno arhivsko gradivo	182
2. Časopisi in druga periodika.....	182
3. Enciklopedije in leksikoni	183
4. Knjige in druge publikacije.....	183
SUMMARY	
STYRIAN SLOVENES, WHAT DO WE WANT!	
Political history of the Styrian Slovenes from the end of the policy of unity in 1906/07 to the outbreak of the First World War	190
PRILOGA 1.	
Pravila Narodnega sveta za Spodnjo Štajersko	193
PRILOGA 2.	
Program Narodne stranke za Štajersko.....	201
Resolucije, sprejete na 12 velikih javnih shodih Narodne stranke za Štajersko dne 23. 2. 1908.....	201
Volilni program Narodne stranke za volitve v deželni zbor 1909 "Slovensko ljudstvo!"	201
Resolucije, sprejete na III. glavnem zboru Narodne stranke za Štajersko dne 6. 12. 1909	201
PRILOGA 3.	
Štajerski Slovenci, kaj hočemo?	215
PRILOGA 4.	
Pravila Slovenske kmečke zveze za Štajersko	255

PREDGOVOR

Slogaška politika, ki je v zadnjih desetletjih 19. stoletja krepila slovensko nacionalno zavest, je na Štajerskem ob koncu stoletja začela razpadati, kar se je prvič resneje pokazalo ob državnoborskih volitvah leta 1897. Do nesporazumov in prikritih bojev za prevlado znotraj enotne slovenske stranke je prihajalo v naslednjih letih še večkrat, vendar je stranka štajerskih Slovencev formalno ostala enotna vse do leta 1906 oz. 1907, ko so strankarski prvaki oblikovali dve stranki, Narodno stranko (liberalno, december 1906) in Slovensko kmečko zvezo (katoliško narodno, januar 1907).

Pričujoče delo prikazuje relativno kratko obdobje slovenske zgodovine na Štajerskem med leti 1906 in 1914. Obravnavani čas je pustil na Spodnjem (slovenskem) Štajerskem močne posledice, saj so številne občine že utrdile slovenski značaj, v političnem pogledu pa se je bil prikrit boj za politično dominacijo na tem območju med liberalnim Celjem in narodno katoliškim Mariborom, kar se je pokazalo predvsem v odzivih ob različnih javnih dogodkih in manifestacijah. Vseskozi je namreč potekal bolj ali manj načelen boj tako med obema slovenskima političnima strankama na Štajerskem, kot tudi med njunima karizmatičnima voditeljema dr. Vekoslavom Kukovcem, ki je vodil celjsko Narodno stranko, in dr. Antonom Koroščem, ki sicer ni bil predsednik Slovenske kmečke zveze, je pa stranko vseskozi poosebljal oziroma vodil neformalno.

Obdobje, ki je v knjigi obravnavano, lahko razdelimo na dve podobdobji:

- prvo od 1906 do 1911
- drugo od 1911 do prve svetovne vojne.

Med leti 1906 in 1911 so se odnosi med obema strankama nenehno spreminjali, odvisni so bili pač od trenutnih političnih razmer na Štajerskem, v monarhiji in svetu. Slogaško usmerjeni politiki, in teh ni bilo malo, so po razcepitvi slovenske stranke želeli nasprotni politični družini povezati v štajerski Narodni svet. Ta bi po češkem vzoru (in tudi po vzoru nemškega Volksrata) deloval kot nadstrankarska organizacija štajerskih Slovencev in reševal samo ključna narodnostna vprašanja - skupna vsem Slovencem. Narodni svet pa (na žalost) ni mogel zaživeti v popolnosti, ker je kmalu postal "trdnjava" štajerskih slogašev.

Toda spodnještajerski Narodni svet in njegov predsednik dr. Juro Hrašovec, ki so mu iz obeh političnih taborov očitali politični oportunističnost, imata nedvomno velike zasluge, da so štajerski Slovenci obeh političnih opcij v najkriticnejših trenutkih le uspeli združiti moči. To je bilo najbolj očitno ob septem-

brskih dogodkih leta 1908, občasno pa tudi na volitvah v jezikovno mešanih občinskih in okrajnih zastopih. Žal pa skupnih kandidatur ob deželnih (1909) in državnozbornskih volitvah (1907, 1911) nikoli ni bilo, čeprav so poskusi v tej smeri bili.

Do prave absurdne situacije je prišlo leta 1909. V predvolilni boj za poslanske sedeže v graškem deželnem zboru so se namreč (neuspešno) spustili tudi slogaši. S tem namenom so na Ptuj ustanovili Stranko zedinjenih Slovencev, ki je tako postala tretja slovenska stranka na Spodnjem Štajerskem. Vendar njeno življenje ni bilo dolgo, saj o njeni dejavnosti po volitvah ni bilo ne duha ne sluha. Čas je pokazal, da je bil poskus dr. Miroslava Ploja, da si pribori deželnozbornski mandat, le obupen predvolilni manevar, ki pa zaradi šibkega zaledja in slabe organizacijske strukture ter nekorektnosti celjskih liberalcev ni mogel računati na uspeh.

Leto 1910 je bilo v znamenju ljudskega štetja, na katerega so se še posebej pripravili štajerski Slovenci oz. spodnještajerski Narodni svet, ki je pripravil privatna štetja. Zanimivo, ta so se močno razlikovala od uradnih štetij, ki jih je pripravila oblast.

Po državnozbornskih volitvah 1911 se začne drugo obdobje, za katerega je značilna popolna dominacija Slovenske kmečke zveze. Rezultati volitev so bili za Narodno stranko porazni, saj nihče od njenih kandidatov na volitvah ni uspel v nobenem "slovenskem" volilnem okraju na Štajerskem premagati protikandidatov Slovenske kmečke zveze. Tudi v dveh tradicionalno liberalnih volilnih okrajih, ki sta obsegala štiri sodne okraje Mislinjske, Šaleške in Zgornje Savinjske doline ter dva sodna okraja Spodnje Savinjske doline, sta zmagala kandidata Slovenske kmečke zveze. Prvega je Slovenska kmečka zveza uspela štajerskim liberalcem iztrgati iz rok že ob nadomestnih državnozbornskih volitvah 1910, ko je v graškem deželnem zboru pokojnega liberalnega predstavnika Vinka Ježovnika zamenjal dr. Karel Verstovšek. Leto kasneje je dr. Verstovšek volilni uspeh ponovil še enkrat, Slovenski kmečki zvezi pa je na volitvah 1911 uspel še en veliki met, ko je dr. Anton Korošec v Spodnji Savinjski dolini premagal liberalnega protikandidata, žalskega župana Franca Robleka. Spreten manevar, ko so v boj spustili samega 'spiritus agens' kmečke zveze, dr. Antona Korošca, je v celoti uspel.

Liberalna Narodna stranka je bila v celoti poražena in to se je v njenem delovanju v zadnjih letih pred izbruhom prve svetovne vojne močno poznalo. Prejšnje razpoznavne politike celjskih liberalcev kar naenkrat ni bilo več. V deželnem zboru, kjer so štajerski Slovenci vsa leta bili obstrukcijski boj, edini

poslanec Narodne stranke, dr. Vekoslav Kukovec kot "*divjak*" nikakor ni mogel priti do izraza. Nastopil je politični dolgčas, ki je kljub občasnim političnim in nacionalnim ekscesom trajal vse do izbruha vojne leta 1914.

Knjiga, ki je pred vami, je nekoliko predelana magistrska naloga, ki sem jo leta 2000 uspešno zagovarjal na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. Ob tej priložnosti bi se rad zahvalil mentorju akademiku prof. dr. Vasiliju Meliku, somentorju in recenzentu prof. dr. Janezu Cvirnu, somentorju prof. dr. Francu Rozmanu in Osrednji knjižnici Celje za pomoč pri nastanku naloge. Še posebej bi se rad zahvalil članom izvršnega odbora Zgodovinskega društva Celje, ki so moje delo uvrstili v založniški program društva. Ob koncu velja posebna zahvala tudi vsem ostalim, na tem mestu neimenovanim, ki so mi pri delu pomagali tako z nasveti kot z dragocenimi in koristnimi informacijami.

ORIS POLITIČNIH RAZMER V SLOVENSKEM TABORU NA ŠTAJERSKEM NA PRELOMU V 20. STOLETJE

Slovenska politika na Štajerskem je po razcepu, ki se je zgodil v letih 1875-76, naslednja tri desetletja delovala v znamenju politike sloge. Slovenci so se organizirali. S tem namenom so na pobudo Lavoslava Gregorca¹ v Mariboru 1882 ustanovili enotno politično društvo, katerega namen je bil “razširjati med slovenskim ljudstvom politično in gospodarsko izobraževanje, vzbujati narodno zavest, braniti narodne in državljanske pravice slovenskega naroda in pospeševati ustavni razvoj avstrijske države na krščanski podlagi”.² O vzrokih za ustanovitev političnega društva nam zgovorno pričajo tudi besede Josipa Vošnjaka³ z ustanovnega sestanka, kjer je med drugim dejal: “Poslanci potrebujejo pojasnil, zaslombe sploh; kamorkoli pogledamo, treba složnega nastopanja.”⁴ S temi besedami je dejansko nakazal (slogaško) smer političnega delovanja društva. Politika sloge je bila v tem času nujnost, ki je vse do leta 1906/7 dajala dejanski pečat slovenski politiki na Štajerskem. Tako se je tudi v štajerskem primeru potrdila ugotovitev zgodovinarja in akademika prof. dr. Vasilija Melika, da večja ko je nevarnost za narod, bolj je njegova politika enotna.⁵

Nekaj prvih let je imelo Slovensko politično društvo, kakor se je imenovalo, največjo zaslombo v Mariboru, po smrti Mihaela Hermana (1883)⁶ in Božidarja Raiča (1886)⁷ ter po prihodu dr. Ivana Dečka⁸ v Celje in Lavoslava Gregorca v Novo Cerkev pa se je center odločanja v slovenski politiki na Štajerskem preselil v Celje. V mestu ob Savinji se je združevala nova politična elita, ki je v nekaj letih zamenjala (naj)starejšo generacijo slovenskih politikov na

¹ Slovenski biografski leksikon (SBL), prva knjiga, Ljubljana 1925-32, str. 257-258; Enciklopedija Slovenije (ES), 3. zvezek (Eg-Hab), Ljubljana 1989, str. 384; Branko Marušič, Sto slovenskih politikov, Ljubljana 2002, str. 44-45, 74-75.

² Slovenski gospodar, 12. januar 1882; Slovenski narod, 14. januar 1882; Franjo Baš, Doba Ivana Dečka, v: Prispevki k zgodovini Severovzhodne Slovenije, Maribor 1989, str. 66; Fran Erjavec: Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928, str. 47.

³ SBL, štirinajsti zvezek, Ljubljana 1986, str. 584-588, ES, 14. zvezek (U-We), str. 362; Jože Hudales, Dr. Josip Vošnjak, Velenje 1981.

⁴ Slovenski gospodar, 12. januar 1882; Slovenski narod, 14. januar 1882; Baš, Doba Ivana Dečka, str. 66. Josip Vošnjak: Splošni politični položaj na Slovenskem, v: Josip Sernek, Spomini (ponatis), Celje 2003, str. 80-86.

⁵ Melik, Volitve na Slovenskem, Slovenska matica, Ljubljana 1965, str. 262.

⁶ SBL, prva knjiga, str. 317.

⁷ SBL, tretja knjiga, str. 9-13; Marušič, Sto slovenskih politikov, str. 162-163.

⁸ SBL, prva knjiga, str. 127; ES, 2. zvezek (Ce-Ed), str. 183; Marušič, Sto slovenskih politikov, str. 44-45.

Štajerskem. Ob dr. Ivanu Dečku so jo predstavljali še dr. Josip Sernec,⁹ Mihael Vošnjak,¹⁰ Josip Žičkar,¹¹ dr. Juro Hrašovec¹² in številni drugi. Prihod dr. Dečka, najmarkantnejše politične osebnosti spodnještajerske politike v Celje, je pozitivno vplival pri *“slovenski ofenzivi na celjsko mesto, pri zavojevanju celjskega okrajnega zastopa v borbi za celjsko gimnazijo, pri ustanovitvi Južnoštajerske hranilnice in pri smotni organizaciji narodnega celjskega meščanstva in njegovega gospodarstva”*.¹³ Hkrati je to obdobje pomenilo vrhunec politike sloge, saj je po političnem “odhodu” dr. Dečka slogaštvo kmalu razpadlo in se razdelilo v dve politično si nasprotni opciji.

Dr. Ivan Dečko

Pomen mesta ob Savinji je dvignil tudi prihod narodno dejavnega ljubljanskega podjetnika Dragotina Hribarja,¹⁴ ki je v Celju ob pomoči Celjske posojilnice ustanovil Društveno tiskarno in že leta 1891 začel izdajati slovenski politični časnik Domovina, katerega uredniška politika je vseskozi zagovarjala politiko sloge.¹⁵ Hribarjeva tiskarna je bila edina slovenska v mestu, kajti tiskarna Jeretinovih je že v sedemdesetih letih prešla v nemške roke (lastnik je postal celjski podjetnik Rakusch), kjer so potem tiskali nemški časnik Cillier Zeitung oz. Deutsche Wacht, in razen revije Popotnik kasneje ni več tiskala slovenskih publikacij. Podjetni Hribar, ki je kot založnik in tiskar novih slovenskih knjig in revij za polnih enajst let postal duša kulturnega življenja v Celju in Posavinju, je poleg Domovine od leta 1892 tiskal še vsakoletni Ilustrovani narodni koledar in mesečnik slovenskega dijaštva Vesna (1892-1894).¹⁶

⁹ Janez Cvirn, Josip Sernec, domoljub z dežele, v: Josip Sernec, Spomini (ponatis), Celje 2003, str. 93-161; SBL, tretja knjiga, str. 294-295; ES, 11. zvezek (Savs-Slovenska m), str. 53.

¹⁰ SBL, štirinajsti zvezek, str. 588-589; ES, 14. zvezek (U-We), str. 362.

¹¹ SBL, petnajsti zvezek, str. 967.

¹² SBL, prva knjiga, str. 341.

¹³ Baš, Doba Ivana Dečka, str. 65.

¹⁴ SBL, prva knjiga, str. 352-353; Enciklopedija Slovenije, zvezek 4 (Hac-Kare), str. 52.

¹⁵ Več o tem: France Jesenovec, Pogled v Hribarjevo Domovino, v: Celjski zbornik (CZb) 1964, str. 181-194.

¹⁶ Vesna je bila mesečnik slovenskega narodno-radikalnega dijaštva, ki so jih po reviji imenovali Vesnjani. V programu so imeli zapisano: *“Vesna bode klicala glasno nekako zaspano slovensko dijaštvo k istej zavednosti, kakoršno imajo bratje Hrvati in Čehi. Vzgajala bode zarod mladih pisateljev ter bode zvest kažipot vsakemu dijaku k pravi idealom.”* Revijo je “tiskal in zalagal” Dragotin Hribar.

V času, ko se je politika na Kranjskem že strankarsko organizirala in ko je "trdi novodobni klerikalizem" poudarjal, da je "liberalizem njegov poglavitni nasprotnik"¹⁷ in ko je taisti katoliški tabor na Slovenskem poudarjal, da je narodnostno vprašanje drugotnega pomena, samo da bi se ločil od liberalno usmerjenih katolikov, slogaških konservativcev in (pravih) liberalcev,¹⁸ je slovenska politika na Štajerskem imela povsem drugačne težave, ki jih je hočeš nočeš morala reševati v korist vseh, ne glede na nazorska in politična naziranja. Tako krog štajerskih politikov ni sledil poti razkola, kot se je to po I. katoliškem shodu (1892) zgodilo na Kranjskem, kajti tudi uradni predstavnik štajerskih Slovencev na shodu, dr. Josip Sernek, je s svojim slogaško naravnanim govorom jasno pokazal nadaljnjo politično orientacijo.¹⁹

Aktivna politika štajerskih Slovencev je kmalu začela kazati sadove tudi na drugih področjih. Nemce so vsebolj potiskali v mesta, pri deželno in državnozborskih volitvah so osvajali kmečko kurijo in celjsko mestno kurijo. Z zmago na volitvah v celjskem okrajnem zastopu leta 1889,²⁰ predvsem pa z zmago v celjski okoliški občini (1891), tj. v celjskem industrijskem bazenu, so celjski Slovenci obkolili (nemško) mestno občino.²¹ Velike uspehe so dosegli tudi na jezikovnem področju. Leta 1892 so s t. i. jezikovno naredbo dosegli, da je mestna občina morala, čeprav se je tega vseskozi branila, sprejemati vloge tudi v slovenščini. Nemci v mestu so se zaradi nenehnih slovenskih uspehov upravičeno čutili vse bolj ogrožene, zato ne presenečajo njihovi precej radikalni odzivi,²² ki so dosegli vrhunec leta 1895. Takrat je namreč celjskim Slovincem po več letih naprezanj le uspelo pridobiti utrakvistično nižjo gimnazijo s slovenskim in nemškim učnim jezikom.²³

Prva dva letnika je uredil Srečko Magolič, upravnik Hribarjeve tiskarne, zadnjega pa Fran Tominšek. V leposlovni reviji Vesna so sodelovali številni vidnejši slovenski intelektualci: Fran Govekar, Vladimir Ravnihar, Ivan Bernik, Ivan Robida, Rado Murnik, Janko Vencajz, Fran Ksaver Meško in drugi. Prim.: France Jesenovec, Dunajsko-celjska Vesna, v: CZb 1971-1972, str. 319-330.

¹⁷ Janko Pleterski, Nekaj vprašanj slovenske zgodovine v desetletju 1894-1904, v: ZČ 1977, str. 15.

¹⁸ Pleterski, Nekaj vprašanj, str. 19.

¹⁹ Jesenovec, Pogled, str. 183-184; Cvirn, Josip Sernek, str. 135-136.

²⁰ Janko Orožen, Politični razvoj v Celju in celjski pokrajini od 1848 do 1913, v: Časopis za zgodovino in narodopisje (ČZN), 1971, št. 2, str. 232.

²¹ Prav tam.

²² Več o tem: Janez Cvirn, Boj za Celje, Politična orientacija celjskega nemštva 1861-1907, ZZDS, Ljubljana 1989, str. 46.

²³ Janez Cvirn, Celjsko gimnazijsko vprašanje (1893-1895), v: Kronika (45) 1997, št. 1-2, str. 101-102; Branko Goropevšek, Celjsko gimnazijsko vprašanje 1895-1914, v: Kronika (45) 1997, št. 1-2, str. 112-125.

Naslednji dve desetletji sta tako bili v znamenju sovraštva med obema nacionalnima taboroma in pogosto se je zgodilo, da so namesto argumentov padale napisne table in žvenketala okenska stekla na nasprotnikovih hišah ter da so precej pogosto pele pesti, vročekrvneži na obeh straneh pa so za razreševanje medsebojnih sporov pogosto uporabljali tudi močnejša “prepričevalna” orožja.²⁴

Kljub radikalnejši politiki štajerskih Slovencev pa je občasno že bilo moč (za)čutiti razpoke v enotnem nastopanju in javljale so se prve kritike na račun slogaške politike. Na Štajerskem sta se vse hitreje oblikovali politični skupini, ki sta z vsakim letom pridobivali večjo in jasnejšo razpoznavnost. Konservativna mariborska, idejni krog Slovenskega gospodarja, in liberalnejša celjska, idejni krog Domovine, sta se politično hitro razhajali in si postajali vse bolj nasprotni. Razcep se je posredno kazal že v letih 1892-94, ko je Slovenski gospodar objavil nekaj strankarsko precej obarvanih kritik na račun dijaške Vesne, ki je v tem obdobju izhajala v Celju.²⁵ Resnejše nevarnosti za politično diferenciacijo po kranjskem vzoru pa takrat še ni bilo.

Prvi javni in zelo resen razcep v slovenski slogaški politiki na Štajerskem pa se je nakazal leta 1896, ko je v brežiškem volilnem okraju na deželnozborskih volitvah ob uradnem kandidatu slovenske stranke Josipu Žičkarju kandidiral tudi predstavnik liberalcev Ivan Balon.²⁶ Velik odmev je imela tudi dvojna kandidatura pri volitvah v državni zbor leto kasneje (1897), ko sta si stala nasproti kandidat liberalne struje celjski časnikar Dragotin Hribar in kandidat katoliškega tabora dekan Josip Žičkar. Razmere so bile toliko bolj zapletene, ker je Slovensko politično društvo sprva postavilo za uradnega kandidata Hribarja, tej odločitvi pa se je odločno uprla vse močnejša in politično aktivnejša mariborska katoliška skupina. Spopad med obema frakcijama se je manifestiral zlasti v polemikah okrog nerešenega vprašanja organizacije narodnega šolstva, ki je ostajalo vseskozi nerešeno predvsem zaradi ohranjanja politike sloge.²⁷ Po nasprotovanju iz Maribora je Hribar kandidaturo vrnil Slovenskemu političnemu društvu, to pa je za novega kandidata postavilo Žičkarja, ki je s tem postal uradni slovenski kandidat. Z enotno kandidaturo so štajerski Slovenci sicer za nekaj časa še obranili politiko sloge, vendar je tudi s takšnimi dejanji “*slogaštvo postalo kulturnopolitično mrtvo, kakor so bili kulturnopolitično mrtvi tudi liberalni predstavniki slogaštva,*

²⁴ Takšne homatije so se dogajale predvsem ob otvoritvi Narodnega doma in blagoslovitvi zastave Celjskega pevskega društva 1897, prihodu Čehov v Celje 1899, septembrskih dogodkih 1908, celjskem sokolskem zletu 1910 itd.

²⁵ Orožen, *Politični razvoj*, str. 249.

²⁶ Melik, *Volitve*, str. 392.

²⁷ Baš, *Doba Ivana Dečka*, str. 75.

Dragotin Hribar

nasprotno od konservativnih sil", kot je dejanje komentiral Franjo Baš.²⁸ Baš je bil tudi mnenja, da je Hribar izgubil zaupanje mariborske katoliške frakcije zaradi podpore socialdemokratov njegovi kandidaturi. Ti so javno izjavljali, da bodo zanj glasovali v morebitni ožji volitvi.²⁹

Politika sloge je bila še istega leta ponovno utirjena v stare tirnice, kar se je pokazalo tudi z udeležbo štajerskih Slovencev na vseslovenskem shodu v Ljubljani.³⁰ Slovenska politika sloge se je izražala tudi v štajerskem deželnem zboru, pa čeprav Slovenci niso imeli

številčnemu stanju primerne in zadostnega poslanstva. Na prehodu v dvajseto stoletje so slovenski poslanci nekaj časa celo obstruirali delo v štajerskem deželnem zboru. Zavrnitve nemške večine glede delitve deželnega šolskega sveta na slovenski in nemški oddelek, spremembe deželnozborskega volilnega reda v prid Slovincem in ustanovitev slovenske kmetijske šole v Šentjurju pri Celju so bili zadosten razlog za politično abstinenco. S presledki so jo nadaljevali vse do novembra 1902, ko so dosegli za Slovence pomembno koncesijo, saj je bil za namestnika deželnega glavarja ponovno imenovan dr. Fran Jurtela³¹.

Na prehodu stoletja je bila politika sloge ponovno na preizkušnji. Osrednje Slovensko politično društvo je postajalo vse pasivnejše in politični položaj na Štajerskem so vse bolj obvladovale "posamezne osebnosti s svojimi nazori in posamezni kraji s svojimi interesi", kot je takratne politične razmere z nekaj besedami zanimivo povzel Franjo Baš.³² Prav to in pa narodni poudarek političnemu življenju je omogočalo "življenje političnega slogaštva" še nekaj let. Istočasno pa je na Štajerskem potekala (že druga) menjava generacij in miselnosti, saj so mladi politiki vse bolj nadomeščali stare narodnjake. "Tako mariborsko, kakor celjsko vodstvo sta podraščali mladi generaciji; krščanskosocialna v Mariboru se je držala načel I. katoliškega shoda in J. E. Kreka, narodnonapredna v Celju pa načel mladočehov

²⁸ Prav tam.

²⁹ Baš, Doba Ivana Dečka, str. 43.

³⁰ Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 66-67.

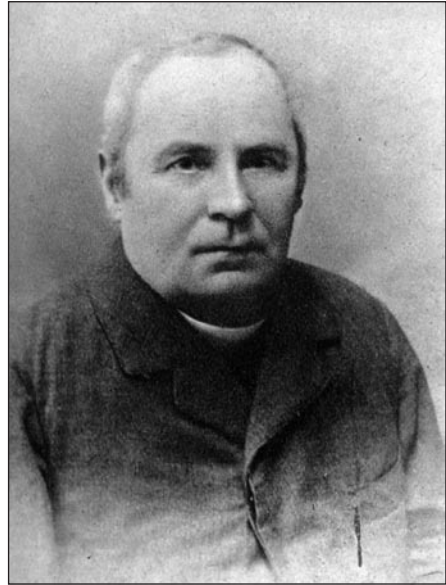
³¹ SBL, prva knjiga, str. 418.

³² Baš, Doba Ivana Dečka, str. 68.

in ljubljanskih naprednih narodnjakov.”³³

Tak politični ustroj je imel neposreden vpliv tudi na okolico. Celje je s časnikom Domovina imelo precejšen vpliv predvsem na področju Posavinja in Posavja ter meščanskotrško prebivalstvo, Maribor s Slovenskim gospodarjem pa v Podravju in štajerskem delu Pomurja na podeželsko kmečko prebivalstvo.³⁴

V odnosu med liberalnim in katoliškim taborom na Štajerskem je zanimiva še ena ugotovitev, ki pravi, da so se Štajerci borili zoper narodne nasprotnike “s strnjениm nastopom, podprtим s katoliškonarodno ideologijo Maribora, kateri so se podredili tudi liberalni Celjani”, vendar je bil uspeh dokaj klavrn, saj so s tem le povezali slovensko Štajersko “na katoliško Ljubljano”,³⁵ to pa ni prineslo ne Mariboru ne Celju v narodnostnem oziru ničesar novega.³⁶

Lavoslav Gregorec

V prvih letih dvajsetega stoletja je torej prišlo v slovenskem taboru na Štajerskem do velikih političnih sprememb. Vladajoča garnitura je izgubljala orientacijo in zapravljala svoj položaj. Sloga je vse bolj postajala anahronizem, saj so na dnevni red prihajale teme, ki so presegle gole okvire narodnojezиковnih problemov, na katerih je temeljila njena politika.³⁷ V ospredje so silili problemi socialnega, gospodarskega in kulturnega značaja, ob katerih so se lomila kopja različnih ideoloških nazorov. Vendar se teh vprašanj nihče iz stare garniture politikov ni hotel ali mogel zavestno lotiti, ter s tem prevzeti nase krivdo morebitnega dokončnega razbitja politike sloge.³⁸ Mladi intelektualci, ki so se ob menjavi generacij uveljavljali v družbi, so že na začetku uvideli, da je sloga postala glavni zaviralec napredka, kajti slogaški politiki so še vedno imeli moč nad narodom, tudi finančno, mladi, še neuveljavljeni politiki pa so potrebovali

³³ Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 129-130; Baš, Doba Ivana Dečka, str. 74.

³⁴ Baš, Doba Ivana Dečka, str. 78.

³⁵ Primernejši je izraz Kranjska, saj je Ljubljana vseskozi kazala izrazito liberalno lice.

³⁶ Baš, Doba Ivana Dečka, str. 78.

³⁷ Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 136.

³⁸ Baš, Doba Ivana Dečka, str. 71.; Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 136.

ogromno energije in znanja, da so svoje ideje sloge vajenim ljudem lahko predstavili in jih tudi uveljavili.

Politika sloge je bila na Štajerskem ponovno na resni preizkušnji leta 1901. Ob državnozborskih volitvah so se ponovno pojavile dvojne kandidature, ki so spet govorile, da je s politiko sloge nekaj hudo narobe. Ponovno sta si stala v istem volilnem okraju nasproti Dragotin Hribar in Josip Žičkar. Rezultat je bil identičen tistemu iz leta 1897. Hribar je bil zopet poražen.³⁹

V tem letu (1901) je bilo še več znamenj, ki so nakazovala, da se slogi čas nepreklicno izteka, vendar takrat še nihče ni hotel ali ni mogel prekoračiti političnega Rubikona in usodno prekiniti z dotakratno politiko. Že omenjene volitve so dobile svoj (neslavni) epilog v državnem zboru, kjer so se slovenski štajerski poslanci vključili v različne poslanske klube. Berks in Žičkar sta vstopila v Šusteršičev Slovanski centrum, Ploj in Robič pa v Hrvaško slovenski klub, kar je v štajerskem katoliškem taboru povzročilo veliko ogorčenja in razburjenja ter povzročilo še hitrejšo politično razhajanje.⁴⁰

Katoliški tabor, v katerem je doraščala generacija "treh risov", posebno politično genialna osebnost dr. Antona Korošca,⁴¹ je vse pogosteje napadal liberalno misleče štajerske politike, hkrati pa zavračal politiko sloge, ki je postajala neučinkovita. Mariborska politična skupina, ki je že bila prepojena z načeli Kreka in Šusteršiča, je hotela to naziranje prenesti tudi na Spodnjo Štajersko. Najradikalnejši je bil v tem oziru že omenjeni dr. Anton Korošec, ki je junija 1901, na ustanovnem zboru Katoliškega političnega društva v Slovenski Bistrici, prvič javno in ostro kritiziral tedanjo slovensko uradno politiko na Štajerskem, "češ da je brez vodstva, brez smeri, brez načel, a poslanci brez stikov z ljudstvom".⁴² Na istem mestu je prvič tudi javno zahteval ustanovitev katoliške slovenske kmetijske stranke.⁴³ Tudi pismo dr. Ivanu Dečku, ki ga je jeseni 1901 napisal dr. Anton Korošec, ima podobno politično težo. V njem je zahteval, da v odbor celjske Zveze slovenskih posojilnic vključijo tudi njihovega predstavnika, češ da to pogojujejo spremenjene politične razmere na Spodnjem Štajerskem.⁴⁴

³⁹ Melik, Volitve, str. 275.

⁴⁰ Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 128-129.

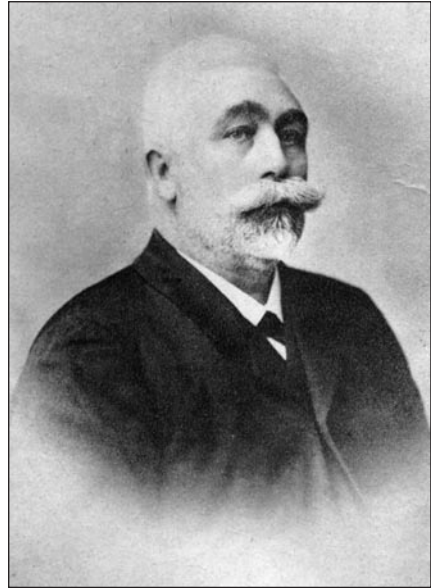
⁴¹ SBL, prva knjiga, str. 517-520. V skupino "treh risov" so poleg dr. Antona Korošca prištevali še dr. Antona Jerovška in dr. Frana Kovačiča.

⁴² Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 130.

⁴³ SBL, prva knjiga, str. 517-520.; Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 30.

⁴⁴ Janko Orožen, Politični razvoj, str. 249.

Nastopi dr. Antona Korošca in njegovih somišljenikov so vzbudili živahnije gibanje v obeh slovenskih političnih skupinah, kar se je nenazadnje pokazalo tudi na deželnozborskih volitvah naslednje leto (1902). Na volitvah je bilo (ponovno) postavljenih več dvojnih kandidatur,⁴⁵ največ pozornosti pa je prav gotovo vzbujal volilni boj v ljutomerskem kmečkem volilnem okraju, kjer sta kandidirala dr. Korošec in predstavnik štajerskih liberalcev Ivan Kočevar.⁴⁶ Volilni rezultati so zmago prinesli slednjemu, za volilni poraz dr. Korošca pa so v katoliškem taboru krivili mariborskega škofa Napotnika, ki naj bi s svojim nasprotovanjem onemogočil njihovega kandidata.⁴⁷

Ivan Kočevar

Po porazu na volitvah je Koroščeva skupina spremenila način dela in svoje moči usmerila predvsem na družbeno in prosvetno delo ter si z doseženimi rezultati kmalu pridobila zaupanje med kmečkimi množicami, predvsem v Podravju in Slovenskih goricah.

Voditelji v katoliškem taboru so svoje politično delovanje ponovno okrepili v letu 1905. Jeseni, ko je politično življenje zaradi gibanja ob volilni reformi močno zaživelo, so v štajerskem katoliškem taboru podprli preimenovanje kranjske Katoliško narodne stranke v Slovensko ljudsko stranko.⁴⁸ Sprememba imena ni imela samo formalnega, ampak tudi vsebinski pomen, kajti glavni namen preimenovanja je bil združiti vse katoliško usmerjene stranke po slovenskih deželah v eno stranko, ki bi imela enotno vodstvo in program.⁴⁹ O tem nas prepriča tudi pisanje Slovenskega gospodarja ob tem dogodku: "Sedaj, ko je po imenu stranka postala stranka slovenskega ljudstva, naj tudi v dejstvu postane voditeljica našega naroda ne samo na Kranjskem, ampak po vsem Slovenskem ter naj

⁴⁵ SBL, prva knjiga, str. 517-520.

⁴⁶ SBL, prva knjiga, str. 486.

⁴⁷ Prav tam.

⁴⁸ Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 116. Katoliška narodna stranka se je v Slovensko ljudsko stranko preimenovala 27. novembra 1905.

⁴⁹ Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 116.

brani krepko in odločno, kakor je bil ves dosedanji njeni nastop, pravice celokupnega slovenskega naroda.”⁵⁰

Tudi vnovičen prihod dr. Korošca v Maribor, kamor se je leta 1905 vrnil iz Gradca, kjer je bil po končanem študiju bogoslovja promoviran v doktorja bogoslovja, ni bil zanemarljiv in brez pomena. Njegova akademska izobrazba mu je ob vrnitvi na politični podij nedvomno veliko pomagala, da se je iz prej večkrat zelo zaletavega mladeniča spremenil v izjemno treznega, pragmatičnega in brezkompromisnega politika.

Ob nastopu leta 1906 se je za štajerske Slovence začelo leto preobratov, saj so poleg novega volilnega reda in nadomestnih državnozborskih volitev maja 1906⁵¹ ob koncu istega leta in januarja 1907 dobili tudi dve novi stranki, ki sta poleg socialdemokracije in štajercijanstva močno posegli v politično in vsakdanje življenje Slovencev na Spodnjem Štajerskem.⁵² S pojavom novih strank pa se je tako kot milni mehurček dokončno razblinila želja, da bi politika štajerskih Slovencev še vedno temeljila na programu (preživele) sloge.⁵³

Konec slogaštva na Štajerskem je bil ozko povezan tudi s politično smrtjo dr. Ivana Dečka, saj mu je neozdravljiva bolezen preprečila nadaljnje vodenje štajerskih Slovencev. V Celju se je že pred dokončnim odhodom dr. Dečka s političnega prizorišča začel boj za njegovo nasledstvo, ki je potekal v znamenju medgeneracijskega spopada. Iz tega boja so kot zmagovalci izšli mladi celjski liberalci. Njihov ključni mož je bil celjski odvetnik dr. Vekoslav Kukovec,⁵⁴ ki je veljal za velikega nasprotnika kompromisarstva.⁵⁵ Ob teh “celjskih zdrahah” in političnih zamenjavah katoliški tabor v Mariboru ni ostal ravnodušen. Celo nasprotno, njihova dejanja so pričala, da želijo primat slovenske politike na Štajerskem prenesti nazaj v mesto ob Dravi ter tako po dvajsetih letih ponovno usmerjati in voditi narodno politiko, Celju pa nameniti drugorazredno politično vlogo.⁵⁶ Nasprotja na socialnem, kulturnem in gospodarskem polju, katerih slogaši niso mogli ali niso hoteli reševati, so torej morala počakati na dokončno uveljavitev nove garniture politikov, ki se niso bile več pripravljene povezovati na podlagi “*sentimentalnega slogaštva*”.⁵⁷ In to se je definitivno zgodilo v letih 1906-7.

⁵⁰ Slovenski gospodar, 23. november 1905.

⁵¹ Branko Goropevšek, Nadomestne državnozborske volitve v splošni kuriji na Štajerskem 1906, v: CZb 1992, str. 101-131.

⁵² Franjo Baš: Pisma dr. Antona Korošca dr. Franu Jankoviču, v: ČZN 1970/1, str. 134.

⁵³ Prav tam.

⁵⁴ Marušič, Sto slovenskih politikov, str. 116-117.

⁵⁵ Baš, Pisma, str. 135.

⁵⁶ Baš, Pisma, str. 134.

⁵⁷ Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 129.

Značilnosti slogaškega obdobja in vzroke za njegov neslavni konec je lepo označil tudi Franjo Baš, ko je o tem fenomenu zapisal: "Po svetovnem nazoru združuje slogaštvo aktivno katoliško prepričanje s pasivnim indiferentizmom, ki delujeta na polju politične prosvete strnjeno proti liberalno poudarjenemu nemštvi, za katoliške in narodne težnje, katere se identificirajo. Stališče do sodobnih problemov, zlasti šolstva, pa je terjalo odgovor na vprašanje o vsebini in smeri narodne kulture. Odgovora na to ni mogla dati narodnost z narodnim jezikom, kot je bil slučaj v XIX. stoletju, temveč odločitev za katoliško ali napredno kulturno smer. Z odločitvijo o teh vprašanjih se opredelijo Štajerski Slovenci in končajo tako Dečkovo dobo, ki postane s tem tudi

Božidar Raič

zaključek narodnojezikovnega preporoda štajerskih Slovencev, kateremu sledi v bodoče kulturnopolitični razvoj na narodnih in jezikovnih temeljih, izgrajenih na slogaštvu."⁵⁸

⁵⁸ Baš, Doba Ivana Dečka, str. 78.

ČAS ODLOČITEV, KO JE POLITIKA SLOGE DOKONČNO POLOŽENA V GROB

Že ob smrti državnozbornskega poslanca in velikega zagovornika politike sloge dekana Josipa Žičkarja jeseni 1905 je bilo v obeh taborih čutiti močno politično napetost. Skupnih akcij skoraj ni bilo, dokaj složno so nastopali le stari in prekaljeni deželni poslanci. Ti so po večini še prisegali na politiko sloge, a so njihove zvezde z boleznijo in predčasnim odhodom dr. Dečka s političnega prizorišča hitro zahajale. Na Spodnjem Štajerskem se je pričel hud boj za politične pozicije. Da so tokrat politiki sloge res šteti zadnji dnevi, so prve pokazale nadomestne državnozbornske volitve maja 1906, ko so prvaki obeh slovenskih političnih smeri že dolgo le navidezno slogo tudi javno položili v grob.⁵⁹

Kot so velevala takratna pravila Slovenskega političnega društva, so tudi za tokratne nadomestne volitve politični prvaki izbrali kandidata štajerskih Slovencev na *“shodu zaupnih mož”*, ki se je zgodil v celjskem Narodnem domu 10. maja. Odločitev štajerskih politikov, da bo njihov uradni kandidat dr. Anton Korošec, so naletele v nekaterih krogih na izjemno hud odpor, posebno med celjskimi liberalci in zasavskimi socialdemokrati. Sledile so številne manifestacije, na katerih so obtoževali *“terorizem, s katerim se je pritiskalo na zaupne mož”*.⁶⁰ Ker se nasprotniki dr. Antona Korošca z njegovo kandidaturo niso strinjali, so postavili svojega protikandidata, celjskega ključavničarja Ivana Rebeka. Ta se je zaradi upoštevanja sklepov zaupnega shoda kandidaturi sicer uradno odpovedal, vendar s sila dvoumno izjavo, da *“ne more delavcem zabranjevati prostega mišljenja ob volitvah”*.⁶¹

Kratek predvolilni boj, ki je bil izjemno hud in brezkompromisen, je *“med samimi Slovenci začel ljut boj, kakoršnega še slovenska politika na Štajerskem ni doživela”*.⁶² V takšnem duhu so potekale tudi volitve (29. maja), ki so sicer prinesle gladko zmago uradnemu kandidatu štajerskih Slovencev dr. Antonu Korošču, vendar je nepričakovano veliko glasov dobil tudi kandidat štajerskih liberalcev in slovenskih socialdemokratov Ivan Rebek.⁶³ Volitve so tako vsem, tudi najvernejšim slogašem pokazale in dokazale, da se je politični razkol med

⁵⁹ Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 136.

⁶⁰ Domovina, 18. maj 1906.

⁶¹ Prav tam.

⁶² Slovenski gospodar, 31. junij 1906.

⁶³ Nadomestne volitve maja 1906 so prinesle veliko zmago *“še združenim”* Slovincem, posebno mariborski politični garnituri, v imenu katere je dr. Anton Korošec kandidiral. Rezultat, ki ga je dosegel, mu je omogočil, da je postal državni poslanec brez t. i. ožje volitve. Med 29.115 veljavno oddanih glasov je 19.153 (65,8 %) pripadlo dr. Antonu Korošču, 7.025 (24,1 %)

štajerskimi Slovenci “*de facto*” že izvršil. V to nas lahko dodatno prepričajo še besede dr. Korošca. Ta je ob zmagi v zahvalo svojim “*treznomislečim in složnim spodnještajerskim volilcem*” izjavil, da bo vendar moral sedaj zaradi “*fanatiziranih slovenskih liberalcev drugače uravnnavati svoje korake*”.⁶⁴ Med vrsticami je napovedal ustanovitev stranke katoliškega tabora.

Sledili so meseci hudih besednih dvobojev med pristaši obeh političnih skupin, ki so se vseskozi samo še stopnjevali. Veliko sta k temu prispevala tudi kranjska časnika Slovenski narod in Slovenec, ki sta priobčila vrsto člankov, ki so raznemali čustva že tako politično pregretilih glav štajerskih Slovencev. Slovenski gospodar, glasilo katoliškega tabora, je pisanje Slovenca spremljal s simpatijami, celjska Domovina pa je še vedno goreče zagovarjala politiko sloge in vseskozi zavračala očitke strankarsko opredeljenih slovenskih časnikov. Njena politična orientacija je bila jasno razvidna, saj je večkrat poudarjala, da ne piše v imenu “*kakega politika, ampak v obrambo sloge*”.⁶⁵ Njeni članki so bili polni kritik na račun vseh tistih, ki so razbijali enotnost štajerskih Slovencev. Še posebej so bili na udaru pristaši mariborskega političnega tabora, ki jih je Domovina posredno obtožila, da izrabljajo “*slogoljubnost štajerskih Slovencev*”.⁶⁶ Obtožbe so v Mariboru seveda (spretno) zavračali, in sicer kar preko časnika Slovenec, kjer so Domovino označevali za neresno liberalno trobilo in kot takšno za razbijalko sloge.⁶⁷

Podobno merjenje moči in političnega utripa lahko srečamo tudi v poznih poletnih mesecih, pri čemer je Slovenski gospodar, že izrazito strankarsko obarvan, skoraj v vsaki številki seznanjal svoje bralce o podlostih in renegatstvu liberalnih nasprotnikov, in jih je vseskozi primerjal z madžaroni na Hrvaškem. Že v zahvali volivcem konec maja je dr. Korošec nakazal, kakšno politiko bo vodil proti liberalnim nasprotnikom.⁶⁸ Sodeč po izjavah so se že sredi poletja v štajerskem katoliškem taboru odločili, da gredo svojo politično pot, ne glede na ceno, ki jo bo njihov novi politični kurs zahteval. Prav nasprotno je Domovina štajerske Slovence opozarjala na istovetnost interesov slovenskega naroda, pri čemer nikoli ni bilo pomembno, ali so ljudje nosili “*duhovniški ali posvetni ovratnik*”.⁶⁹ Svoje odklonilno stališče je pokazala tudi do slovenske politike na

Franzu Wratschku, kandidatu Štajerc-Partei, in 2.807 (9,6 %) Ivanu Rebeku. Vir.: Melik, Volitve, str. 395.

⁶⁴ Slovenski gospodar, 31. junij 1906. Glej tudi: Branko Goropevšek, Nadomestne državnozbornske volitve v splošni kuriji na Štajerskem 1906, v: CZb 1992, str. 101-131.

⁶⁵ Domovina, 25. maj 1906.

⁶⁶ Prav tam.

⁶⁷ Prav tam.

⁶⁸ Slovenski gospodar, 31. maj 1906.

⁶⁹ Domovina, 18. junij 1906.

Pogled na Celje z gradu v času, ko je razpadala politika sloge na Štajerskem.
Razglednica je iz leta 1905.

Kranjskem; očitala ji je bratomorni boj. “Ker so Kranjci daleč zavozili v stran potov, ki nas edini morejo pripeljati do blagra, se jim moramo zoperstaviti in ustrojiti svojo taktiko in strategijo po svoje,” je pisala Domovina in se hkrati zavzemala, da bi iztrebili “nemoralno orožje ljubljansko”.⁷⁰ Njen odnos do politike sloge je ostajal nespremenjen, vendar je njeno ohranitev že izražala s pogojniki, saj “sloga v zvišenem pomenu bode nam ostala, ako se v bratoljubju razgovorimo, kakor dozda”.⁷¹

Veliko vroče krvi je na Štajerskem povzročil tudi Slovenski narod, ko je predlagal, da bi na Štajerskem morali ustanoviti “čisto slovensko stranko,” ki bi dala slovenski politiki nov zagon. Po tem predlogu bi morala stranka temeljiti na liberalnih temeljih in se boriti “proti farjem” in proti obstoječim “oderuškim slovenskim denarnim zavodom”.⁷² Proti predlogu ljubljanskega liberalnega lista je odločno nastopila, zanimivo, samo Domovina, ne pa tudi Slovenski gospodar, kar bi lahko pričakovali glede na provokacijo liberalcev. Domovina je predlog samozavestno in očitajoče zavrnila: “Vsa opisana stvar vnovič kaže, kako malo resno-be in priznanja dejanskih razmer in potreb se nahaja pri naših velikih listih. Eden požira farje kar cele, drugi si izmišlja hudobije liberalcev in jih dokazuje z znanimi mu neresni-

⁷⁰ Prav tam.

⁷¹ Prav tam.

⁷² Domovina, 30. junij 1906.

cami. Tako se ujedavajo in morijo slovenski časnikarski voditelji med seboj, sovražniki slovenstva pa se smejejo in delajo z nami kar hočejo.”⁷³

Kljub nenehnemu pozivanju slogašev na ohranjanje enotnosti v slovenskem taboru so ti vse bolj izgubljali svoje pozicije in tla pod nogami v štajerski politiki. Kopja med političnimi veljaki so se poleti začela lomiti tudi v zvezi s šolskimi počitnicami na ljudskih šolah. Ta, sicer marginalna zadeva, je razvnela pristaše obeh slovenskih političnih skupin na Štajerskem. Spor se je odražal v zahtevi katoliškega tabora, da bi šolske počitnice predstavili v jesenske mesece, ko je na poljih največ dela in bi kmetom prišla prav tudi pomoč njihovih šoloobveznih otrok. Liberalni politiki so bili seveda proti temu predlogu in so se zavzemali za ohranitev počitnic v poletnih mesecih.⁷⁴ Tudi v teh zahtevah se je jasno pokazala nespravljalnost štajerskih politikov, kajti oboji so trmasto vztrajali pri svojih zahtevah, poskusa kompromisne rešitve sporne zadeve pa zaradi načelnih stališč ni bilo.

V isti kontekst lahko uvrstimo tudi spor pri nadomestnih deželnozbornskih volitvah (zopet) v brežiškem volilnem okrožju, kjer sta obe politični skupini ponovno postavili vsaka svojega kandidata. Domovina se v tokratno predvolilno borbo ni spuščala in je volivcem samim prepuščala odločitev, koga bodo volili, kajti oba kandidata je imela za svoja, narodna.⁷⁵ Katoliškemu taboru v Mariboru seveda načelna drža Domovine na temelju slogaštva ni ustrezala, ker tako niso imeli nasprotnika, s katerim bi upravičevali svojo razkolniško politiko. Zato so brez sramu napadli celjski list z liberalnimi hinavci in napovedovali: *“Tudi naša ljudska struja bo morala kmalu razviti svojo zastavo, kakor je to storila že liberalna v Celju, ampak v boj ne bo šla s hinavščino, ampak z odkritostjo in poštenostjo.”*⁷⁶ Svoj brezkompromisni boj so kazali tudi ob predstavitvi obeh kandidatov za omenjene volitve. Svojega kandidata, dr. Frana Jankoviča, najpomembnejšega zaupnika na Kozjanskem, so predlagali zaradi njegove politične drže, predvsem pa zato, *“ker je vera sveta reč, liberalna nevera pa stud in gnus”*, kot se je ob tem zapisalo Slovenskemu gospodarju.⁷⁷ Vse to so ponovili, ko so liberalnega kandidata Kuneja označili za *“brezverca, renegata liberalno štajercijanske naveze, liberalnega goljufa in neizobraženca”*.⁷⁸

⁷³ Prav tam.

⁷⁴ Slovenski gospodar, 9. oktober 1906.

⁷⁵ Slovenski gospodar, 16. avgust 1906.

⁷⁶ Prav tam.

⁷⁷ Prav tam.

⁷⁸ Prav tam.

Dr. Anton Korošec

*bleščal sveti križ, pod njim pa zapisane vse zahteve in želje kmečkega prebivalstva.*⁸⁰

Če lahko to medijsko merjenje mišic med obema političnima skupinama še označimo za besedičenje in natolcevanje, pa tega ne moremo več trditi za dogodke, ki so se zgodili po III. katoliškem shodu v Ljubljani avgusta 1906.⁷⁹ Na shodu, ki so se ga udeležili številni štajerski Slovenci, je imel govor tudi dr. Korošec, v njem pa je analiziral vzroke za slab položaj kmeta na Slovenskem. Za glavnega krivca propadanja kmečkega stanu je označil liberalizem. Navzočim je spregovoril z besedami: *“Zboljšanje kmečkega stanu se ne da doseči brez boja, zato mora kmet napadati nasprotne trdnjave (beri liberalne, op. B. G.) in na njih razviti kmečke zastave, na katerih bi se*

Delo III. katoliškega shoda je bilo sicer osiromašeno, ker so ga bojkotirali koroški Slovenci,⁸¹ vendar je imel toliko večjo vrednost za štajersko politiko. Koroščevo sporočilo je nakazovalo dokončen prelom in štajerski liberalni politiki so že snovali program za svojo novo stranko.

⁷⁹ Slovenski gospodar, 30. avgust 1906.

⁸⁰ Prav tam.

⁸¹ Politični prvaki koroških Slovencev, predvsem dr. Janko Brejč, so dr. Ivanu Šusteršiču očitali, da je pri državnozborni volilni reformi za interese Slovencev na Kranjskem prodal drugi slovenski mandat na Koroškem. V znak protesta proti dr. Šusteršiču so koroški Slovenci odpovedali udeležbo na III. katoliškem shodu. Več o tem glej: Andrej Rahten, Pozabljeni slovenski premier, Politična biografija dr. Janka Brejca (1869-1934), Mohorjeva Celovec, Celovec 2002, str. 98-108; Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 90-92.

ŠTAJERSKI LIBERALCI USTANOVIMO NARODNO STRANKO

Osnutek programa so štajerski liberalci predstavili že v knjižici Štajerski Slovenci, kaj hočemo!, ki jo je napisal Vekoslav Špindler,⁸² ob dr. Vekoslavu Kukovcu najpomembnejši idejni vodja štajerskih liberalcev in takratni urednik Domovine.⁸³ Vsebina je bila dokaj izčrpana, saj so se opredelili do večine stvari, ki so v tistem času dajale ton političnemu življenju. Iz osnutka programa je moč razbrati, da je bil glavni namen bodoče stranke zbrati vse svobodoljubne Slovence, ki bi prekinili z oportunistično politiko dotedanjih politikov in s svojim delom okrepili slovensko ljudstvo v prosvetnem in gospodarskem pogledu ter dosegli *“čimvečjo politično svobodo”*.⁸⁴ Glavno vodilo stranke je bila *“krepitev narodnosti, kot njihovo najvišje načelo”*. Zahtevali so Zedinjeno Slovenijo, v kateri bi bili združeni vsi Slovenci, tudi prekmurski. Zedinjeno Slovenijo so si zamislili kot samostojno politično enoto v okviru Avstrije, ki bi imela svoj parlament⁸⁵ in vlado v Ljubljani, uradni jezik pa bi bil na vseh *“inštancah”* slovenski.⁸⁶ Obljubljali so tudi boj za pravo narodno politiko,⁸⁷ ki bi temeljila na enakopravnosti vseh štajerskih stanov in slojev, ter političnem pluralizmu, kajti zavračali so gonjo proti drugače mislečim sonarodnjakom.⁸⁸ Političnim predstavnikom štajerskih Slovencev v deželnem in državnem parlamentu so napovedali polaganje računov za njihovo delo, češ, *“klicali bomo poslance vsak čas na strog odgovor, ker so voljeni od nas; in če so prevzeli breme, če so prevzeli odgovornost, naj ne smatrajo tega za puhlo čast, ampak za sveto dolžnost napram narodu, za življenjsko delo, od katerega nam imajo polagati račun”*.⁸⁹

Poseben in velik pomen so namenili šolskemu vprašanju, temi, ki je bistveno prispevala k razkolu štajerske politike. Ljudevit Furlani, eden vidnejših štajerskih liberalcev, je šest let kasneje v knjigi z naslovom O najvažnejših političnih in socialnih strujah in strankah o tem vprašanju med drugim zapisal: *“Narodna stranka polaga veliko važnost na dobro in našim posebnim razmeram odgovarjajoče ljudsko in strokovno šolstvo. Dobra, neodvisna šola, v kateri se otrok vsestransko razvija*

⁸² Celjski tednik, 23. maj 1969, 28. maj 1969, 4. junij 1969, 11. junij 1969, 18. junij 1969. Zapiski o Vekoslavu Špindlerju (feljton).

⁸³ Vekoslav Špindler je bil odgovorni urednik in izdajatelj Domovine do 3. septembra 1906, ko ga je zamenjal Ljudevit Furlani. Prim.: Domovina, 3. september 1906.

⁸⁴ Vekoslav Špindler: Štajerski Slovenci, kaj hočemo!, Celje 1906, str. 1.

⁸⁵ Špindler, Štajerski Slovenci, str. 34.

⁸⁶ Špindler, Štajerski Slovenci, str. 2-6.

⁸⁷ Špindler, Štajerski Slovenci, str. 6.

⁸⁸ Špindler, Štajerski Slovenci, str. 6-9.

⁸⁹ Špindler, Štajerski Slovenci, str. 10.

ter duševno in moralno raste v trden in plemenit značaj, je za naš narod najvažnejša kulturna ustanova.”⁹⁰ Štajerski liberalci so videli sodobno šolstvo v luči vzgoje za življenje in za praktično delo vsakega posameznika.⁹¹ Ob tem so se zavzemali za brezplačno šolstvo, ki mora potekati v materinem jeziku otrok, tj. slovenskem jeziku.⁹² Ob vsestranski in splošni izobrazbi so kot pogoj za ostanek in napredek naroda zahtevali lastni šolski svet za Spodnjo Štajersko⁹³ in slovensko univerzo v Ljubljani, ki bi vzgajala slovenske uradnike in profesorje,⁹⁴ kajti “značaj more vzgajati samo značaj”.⁹⁵ Prepričani so bili, da Slovenci potrebujejo “v resnici dobro učiteljstvo, katero si bode svetosti svojega poklica in svoje ogromne odgovornosti za bodočnost izročene mu mladine popolnoma v svesti”.⁹⁶ Posebno pozornost so posvečali tudi ženskemu vprašanju, kar je bilo v tistem času kljub trendu še vedno redkost. Za ženske so zahtevali slovenske gospodinjske šole, ki bi jim dale znanja iz domačega gospodarstva (gospodinjstva), vzgoje otrok in zdravstveno znanje.⁹⁷

V osnutku programa se je pokazal tudi odnos liberalcev do drugih političnih skupin. Slovenskemu katoliškemu taboru na Štajerskem so očitali nesprejemljivo vključevanje verskega vprašanja v javno življenje in zahtevali spoštovanje svobodnega mišljenja, katero naj bi jim bilo večkrat krateno. Čeprav so bili mnenja, da je “klerikalizem položil svojo težko roko tudi na Štajersko /.../ ker skriva svoje prave namene za jako popularna gesla kakor: Kmet naj kmeta voli,”⁹⁸ pa niso nastopali proti krščanskim naukom, saj so krščansko vzgojo priporočali vsakomur, ker “edino more dati smisel za nravno življenje”.⁹⁹ Povsem drugačen odnos so pokazali do nemškutarjev: “Odkrit in neizprosen boj pa napovedujemo strupenemu vplivu tistih, ki so, rojeni od slovenskih mater, to pozabili, ki so kot navadni lumpje prodali svojo narodnost, svoj jezik za ničvredno čast, ki so postali zaničevalci slovenskega imena in slovenskega jezika, gnusni odpadniki svojega naroda.”¹⁰⁰ S tem poudarjenim zapisom so želeli jasno in nedvoumno poslati sporočilo vsem tistim, predvsem pa v Maribor, ki so jim nenehno očitali paktiranje s štajercijanci, posebno ob zadnjih nadomestnih državnozborskih volitvah.

⁹⁰ Ljudevit Furlani, O najvažnejših političnih in socialnih strankah in strujah, ali uvod v praktično politiko, Celje 1912, str. 77.

⁹¹ Špindler, Štajerski Slovenci, str. 25-26.

⁹² Špindler, Štajerski Slovenci, str. 29.

⁹³ Špindler, Štajerski Slovenci, str. 27.

⁹⁴ Špindler, Štajerski Slovenci, str. 29.

⁹⁵ Furlani, O najvažnejših, str. 77.

⁹⁶ Prav tam.

⁹⁷ Prav tam.

⁹⁸ Prav tam.

⁹⁹ Špindler, Štajerski Slovenci, str. 24.

¹⁰⁰ Špindler, Štajerski Slovenci, str. 33.

Objava osnutka programa štajerskih liberalcev je izzvala v javnosti ostro polemiko, ki sta jo oba takratna slovenska lista na Štajerskem, Slovenski gospodar in Domovina še dodatno podpihovala. Domovina je označila program liberalcev za istoveten slogaškemu, od katerega se je po njihovem mnenju razlikoval samo po tem, da hoče svoje radikalne ideje sporočati javnosti s pomočjo strankarskega lista.¹⁰¹ Spor v zvezi s časnikom se je v celjskih krogih bil že nekaj mesecev, predvsem po Špindlerjevem prevzemu uredništva Domovine jeseni 1905. Vekoslav Špindler je namreč zaradi kritike obstoječih političnih razmer v Celju in na Štajerskem kmalu prišel v hud spor z lastniki Domovine, zato so ga julija 1906 zamenjali.¹⁰² Ker pa liberalci niso želeli ostati brez časnika, so najavili izdajo svojega strankarskega lista.

Podobno kot Domovina je program štajerskih liberalcev komentiral tudi Slovenski gospodar, ki je med drugim zapisal: "*Zaradi narodnega programa se torej nova stranka gotovo ni ustanovila, kajti sicer bi vendar morala priti z novimi rešilnimi idejami.*"¹⁰³ Oporekal je osnutku programa prenove na gospodarskem polju in označil bodočo novo stranko za "*rabeljsko*",¹⁰⁴ ob tem pa obelodanil njen glavni namen, "*boj proti veri in osebam*".¹⁰⁵ Zaradi njene "*protiverske vsebine*" so svoje pristaše v radikalnem tonu pozvali: "*Ne cincajmo in ne odlagajmo z odločnim nastopom proti novi stranki. Za tak pristop pa je tudi nam potrebna organizacija*".¹⁰⁶ S tem so posredno nakazali, da se bodo tudi v Mariboru strankarsko organizirali.

V vročih jesenskih mesecih 1906 so bili spodnještajerski Slovenci priča hudim političnim bojem med obema slovenskima taboroma. Bila se je bitka, kdo bo hitrejši, boljši in odmevnejši. Besedni dvoboji so kot topovski izstrelki leteli iz Celja proti Mariboru in obratno. Narodni list,¹⁰⁷ novo glasilo štajerskih liberalcev, in Slovenski gospodar sta pred svojimi bralci kar tekmovala, kdo bo

¹⁰¹ Domovina, 26. september 1906 in 28. september 1906.

¹⁰² Junija 1906 je moral Vekoslav Špindler uredništvo Domovine prepustiti Ljudevitu Furlaniju, prav tako pristašu nove Narodne stranke. Ta je moral upoštevati uredniško politiko, kot so jo želeli časnikarski "botri" in privrženci sloge dr. Juro Hrašovec in ostali vodilni celjske Posojilnice. Prim: Vekoslav Kukovec, Dr. Ivan Dečko - publicist in politik, v: Dr. Ivan Dečko in njegova doba, Maribor 1938, str. 63.

¹⁰³ Slovenski gospodar, 11. oktober 1906.

¹⁰⁴ Prav tam.

¹⁰⁵ Prav tam.

¹⁰⁶ Prav tam.

¹⁰⁷ Štajerski liberalci so zaradi spora s slogaši začeli izdajati svoj politični list, ki so ga poimenovali Narodni list. Izhajal je tedensko. Prva številka je izšla 24. oktobra 1906 v nakladi 6.000 izvodov. Prvi odgovorni urednik mu je bil Andrej Sever, vendar ga je že pri deveti številki prvega letnika zamenjal Vekoslav Špindler, ki je ostal urednik do leta 1914. Le nekaj zadnjih številk pred usodnim julijem 1914 je uredil Janko Lesničar. Narodni list je z vladnim dekretom prenehal izhajati 31. julija 1914.

Dr. Vekoslav Kukovec

izstrelil več strupenih puščic in zлил več gnojke na nasprotnika.

31. septembra 1906 so štajerski liberalci končno začeli prehajati od besed k dejanjem, saj so v mali dvorani celjskega Narodnega doma pripravili ustanovno zborovanje stranke, "ki hoče zastopati načela, kakor so jih podali nekateri možje v knjižici 'Štajerski Slovenci, kaj hočemo?'"¹⁰⁸ Stranko so poimenovali Narodna stranka za Štajersko.¹⁰⁹ Izбира imena je bila pomembna že zato, ker so že s samim nazivom hoteli povedati, da bo stranka samostojna in ne odvisna od ostalih političnih skupin, oziroma da ne bo privešek katere od slovenskih strank, predvsem ne kranjske Narodno napredne stranke, kot

so jim večkrat očitali. Dr. Vekoslav Kukovec, glavni protagonist novo nastajajoče stranke, je zbranemu občinstvu pojasnil, zakaj so se odločili za ime Narodna stranka z naslednjimi besedami: "Nisem zato, da bi nosila stranka ime 'neodvisna', čeravno bi to imelo pomen, ker bomo neodvisni od sedanjih voditeljev in Rima (sic!). Kar se tiče naslova 'napredna', ima ta naslov slab kredit, ker je liberalna stranka na Kranjskem propadla, ime 'čista', to pa je že preveč osmešeno, čeravno bi bilo lepo, ker hočemo biti čisti politične korupcije."¹¹⁰ Na zborovanju, ki ga je vodil dr. Rihard Karba, so izvolili tudi "osnovni odbor". Sestavljali so ga dr. Vekoslav Kukovec, dr. Janko Serbec in dr. Rihard Karba, naloga odbora pa je bila "izvršiti vsa potrebna predpodela do prvega občnega zbora, na katerem se ima konečno odločiti organizacijski načrt ter voliti vodstvo stranke".¹¹¹

Končno je stranka zagledala luč sveta 8. decembra 1906, ko so se v veliki dvorani celjskega Narodnega doma zbrali njeni zaupniki. Na predlog dr. Ljudevita Stikerja so za predsednika shoda izvolili dr. Vekoslava Kukovca, za prvega podpredsednika Benjamina Kuneja iz Brežic, drugega podpredsednika Frana Kocbeka iz Gornjega Grada in za zapisnikarja dr. Antona Dolarja iz Celja.¹¹² Zbrane je pozdravil dr. Kukovec, ki je v uvodnem govoru naznanil rojstvo nove

¹⁰⁸ Narodni list, 24. september 1906.

¹⁰⁹ Prav tam; Domovina, 1. oktober 1906.

¹¹⁰ Slovenski gospodar, 4. oktober 1906.

¹¹¹ Narodni list, 24. september 1906.

¹¹² Narodni list, 14. december 1906.

politične organizacije Slovencev na Štajerskem.¹¹³ Omenil je, da se je novo-ustanovljena stranka odločila za svojo pot zato, ker da kompromisarska politika štajerske sloge ne ustreza potrebam slovenskega naroda. "Ni več časa točiti solze po izgubljeni slogi in edinosti: bolje odprto, moško nasprotstvo, nego umetna in neodkritosrčna edinstvo," je dr. Kukovec z vznesenimi in nekoliko patetičnimi besedami svojim političnim nasprotnikom poslal jasen signal, da nova liberalna stranka ni več pripravljena na restavracijo politike sloge, ki bi temeljila na "katoliškem programu", in tako pobral vrženo rokavico, s katero mu je boj napovedal dr. Anton Korošec že v zahvali ob izvolitvi za državnozborskega poslanca in v govoru na III. katoliškem shodu v Ljubljani.¹¹⁴

Ljudevit Furlani

Na ustanovnem shodu so številni govorniki soglašali z vsebino programa stranke, ki je bil objavljen že v omenjeni Špindlerjevi knjižici.¹¹⁵ Ob koncu so sprejeli o tem še ustrezno resolucijo. Začasno vodstvo stranke je hotelo s svojim delovanjem zajeti celotno področje Spodnje Štajerske, zato so deželo razdelili na 27 okrajev, in sicer: Gornji Grad - Zgornja Savinjska dolina, Mozirje - Kokarje - Rečica ob Savinji, Šoštanj - Velenje, Slovenj Gradec, Vransko, Braslovče - Polzela - Rečica ob Paki - Gomilsko, Žalec - Petrovče - Gotovlje - Šempeter - Pirešica - Griže, Celje z okolico - Levec - Trnovlje - Teharje, Trbovlje - Hrastnik - Dol, Laško - Zidani Most, Brežice - Sevnica, Kozje, Šentjur - Dramlje - Kalobje - Slivnica, Vojnik - Dobrna - Škofja vas - Nova Cerkev - Frankolovo, Šmarje, Rogatec, Konjice, Maribor mesto, Maribor levi breg, Maribor desni breg, Ruše z okolico, Marenberg (Radlje) - Vuhred - Kaplja - Vuzenica, Lenart - Cmurek, Ptuj, Ormož in Ljutomer.¹¹⁶ Vsak od njih je imel tudi svoj odbor, ki je bil neposredno podrejen glavnemu odboru stranke. Slednji je štel 40 članov, in sicer 27 predsednikov (načelnikov) okrajnih odborov, sedem odbornikov iz Celja in okolice ter vse deželnozborske in državnozborske poslance, ki so bili pristaši

¹¹³ Domovina, 10. december 1906.

¹¹⁴ Prav tam.

¹¹⁵ Prim.: Špindler, Štajerski Slovenci, str. 1-35 in Domovina, 10. december 1906.

¹¹⁶ Narodni list, 3. januar 1906.

Narodne stranke.¹¹⁷ Zanimiva je bila sestava odbora, saj nam je dovolj zgovorno nakazovala, da je bila liberalna stranka organizirana zelo centralistično, kajti s pomočjo sedmih "celjskih" odbornikov so voditelji stranke želeli ohraniti politiko v svojih rokah, oziroma v mestu ob Savinji.¹¹⁸

Potek in vzdušje na ustanovnem shodu Narodne stranke je šest let kasneje v svoji knjižici obširno opisal Ljudevit Furlani. "Kdor se je udeležil ustanovnega zbora Narodne stranke, ki se je vršil 8. decembra 1906. l. v Celju, se je moral prepričati, da je bila potreba ustanoviti novo stranko, v resnici splošna. Zastopniki vseh spodnještajerskih okrajev so se sešli na resno posvetovanje o programu in organizaciji stranke. V dveh dolgih sejah so referenti poročali o najvažnejših političnih, gospodarskih, kulturnih in socialnih vprašanjih, v katerih je Narodna stranka zavzela jasno in odločno stališče. Vnela se je živa, zanimiva debata. Vse udeležnike je oživiljal nov duh in odločna volja do resnega dela. Vse je pričalo, da se je s tem zborovanjem začela nova, mnogo obetajoča doba v političnem življenju štajerskih Slovencev."¹¹⁹ Komentiral je tudi vsebino prvega programa stranke: "Program stranke je času in našim razmeram primeren. Naš program je napreden, ne radikalno in za vsako ceno napreden, kakor bi bil morda program nemških ali francoskih radikalcev, temveč v smislu štajerskih Slovencev napreden. Ustanovitelji Narodne stranke so si bili prav dobro v svesti, da je naprednost jako relativna stvar. Kar je za velik, kulturno in politično visoko razvit narod napredno, bi vtegnilo biti nevarno, škodljivo in celo pogubno za majhen in malo razvit narod. Kar je napredno in prospešno za industrijalni narod, ne sodi za poljedelsko ljudstvo i.t.d. Snovatelji Narodne stranke so se držali načela, da je za nas napredno vse, kar spodbuja poedinca in celokupnost k večji pridnosti in vstrajnosti, kar množi njegovo izdatnost in uspešnost v delu, kar dviga na višjo moralno stopinjo, kar blaži njegovo dušo, krepi njegovo voljo, jekleni njegov značaj, skratka, da je napredno vse, kar dela iz poedinca boljšega človeka, skrbnejšega očeta, zvestejšega moža, ljubeznivejšega brata, vernejšega prijatelja, prijaznejšega soseda, zavednejšega in požrtvovalnejšega rodoljuba in veljavnejšega državljana. V tem duhu je izdelan program Narodne stranke, kateri upošteva istinite razmere slovenskega ljudstva na Štajerskem ter skuša ustreči njega potrebam."¹²⁰

Sklepno dejanje ustanavljanja stranke pa je vsekakor pomenila prva seja glavnega odbora stranke, ki je bila 6. januarja 1907 v Celju. Udeležili so se je predsedniki oz. namestniki večine okrajnih odborov stranke in izvolili glavni

¹¹⁷ Domovina, 10. december 1906. V času ustanovitve Narodna stranka ni imela niti enega deželnozborskega ali državnozborskega poslanca.

¹¹⁸ Ob tem so v strankinem listu zapisali: "Ni mogoče, da bi vse vodili Celjani ali Mariboržani, nekaj več zastopnikov mora seveda na sedežu glavnega odbora biti, ker je tu glavno delo, za katero treba močij." Prim.: Narodni list, 27. december 1906.

¹¹⁹ Furlani, O najvažnejših, str. 76-77.

¹²⁰ Furlani, O najvažnejših, str. 77.

odbor stranke. Za predsednika so izvolili dr. Vekoslava Kukovca, za podpredsednika Josipa Širco iz Žalca in Josipa Šinka iz Središča ob Dravi. Tajniške posle so zaupali gimnazijskemu profesorju dr. Antonu Dolarju in uredniku Narodnega lista Vekoslavu Špindlerju, blagajniška pa odvetniškemu kandidatu dr. Ljudevitu Stikerju. Vsi trije so bili iz Celja. Izvolili so tudi izvršni odbor, kjer so poleg že omenjenih sodelovali še: dr. Janko Ser nec, odvetnik iz Celja, Avgust Drukar, notar iz Gornjega Grada, Armin Gradišnik, nadučitelj iz Celja, Franc Pahernik, inženir na koroški železnici in veleposestnik iz Vuhreda ter trgovec Josip Cizel s Polzele.¹²¹

Z ustanovitvijo Narodne stranke in oblikovanjem njenih organov je bila politika sloge na Štajerskem tako tudi de iure “*položena v grob*”. Štajerskih liberalcev se je vse obdobje do razpada dvojne monarhije držal sloves razbijalcev politike sloge na Spodnjem Štajerskem, čeprav so dejstva o tem govorila drugače. Katoliški tabor je namreč s prefinjeno politiko in medijsko aktivnostjo znal svoj nemajhen delež sokrivde za razkol politike sloge spretno prevaliti na pleča svojih političnih nasprotnikov.

¹²¹ Narodni list, 10. januar 1906.

KOCKA JE PADLA, TUDI “KMEČKA ZVEZA STOPI NA DAN ...”

V katoliškem taboru seveda niso želeli zaostajati za liberalci. Tudi njihova “radikalna” politična elita je vse pogosteje poudarjala potrebo po povezovanju Slovencev na Spodnjem Štajerskem, vendar sprva še v okviru slogaške politike,¹²² za katero so se zavzemali, saj je bila že nekaj časa v celoti pod njihovim vplivom. Ko pa so celjski liberalci z izjavo, da ne bodo več sodelovali v puhli slogaški politiki, prestopili Rubikon in se odločili ustanoviti svojo stranko, tudi v katoliškem taboru niso več čutili potrebe po zagovarjanju politike sloge, ampak so se odločili sprejeti izziv liberalcev in ustanoviti stranko s krščansko socialnim predznakom.

Potrebo po ustanovitvi lastne stranke je Slovenski gospodar javno izrazil že ob koncu septembra 1906. V komentarju ob ustanovitvi Narodne stranke je zapisal: “Ustanovitev nove stranke (liberalne) nas ni spravila iz duševnega ravnotežja. Potrebno pa je, da vsi oni, ki še prisegamo na dosedanji program štajerskih Slovencev, tesno oklenemo drug drugega ter se zjediniamo v močno slovensko ljudsko stranko”.¹²³ S tem je posredno že nakazal politiko bodoče katoliške stranke.

Jeseni, ko se je nova liberalna stranka šele začela organizacijsko oblikovati, so bili v Slovenskem gospodarju vse pogosteje objavljeni pozivi, v katerih so “zavedni in osveščeni kmetje” zahtevali svojo politično zvezo.¹²⁴ Tako lahko v vsaki številki Slovenskega gospodarja prebiramo pozive pristašev za ustanovitev stranke in o pomenu, ki bi ga ta imela predvsem za “kmetijstvo in kmeta”. Ne smemo namreč pozabiti, da je katoliški tabor politično računal predvsem na podporo najširših množic in te je v danem trenutku na Spodnjem Štajerskem še vedno predstavljalo pretežno kmečko prebivalstvo.

Katoliški tabor je svojo odločitev o ustanovitvi lastne stranke objavil sredi novembra 1906, ko je Slovenski gospodar prenesel njihovo sporočilo. “Vsled vaše želje se snuje Kmečka zveza za Slovensko Štajersko, v kateri boste združeni zahtevali

¹²² Slovenski gospodar, 4. oktober 1906. Ena od možnosti katoliškega tabora je bila, da v celoti prevzame vzode takratne slogaške politike Slovensko politično društvo in na ta način iz svoje sredine izloči ideološko “neprijetne” štajerske liberalce.

¹²³ Prav tam.

¹²⁴ Pozivi so bili verjetno namišljeni, podobno kot v času nadomestnih državnoborskih volitev, ko so “kmetje” prav tako s pismi zasuli uredništvo Slovenskega gospodarja in zahtevali dr. Antona Korošca za kandidata.

svoje pravice.”¹²⁵ S tem razglasom so v Mariboru storili šele prvi korak, saj je morala stranka na formalni nastanek počakati še dobra dva meseca. V tem času je dr. Antonu Korošču, kot idejnemu vodji štajerskega katoliškega gibanja, uspelo zbrati več posameznikov, ki so se bili pripravljene s skupnim bojem zoperstaviti “*naletu liberalizma na slovenskem Štajerskem*”.¹²⁶ S pomočjo Janeza Evangelista Kreka so konec novembra preoblikovali mariborski pododbor Slovenske krščansko socialne zveze v samostojno Slovensko krščansko socialno zvezo za Štajersko, ki je nato slaba dva meseca formalno nadomeščala stranko.¹²⁷

Priprave za oblikovanje samostojne krščansko socialne stranke so bile končane 21. januarja 1907. Takrat so na shodu v mariborskem Narodnem domu pristaši štajerskega katoliškega tabora tudi uradno ustanovili svojo stranko, Slovensko kmečko zvezo, kakor so jo uradno poimenovali.

V dvorani Narodnega doma se je po pisanju Slovenskega gospodarja zbralo okrog petsto ljudi, ki so prisostvovali ustanovitvi stranke, katere program je temeljil na agrarnem, narodnem in krščanskosocialnem vprašanju. Vlogo nove stranke so v svojih globoko emocionalnih in demagoško obarvanih govorih pojasnili številni prvaki nove stranke.¹²⁸ Dr. Korošec je zbrane najprej navdušil s starim puntarskim pozdravom “*Le vkuþ, le vkuþ, uboga gmajna,*” nato pa v nadaljevanju predstavil namen in pomen stranke. Ob tem je izrekel vrsto dokaj radikalnih izjav, med katerimi izstopa zahteva, da se mora Slovenska kmečka zveza postaviti na strogo verska stališča, “*kdor tega noče priznati, je po pravilih izključen iz kmečke zveze*”.¹²⁹ Na ta način je označil neomajno in trdno smer politike stranke. Podobno politično smer stranke sta zagovarjala deželnozborski poslanec Franc Roškar in kozjanski zdravnik dr. Fran Jankovič, ki je ljudstvu najprej zaklical

¹²⁵ Slovenski gospodar, 15. november 1906.

¹²⁶ Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 279.

¹²⁷ Prav tam.

¹²⁸ Slovenska kmečka zveza si je za svoje delo zastavila:” 1. da se razbremenijo kmečka posestva, na katerih je sedaj vknjiženega osem milijonov davka, tako da znašajo obresti petkrat več, kakor ves zemljiški davek. 2. da se zabrani razkosavanje zemljišč. 3. odpraviti se mora zemljiški davek in uvesti stopnjevalni davek po dohodkih. 4. prepoved uvoza mesa in živine. 5. starostno zavarovanje kmečkih delavcev. 6. zavarovanje cen (boj vsem umetnim mastem, ki škodijo živalskim mastem in pritiskajo na njih cene). 7. večje podpore za ceste. 8. poddržavljenje železnic. 9. zavarovanje proti ognju in toči in zavarovanje za živino. 10. ustanovitev slovenske kmetijske družbe. 11. gojiti zadružništvo, ki bo naš parlament. 12. šolski stroški se naj odvzamejo občinam in naložijo državi. 13. nadaljevalne šole. 14. prodajanje kmečkih pridelkov vojaškim oblastem. 15. Kmečka zveza bo gojila verski in narodni čut našega kmeta. Skrbela bo, da ostane naše ljudstvo zdravo na duši in na telesu, zvesto bogu in domovini.” Glej: Slovenski gospodar, 24. januar 1907 in Domovina, 23. januar 1907.

¹²⁹ Slovenski gospodar, 24. januar 1907.

“Vsi za jednega, eden za vse”, nato pa izjavil: “Slovenska kmečka zveza ne bode samo narodna, ampak tudi katoliška in ne bo trpela v svoji sredi omahljivcev.”¹³⁰

Nato so predstavili program stranke.¹³¹ Ta je temeljil na reševanju perečih socialnih in gospodarskih težav, s poudarkom na katoliških načelih. Gospodarske točke programa so izražale predvsem zahteve po zaščiti domačega kmetijstva in združenem povezovanju slovenskega kmeta na Štajerskem.¹³² V “socialnih točkah” so poudarjali potrebo po socialnem zavarovanju kmeta, zavarovanju kmetijskih pridelkov, zemljišč in objektov.¹³³ Veliko pozornosti so posvetili šolskemu vprašanju in zahtevali skrajšanje šolske obveznosti na pet let ter predstavitev šolskih počitnic na jesenske mesece. V zameno za skrajšanje šolske obveznosti so predlagali nadaljevalne tečaje in posebne nedeljske šole. Te bi obiskovali predvsem tisti mladeniči, ki bi ostajali doma in prevzemali kmetije.¹³⁴

Na shodu so oblikovali tudi odbor stranke, v katerega so izvolili deset odbornikov in njihovih pomočnikov iz vseh delov Spodnje Štajerske. S tem so želeli javnosti pokazati, da namerava tudi kmečka zveza delovati na celotnem območju Štajerske, kjer je bilo večinsko prebivalstvo slovenske narodnosti.¹³⁵ Prvi predsednik Slovenske kmečke zveze je postal deželnozborski poslanec Franc Roškar.¹³⁶ Dr. Anton Korošec pa je, zanimivo, uradno opravljal “samo” funkcijo odbornika, čeprav je bil dejanski ideolog in tudi neformalni vodja stranke.

S tem so bili ustvarjeni pogoji za delovanje stranke, ki se je v pičlih nekaj letih razvila v najmočnejšo politično silo na Spodnjem Štajerskem. Njeno željo po političnem primatu v slovenski politiki na Štajerskem so nakazovali že verzi, s katerimi so pospremili na pot novo politično organizacijo štajerskih Slovencev:

“Kmečka zveza stopi na dan,
z deteta naj zraste velikan,
da važen kmečki stan
nikdar ne bo teptan!”¹³⁷

¹³⁰ Domovina, 23. januar 1907.

¹³¹ Slovenski gospodar, 24. januar 1907 in Domovina, 23. januar 1907.

¹³² Glej program v opombi 70.

¹³³ Prav tam.

¹³⁴ Domovina, 23. januar 1907.

¹³⁵ Nasprotno od odbora Narodne stranke odbor kmečke zveze ni izkazoval geografskega protekcionizma.

¹³⁶ Slovenski gospodar, 24. januar 1907.

¹³⁷ Po pisanju Slovenskega gospodarja naj bi verze poslali kmetje iz Mislinjske doline, ki se zaradi odročnosti ustanovnega zbora niso mogli udeležiti. Glej.: Slovenski gospodar, 24. januar 1907.

Že iz samih govorov vodilnih strankinih prvakov pa je bil razviden poglobitveni namen nove stranke, ki je močno koketirala s kmečkim prebivalstvom. Deklarativno zavzemanje za reševanje kmečkega in kmetijskega vprašanja kot primarnega je bila osnova programa, čeprav jim mnogi tega niso verjeli. Da jim je bilo kmečko vprašanje drugotnega pomena, so bili poleg štajerskih liberalcev prepričani tudi slogaši. Ti so v enem svojih komentarjev v celjski Domovini objavili zanimiv zapis o novi stranki. "Pri nas so se z ustanovitvijo SKZ postavili na tako verska stališča in to versko stališče tako strogo povdarja, da izključujejo že temeljne pravice vsacega, ki bi se po svoji vesti in prepričanju ne mogel postaviti na njih strogo katoliško stališče. Po tem je pač treba reči, da je ustanoviteljem stranke šlo v prvi vrsti za to, da ustanovijo katoliško politično društvo in da jim je kmetško vprašanje kot stanovska organizacija le postranska stvar."¹³⁸

Še ostreje so se na ustanovitev nove stranke odzvali štajerski liberalci. Mnenja so bili, da je Slovenska kmečka zveza zgolj "verna kopija dunajske krščansko-socialne stranke", ki se od svojega originala razlikuje le v tem, "da dočim obrača dunajska stranka ves svoj žolč in vso svojo narodno nestrpnost proti Čehom in dunajskim Slovanom, /.../ se nje zaveznica na Slovenskem obrača v prvi vrsti in rekel bi edino le proti svojim slovenskim rojakom, ki so drugega političnega prepričanja".¹³⁹ Prepričani so bili, da odkar so Slovenci stopili v politično življenje "ni stala politična morala tako nizko kakor pod vlado te krščanske stranke. Nasilstvo in zvižahnost vladata vsepovsod, moč gre pred pravico, se glasi vrhovno načelo njenega postopanja".¹⁴⁰

Glede na žolčne odzive in polemiziranja bi pričakovali, da je med strankama zazeval globok prepad, ki je onemogočal vsakršno morebitno skupno akcijo. Pa temu vedno ni bilo tako. Sodelovanje med strankami tudi po ločitvi ni povsem zamrlo. Občasno so našli skupni narodnostni jezik, predvsem pri občinskih volitvah v nacionalno ogroženih krajih. Pri državno in deželnozborskih volitvah pa enotnega ali povezanega nastopa ni bilo več. Tudi pri državnozborskih volitvah, ki so bile na osnovi novega volilnega reda razpisane za maj 1907, se novi slovenski stranki nista bili sposobni sporazumeti o delitvi mandatov, zato sta postavili svoje kandidate.¹⁴¹ Vzrok za neenotno nastopanje lahko iščemo v odnosu Slovenske kmečke zveze, ki zavedajoč se svoje politične moči ni bila več pripravljena sodelovati z liberalci. Volitve 1907 so na Spodnjo Štajersko res prinesle novo razmerje sil, saj je štajerski katoliški tabor s petimi poslanci doživel

¹³⁸ Prav tam.

¹³⁹ Furlani, O najvažnejših, str. 61.

¹⁴⁰ Prav tam.

¹⁴¹ Melik, Volitve, str. 396 - 398.

triumfalno zmago, naprednjaki pa le z dvema velik poraz.¹⁴² Vendar o tem več v nadaljevanju.

Po političnem razhodu sta morali obe politični stranki na novo organizirati tudi svoja društva in zveze. Narodna stranka je v večini prevzela obstoječe gospodarske in kulturne organizacije. Pri tem so starejše može, vajene slogaške politike, deloma odrinili iz strankinih društev in zvez. So pa slogaši še eno leto izdajali list *Domovino* in v njem objavljali svoja (na Štajerskem preživela) stališča. Mlajši, ki so prevzeli narodno delo, so začeli izdajati svoje strankarsko glasilo z imenom *Narodni list*. V strankarske vode so zaplule tudi organizacije, ki so slovele kot nadstrankarske (*Sokol*, *Družba Sv. Cirila in Metoda*), kajti kljub svoji nepolitični organiziranosti so na Štajerskem le ostale bolj povezane z liberalno Narodno stranko kot s katoliško Slovensko kmečko zvezo.¹⁴³ Zaradi teh razlogov je morala Slovenska kmečka zveza ustanoviti svoja društva in organizacije, na katere se je lahko močneje opirala pri utrjevanju svojega političnega položaja med ljudstvom. V veliko pomoč je bila stranki duhovščina, ki je pomagala pri organizaciji. Že septembra 1906 so postavili svoj lasten denarni zavod z imenom *Ljudska posojilnica ter Zadružno zvezo*, ki je imela namen združevati krajevne zadruge. Za delovanje na kulturno-prosvetnem področju so ustanovili *Prosvečno zvezo*, telovadna organizacija *Orel* pa je skušala tekmovati s (pro)liberalno usmerjenimi sokoli.¹⁴⁴

¹⁴² Orožen, *Politični razvoj*, str. 251.

¹⁴³ Prav tam.

¹⁴⁴ Prav tam.

NARODNI SVET ZA SPODNJO ŠTAJERSKO – RES “MRTVOROJENO DETE”?

Ob tem zbežanem in (še) nejasnem političnem stanju na Spodnjem Štajerskem leta 1906, ki je nastalo po razcepu slovenske politike, ne smemo prezreti poskusa slogaško usmerjenih politikov, da bi za vsako ceno skušali združiti štajerske Slovence vsaj v nekaterih pomembnejših stvareh, ki so bile za narod vitalnega pomena. V času, ko je že bilo jasno, da bo prišlo do razkola politike sloge, so nekateri politiki vse glasneje zahtevali ustanovitev Narodnega sveta za Štajersko.¹⁴⁵ Prve javne zahteve po ustanovitvi skupnega slovenskega političnega telesa srečamo že v letu 1906. Še posebno v Celju, kjer je celjsko politično društvo Naprej 22. aprila tudi s tem namenom organiziralo shod zaupnikov Slovenskega političnega društva, saj je eno od točk dnevnega reda posvetilo tej problematiki. Vendar jim je kasneje za to zmanjkalo časa.¹⁴⁶

Več časa in uspeha so slovenski državni in deželni poslanci s Štajerske imeli 25. novembra na zaupnem shodu v Mariboru, ko so se ponovno pogovarjali o narodnem svetu. Sklenili so “*naprositi Slovensko politično društvo v Mariboru, da isto v imenu sedanjih državnih in deželnih poslancev skliče zaupni shod v Maribor, na katerega naj se pokličejo vsi dosedanji državni in deželni poslanci ter 30 zaupnikov, med katerimi imajo enake zastopane biti vse sedanje politične struje štajerskih Slovencev*”. Na shodu bi izvolili “*Narodni svet za štajerske Slovence ter jednoten centralni volilni odbor za bodoče državnozborske volitve*”.¹⁴⁷

Konkretno pobudo poslancev, med katerimi je bila večina slogašev, so v obeh slovenskih političnih taborih na Štajerskem sprejeli pozitivno. Štajerski katoliški tabor je narodnemu svetu pripisoval velik pomen, ker je v njem videl možnost, da se oblikuje “*jednoten osredni volilni odbor za bodoče državnozborske volitve*”.¹⁴⁸ Z zmernim optimizmom je na ustanovitev narodnega sveta gledal tudi del slogaškega tabora. Domovina je v enem izmed uvodnikov namreč zapisala:

¹⁴⁵ Glej: Ivanka Zajc Cizelj, Spodnještajerski narodni svet, v: CZb 1984, str. 265-277.

¹⁴⁶ Domovina, 24. april 1906. Shod je bil organiziran prvenstveno zaradi žgočih vprašanj, ki so se na Štajerskem porajala ob gibanju za volilno reformo. Shodniki so večino časa namenili temu vprašanju, za točko o ustanovitvi Narodnega sveta za Štajersko pa jim je enostavno zmanjkalo časa.

¹⁴⁷ Narodni list, 30. november 1906; Glej tudi: Orožen, Politični razvoj, str. 250.

¹⁴⁸ Slovenski gospodar, 29. november 1906. V iskrenost pisanja Slovenskega gospodarja velja podvomiti, kajti koraki kmečke zveze v naslednjih mesecih so jasno pokazali, da so ob ustanovitvi narodnega sveta držali figo v žepu. Lahko pa si njihovo navdušenost razlagamo tudi drugače, in ta razlaga je bolj verjetna, namreč da so v Mariboru že takrat razmišljali o nekakšni majorizaciji slovenske politike na Štajerskem, kar se je delno že zgodilo ob nadomestnih držav-

“Živo potrebujemo organizacijo, ki bo kot vrhovna inštanca delovala, odločevala in reševala le strogo narodna vprašanja,”¹⁴⁹ to pomeni tista specifična narodna vprašanja, “ki morajo biti skupna vsem strankam”.¹⁵⁰ Povsem drugače so se odzvali v celjskem liberalnem taboru. Shod zaupnikov v Mariboru je namreč sovpadal z bližajočo se ustanovitvijo Narodne stranke, ki so jo ustanovili teden dni kasneje (8. decembra), zato so bili odzivi na zaključke shoda precej manj jasno definirani. V Narodnem listu so pobudo o nameri poslancev pozdravili, nepodpisan dopis iz Maribora pa vzeli na znanje, toda hkrati opozorili, da “iz dopisa ne razvidimo, ali nam bode čast dne 8. decembra pri ustanovitvi narodne stranke v Celju pozdraviti v naši sredi tudi gospode poslance,” ki bi zbranim pojasnili načrt o delovanju narodnega sveta, “ker je le na ta način mogoče stvar spraviti v pravi tir” in “staviti shodu zaupnikov predlog, naj se imenuje osrednji odbor stranke z načelniki okrajnih organizacij narodni svet za Štajersko!”¹⁵¹

Očitno liberalcem v Celju ni bilo povsem jasno, ali pa vsebine pogovorov poslancev v Mariboru pravzaprav sploh niso želeli razumeti. Po tednu dni, ko so (verjetno) lahko pridobili nekaj dodatnih informacij o zaupnem shodu, so bile njihove izjave in komentarji jasnejši. Razmišljanja o krovni organizaciji štajerskih Slovencev pa so jim dan pred ustanovnim zborom Narodne stranke prišla še kako prav, zato so v obsežnem uvodniku Štajerski poslanci in njih sklepi z dne 25. novembra 1906 obširno pojasnjevali pomen njihove stranke ter njene vloge in sodelovanje z drugimi političnimi skupinami v bodočem narodnem svetu. “Neko vrhovno vodstvo v izključno narodnih zadevah je nujno potrebno, to potrebo smo mi kakor znano, zmiraj odločno povdarjali. Ker se nam je pa zdelo, da se te zadeve merodajni možje nočejo oprijeti, smo sklenili mi sami ustanoviti narodni svet, tako da bi bil glavni odbor narodne stranke za Štajersko tudi narodni svet. Še le ko smo ta sklep objavili, so ga naši poslanci sklenili prezreti in začeli snovati pod svojo tvrdko snovanje narodnega sveta.”¹⁵²

Izjavo, s katero so obtožili slovenske poslance, da so jim ti prevzeli oz. ukradli idejo o nujnosti skupnega narodnega organa, so v nadaljevanju močno omilili z izjavo: “Izjavimo brez pridržka in priznamo, da je v uspešno obrambo narodne posesti na Štajerskem nujno potrebno, da vsi Slovenci sodelujejo, dr. Šušteršičevi Slovenci, prvaški Slovenci in mi, ki se k nobeni izmed teh strank ne smatramo primernim pripoznati. Vzamemo torej na znanje, da se bode narodni svet ustanovil po sklepu poslancev in

nozborskih volitvah aprila istega leta, poskus po državnozborskih volitvah 1907 pa je bil še bolj očiten.

¹⁴⁹ Domovina, 16. januar 1907.

¹⁵⁰ Prav tam.

¹⁵¹ Narodni list, 30. november 1906.

¹⁵² Narodni list, 7. december 1906.

opustimo namero našemu glavnemu odboru dati enako ime.”¹⁵³ Toda istočasno so tudi opozorili: “Geslo narodne stranke je napredek naroda in bode naša stranka seveda sodelovala v vseh narodnih vprašanjih zadeve, katere bode mogla sama Slovencev v prid dobro rešiti, bode sama z vso odločnostjo v roke vzela in ne bode izgubljala časa z dolgotrajnimi posvetovanji. Narodne zadeve, katere bodo pa vsled njih značaja mogle, biti urejene le s sodelovanjem vseh Slovencev, brez ozira na politično mišljenje, bode narodna stranka rada prepustila najprej v odločitev skupnemu zastopstvu to je narodnemu svetu ter zastavila tudi vse svoje moči, da bodo se sklepi narodnega sveta, storjeni sporazumno v važnih narodnih vprašanjih, tudi točno izvrševali ne le od članov narodne stranke, ampak da bodo svojo tozadevno narodno dolžnost izpolnili tudi ostali štajerski in drugi Slovenci.”¹⁵⁴

Liberalci so torej opozarjali na zadevo, ki se je v naslednjih mesecih pokazala kot še kako pomembna in je postala težek kamen spotike. To je, da si mora narodni svet “svoj delokrog tesno omejiti”, kajti le v tem primeru mu bodo vse politične skupine vsestransko zaupale in ga “slepo ubogale s potrebnostjo cesarju zapriseženega vojaka.”¹⁵⁵

Več kot očitno je postalo, da je bil napor starih slogašev na Štajerskem, pretežno državnih in deželnih poslancev, usmerjen v ustanovitev narodnega sveta prav v tem času tako zelo močan, ker so se bližale državnozborske volitve in so želeli z nekakšno krovno organizacijo navzven ohraniti enotnost, povezanost in dotedanji način imenovanja skupnih kandidatov za volitve. To z drugimi besedami pomeni, da bi v tem primeru bil narodni svet formalno samo drugo ime za Slovensko politično društvo. Tega ni nihče skrival, celo nasprotno, vse tri slovenske politične skupine so osrednji volilni odbor pozdravljale, vendar so pri tem imele v “podrobnostih” različne poglede. Še najmanj jasno so o tem govorili v katoliškem taboru. Pri tem so razvijali svoj načrt, ki so ga z dejanji razkrili v prvi polovici leta 1907. Štajerski liberalci, ki so politično naivno v vseh dejanjih želeli biti prvi, pa so svoje videnje bodoče politike in razmerja sil med štajerskimi Slovenci brez kančka diplomatske spretnosti pojasnjevali “vesoljnemu” štajerskemu občestvu. Tako so namero slogašev, da se narodni svet oblikuje tudi (ali predvsem, op. B. G.) zaradi oblikovanja osrednjega volilnega odbora, pojasnili v nekoliko daljšem komentarju, ki ga zaradi zanimivosti navajam v celoti: “Vzamemo tudi v tem oziru dobro voljo poslancev na znanje in se bomo tega sklepa svoječasno spomnili. Pred vsem pa tu ne moremo zakriviti vtisa, da se nas je krivo razumelo o namenu in vzroku ustanovitve narodne stranke in glasila iste. Odločno odklanjamo sumnjo, da nas je k našemu početju napotil glad po poslanskih mestih in da bode naše zadovoljstvo potlačeno, ako se nam zagotovi lepo število mandatov, predno smo sploh kako

¹⁵³ Prav tam.

¹⁵⁴ Prav tam.

¹⁵⁵ Prav tam.

poslansko mesto za sebe zahtevali. Nismo lačni poslanskih mest in je skoro gotovo, da je vsaj izmed članov pripravljalnega odbora narodne stranke pri vsakem izključeno, da bi sprejel sedaj kako poslansko mesto. To izrečno poudarjamo. Naše prepričanje nas pa sili se izraziti o nadaljnji razdelitvi posebno s sklepom poslancev o oni tretjini poslanskih mest, ki se naj zagotovi struji prvakov. Kaj je dandanes prvak, če to besedo vzamemo v lepem pomenu iste? To vendar ne more predstavljati nikakega narodnega programa v današnjem vendar že prebujenem času. Kaj pa skrbi slovenski narod kaka skupina vplivnih narodnjakov, saj narodnjakov štejemo vendar hvala Bogu že tisoče, kaj hoče struja, ki ne prizna v političnem oziru barve? Za tako strujo ali boljše skupino posameznikov naj bi mi obljubili potegovati se po enotnem sklepu osrednjega volilnega odbora? Ali bi to ne pomenilo za narodno stranko toliko kakor delati za osebe in si na tak način z ozirom na svoj program dati vrh okoli vratu? Državni zbor in sam cesar je obračunal v ljudskem zastopstvu s plemstvom kakoršnekoli vrste in s privilegiji (predpravnicami) posameznikov. Pri nas naj se pa ohrani za ljudstvo neko zastopstvo, ki se organizacije ljudstva in stika z narodom, skoro bi rekli, boji in ogiblje? In mar menijo gospodje, da se s samo besedo o narodnosti brez podrobnega načrta o delu danes da kaj doseči? /.../ S starim konjičkom 'vse za vero, dom, cesarja' ne dosežemo, ako se ne držimo točnega programa o vseh zadevah narodnega življenja, nič več. Ako torej hoče stranka posameznikov, ktere imenujejo netočno tudi prvake, kot činitelj v naši javnosti živeti še v naprej, naj se približa ljudstvu, naj razvije svoj poseben program, če se mu program ustvarjajoče se narodne stranke ne dopade in če nočejo stopiti v dotiko s takim zastopstvom ljudstva, kakoršno mi snujemo. Če skupina takozvanih prvakov ne ustvari svojega lastnega programa, ne preostaja ji drugzega nego v obstoječih razmerah barvo priznati. Kdor misli, da se po našem programu in z nameravano organizacijo stranke ne da v korist Slovencev delovati, ali če kdo misli, da mu mi nismo sposobni zagotoviti poleg drugzega tudi one časti in one osebne koristi, katerih si želi, naj pojde v tabor dr. Šušteršiča, kamor ga vleče srce in upanje na mehke blazine, kdor se pa hoče ljudstvu približati in ima voljo ga poslušati in zanje delati, je z veseljem pozdravljen v vrstah narodne stranke za Štajersko. /.../ To so bile naše misli glede nameravanega snovanja glede osrednjega volilnega odbora v smislu sklepov naših poslancev z dne 25. novembra. Sklep narodne stranke to razmotrivanje seveda še ni, ampak se bode ista morala trezno baviti s tem vprašanjem, v delu svojega področja se s tem načrtom seveda ne bode dala ovirati."¹⁵⁶ Jasen, odločen in brezkompromisen odziv liberalcev na razmišljanja in snovanja politične taktike dotedanjih prvakov seveda ne potrebuje posebnega oz. dodatnega komentarja.

O vprašanju narodnega sveta se po tem do sredine januarja 1907 ni veliko govorilo, vendar pobudniki za njegovo ustanovitev ta čas niso stali povsem križem rok. Pripravili so prevod pravil češkega Narodnega sveta¹⁵⁷ in za 7. febru-

¹⁵⁶ Narodni list, 7. december 1906.

¹⁵⁷ Pravila češkega Narodnega sveta iz leta 1903 je v slovenščino prevedel Ljudevit Pivko. Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), Spodnještajerski narodni svet (SŠNS), fasc. 1, sig. 1.

ar, na zahtevo vseh državnih in deželnih poslancev, v Mariboru ponovno sklicali zaupni shod. Uradni sklicatelj je bilo Slovensko politično društvo.¹⁵⁸

Priprave na mariborski shod so v strankah potekale v strogi tajnosti, tako da o vsebini priprav ne vemo veliko. V času, ko so v katoliškem taboru ustanavljali svojo stranko, je bilo vprašanje ustanovitve narodnega sveta verjetno bolj obrobno. Več pozornosti so temu vprašanju posvetili v Celju. Že 6. januarja so na prvi seji odbora Narodne stranke med ostalimi pomembnimi točkami dnevnega reda govorili tudi o napovedanem zaupnem shodu. Odbor stranke je izbral svoje zastopnike in razpravljajal o taktiki nastopanja. O tej je, sicer skromno, poročal Narodni list: *“Zastopnikom narodne stranke na zaupnem shodu v Mariboru, na katerem se ima ustanoviti narodni svet za Štajersko, so se dala točna navodila; v mnogih točkah so se jim pustile popolnoma proste roke, vendar so za vsak svoj korak odgovorni stranki.”*¹⁵⁹

Vsebina taktike Narodne stranke je žal nepoznana, gotovo pa ni bila po godu delu celjske politične elite, saj je Domovina v precej pesimističnem tonu izrazila svojo skepso glede ustanovitve in delovanja narodnega sveta: *“Kdor čita poročilo o Narodnem svetu, si mora misliti, da se tudi iz tega za nas vitalnega vprašanja ne bo izkuhalo ničesar. Seveda, med seboj smo trdibučni do skrajnosti, proti tujcem pa ponižni in hlapčevski, da je človeka sram. Ali piškavi narodnjaki ali slabi politiki, oboje je isto.”*¹⁶⁰

Vendar je bil pesimizem slogašev zaenkrat odveč, kajti pripravljenost, da ustanovijo spodnještajerski narodni svet je bila v času pred prvim resnim soočenjem mnenj o tem vprašanju še na vseh treh straneh velika. Shod zaupnikov se je zgodil, kot je bilo najavljeno. Ob koncu so za javnost podali skupno izjavo, v kateri so zapisali: *“Slovenski zaupni možje so sklenili na shodu v Mariboru dne 7. svečana 1907, da se ustanovi narodni svet ter se v 14 dneh skliče ustanovni zbor. Dalje so se določili člani osrednjega volilnega odbora za bodoče državnozbornske volitve”*.¹⁶¹ Ker pa so bili slovenski časniki *“vezani s častno besedo o podrobnostih shoda ne govoriti”*, kaj več o vsebini shoda niso poročali. Seveda pa to ni bilo vse in najpomembnejše, kar se je tisti dan v Mariboru zgodilo. Skromno sporočilo javnosti namreč ne pove, da so na shodu izvolili tudi začasni odbor narodnega sveta, ki so ga

¹⁵⁸ Slovenski gospodar, 14. februar 1907.

¹⁵⁹ Narodni list, 10. januar 1907.

¹⁶⁰ Domovina, 16. januar 1907.

¹⁶¹ Narodni list, 8. februar 1907. Kasneje se je izkazalo, da je temu nasprotoval predstavnik Slovenske kmečke zveze (še pred nekaj meseci zagovornik skupnega nastopa, glej op. 4), ker je menil, da imajo liberalci prevelike zahteve. Tako je propadel poskus skupnega nastopa, saj je kmečka zveza napovedala samostojen nastop na državnozbornskih volitvah. Prim.: Domovina, 20. junij 1907.

sestavljali ključni možje vseh treh slovenskih političnih opcij na Štajerskem: dr. Juro Hrašovec, dr. Vekoslav Kukovec in dr. Anton Korošec.¹⁶²

Čeprav je bil sklep zaupnih mož z dne 7. februarja jasen, da se v štirinajstih dneh ustanovi narodni svet, do tega zaradi nam neznanih vzrokov še ni prišlo. So se pa 21. februarja 1907 sestali vsi trije člani začasnega odbora v Celju in "se zjedini na pravila Narodnega sveta"¹⁶³ in "določili sedmorico članov za spodnje štajerski Narodni svet". To so postali poleg treh članov začasnega odbora še: dr. Ljudevit Pivko, dr. Radoslav Pipuš, dr. Fran Jurtela in prof. Ivan Fon.¹⁶⁴ Ob koncu sestanka so še sprejeli sklep, da bodo na prihodnjo sejo vabili vse imenovane člane in že določili njen dnevni red, v katerem je najbolj izstopala prva točka, ki je govorila: "Narodni svet se konstituirá".¹⁶⁵ Kdaj se mora to zgoditi, se na sestanku trojica ni dogovorila.

Oster predvolilni boj med katoliškim taborom in štajerskimi liberalci marca in aprila 1907, kakršnega do takrat spodnještajerski Slovenci še niso doživeli, na ustanovitev narodnega sveta gotovo ni dobro vplivala. Kljub vsemu pa se je sredi volilne vihre 20. aprila 1907 v "knjižnični sobi celjske čitalnice" sestala šesterica političnih predstavnikov štajerskih Slovencev. Od sedmerice imenovanih na zadnji seji se jih je sestanka udeležilo pet, manjkala sta dr. Fran Jurtela in dr. Anton Korošec, slednjega je nadomeščal dr. Karel Verstovšek. Po uvodnih besedah dr. Jura Hrašovca, ki je zbranim predstavil pomen narodnih svetov pri drugih narodih in potek nastanka slovenskega Narodnega sveta za Štajersko, so izvolili odbor sveta. Na osnovi paritete so za predsednika sveta izbrali dr. Jura Hrašovca (slogaša), podpredsednika dr. Radoslava Pipuša (slogaša), za tajnika dr. Antona Korošca (kmečka zveza) in za blagajnika dr. Vekoslava Kukovca (liberalca).¹⁶⁶ Sklenili so tudi, da Narodnega sveta oblastem ne bodo prijavili, ker svet ni društvo, ampak le nekakšna zveza oz. "prostovoljni konzorcij".¹⁶⁷ Nato so "po daljši debati, ki se je udeležijo vsi navzoči", sprejeli program dela narodnega sveta, ki ga je sestavljalo več točk:

- "Delo 'N. Sveta' bo ogromno in si ga moramo redno deliti, ker ga drugače ne zmagamo. Pred vsem mora imeti Nar. Svet v rokah natančno statistiko vseh državnih in deželnih uradnikov, železniških uslužbencev - ki se mora redno dopolnovati;

¹⁶² ZAC, SŠNS, fasc. 1, sig. 4.

¹⁶³ Glej prilogo: Narodni svet spodnještajerskih Slovencev.

¹⁶⁴ ZAC, SŠNS, fasc. 1, sig. 4.

¹⁶⁵ Prav tam. Omenjeno novico sta spodnještajerskim Slovincem sporočila tako Narodni list kot tudi Slovenski gospodar, oba 28. februarja 1907.

¹⁶⁶ Čeprav dr. Anton Korošec na seji ni bil prisoten, je bil, "na izjavo dr. Verstovška, da sprejema dr. Korošec tajništvo, drugega odborniškega mesta pa ne," izvoljen soglasno. Prim.: ZAC, SŠNS, fasc. 1, sig. 4.

¹⁶⁷ Prav tam; Slovenski gospodar, 14. februar 1907.

- kataster zemljišč, vasi in trgov, ki so v nevarnosti, posebno v obmejnih krajih;
- pregled vseh občin, ki so še v nemških ali nemškutarskih rokah;
- zasledovati je vse volitve v občinske in okrajne zastope, v krajne in okrajne šolske svete;
- mora imeti statistiko dijaštva in šolstva;
- poslancem se naj da v roke minimalen program zahtev našega naroda na Štajerskem, posebno glede šolstva.”¹⁶⁸

Sklenili so tudi, da do prihodnje, tj. junijske seje narodnega sveta izdelajo prve referate, s katerimi bi ocenili narodni položaj na Štajerskem. Tako so prof. Ivana Fona zadolžili za predstavitev srednjega šolstva in učiteljstva, dr. Karla Verstovška za železnice in pošto, dr. Jura Hrašovca za sodišča in davčne uradnike, dr. Ljudevita Pivka za “centralo” v Gradcu, deželne urade in namestništvo, dr. Vekoslavu Kukovcu pa so naložili, da pripravi resoluciji, v kateri bi zapisali minimalni program zahtev slovenskega naroda na Spodnjem Štajerskem in ki bi jo v imenu Narodnega sveta v državnem zboru prebrali štajerski poslanci.¹⁶⁹

Toda mesec dni kasneje so potekale državnozbornske volitve, ki so povsem spremenile razmerje sil na Spodnjem Štajerskem. Absolutna zmagovalka je s petimi mandati postala Slovenska kmečka zveza, medtem ko je njej nasprotna Narodna stranka osvojila “le” dva poslanska mandata.¹⁷⁰ Nove politične razmere so povsem nepričakovano zapletle situacijo, tudi pri delovanju Narodnega sveta, kar se je začelo jasneje kazati že junija 1907.

13. junija, ko so se na seji Narodnega sveta v mariborskem narodnem domu ponovno srečali člani ožjega odbora, so med ostalimi točkami dnevnega reda¹⁷¹ razpravljali o resoluciji, za katero je bil zadolžen dr. Vekoslav Kukovec. Vsebovala je štiri točke:

“1. Narodni svet za Štajersko je prepričan, da je za uspešno zastopanje pravic in koristi slovenskega naroda neobhodno potrebno, da se vsi jugoslovanski državni poslanci združijo v eden sam klub, in pričakuje od vseh jugoslovanskih poslancev, da delujejo na ustanovitev takega kluba.

¹⁶⁸ ZAC, SŠNS, fasc. 1, sig. 4.

¹⁶⁹ Prav tam.

¹⁷⁰ Več o tem v poglavju o državnozbornskih volitvah 1907.

¹⁷¹ Ena od točk je bila posvečena tudi potovalnemu učitelju, ki bi ga uvedli po vzoru nemške Súdmarke. Dr. Fran Jurtela je menil, da bi potovalni učitelj proučeval razmere na narodnostni meji, agitiral za naročanje slovenskih časnikov, prirejal predavanja, pomagal ustanavljati društva... Glej: ZAC, SŠNS, fasc. 1, sig. 4. Kasneje so spodnještajerski Slovenci potovalnega učitelja dobili, vendar uradno (podčrtal B. G.) zanj ni skrbel narodni svet, ampak Družba sv. Cirila in Metoda. Več o tem v posebnem poglavju.

2. Ker slovenski žitelj v spodnje-štajerskih mestih in trgih vsled krivičnega volilnega reda ni zastopan po lastnem zastopniku, pričakuje se od štajerskih poslancev, da bodo kakor sedaj pozornost posvetili razvoju slovenstva v trgih in mestih ter Slovence v spodnje-štajerskih mestih in trgih najizdatneje podpirali v njih narodno-političnih in opravičenih gospodarskih težnjah ter zastopali tudi slovensko obrt in trgovino. Zlasti naj slovenski poslanci z vso določnostjo zahtevajo pri vseh oblastvih in uradih, kateri se nahajajo v mestih in trgih, a so namenjeni slovenskemu kmetškemu ljudstvu na deželi, slovenske uradnike in uslužbence ter splošno slovensko uradovanje.

3. Narodni svet za Štajersko pozivlja vse jugoslovanske poslance, da zastavijo vse sile za uresničevanje davne zahteve Slovencev po lastnem slovenskem vseučilišču v Ljubljani.

4. Narodni svet za Štajersko smatra za najnujnejšo potrebo vseh Slovencev, da se odpravi nesmiselna uredba naših srednjih šol ter, da se spopolnijo obstoječe nižje slovenske gimnazije v popolne gimnazije s slovenskim učnim jezikom, da se, kar se tiče naših štajerskih razmer posebej, slovensko-nemški razredi v Celju popolnijo v popolno gimnazijo s slovenskim učnim jezikom, da se kar najhitreje mogoče reši zadeva ljudske šole za celjsko okolico ter ustanovi za štajerske Slovence nižja obrtna šola in učiteljišče s slovenskim učnim jezikom.”¹⁷²

Pričakovali bi lahko, da bo resolucija dvignila med člani na seji veliko prahu, saj je bila napisana politično precej “pristransko”, seveda v korist na volitvah poražene Narodne stranke. Toda vsi člani odbora so se z vsebino strinjali, tudi člana kmečke zveze, prof. Ivan Fon in urednik Slovenskega gospodarja Ferdo Leskovar, ki je na seji nadomeščal že drugič odsotnega dr. Antona Korošca. Zato so resolucijo soglasno sprejeli.¹⁷³

Toda vsebina resolucije je v naslednjih dneh dobro razburkala politično javnost, medijsko napenjanje mišic pa je kmalu pokazalo, v katerem grmu je tičal zajec. Slovenski gospodar je sprejeto resolucijo napadel z vso močjo, čeprav so zanjo glasovali tudi predstavniki kmečke zveze.¹⁷⁴ Njegova glavna kritika je bila po pričakovanju namenjena prvi točki resolucije, v kateri je dr. Kukovec predlagal enoten poslanski klub za slovenske štajerske poslance v državnem zboru.¹⁷⁵ Slovenski gospodar je obtožil štajerske liberalce, da so Narodni svet zloračili v svoje namene in s tem izdali njegovo nadstrankarstvo. Povsem jasno je, da za kmečko zvezo ni bil sprejemljiv nastop v enotnem poslanskem klubu, kajti ob prepričljivi volilni zmagi niso bili pripravljene deliti sadov svojega uspeha s poraženimi štajerskimi liberalci. To so jasno povedali tudi v komentarju, ki ga je

¹⁷² ZAC SŠNS, fasc. 1, sig. 4.

¹⁷³ Prav tam.

¹⁷⁴ Slovenski gospodar, 20. junij 1907.

¹⁷⁵ Prav tam.

objavil Slovenski gospodar. "Iz krogov naših poslancev se nam piše: Narodni svet za Spodnjoštajersko že po svojih pravilih zatrjuje, da se ne bo pečal z vprašanji, ki posegajo v taktično postopanje posameznih strank. Vkljub temu je zadnjič dr. Kukovec v veliki skrbi za liberalno stranko predlagal tudi sklepanje o tem, kam naj vstopijo spodnještajerski poslanci. Sklenilo se je seveda, da morajo naši poslanci iti skupaj z liberalci v en klub. Bila sta pri seji navzoča tudi zastopnika Kmečke zveze, toda od stranke nista imela navodil, ker se je Kmečki zvezi zdel tak slučaj izključen. Liberalci so torej izrabili Narodni svet v svoje namene in v nadstrankarsko stališče Narodnega sveta sedaj ne more nihče več verjeti. Pripomnimo, da se dr. Korošec ni udeležil seje Narodnega sveta, ker je istočasno zborovala Slovenska kmečka zveza. Sploh je vprašanje, ali se naj naša stranka še nadalje udeležuje sej tega društva, ki bi moralo skrbeti za štajerske Slovence, ne pa za štajerske liberalce."¹⁷⁶ Tako so zaradi omenjenega "liberalnega" manevra člani kmečke zveze napovedali izstop iz Narodnega sveta.

Omenili smo že, da se ne prve ne druge seje Narodnega sveta dr. Korošec ni udeležil. Druge iz povsem opravičljivih razlogov. Istočasno kot seja narodnega sveta je v Mariboru potekala "po vročem volilnem boju" tudi prva seja kmečke zveze, kjer so obravnavali še en "liberalni incident", ki ga je povzročil dr. Miroslav Ploj.¹⁷⁷ Po državnozbornih volitvah, na katerih je kandidiral na listi kmečke zveze, je v državnem zboru pristopil v liberalno usmerjeni Jugoslovanski klub.¹⁷⁸

Dogodki okrog resolucije Narodnega sveta in afere Ploj so kmečki zvezi narekovali poteze, ki so zadale hud udarec složnemu nastopanju štajerskih Slovencev. Dr. Korošec je namreč nekaj dni kasneje napovedal dokončni izstop vseh članov Slovenske kmečke zveze iz Narodnega sveta,¹⁷⁹ svoje dejanje pa opravičil z obtožbo, da je Narodni svet prekoračil pooblastila s pozivom poslancem, naj se v državnem zboru združijo v enoten poslanski klub.¹⁸⁰

Izstop članov kmečke zveze je močno odmeval med štajerskimi Slovenci. Radikalna poteza, s katero so v Mariboru želeli pokazati, kdo ima politično nadvlado med Slovenci na Spodnjem Štajerskem, je doživela ostra nasprotovanja, še posebno med pristaši Narodne stranke. "Nespametno bi bilo pričati se z

¹⁷⁶ Prav tam.

¹⁷⁷ Marušič, Sto slovenskih politikov, str. 142-143.

¹⁷⁸ Prav tam. Glede ravnanja poslancev Slovenske kmečke zveze v državnem zboru so v odboru stranke 13. julija 1907 sprejeli resolucijo z naslednjo vsebino: "Odbor Slovenske kmečke zveze nalaga svojim poslancem glede snovanja kluba, naj postopajo jednotno med seboj; v slučaju pa, da se ne osnuje skupen jugoslovanski klub, naj postopajo jednotno s poslanci Slovenske ljudske stranke iz Kranjskega in Sloge iz Goriškega, ki sta popolnoma sorodni po programu Slovenski kmečki zvezi. V vsem drugem pušča poslancem prosto roko."

¹⁷⁹ Slovenski gospodar, 27. junij 1907.

¹⁸⁰ Prav tam.

dr. Korošcem o vzrokih, zakaj je izstopil iz narodnega sveta,” je pisal Narodni list in nadaljeval: “Vsa slovenska javnost je prepričana, da je dr. Korošec kakor v vseh svojih početjih neodkritosrčen tudi pri navajanju vzrokov, zakaj izstopi. Pravi, da zato, ker njegova stranka ni bila obveščena, da se namerava sklepati o postopanju poslancev v državnem zboru. Ta trditev je pa popolnoma iz trte zvita.”¹⁸¹ Če so že bili neobveščeni, potem sta bila po njihovem mnenju za to kriva dr. Verstovšek in Leskovec, ki sta na sejah sveta nadomeščala dr. Korošča in mu o vsebini (očitno) nista poročala. Vendar tega nihče ni verjel. Liberalci so dr. Korošču očitali, da je že od prvega skupnega sestanka vseh treh političnih skupin v Mariboru, 7. februarja 1907, kjer so govorili o osrednjem volilnem odboru, vseskozi držal fige v žepu. “V resnici je pa dr. Korošec v narodnem svetu že takrat imel sklep biti v narodnem svetu le za čas pred volitvami, potem pa poiskati vzrok, da izstopi. O tem je prepričana vsa slovenska javnost. To je pravi vzrok, vse drugo so prazne besede”, je svoj komentar ostro zaključil glasnik štajerskih liberalcev Narodni list.¹⁸²

Na izstop članov Slovenske kmečke zveze je ostro reagirala tudi Domovina, ko je zapisala: “Klerikalci hočejo biti absolutni gospodarji, videti hočejo poleg sebe le pokorne slugе, ne trpijo pa ravnopravnosti tovarišev in sotrudnikov.”¹⁸³ Kritični so bili tudi do politične dvoličnosti prvaka kmečke zveze dr. Korošča, ki se je ob omenjenih dogodkih jasno kazala: “Pokazal je s tem, kako malo mu je za skupne narodne koristi Slovencev, kajti njemu je šlo edinole za zvezo z nemškimi in češkimi klerikalci. Pokazal je s tem, da mu ni nič za sklepe Narodnega sveta in s tem je dokazal, da on v Narodni svet ne sodi, ker njegove sklepe ignorira!”¹⁸⁴

Hude obtožbe štajerskih liberalcev in slogašev, ki so obtoževali kmečko zvezo, da je “razbila Narodni svet”, so nekaj časa letele v prazno, kajti kmečka zveza na vse izražene očitke ni reagirala. Šele v drugi polovici septembra so s kratko notico v Slovenskem gospodarju zavrnilo obtožbe političnih nasprotnikov. “Kmečka zveza je vsled kršenja pravil izstopila iz Narodnega sveta, ker bi se sicer dogajalo, da se sejo za sejo stavijo in sprejemajo predlogi, ki nasprotujejo Kmečki zvezi. Kajti ‘prvaki’, ki smo jih izvolili v Narodni svet, so v istini že davno ob strani celjskih mladih liberalcev. Kmečka zveza je bila torej izgnana iz Narodnega sveta in sicer po večini, ki jo tvorijo prvaki in liberalci. To je resnica. Mi smo še vedno za Narodni svet, toda le z odkritimi politikami, četudi so naši nasprotniki!”¹⁸⁵

¹⁸¹ Narodni list, 27. junij 1907.

¹⁸² Prav tam.

¹⁸³ Domovina, 21. junij 1907.

¹⁸⁴ Prav tam.

¹⁸⁵ Slovenski gospodar, 20. september 1907.

Kakorkoli že, izstop članov kmečke zveze je pomenil hud udarec za delovanje Narodnega sveta. Vendar pa je njegova nadaljnja aktivnost pokazala, da ni (p)ostal “*nerojeno dete*”, kot ga je označil njegov sodobnik Fran Erjavec.¹⁸⁶ Za to je imel nedvomno največ zaslug predsednik sveta dr. Juro Hrašovec, ki je s svojim požrtvovalnim delom uspel vse do razpada dvojne monarhije krmariti med Scilo in Karibdo slovenske politike na Štajerskem. Vseskozi pa mu je bilo osnovno vodilo, ki ga je pojasnila Domovina že januarja 1907, po ustanovitvi obeh strank: “*Ločeno marširati, a skupno se boriti, je edina prava in potrebna taktika ... V stran vso hinavsko, nečisto in nemoralno, olikanca nevredno politiko: bojurno se častno in pošteno, ohranimo si čiste roke in nastopajmo tako, da se bomo kot nasprotniki spoštovali; le takemu nasprotniku se poda roka v spravo ali združenje k skupnemu boju, ko to trenutek zahteva.*”¹⁸⁷

¹⁸⁶ Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 280.

¹⁸⁷ Domovina, 16. januar 1907.

ŠTAJERSKI SLOVENCİ IN DRŽAVNOZBORSKA VOLILNA REFORMA

Uvedba splošne kurije v drugi veliki državnozbornski volilni reformi leta 1896 še vedno ni odpravila neenakopravnosti v državnem zboru, saj so s kompromisno rešitvijo splošno kurijo enostavno kooptirali dotedanjemu parlamentu, pri čemer so ostale volilne skupine ostale nedotaknjene.¹⁸⁸ Boj za splošno in enako volilno pravico se je zato nadaljeval, pri čemer so bili glavni zagovorniki v boju za resnično enako in splošno volilno pravico predvsem socialdemokrati, kasneje pa tudi ostale politične skupine, predvsem tiste, ki so z demokratizacijo volilnega sistema lahko računale na boljše volilne rezultate.¹⁸⁹

Tretja velika državnozbornska volilna reforma, ki ji bo namenjeno nekaj strani v nadaljevanju, je bila po nekajletni debati in kompromisnih rešitvah uveljavljena v začetku leta 1907. Z novim volilnim redom je avstrijski del monarhije dobil poslansko zbornico, ki je bila sestavljena na podlagi splošne, tajne in direktne volilne pravice.¹⁹⁰ Ena pomembnih značilnosti volilne reforme je bilo oblikovanje 'narodnostnih mandatov', saj so volilne okraje oblikovali po tem ključu. Slovenci so, gledano v celoti, dobili glede na številčno stanje zadovoljivo število mandatov, vendar je bila njihova razdelitev med deželami skrajno krivična. Najslabše so jo odnesli Slovenci na Koroškem in Štajerskem, medtem ko je imela Kranjska glede na številčno stanje nadpovprečno zastopstvo v državnem zboru.¹⁹¹

Novi volilni red je prinesel v avstrijski parlamentarizem večjo stopnjo demokracije, vendar pa še vedno ni odpravil vrste pomanjkljivosti. Volilni red je še vedno zanemarjal ženski del populacije, kajti volilno pravico so še vedno imeli le polnoletni moški državljani. Tudi volilni okraji so bili pogosto oblikovani tako, da so dajali prednost Nemcem.¹⁹² Nespremenjene so ostale tudi razlike med mestom in podeželjem, saj so občine mest in trgov sestavljale posebne volilne okraje, podeželske pa svoje, pri čemer so mestni volilni okraji imeli vedno manjše število volivcev kot podeželski, ali povedano drugače, mestni volilni glas je veljal več kot volilni glas podeželskega volivca.¹⁹³

¹⁸⁸ Melik, Volitve, str. 8.

¹⁸⁹ Melik, Volitve, str. 9.

¹⁹⁰ Prav tam; Janez Cvirn, Spodnještajerski Nemci in državnozbornska volilna reforma 1907, v: Kronika, 1996, št. 2-3, str. 70.

¹⁹¹ Melik, Volitve, str. 38.

¹⁹² Melik, Volitve, str. 284.

¹⁹³ Domovina, 26. februar 1906. Volilna preosnova v državnem zboru.

O vsebini volilne reforme je državni zbor začel razpravljati šele jeseni 1905, ko sta cesar in vlada ministrskega predsednika Paula von Gautscha zaradi notranjih in zunanjepolitičnih razmer pristala na volilno reformo.¹⁹⁴

Na slovenskem Štajerskem med slovensko stranko jeseni 1905 še ni bilo zaslediti posebno intenzivnega gibanja za splošno in enako volilno pravico. Izjema so bili socialdemokrati v Zasavju in Mariboru. Celjska Domovina se je sprva zadovoljila samo s poročanjem o množičnih protestnih akcijah na Češkem in Moravskem, kjer so pripadniki socialdemokracije napovedovali boj v državnem zboru zoper "*krivično nadoblast nemške in plemenite gospode ter za splošno in enako volilno pravico*".¹⁹⁵

V času, ko je na Češkem in Moravskem v demonstracijah tekla celo kri, je na Dunaju potekalo zasedanje avstrijskega državnega zbora, na katerem so številne politične skupine zahtevale volilno reformo na temelju enake, splošne, tajne in neposredne volilne pravice. Glavni 'bojevniki' so bili češki poslanci, ki so nedvoumno zahtevali sodobnejši volilni sistem.¹⁹⁶ Predsednik vlade von Gautsch je zahteve mladočehov gladko zavračal, češ da bi bila v Avstriji upravičena enaka in splošna volilna pravica le, če bi bilo rešeno nacionalno vprašanje.¹⁹⁷

Štajerski Slovenci, ki se na češke dogodke niso posebej odzivali, so lahko oktobra v Domovini prvič prebrali, kaj bi jim nova volilna reforma prinesla. Celjski časnik je predvideval, da bi lahko bilo po sprejeti volilni reformi med 502 poslancema 24 Slovencev.¹⁹⁸

Skoraj istočasno, ko je Domovina objavila češki predlog za spremembo volilne zakonodaje, je v delavskih Trbovljah potekal prvi javni shod, na katerem je 2.000 delavcev v "*povorki*" zahtevalo splošno in enako volilno pravico.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Več o tem glej: Vasilij Melik, *Demokratizacija volilnega sistema (1907) in njeni učinki*, v: ZČ 1979, št. 2, str. 221; Cvirn, Trdnjavski, str. 275-294; Zvonko Bergant, *Kranjska med dvema Ivanoma*, Ljubljana 2004, str. 300-320 in 362-383.

¹⁹⁵ Domovina, 26. september 1905.

¹⁹⁶ Prav tam.

¹⁹⁷ Domovina, 10. oktober 1905.

¹⁹⁸ Domovina je povzela članek iz praške Politike, kjer je bil opisan češki predlog o volilni reformi na osnovi okrajev, ki bi imeli približno 50.000 prebivalcev. Tako bi po njihovem predlogu imeli Slovenci 24 poslanskih mandatov. Na Kranjskem bi bilo vseh deset slovenskih, na Štajerskem bi bilo od skupno 26 mandatov le osem slovenskih, na Goriškem trije, Koroškem dva in v Istri eden. Po čeških izračunih bi Slovani imeli skupaj 306 mandatov, celotni državni zbor pa 502. Na ta način bi slovanski narodi v avstrijskem parlamentu imeli večino. Prim.: Domovina, 20. oktober 1905.

¹⁹⁹ Domovina, 7. november 1905. V tem času so potekale številne demonstracije po monarhiji.

Že sredi novembra 1905 je Domovina svoje stališče do volilne reforme zaostрила, ko je v uvodniku *V boj za splošno in enako volilno pravico* obsojala nepravilnost parlamentarnega ustroja v Avstriji. Zahtevala je spremembo sedanjega parlamentarnega sistema, v katerem ima "5000 plemenitašev 85 poslancev, a 5 milijonov delavskega ljudstva samo 72 poslancev".²⁰⁰ Hkrati je bralcem sporočala, da je tekla kri "v Gradcu, na Dunaju in v Pragi, a ljudstvo ni plaho pobegnilo, ampak je odkrilo svoja prsa in bilo pripravljeno žrtvovati še več krvi za svoje pravice". V nadaljevanju je zahtevala takšno odločnost tudi pri štajerskih Slovencih, ne pa, kot se ji je zapisalo, "mlahavost pri zahtevi svojih pravic".²⁰¹ Nenavadno oster uvodnik je bil namenjen v podporo shodnikom celjskega političnega društva Naprej, ki so se 18. novembra 1905 zbrali v Narodnem domu. Tudi samo zborovanje je potekalo v ostrem tonu. Govorniki so jasno in brezkompromisno zahtevali nov volilni red. Prvi govornik je bil celjski ključavničar Ivan Rebek, ki je menil, da si morajo Slovenci priboriti splošno volilno pravico že zato, "ker se bomo le tako lahko ubranili germanizaciji". Podprl je splošno stavko delavcev in ob tem napadel dunajsko vlado z besedami: "Proč z vlado, ki ima denar za kanone, ne pa za starega vojaka, ki hodi z berglami okoli in ne za slovenske šole. Vsemu temu najobzirnejši boj. Naj teče kri, mi ne odnehamo."²⁰² Še konkretnejši je bil dr. Vekoslav Kukovec, ki je zbranim pojasnjeval, zakaj zahtevajo splošno in enako volilno pravico: "Zahtevamo jo s stališča pravičnosti sploh, ker kdor ima pravico plačevati davek, bodisi direktni ali indirektni, naj ima tudi pravico si izbrati človeka, ki bo vršil kontrolo nad izplačanimi davki."²⁰³ Zavrnil je tudi zahteve, da bi 'analfabete' izključili pri volilni pravici. Menil je namreč, da je za njihovo nepismenost kriva predvsem država, ki jim ni omogočila primernega šolanja. Ostro je nastopil tudi proti pluralitetnemu (večglasovnemu) sistemu, ki so ga želeli uvesti Nemci.²⁰⁴ Posebno odobravanje je požel nastop dr. Jura Hrašovca, ki je dosedanji volilni sistem označil za navadno sleparijo, državni zbor pa ocenil, da "slabši kot je, ne more biti".²⁰⁵

Zborovanja so se v velikem številu udeležili tudi zastopniki socialdemokratov in v njihovem imenu je nastopil zaupnik, mizarski mojster Majcen. Celjske Slovence je z vznesenimi besedami pozval: "Skupno idimo v boj in še bolj bo strah pred nami celjske Nemce, nego jih je sedaj."²⁰⁶ Majcnovemu mnenju je pritrdil tudi predsednik političnega društva Naprej dr. Josip Karlovšek, ki se je čudil, da s socialdemokrati že prej niso našli skupnega jezika, hkrati pa ni pozabil pouda-

²⁰⁰ Domovina, 17. november 1905.

²⁰¹ Prav tam.

²⁰² Domovina, 21. november 1905.

²⁰³ Prav tam.

²⁰⁴ Prav tam; glavna značilnost pluralitetnega sistema je, da imajo različne skupine volivcev različno število glasov. Prim.: Cvirn, *Boj za Celje*, str. 3.

²⁰⁵ Domovina, 21. november 1905.

²⁰⁶ Prav tam.

riti, da je *“volilna pravica zadeva, ki nas je združila začasno”*.²⁰⁷ Shod so zaključili s sprejetjem resolucije, ki jo je dr. Karlovšek prebral zbranim shodnikom. Ta se je glasila: *“Na ljudskem shodu v Narodnem domu v Celju, dne 18. 11. 1905, na poziv političnega društva Naprej zbrani zborovalci odločno zahtevamo uvedenje splošne in enake volilne pravice. Odobravamo nadalje sklep avstrijskega organiziranega delavstva po potrebi, izvojevati splošno in enako volilno pravico s splošnim štrajkom, ter pozivljamo vse svoje rojake, da štrajkuječe v njih boju za skupne pravice vsestransko podpirajo.”*²⁰⁸

Že naslednji dan so socialdemokrati organizirali shod v dvorani Pri zelenem travniku ob Voglajni v Celju, na katerem so sklepali o morebitni splošni stavki. Shoda se je udeležil tudi dr. Gvidon Sernec, ki je navzočim delavcem ponovil, da *“slovenska stranka simpatizira iz cele duše z organiziranim delavstvom v tem boju”*.²⁰⁹

Konec novembra so socialdemokrati postajali vse aktivnejši, posebno še v Zasavju in Mariboru. Ko so 28. novembra organizirali velik shod v Trbovljah, se je manifestacije udeležilo okrog 4.500 delavcev, ki so izražali željo po volilni reformi. Zbrane je nagovoril (takrat še vnet socialdemokrat) Karl Linhart²¹⁰ in za delavce zahteval pravice, ki jim pripadajo.²¹¹ Istega dne so pripravili podoben shod tudi v Mariboru, ki se ga je po ocenah udeležilo 4-5000 shodnikov, med njimi največ socialdemokratov. V veličastni povorki, ki je obšla mesto, so delavci izražali zahteve po novem volilnem redu. Po končanem zborovanju je okrajni glavar Attems sprejel desetčlansko skupino shodnikov, ki mu je izročila resolucijo z zahtevami po uvedbi splošne in enake volilne pravice. Glavar jim je obljubil, da bo zahtevo poslal na ustrezna mesta in se hkrati zahvalil voditeljem shoda, ker je bil ta dobro pripravljen in je minil brez zapletov.²¹² Zvečer so delavci pripravili shod še v Götzovi pivnici, kjer je glavni govornik Močnik primerjal trenutne avstrijske razmere z ruskimi pred revolucijo. Zahvalil se je voditelju nemških nacionalcev v Mariboru Heinrichu Wastianu, ker je tudi njegova stranka podprla gibanje za volilno reformo.²¹³

Opravka z volilno reformo so si v tem času dali ponovno tudi celjski Slovenci, ki so pripravili prvi konkreten načrt o novih volilnih okrajih in delitvi poslanskih mest na Spodnjem Štajerskem. Objavili so ga v Domovini. Za slo-

²⁰⁷ Prav tam.

²⁰⁸ Prav tam.

²⁰⁹ Prav tam.

²¹⁰ ES, 6. zvezek (Krek-Marij), str. 191.

²¹¹ Domovina, 1. december 1905.

²¹² Franc Rozman, Socialistično delavsko gibanje na slovenskem Štajerskem, Ljubljana 1979, str. 285-286.

²¹³ Rozman, Socialistično delavsko gibanje, str. 286.

Dr. Gvidon Sernec

Kukovca v šestih nadaljevanjih, v katerem je orisal zgodovino parlamentarnega življenja v Avstriji. Posebej velja omeniti zadnji del, kjer je avtor pojasnil zahteve štajerskih Slovencev in nestrinjanje z nekaterimi predlogi več parlamentarnih skupin in tudi vlade. Med drugim je zapisal: *“Slovenci zahtevamo enako in splošno neposredno ter tajno volilno pravico. Odločno protestiramo proti temu, da bi se izključili analfabeti in bi se pri razdelitvi mandatov ozirali na davek. Vlada sama je kriva, da je v nekaterih deželah vsled pomanjkanja šol in učiteljev toliko ljudi, ki ne znajo pisati in brati, krivda vlade katera skrbi za nekatere dežele kakor za Dalmacijo, Istro, Kranjsko itd., kakor mačeha, je nadalje, ako se v istih vsled pomanjkanja prometnih sredstev ne more razvijati obrt in trgovina in je zaradi tega davčna moč dotičnih dežel manjša kakor drugih. Pluralni volilni sistem, kakor tudi volilni sistem proporcionalnih in manjšinjskih*

venske kmečke občine so zahtevali samo slovenske mandate; teh bi bilo šest, za mesta in trge pa so predvideli pet mandatov; mariborski sodni okraj bi imel samo nemškega poslanca, v ostalih dveh pa bi volili po dva poslance, slovenskega in nemškega.²¹⁴

Po 28. novembru 1905, ko se je ministrski predsednik Paul von Gautsch v državnem zboru izrekel za volilno reformo in je objavo predloga o spremembi volilne zakonodaje prestavil na februar naslednjega leta,²¹⁵ je gibanje za volilno reformo na Štajerskem zopet zamrlo. Celjska Domovina je v tem obdobju objavila zanimiv članek dr. Vekoslava

²¹⁴ V predlogu so za kmečke volilne okraje zahtevali šest samo slovenskih mandatov. Prvega bi sestavljala sodna okraja Maribor in Slovenska Bistrica, drugega sodni okraji Ljutomer, Gornja Radgona, Ormož, Lenart, tretjega sodna okraja Ptuj in Rogatec, četrtega sodni okraji Celje, Konjice, Šmarje, Vranksko, petega sodni okraji Laško, Sevnica, Kozje, Brežice in šestega sodni okraji Marenberg (danes Radlje ob Dravi), Slovenj Gradec, Šoštanj in Gornji Grad. Za mesta in trge so načrtovali pet mandatov. Prvi volilni okraj Maribor bi bil samo nemški, v drugem volilnem okraju bi volili nemškega in slovenskega poslanca, sestavljali pa bi ga mesta in trgi iz političnih okrajev Celje, Konjice in Brežice. Tretji volilni okraj bi imel isto vsebino kot drugi, sestavljali pa bi ga mesta in trgi iz političnih okrajev Ljutomer, Ptuj, Slovenj Gradec in sodnega okraja Lenart. Prim.: Domovina, 24. 11. 1905. Volilna reforma in Spodnje Štajersko.

²¹⁵ Predsednik vlade je v svojem govoru poslancem nakazal smernice za volilno reformo. Obljubil je odpravo kurij, upoštevanje posebnih značilnosti in razmer v posameznih delih Avstrije, oblikovanje volilnih okrajev po načelu narodnosti, po višini davkov in ostalih bremen, možnosti uvedbe pluralitetnega sistema, vključitev analfabetov med volilne upravičence. Prim.: Domovina, 1. december 1905.

volitev odklanjamo, ne le iz volilnih vzrokov, tudi radi tega, ker bi na ta način nastopile prejšnje krivične zahteve. Pač pa smo za vpeljavo volilne dolžnosti, ker bi se na ta način kmečko ljudstvo začelo bolj zanimati za volitve in se bi razvilo živahnije politično delovanje, katero bi zelo vplivalo na razmere v državnem zboru. Obramba navedenih manjšin v trgih in mestih na Slovenskem je le mogoča, ako se volilni okraji v narodnih mešanih okrajih osnujejo na podlagi narodnih volilnih katastrof. Kar se tiče razdelitve mandatov, je edino pravično le ona in bode vpeljala pravo splošno in enako volilno pravico, ako se mandati razdele, kakor priporočajo Narodni listy,²¹⁶ po razmerju prebivalstva in pride na približno 60.000 prebivalcev en poslanec. Na ta način bi dobile vse narodnosti v Avstriji zastopstvo primerno številu prebivalstva in nehal bi, oziroma vsaj precej ublažil bi se ljuti narodni boj in začelo bi se delati več na gospodarskem in socialnem polju”.²¹⁷ Iz povedanega je razvidno, da so imeli štajerski Slovenci jasno predstavo, kaj hočejo. Njihov maksimalni program, ki so ga predstavili javnosti, pri Nemcih, jasno, ni naletel na odobravanje. V boj za spremembo volilnega zakona so tudi štajerski Slovenci šli z vso močjo. Slovenski politiki na Štajerskem so zato zahtevali “največjo složnost pri varovanju slovenskih interesov”, v primeru pa, če njihovih interesov ne bi upoštevali, ali če bi vlada hotela zadržati krivični volilni red, pa bi predlagali, da se novi volilni red ne sprejme.²¹⁸

V času, ko so vsi pričakovali javno razgrnitev vladnega predloga o volilni reformi, je bilo na Štajerskem ponovno več zborovanj, na katerih so prebivalci različnih političnih nazorov zahtevali več političnih pravic. V Mariboru so 10. januarja 1906 (v Križnem dvoru) shod ponovno pripravili socialdemokrati. Glavni govornik Rudolf Bichl se je znesel nad vsenemško stranko, češ da je proti volilni reformi. “Klerikalce” in “socialce” je označil za lažne prijatelje delavstva, ki se v javnosti sicer zavzemajo za reformo, istočasno pa se bojijo, da bi reforma preveč spremenila razmerje sil v parlamentu v korist delavstva.²¹⁹

Dan kasneje, 21. januarja, so na shodu Slovenskega političnega društva v Zrečah “ugovarjali proti naglašeni nakani visoke vlade”, ki je s posebnostmi v volilnem redu želela prikrajšati tudi spodnještajersko kmečko ljudstvo.²²⁰ Shod za volilno reformo so socialdemokrati 28. januarja pripravili tudi v Celju in Žalcu. Vsebinsko volilne reforme je zbranim predstavil Etbin Kristan. Med drugim je nastopil proti predlogu krščanskih socialcev, ki so zahtevali, da bi se za

²¹⁶ Narodni listy je objavil analizo, v kateri je primerjal ‘enakopravnost’ med posameznimi avstrijskimi deželami, še posebno Galicije in Spodnje Avstrije kot najbolj ekstremnih primerov. Citirano po: Domovina, 12. januar 1906.

²¹⁷ Domovina, 17. januar 1906.

²¹⁸ Domovina, 5. januar 1906.

²¹⁹ Rozman, Socialistično delavsko gibanje, str. 276.

²²⁰ Slovenski gospodar, 25. januar 1906.

pridobitev volilne pravice moral podaljšati čas bivanja v nekem kraju. Za delavce to ne bi bilo sprejemljivo, ker je bila njihova mobilnost prevelika in bi jih zato veliko ne moglo pridobiti volilne pravice.²²¹ Slovenski gospodar in Domovina omenjenemu shodu nista posvečala veliko pozornosti. Mariborski časnik pa je zgolj pripomnil, da je "rdeči general" Kristan ostro kritiziral tudi slovensko nacionalno politiko in tako že "neštetokrat ponovil svoj govor o vseh mogočih in nemogočih stvareh".²²²

Več sta Slovenski gospodar in Domovina pisala o shodu, ki ga je 11. februarja pripravilo Slovensko politično društvo v Konjicah. Zbrani so namreč sprejeli resolucijo, v kateri so zapisali: "Dne 11. februarja 1906 v Konjicah zbrani volilci konjiškega okraja zahtevajo, da se uvede splošna, enaka, naravnostna, tajna volilna pravica, da se razdele volilni okraji tako, da bo imel v celi državi in pri vseh narodih vsak volilni okraj približno isto število prebivalcev, brez ozira na to, kateri narodnosti pripadajo ti prebivalci in koliko davka plačujejo, da pa se določijo volilni okraji z ozirom na jezikovne meje, da obstoji vsak volilni okraj iz skupnega ozemlja, da se priklopijo okolišu mariborskega okrožnega sodišča tiste občine iz okoliša graškega deželnega sodišča, ki so ob jezikovni meji in imajo po zadnjem ljudskem štetju po večini slovensko prebivalstvo, da dobi to spodnještajersko ozemlje s 465.000 prebivalci, z dobro tretjino vseh štajerski kronovini odkazanih mandatov, da se en volilni okraj dovoli Nemcem, da pa morajo pripadati vsi ostali volilni okraji Slovincem. Ugovarjamo proti temu, da se priklopijo mestu Celju podravske trgi, da bi se tako na umeten način pripravila za ta volilni okraj nemška večina. Pozivamo slovenske državne poslance, da se zavzamejo z vso odločnostjo za te zahteve in se obračajo na državne poslance kronovine Kranjske, da ne prezrejo pri zastopanju interesov Kranjske kronovine interesov spodnještajerskih in koroških Slovencev."²²³

23. februarja so avstrijski državljani le dočakali javno razgrnitev vladnega predloga o volilni reformi. Po Gautschevem predlogu naj bi državni zbor štel 455 poslancev, med njimi naj bi bilo 23 slovenskih. Za štajerske Slovence je predlog vlade predvideval le šest mandatov.²²⁴ Vladni predlog je prva predstavila Domovina in ob tem resignirano ugotavljala, da so bili Štajerci in Korošci ogoljufani v korist Kranjcev in Primorcev za tri mandate.²²⁵ "To kar je predložil Gautsch kot načrt volilne reforme, to ne odgovarja ni najmanje najenostavnejšim zahtevam pravičnosti," je komentiral časnik in nadaljeval: "V teoriji priznava enakost, v resnici pa je Gautschev načrt najbrutalnejše izzivanje neenakosti." Vzroke za to "nevzdržno"

²²¹ Rozman, Socialistično delavsko gibanje, str. 276.

²²² Slovenski gospodar, 1. februar 1906.

²²³ Domovina, 16. februar 1906; Slovenski gospodar, 15. februar 1906.

²²⁴ Domovina, 26. februar 1906.

²²⁵ Prav tam.

stanje je iskala tudi pri Slovencih samih, češ da so bili njihovi interesi “prodani od slovenskih poslancev, ki jim je šlo edino za stankarske koristi.”²²⁶

S takšno volilno geometrijo, kot jo je predstavila vlada, tudi v Mariboru niso bili zadovoljni. Slovenski gospodar je kategorično zahteval večje število slovenskih mandatov za štajerske Slovence. Vladi je očital, da je bolj naklonjena trgov in mestom kot podeželju, saj si drugače ni moč razlagati dejstva, da je za “to peščico meščanskih in trških volilcev v Celju, Brežicah, Ormožu ... ustvarila poseben mandat ter s tem izrekla, da so volilci v tem mestnem okraju 3 krat več vredni nego kmečki, kajti na enega volilca v tem okraju pridejo trije volilci v kmečkih volilnih okrajih.”²²⁷

Omenjeni volilni okraj, ki so ga imenovali tudi celjski, je namreč imel zagotovljeno nemško večino, kar je med štajerskimi Slovenci povzročilo veliko vroče krvi, posebno še zato, ker so ‘celjski’ volilni okraj sestavljali tako mesta in trgi z nemško, kakor tudi nekateri trgi s slovensko večino. Razumljivo je, da sta oba spodnještajerska slovenska časnika do tako oblikovanega volilnega okraja zavzela negativno stališče. Slovenski gospodar je bil pri komentarju ostrejši: “Ta okraj se je ustvaril s tako samovoljo, da človeku zavre kri. V ta okraj niso vzeti vsi slovenski trgi, ker bi potem okraj bil za Nemce negotov, ampak samo nekateri, tako da celi okraj šteje vsaj 27.189 prebivalcev in da je za Nemce varen. V tem okraju je torej 7.222 Slovencev, ki nimajo nikdar upanja do kake zmage.”²²⁸ Podobno je dano dejstvo komentirala Domovina. Celjski volilni okraj je označila za krivičen, vladi pa očitala “najdrznejši napad na naše pravice in našo narodnost”.²²⁹

Na predlog vlade so se ostro odzvali tudi slovenski državnozborski in deželnozborski poslanci s Štajerske. Že 1. marca so se sestali v Mariboru, kjer so vladni zakonski načrt splošne in enake volilne pravice načeloma sicer pozdravili, vendar takoj zatem ogorčeno zavrnilo predlog vladne razdelitve volilnih okrajev, “ker ni primeren niti številu, niti denarnemu, niti krvnemu davku štajerskih in koroških Slovencev in tako obsoja Slovence na Štajerskem in Koroškem kot manj vreden narod”.²³⁰ Zahtevali so pomnožitev slovenskih mandatov na Štajerskem na osem ter pravično ureditev volilnih okrajev, “da se prepreči nenaravna sestava glede mestnega celjskega volilnega okraja”.²³¹

²²⁶ Prav tam.

²²⁷ Slovenski gospodar, 1. marec 1906.

²²⁸ Prav tam.

²²⁹ Domovina, 5. marec 1906.

²³⁰ Slovenski gospodar, 8. marec 1906.

²³¹ Prav tam.

Že teden dni kasneje so slovenski zaupniki pripravili nov konkretnejši predlog, kako urediti sporne zadeve v zvezi z volilnimi okraji. Po predlogu bi na Spodnjem Štajerskem uvedli še en volilni okraj, ki bi ga sestavljali slovenski trgi in večja slovenska netrška naselja.²³² Tako bi Slovencem zagotovili še en mandat, ne da bi pri tem kršili splošna načela volilne reforme, kajti predlagani volilni okraj bi imel več kot 55.000 prebivalcev.²³³

Zahtevo po še enem slovenskem mandatu na Štajerskem je v državnem zboru podal štajerski poslanec Franc Robič. Poslanskim kolegom je navajal razmere na Štajerskem in jih seznanil, da Slovenci na Štajerskem nikakor ne morejo biti zadovoljni z Gautschevim predlogom, kajti *“najmanjši slovenski volilni okraj ima 58.000, največji pa 74.000 prebivalcev in največji nemški volilni okraj ni niti tako velik, kakor najmanjši slovenski”*.²³⁴ Argumentirano je zagovarjal zahtevo, da bi morali Slovenci na Štajerskem dobiti devet zastopnikov, če bi želeli v celoti zadostiti enakopravnosti. Ostro je nastopil tudi proti idejam pluralitetnega sistema in v tej zvezi zavrnil večkrat izrečene teze nemških nacionalcev, da je slovenski kmet manj izobražen kot nemški. *“Kdor pozna Štajersko, ta ve, da je spodnještajerski kmet če ne bolj, pa vsaj toliko izobražen, kakor srednje in gornještajerski”*, je bil kategoričen Robič.²³⁵ Opozoril je tudi na absurdnost mariborskega in celjskega volilnega okraja, ki sta imela skupno le približno enako število prebivalcev in še to sestavljenih s pomočjo nekaterih srednještajerskih mest in trgov. Zavrnil je takšno enakopravnost, da *“nemškemu volilnemu okraju z 29.000 prebivalci stoji nasproti slovenski volilni okraj brežiški z 75.000 prebivalci”*.²³⁶

Ko so sredi marca 1906 v državnem zboru debate in prerekanja dosegli vrhunec, je predsednik vlade Gautsch poslancem sporočil pripravljenost na kompromisne rešitve, s katerimi bi zadovoljili javno izražene zahteve. V svojem zaključnem govoru, polnem čustev, je poslancem in javnosti podal optimistično napoved o izidu nove volilne reforme: *“V duhu vidim avstrijski parlament, zgrajen na temelju enake pravice, zavarovan proti viharjem bodočnosti. Z mirno vestjo lahko*

²³² Po predlogu so v načrtovano volilno skupino uvrstili naslednje slovenske trge in vasi: Kozje, Pilštanj, Podčetrtek, Podsreda, Rajhenburg (danes Brestanica), Sevnica, Celje-okolica, Dobrna, Sv. Jurij ob Južni železnici (danes Šentjur pri Celju), Teharje, Žalec, Gornji Grad, Ljubno, Luče, Rečica ob Savinji, Mozirje, Trbovlje, Šmarje, Braslovče, Vranksko, Ljutomer, Veržej, Poljčane, Sv. Trojica v Slovenskih goricah, Središče, Ptujška Gora, Slatina-okolica (danes sestavni del Rogaške Slatine), Vuzenica, Šoštanj in Velenje. Volilni okraj bi imel skupno 57.554 prebivalcev, med njimi 55.182 Slovencev in 2371 Nemcev. Prim.: Domovina, 14. marec 1906.

²³³ Prav tam.

²³⁴ Slovenski gospodar, 15. marec 1906.

²³⁵ Prav tam.

²³⁶ Prav tam.

torej rečem, da kdor glasuje za novo volilno pravico, ta glasuje za novo zgradbo naših parlamentarnih naprav. Tega se nadejamo od reforme volilne pravice na Avstrijskem.”²³⁷

V drugi polovici marca, ko so se začela odločilna in največkrat tajna pogajanja o volilni reformi, so se na Slovenskem že pojavljala prva trenja in očitki med slovenskimi politikami glede delitve mandatov. Liberalni del je začel očitati dr. Ivanu Šusteršiču, da za kranjske interese prodaja štajerske in koroške mandate. Spor so zaznali tudi na Štajerskem, kjer pa je Slovenski gospodar brezpogojno podprl delo dr. Šusteršiča. Opozoril je, “da so tudi na Štajerskem nekateri tako nesramni ter ponavljajo liberalno laž, samo da bi s tem spravili ob kredit stranko, ki jo vodi dr. Šusteršič in s katero delujejo skupno v državnem zboru tudi naši štajerski poslanci.”²³⁸

Gibanje za volilno reformo je na Štajerskem vrhunec doseglo aprila 1906, ko je v Celju politično društvo Naprej pripravilo odmevno, a eno zadnjih večjih zborovanj. Na shodu v Narodnem domu 22. aprila so številni govorniki ponovno razpravljali o volilni reformi. Najodmevnejši nastop je imel dr. Juro Hrašovec, ki je zagovarjal potrebo po spremembi volilne zakonodaje, vendar se mu vladni predlog ni zdel primeren, ker je bil do štajerskih Slovencev skrajno krivičen. Zavračal je argument davčne sile, s katero so hoteli Nemci doseči zase več pravic, saj, kot je v govoru dejal, “vsak plačuje toliko kolikor zmore in davčna sila siromaka, ki težko spravi skupaj denar, je razmeroma večja, nego ona ošabnega aristokrata, ki z lahkoto plača”.²³⁹ Vladi je še očital, da ji gre samo za to, “da pač, kjer le more, skrpuca še kak nemški mandat.” Ob koncu svojega nastopa je podal še kratko in jedrnato stališče slovenskih zastopnikov: “Jasno je ko beli dan, da mi štajerski in koroški Slovenci s takšno volilno reformo, kakor jo predlaga vlada, ne moremo in ne smemo biti zadovoljni, da je ne sprejmemo, če nam je količkaj za naš obstoj in za našo prihodnost. Odločno moramo izjaviti, da rajši nočemo volilne reforme, kakor takšno skrajno krivico.”²⁴⁰

Domovina je v vabilu na shod protestirala proti krivični volilni reformi. Slovenske državnozborske in deželnozborske poslance s Štajerske je pozvala, naj z ultimatom preprečijo krivico. “Ali se popravijo krivice za slovenski Štajer ali pa se volilna reforma sploh razbije,” je zapisala borbena razpoložena Domovina in nato v bolj spravljivem tonu predlagala rešitev nastale situacije na dva možna načina. Po prvi bi oblikovali dva volilna okraja, v katerih bi volivci obeh narodnosti volili vsak svojega poslanca, drugo možnost pa so videli v oblikovanju enega sa-

²³⁷ Domovina, 16. marec 1906.

²³⁸ Slovenski gospodar, 5. april 1906.

²³⁹ Domovina, 27. april 1906.

²⁴⁰ Prav tam.

mega volilnega okraja mest in trgov, v katerem bi volili dva poslanca, nemškega in slovenskega. Pri slednjem za zmago ne bi bila potrebna absolutna, ampak navadna večina.²⁴¹

Zadnji dan aprila 1906 je morala zaradi zahtev Poljakov odstopiti Gautscheva vlada. Odstop vlade so v slovenskih krogih na Štajerskem sprejeli z zmeranim optimizmom. Domovina je v uvodniku, ki ga je posvetila temu dogodku, zapisala: "Mi Slovenci nimamo prav nobenega povoda žalovati za možem, ki je tako peklensko osleparil nas Štajerce in koroške Slovence, ki ni imel niti trohice energije, da bi se postavil po robu nezakonitim zahtevam oholega nemštva."²⁴²

Slovenska časnika na Štajerskem sta se odzvala tudi ob sestavi novega kabineta, ki ga je oblikoval Konrad von Hohenlohe, vendar sta ga ocenjevala različno. Celjska Domovina je vedela povedati, da so Slovenci v Trstu, kjer je bil pred tem Hohenlohe cesarjev namestnik, ocenili njegovo delo kot pravično.²⁴³ Vendar novi vladi ni pripisovala večjih možnosti, ker bo le-ta morala "krmariti vlado skozi nemško Scilo in poljsko Karibdo".²⁴⁴ Veliko bolj kritično kot v Celju so novo vlado označili v Mariboru. Slovenski gospodar je svojim bralcem sporočil, da "mož izhaja iz stroge nemške družine", zato "bodo Nemci njegovemu srcu sigurno bližji, nego Slovenci".²⁴⁵ Štajerske Slovence, še posebno poslance, so zato pozvali k veliki previdnosti: "Naši poslanci bodo torej storili dobro, da ne zaupajo novemu državnemu krmilarju, ampak stoje na straži za naše pravo."²⁴⁶

Toda že kmalu se je pokazalo, da so bile ocene celjske Domovine pravilnejše. Že po slabem mesecu je namreč predsednik avstrijske vlade cesarju ponudil odstop, ker je uvidel, da mu ne bo uspelo izpolniti cilja, ki si ga je zastavil ob nastopu, tj. izoblikovati "socialno, narodnostno složno, krepko Avstrijo".²⁴⁷

Novo vlado je sestavil baron Max Wladimir von Beck, ki pa je imel pri opravljanju svoje dolžnosti, kot se je kasneje pokazalo, več sreče. Uspelo mu je doseči tisto, česar nista uspela njegova predhodnika: sprejeti novi volilni red. Tokrat pa slovenska časnika na Štajerskem hitri menjavi vlade na Dunaju nista več posvečala pretirane pozornosti, kajti maja 1906 so se z nadomestnimi državnoborskimi volitvami v splošni kuriji začeli prvi tektonski premiki v politiki šta-

²⁴¹ Domovina, 20. april 1906.

²⁴² Domovina, 2. maj 1906.

²⁴³ Prav tam.

²⁴⁴ Prav tam.

²⁴⁵ Slovenski gospodar, 3. maj 1906.

²⁴⁶ Prav tam.

²⁴⁷ Domovina, 16. maj 1906.

jerskih Slovencev. Notranjepolitični spopad za nasledstvo Žičkarjevega mandata je vzel vso energijo tako politikom kot tudi obema časnikoma, ki sta z različnima agitacijama še podžigala vse bolj sprte in razdeljene sonarodnjake.²⁴⁸

Kompromisna politika za volilno reformo se je med tem kljub zadržanosti štajerskih Slovencev nadaljevala. Sredi junija je v odboru za volilno reformo potekala razprava o razdelitvi poslanskih mandatov na Štajerskem.²⁴⁹ Slovenci so hoteli na vsak način še dodatni sedmi mandat, vendar so ga Nemci zavračali, hkrati pa podpirali zahtevo po posebnem kočevskem mandatu na Kranjskem.²⁵⁰ V odboru za volilno reformo je štajerski poslanec Franz Hagenhofer²⁵¹ predlagal povečanje števila mandatov na Štajerskem od 28 na 31. Po njegovem predlogu bi dobili dodatne mandate konservativci, socialdemokrati in Slovenci, vendar so nemški nacionalci temu predlogu nasprotovali. Hagenhoferja je v odboru za volilno reformo podprl tudi dr. Miroslav Ploj in podal še dodaten predlog, ki bi ga upoštevali v primeru, če prvega ne bi sprejeli. Ploj je predvideval povečanje števila slovenskih mandatov na sedem in uvrstitev vseh spodnještajerskih trgov v celjsko mestno skupino.²⁵²

Prepričevanja in dokazovanja o pravičnosti zahtev enih in drugih so se končala šele sredi julija 1906, ko so končno sprejeli sklep o kompenzaciji za nemški kočevski mandat na Kranjskem. S to kompenzacijo so štajerski Slovenci dobili še sedmi mandat. Slovenski tisk na Štajerskem se je na pridobitev dodatnega slovenskega mandata odzval pozitivno, čeprav so v isti sapi poudarjali, da so za to morali žrtvovati kočevski mandat, ki ga je dosegla nemška politika. "*Ta štajerski mandat je zelo drago plačan,*" je bil kratek in jedrnat komentar Slovenskega gospodarja.²⁵³

Zadnja in dokončna sprememba pri kompromisni delitvi mandatov v odboru za volilno reformo pa se je zgodila konec julija, ko so tudi Nemci, po vztrajnih zahtevah, dobili na Štajerskem še en dodaten mandat. Tako je Štajerska po novem predlogu in dokončnem sprejetju volilnega reda imela skupno trideset poslanskih mandatov, triindvajset nemških in sedem slovenskih.²⁵⁴

²⁴⁸ Več o tem glej: Goropevšek, Nadomestne državnozbornske volitve, str. 101-131.

²⁴⁹ Cvirn, Spodnještajerski Nemci, str. 68; Deutsche Wacht, 21. junij 1906; Domovina, 18. junij 1906.

²⁵⁰ Cvirn, Spodnještajerski Nemci, str. 69; Domovina, 25. junij 1906.

²⁵¹ Österreichisches Biografisches Lexikon, 1815-1950, II. Band (Glae-Hüb), Graz 1995, str. 144.

²⁵² Domovina, 25. junij 1906. Prim.: Cvirn, Spodnještajerski Nemci, str. 69.

²⁵³ Slovenski gospodar, 19. julij 1906. Bolj izčrpen zapis o sklepnih debati v odboru za volilno reformo glej: Cvirn, Spodnještajerski Nemci, str. 69.

²⁵⁴ Melik, Volitve, str. 36-38; Cvirn, Spodnještajerski Nemci, str. 70.

Pravno podlago je nov volilni red dobil 1. decembra 1906, ko so ga potrdili v državnem zboru, oziroma 20. januarja 1907, ko je nov volilni zakon o uvedbi splošne in enake volilne pravice potrdil še avstrijski cesar. S tem je bila dana formalno-pravna podlaga za izvedbo volitev na temelju novega volilnega reda, s tem pa tudi odprt boj za poslanske mandate.

Omenjeno je že bilo, da so se ob gibanju za volilno reformo, ki je političnemu življenju štajerskih Slovencev vsaj v prvi polovici leta 1906 dajalo močan pečat, kazale prve resne razpoke znotraj (še vedno) skupne slovenske stranke. Ob delitvi mandatov so namreč štajerski liberalci večkrat javno očitali Slovenski ljudski stranki, da je glavni krivec za nepravičnost novega volilnega reda, ki je omogočal štajerskim in koroškim Slovincem premajhno zastopstvo. Očitki so leteli tudi na vodjo stranke in poslanske skupine Slovanski centrum v državnem zboru, dr. Ivana Šusteršiča, češ “*da je vladi prodal koroške in štajerske Slovence*”.²⁵⁵ Spor je dosegel vrhunec poleti 1906, ko so koroški Slovenci zaradi kranjske sebičnosti bojkotirali III. katoliški shod v Ljubljani. Slovenska politika na Štajerskem pa je sploh, kot je bilo povedano na drugem mestu, formalno že “*ločeno mašinala*”. K temu so precej pripomogli tudi različni pogledi in aktivnosti slovenskih politikov s Štajerske ob spreminjanju državnozbornega volilnega reda.

²⁵⁵ Rahten, Pozabljeni slovenski premier, str. 84-98; Matija Škerbec, Pregled novodobnega slovenskega katoliškega gibanja, I. del, Cleveland 1956, str. 109-110; Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 90-92;

DRŽAVNOZBORSKE VOLITVE IN ŠTAJERSKI SLOVENCİ

Volilne reforme in volitve so pogosto obravnavane teme zgodovinarjev, ki raziskujejo in proučujejo politično zgodovino. Slovensko zgodovinopisje pri tem ni nikakršna izjema. Ker so volitve v dunajski državni zbor za leti 1907 in 1911 že precej dobro obdelane in analizirane,²⁵⁶ bom na tem mestu opozoril samo na najpomembnejše poudarke, ki so jih le-te prinesle v nadaljnjo politiko štajerskih Slovencev.

DRŽAVNOZBORSKE VOLITVE LETA 1907

S sprejetjem novega volilnega zakona, ki je uvedel splošno (moško) in (pogojno) enako volilno pravico, so imeli štajerski Slovenci zagotovljenih sedem poslanskih mandatov, štiri več kot pred reformo. Dejansko število mandatov so jim omogočali po nacionalnem ključu oblikovani volilni okrajji.

Štajerske Slovence so v obdobju med sprejetjem volilnega reda in volitvami, ki so bile razpisane za 14. maj 1907, spremljali burni dogodki. Dokončna politična diferenciacija z ustanovitvijo dveh novih strank in Narodnega sveta kot nadstrankarskega društva je politične prvake postavila pred povsem nova dejstva. Bližale so se volitve, prve, na katerih so si v vseh volilnih okrajih stali nasproti politično razdeljeni štajerski Slovenci. Če so bile na preteklih volitvah dvojne kandidature bolj izjema, je z volitvami 1907 to postalo pravilo.

Spodnja Štajerska se je tako pridružila Kranjski in Goriški, kjer je že nekaj let potekal hud boj med strankami liberalnih nazorov na eni in katoliško-konservativnimi na drugi strani. Sprva je kazalo, da bodo štajerski Slovenci kljub politični razdeljenosti na državnozbornskih volitvah postavili skupne kandidate. Februarja so namreč v zakulisju potekala pogajanja za razdelitev mandatov med vsemi tremi političnimi skupinami štajerskih Slovencev, poleg konservativcev in liberalcev so sodelovali še slogaši, vendar jim kompromisa ni uspelo skleniti.

Težko bi bilo ugotoviti vzroke za neuspeh pogajanj, ker o tem pač ni primernih virov. Obstaja le kratek zapis dr. Vekoslava Kukovca, ki je neuspešna pogajanja tri desetletja kasneje opisal takole: *“Pred bližajočimi se volitvami v državni*

²⁵⁶ O tem glej seznam literature na koncu knjige.

zbor po novi splošni in enaki in tajni volilni pravici l. 1907. se je torej storil poizkus, da se vse tri struje, konzervativna dr. Koroščeva, nadalje struja slogašev in narodna stranka združijo. Sešli smo se v Narodnem domu v Mariboru po 10 iz vsake skupine. Meni je po večurni ostri debati že grlo odpovedovalo službo, ko mi je poslal iz Cirilove tiskarne črkostavec Rudolf krtačni odtis politične notice, ki je ta dan imela o spravnem poskusu Štajercev iziti v 'Slov. Gospodarju'. Ko sem jo smel prečitati in je iz nje izzvenelo, da struji okoli 'Slov. Gospodarja' ni treba z nikom se pogajati, ker je za takšno slogo, da se vsi njej podredijo, so utihnili zagovorniki slogaštva in smo se razšli."²⁵⁷

Posledica neuspešnih pogajanj so bile, kot sem že omenil, dvojne kandidate slovenskih predstavnikov, in to v vseh (slovenskih) volilnih okrajih na Štajerskem, z izjemo v celjskem (nemškem) mestnem volilnem okraju.²⁵⁸

Že bežen pogled po kandidatnih listah obeh strank je pokazal še na eno zanimivost oziroma novost, kajti zaman iščemo imena starejših politikov, tistih, ki so še vedno prisegali na politiko sloge. Večina njih se je volilnega boja, ki je bil na trenutke hud in oster, vzdržala, čeprav so nekateri javno simpatizirali z eno ali drugo stranjo. Tako je na primer dolgoletni državnozborni poslanec in vnet pristaš sloge dr. Lavoslav Gregorec 7. februarja s posebno izjavo podprl Slovensko kmečko zvezo, ni pa več želel kandidirati.²⁵⁹ Podobno se je opredelil tudi mariborski škof dr. Mihael Napotnik, ki je v pastirskem listu, izdanem posebej za to priložnost, vernikom svetoval, naj volijo samo kandidate kmečke zveze, ki se drže gesla: "Vse za vero, dom, cesarja".²⁶⁰

Državnozbornske volitve so potekale 14. maja. V volilnih okrajih, kjer prva volitev ni prinesla absolutnega zmagovalca, so morali 25. maja izpeljati še drugi krog volitev. Štajerski Slovenci so bili k drugemu krogu povabljeni v dveh volilnih okrajih. V brežiškem volilnem okraju (sodni okraji Brežice, Sevnica in Laško) sta se pomerila brežiški odvetnik dr. Ivan Benkovič, kandidat kmečke zveze in kandidat Narodne stranke, hrastniški posestnik Ferdinand Roš. Volilci so zmago namenili dr. Benkoviču (55% glasov), vendar se mu je Roš močno približal (45% glasov). Za svojega rojaka so namreč v drugem krogu množično glasovali tudi trboveljski in hrastniški rudarji.²⁶¹

²⁵⁷ Kukovec, Dr. Ivan Dečko, str. 63. Podobne vzroke za neuspeh je opisal tudi Narodni list v času, ko so isti predstavniki ponovno sklepali kompromis, tokrat za volitve v deželni zbor.

²⁵⁸ V celjskem (nemškem) mestnem volilnem okraju je kandidiral slogaš, celjski ključavničar Ivan Rebek. Slovencem je bilo jasno, da jim volilna geometrija ne nudi nikakršne možnosti za zmago. Slovenci so le želeli "prešteti svoje vrste".

²⁵⁹ Orožen, Politični razvoj, str. 251.

²⁶⁰ Slovenec, 4. maj 1907.

²⁶¹ V brežiškem volilnem okraju velja omeniti še eno zanimivost. Kandidat socialdemokratov Melhior Čobal je namreč drugi krog volitev zgrešil le za 195 glasov.

Podobno je bilo v volilnem okraju Marenberg²⁶² (sodni okraji Marenberg, Slovenj Gradec, Šoštanj, Gornji Grad), kjer je v prvem krogu liberalni kandidat Vinko Ježovnik s prednostjo le 312 glasov premagal predstavnika kmečke zveze Franca Robiča. Kljub temu pa je bil potreben še drugi krog volitev, v katerem je s 56,8% dobljenimi glasovi volivcev Ježovnik prinesel zmago Narodni stranki.²⁶³

V ostalih slovenskih volilnih okrajih na Štajerskem so volitve dale zmagovalce že v prvem krogu. V Podravju in Pomurju so največ glasov dobili kandidati kmečke zveze. V volilnem okraju Maribor - levi breg (sodni okraji Maribor - levi breg, Lenart, Ljutomer in Gornja Radgona) je s prepričljivo večino glasov (68% glasov) zmagal Ivan Roškar pred štajercijancem Senekovičem (18% glasov). Liberalni kandidat Mursa je zasedel šele tretje mesto (9% glasov).²⁶⁴ V volilnem okraju Maribor - desni breg je največ glasov dobil Franc Pišek (56% glasov), pred štajercijancem Kresnikom (27% glasov) in socialdemokratom Vidmarjem (11% glasov). Liberalni kandidat Glaser je zasedel šele četrto mesto, volilo pa ga je le skromnih 4% volivcev.²⁶⁵

Tudi v ptujskem volilnem okraju (sodna okraja Ptuj in Ormož) je zmagal kandidat kmečke zveze, dr. Miroslav Ploj, ki je dobil 60% vseh oddanih glasov. Predstavnik Narodne stranke Zadavec je s 24% glasov zasedel drugo mesto, tretje pa štajercijanski predstavnik, ptujski župan Josef Ornig, ki je kljub močni predvolilni agitaciji dobil le slabih 15% glasov.²⁶⁶ Na državnozborskih volitvah je bil uspešen tudi dr. Anton Korošec. V rogaškem volilnem okraju (sodni okraji Rogatec, Šmarje in Kozje) je s 63% glasov močno premagal liberalnega protikandidata Žurmana, ki je prejel skromno četrtno vseh oddanih glasov (25%), tretje mesto pa je z 10% prejetimi glasovi zasedel štajercijanec Drofenič.²⁶⁷

Povsem drugačni pa so bili rezultati v Spodnji Savinjski dolini. V celjskem volilnem okraju (sodna okraja Celje in Vransko) se volivci tudi tokrat niso izneverili svoji liberalni tradiciji. Za poslanca so izbrali predstavnika Narodne stranke in žalskega župana Frana Robleka, ki je prejel 55% vseh oddanih glasov. Veliko Savinjčanov, pretežno živečih na desnem bregu reke Savinje, pa je volilo tudi kandidata kmečke zveze Povaleja (35%).²⁶⁸

²⁶² Danes Radlje ob Dravi.

²⁶³ Melik, Volitve, str. 398.

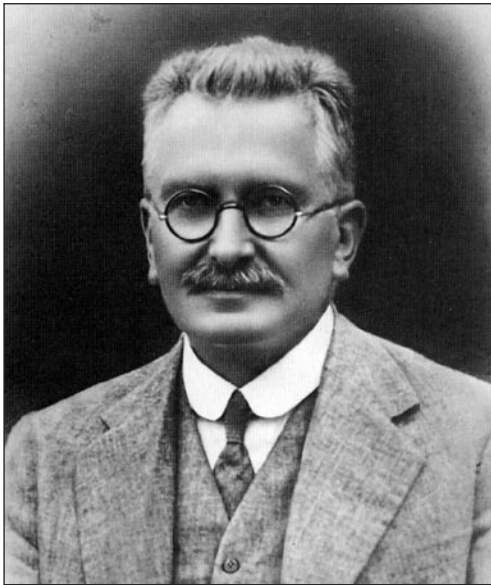
²⁶⁴ Prav tam.

²⁶⁵ Prav tam.

²⁶⁶ Prav tam. Glasilo Štajerc je vseskozi z veliko predvolilno agitacijo napovedovalo zmago svojih kandidatov.

²⁶⁷ Prav tam.

²⁶⁸ Prav tam.

Franc Roblek

žnost iskalo, in bilo pri tem precej uspešno, v gospodarsko pasivnejših delih severovzhodne Slovenije: na Kozjanskem, Halozah in delu Slovenskih goric.

Rezultati državnoborskih volitev leta 1907 so že jasno kazali značilnosti novega (starega) političnega zemljevida štajerskih Slovencev. Medtem ko so Spodnjo Savinjsko dolino, Šaleško dolino in del Posavja v večji meri obvladovali štajerski liberalci oz. Narodna stranka, je ves preostali del Spodnje Štajerske bil vseskozi pod močnim vplivom Slovenske kmečke zveze. Velik vpliv pa sta na del slovenske populacije imeli še dve močni politični sili: socialdemokracija, ki je imela največ zaslonbe v industrijskih središčih (Maribor z okolico in Zasavje) in štajercijanstvo, ki je svojo prilo-

DRŽAVNOZBORSKE VOLITVE LETA 1911

Glavna značilnost državnoborskih volitev leta 1911 je bila dokončna prevlada Slovenske kmečke zveze na Spodnjem Štajerskem, saj so njeni predstavniki premagali nasprotnike liberalne Narodne stranke v vseh slovenskih volilnih okrajih. Tudi v dveh tradicionalno liberalnih volilnih okrajih, ki sta obsegala štiri sodne okraje Mislinjske, Šaleške in Zgornje Savinjske doline ter dva sodna okraja Spodnje Savinjske doline, sta zmagala njena kandidata. Prvega je Slovenska kmečka zveza uspela štajerskim liberalcem iztrgati iz rok že ob nadomestnih državnoborskih volitvah 1910, ko sta se za izpraznjen mandat pokojnega Vinka Ježovnika spopadla Ivan Kac in dr. Karel Verstovšek. Predstavnik Slovenske kmečke zveze je bil prepričljivejši, saj je dobil skoraj dve tretjini oddanih glasov oziroma 65%. Leto kasneje (1911) je dr. Verstovšek na državnoborskih volitvah volilni uspeh ponovil še enkrat, ko je s prepričljivo večino premagal liberalnega protikandidata Ivana Verdnika. Za zmagovalca dr. Verstovška je glasovalo 3564 volilcev oz. 60,3%, za poraženega Verdnika pa 2013 oz. 34%.²⁶⁹

²⁶⁹ Prav tam.

Slovenski kmečki zvezi pa je na volitvah 1911 uspel še en veliki met, saj je dr. Anton Korošec v tradicionalno liberalni Spodnji Savinjski dolini premagal kandidata Narodne stranke, dotedanjega državnozbornskega poslanca Frana Robleka. Zmaga je bila še posebej sladka, saj si je dr. Korošec z 52,6 % dobljenimi glasovi zagotovil zmago že v prvem krogu. Za Robleka je tokrat glasovalo "le" 41,7% volilcev.²⁷⁰ Tako je spreten maneuver, ko so v boj v Spodnjo Savinjsko dolino spustili samega 'spritus agens' kmečke zveze, dr. Antona Korošca, v celoti uspel.

Mihael Brenčič

Takšnega razpleta pred volitvami prav gotovo ni nihče pričakoval, saj je bila večina prepričana, da bo Roblek, podobno kot leta 1907, tudi tokrat suvereno dobil mandat. Niti sam dr. Korošec ni bil povsem prepričan, da lahko zmaga.²⁷¹

Ob obeh omenjenih in izvrstnih zmagah na državnozbornskih volitvah je Slovenska kmečka zveza slavila tudi v ostalih petih slovenskih volilnih okrajih na Štajerskem. Ivan Roškar, Franc Pišek in dr. Ivan Benkovič so ponovili uspeh izpred štirih let, že izkušeni politični falangi pa sta se z zmagama pridružila nova državnozbornska poslanca dr. Fran Jankovič in Miha Brenčič. Slednji še s toliko večjim zadovoljstvom, saj je premagal dolgoletnega političnega mačka legendarnega dr. Miroslava Ploja, ki je to pot nastopal kot kandidat Narodne stranke. Za zmago je sicer bil potreben drugi krog volitev, ki pa jih je Brenčič, tako kot tudi prvi krog, prepričljivo dobil.²⁷²

Brenčičeva zmaga je Slovenski kmečki zvezi pomenila velik obliž na še nezaceljeno rano, ki jim jo je z dogodki po zadnjih državnozbornskih volitvah, ko

²⁷⁰ Prav tam.

²⁷¹ Feliks Bister, Anton Korošec, državnozbornski poslanec na Dunaju, Ljubljana 1992, str. 95. Avtor navaja, da se je dr. Anton Korošec odločil za kandidacijo v Spodnji Savinjski dolini po tem, ko so mu odrekli zaupanje v volilnem okraju Kozje-Šmarje-Rogatec, v katerem je bil izvoljen na državnozbornskih volitvah leta 1907. Bister tudi navaja, da je dr. Korošec v pismu strankarskemu kolegu dr. Franu Jankoviču (slednji je postal kandidat in zmagovalec SKZ v t. i. 'Koroščevem' - kozjanskem volilnem okraju) potožil, da ga je bolezen (katar) tako zdelala, da razmišlja o umiku iz javnega življenja.

²⁷² V prvem krogu je Miha Brenčič zmagal z relativno večino. Zanj je volilo 46% volilcev, za dr. Miroslava Ploja pa 40%. V drugem krogu volitev pa je Brenčiču zaupalo svoje glasove 58,5% volilcev, dr. Ploju pa (ponovno) 40%.

je prebegnil v liberalni poslanski klub, povzročil dr. Ploj. Konservativni prvaki so imeli zadosten razlog za slavlje: "Brenčič zmagal! Tako se je tudi ptujsko-ormoški okraj pridružil s častno izvolitvijo vsem drugim slovenskim spodnještajerskim okrajem ter si izbral za svojega zastopnika kandidata katoliško-narodne stranke," je Slovenski gospodar sporočil bralcem veselo novico.²⁷³

Po državnozborskih volitvah 1911 se je začelo novo obdobje v politiki štajerskih Slovencev. Zanj je bila značilna popolna dominacija Slovenske kmečke zveze, ki je s tem dosegla tudi svoj politični vrhunec. Vendar pa velja ob tem poudariti, da bi zmaga štajerske katoliško-konservativne stranke ne bila tako prepričljiva, če jim ne bi pri tem pomagala tudi volilna geometrija oz. sistem absolutne večine. Z gotovostjo lahko trdimo, da velikost poslanskega zastopstva Slovenske kmečke stranke v državnem zboru, izvoljenem leta 1907, še bolj izrazito pa to velja za obdobje po volitvah 1911, še daleč ni izkazala dejanskega razpoloženja volivcev. Ob drugačnem volilnem sistemu bi imel - ob enakem političnem razpoloženju volivcev - dunajski državni zbor precej drugačno politično sestavo.

Za ilustracijo naj navedem, da je Slovenska kmečka zveza na volitvah leta 1907 prejela 25.986 glasov volivcev oz. 64% vseh oddanih in s tem dobila pet poslanskih mandatov (71,4%), Narodna stranka pa 14.567 glasov volivcev oz. 36% vseh oddanih in s tem dva poslanska mandata (28,6%). Še bolj pa je (ne)moč večinskega volilnega sistema prišla do izraza na državnozborskih volitvah leta 1911, ko je Slovenska kmečka zveza prejela 28.761 glasov Narodna stranka pa je prejela še vedno spoštljivih 10.851 glasov volivcev oz. 27,4%, vendar je to pot ostala brez svojega poslanca.

²⁷³ Slovenski gospodar, 22. junij 1911.

RAZKOL TUDI MED CELJSKIMI SLOVENCMI

Omenili smo že, da se je po letu 1890 slovensko meščanstvo v Celju izjemno hitro širilo in krepilo. Že v prvih letih 20. stoletja pa so se začele kazati ideološke in generacijske razlike med celjskimi Slovenci, ki so kmalu prerasle v odkrita nasprotja. In to ne samo na političnem (ustanovitev Narodne stranke leta 1906, ki se ji pristaši sloge niso priključili), ampak tudi na kulturnem področju. Nasprotja so dosegla višek v letih 1906-7, najbolj dramatično pa so se pokazala v Celjskem pevskem društvu. Če prebiramo ohranjene zapisnike sej društva iz tega obdobja, ugotovimo, da so se med članstvom pričele poleg ideoloških uveljavljati tudi socialne razlike, kar je prišlo do prav očitnega izraza ob proslavi 30-letnice akademskega društva Triglav, ko so povabili na svoj elitni ples Celjsko pevsko društvo. Mnogi pevci so bili proti nastopu na proslavi, še zlasti gimnazijski profesor Fran Voglar. Bil je prepričan, da pevci, ki so bili po večini pripadniki srednjega in nižjega sloja ne bodo želeli nastopiti pri Triglavanih, saj se med gospodo v sijajnih toaletah niso počutili domače, pa še plesati večina pevcev ni znala in bi zato morali po koncertu in dramski igri le sedeti. *“To bi se zgodilo pri elitnem plesu, kjer pridejo tujci v velikem številu v fraku, še tembolj in bi bila za pevsko društvo blamaža, če bi v zadnjem trenutku ne moglo nastopiti, ali pa le klaverno. Za Triglavane pa bi bilo najlepše, če sami pokažejo svoje moči,”* je bil odločno zoper nastop pevskega društva prof. Voglar.²⁷⁴ Člani pevskega društva, predvsem mlajša generacija in pristaši Narodne stranke, so Triglavanom zamerili predvsem to, da jih ti niso povabili osebno, tj. z vabili, skrajno netaktna pa se jim je zdela tudi poteza pripravljalnega odbora elitnega plesa, *“da je naprosil nekaj celjskih Slovenk za denarne prispevke za nabavo spominskega traku na triglavovo zastavo, medtem ko se je soproga izkjučilo od plesa”*.²⁷⁵ V kakšno sršenje gnezdo je s to izjavo dregnil prof. Voglar, se je pokazalo kasneje. Med odborniki je nastal *“silen vik in krik”*, ki ga ni mogel utišati niti vedno umirjeni Ivan Rebek. Zaradi nesloge je še istega dne odstopil celotni odbor pevskega društva. Kasneje so za predsednika ponovno izvolili urarskega mojstra Rafka Salmiča, čeprav se je ta predsedovanja povsem razklanemu društvu močno branil. Toda že mesec dni kasneje, januarja 1906, je prišlo do novih težav. Na tej seji je Salmič kategorično izjavil, da pod nobenim pogojem ne bo več vodil društvenega predsedstva in da tudi režiserstva gledaliških predstav v bodoče ne prevzema več.²⁷⁶ Več kot očitno je, da so se v

²⁷⁴ ZAC, Celjsko pevsko društvo (CPD), zapisniki sej odbora, 23. januar 1906.

²⁷⁵ Prav tam.

²⁷⁶ Fedor Gradišnik, Usodne posledice gostovanja celjskega dijaškega gledališča leta 1907 v Šentjurju pri Celju, v: CZb 1969-70, str. 385. V odstopni izjavi je Salmič zapisal, da odstopa z vseh funkcij v pevskem društvu zato, ker kot obrtnik nima časa letati cele dneve od igralca do igralca in jih prositi za sodelovanje. Vendar je več kot očitno, da to še zdaleč ni bil poglavitni razlog odstopa.

zakulisju dogajale stvari, ki so metale temno senco na starejšo generacijo celjskih narodnjakov - slogašev. Ker ti že nekaj let niso imeli vpliva na pevsko društvo, ki so ga vodili predvsem pristaši istega leta ustanovljene Narodne stranke, so želeli v vodstvo pripeljati svoje ljudi. To vlogo so namenili dr. Antonu Schwabu, tedanjemu društvenemu pevovodji, ki je bil po Salmičevem odstopu izvoljen za predsednika pevskega društva. S tem je postal nekakšen trojanski konj slogašev. Toda novi predsednik je imel v odboru (pre)ostro opozicijo, zato je septembra 1906 podal ostavko s funkcije predsednika društva. Da bi bila mera polna, se je odpovedal še vlogi pevovodje pevskega zbora. Po ostri debati o tej Schwabovi odločitvi so sprejeli sklep, za katerega so glasovali vsi odborniki in se je glasil: *“Odstop predsednika in pevovodje se vzame na znanje s pristavkom, da si odbor ni svest nikake krivde glede odstopa dr. Schwaba in da tudi ne drži njegova trditev, da pri odboru ne bi bil našel dovolj podpore.”*²⁷⁷ Ob tem je zanimiva tudi obrazložitev društvenega tajnika Mikuža, ki je na izrednem občnem zboru teden dni kasneje analiziral vzroke, ki so privedli do skorajšnjega propada društva. *“Osebnosti in nezdrava ambicija posameznikov na eni, nenaklonjenost denarnih zavodov, v prvi vrsti ‘Celjske posojilnice’, na drugi strani agonija med člani in splošna zaspanost v Celju - vse to je na društveno delovanje porazno vplivalo.”*²⁷⁸

Da je bilo vodstvo Celjskega pevskega društva resnično bolj naklonjeno pristašem Narodne stranke, priča tudi dejstvo, da je bila edina premiera dramske sekcije v tem času prav na dan ustanovnega zbora Narodne stranke, 8. decembra 1906. Slogaši so seveda dogodek sprejeli z nejevoljo in Celjska posojilnica, v kateri so imeli slogaši še vedno večino, v naslednjih letih dramski sekciji ni namenila niti krone. Posledice so bile hude. Poslej ni bilo predstav domačih igralcev na celjskem odru. Tudi za petje ni bilo nobenega zanimanja, tako da je povsem zaspal še pevski zbor, kljub nekajkratnim poskusom, da ga ponovno oživijo.

Novo vodstvo Celjskega pevskega društva, ki ga je leta 1907 vodil dr. Gvidon Sernec, sin dr. Josipa Serneca, si je prizadevalo ponovno oživiti kulturno mrtvilo na gledališkem področju, zato so v goste povabili uveljavljene ljubljanske gledališčnike, ki so pred leti že uspešno nastopali v Celju. Vendar se je v Celju zgodil tihi bojkot. Vse tri predstave, ki so jih odigrali ljubljanski gledališčniki, so bile izjemno slabo obiskane. Celjani so pogrešali domače igralce in ljudsko igro, kakršno je uprizarjal Rafko Salmič s svojimi celjskimi *“diletanti”*. Razočarani Ljubljančani pa Celjanom niso ostali dolžni, zato so jim ob tretji in zadnji predstavi v *“zahvalo”* za obisk jasno povedali, kaj si mislijo o njihovem bojkotu. Zapeli so jim pesem in med drugim tudi naslednje verze:

²⁷⁷ ZAC, CPD, 9. oktober 1906.

²⁷⁸ ZAC, CPD, 17. oktober 1906.

»A tri predstave so skoraj prazne bile-
mesto občinstva stoli tam stoje.
Vrag vas oderi ob vznožju celjskih gor –
vsi raje gremo zdaj v Maribor!«²⁷⁹

Hladen tuš je celjskim slogašem zlezal pod kožo. Dr. Gvidon Sernec je še isto leto podal ostavko in odklonil ponovno izvolitev za predsednika društva. V letnem poročilu društva je samokritično zapisal: »Obžalujem, da mora biti moje sporočilo o društvenem delovanju v preteklem letu nekam uborno in nezadovoljivo. Temu so krive pač obžalovanja vredne družbene razmere med celjskim slovenstvom, zaradi katerega se je moralo in se mora društvo tudi danes boriti z izrednimi težkočami. Zaradi nekakšne odrevenelosti, nesloge, nastalega pomanjkanja požrtovalnosti in potrebnega zanimanja za društveni smisel in pomen društva ne more okrevati in se povzpeti do smotrne plodnosti.«²⁸⁰

Ob vseh teh celjskih zdrahah pa je vseeno potrebno omeniti, da so Celjani v mestu ob Savinji julija 1907 lahko videli svoje gledališnike. Ti so jim predstavili prvi slovenski kabaret Veliki celjski Orfej, z znamenitimi dialogi med celjskimi damami in gospodi. Kabaret je režiral nihče drug kot Rafael Salmič. Žal nam dostopni viri ne izpričujejo, pod čigavim okriljem bi naj Velikega celjskega Orfeja pripravili. Da bi ga izvedli pod okriljem Celjskega pevskega društva, kar v svojih člankih trdi Fedor Gradišnik,²⁸¹ je kaj malo verjetno, saj ga v letnem poročilu pevskega društva dr. Gvidon Sernec sploh ni navedel.

Stari celjski gospodje so po nekaj letih brezplodnega trmoglavljenja le uvideli, da spor ne pelje nikamor, zato so skušali z mladimi oziroma pristaši Narodne stranke spor zgladiti. Skupaj so oblikovali nov odbor Celjskega pevskega društva, v katerem so bili skoraj sami novi ljudje. In tokrat je uspelo. Salmič je ponovno sprejel vodenje dramske sekcije, Celjska posojilnica pa je gledališčnikom obljubila in tudi dala izdatno finančno pomoč.²⁸² Gledališko življenje v Celju je bilo s tem ponovno oživljeno. Celo več, pod Salmičevim vodstvom in s pomočjo Ivana Prekorška ter Miloša Štiblerja je bilo leta 1911 ustanovljeno samostojno Dramatično društvo, ki je do izbruha prve svetovne vojne, izjemno uspešno delovalo.²⁸³

²⁷⁹ Gradišnik, Usodne posledice, str. 397.

²⁸⁰ ZAC, CPD, 27. december 1907; Gradišnik, Usodne posledice, str. 389.

²⁸¹ Več o Velikem celjskem Orfeju glej: Fedor Gradišnik, Uprizoritev prve celovečerne predstave v slovenski gledališki zgodovini, v: CZb 1971-1972, str. 441-450. Fedor Gradišnik je v tem obdobju že spremljal in soustvarjal gledališko sceno v Celju.

²⁸² Fedor Gradišnik, Ustanovitev samostojnega "Dramatičnega društva" v Celju leta 1911, v: Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja, knjiga 3, Ljubljana 1967, str. 403-411.

²⁸³ Prav tam.

ZARADI POLITIKE SKORAJ BRATOMOR

Razpad politike sloge na Spodnjem Štajerskem in nastanek dveh novih strank, težave pri oblikovanju organizacijske strukture spodnještajerskega narodnega sveta, državnoborske volitve in pretirana ambicioznost velikega števila mladih in političnega delovanja (še) nevajenih politikov so bili razlog za marsikateri dogodek, ki je po dolgem in vročem poletju še dodatno razvnel čustva pri nekaterih štajerskih Slovencih. Če je bila pri tem očitna še osebna antipatija med posamezniki, potem se ne moremo čuditi, da je med vročekrvneži (tudi) zaradi političnih nasprotij lahko prihajalo do izgredov, ki jim pred tem v našem prostoru skoraj ni bilo para. Kako resno so nekateri Slovenci razumeli politiko, predvsem pa politične in besedne spopade med drugače mislečimi, pričajo dogodki jeseni 1907, ko sta si v lase skočila dva vidnejša predstavnika štajerskih Slovencev, brežiški odvetnik in pristaš kmečke zveze dr. Ivan Benkovič ter štajerski liberallec in celjski zdravnik dr. Janko Sernec.

Zgodba se je začela 25. avgusta 1907, ko je v Šentjurju pri Celju imela shod zaupnikov Slovenska kmečka zveza. Na shodu je državni poslanec dr. Benkovič v svojem govoru obtožil Narodno stranko, da je na zadnjih državnoborskih volitvah sodelovala s socialdemokrati in štajercijanci. Obtožbe, ki so letele na račun štajerskih liberalcev, so močno razjezile dr. Janka Serneca, ki se je (sicer nepovabljen) udeležil shoda svojih političnih nasprotnikov. Slovenski gospodar je poročal, da je dr. Sernec z medklici vseskozi motil govor dr. Benkoviča in mu celo zaklical. *“Saj se je tudi on (dr. Benkovič) trikrat doli peljal”* in pri tem imel v mislih, da je tudi kmečka zveza *“beračila za glasove socialdemokratov”*.²⁸⁴ Medklic dr. Serneca pa ni ostal preslišan, saj mu je dr. Benkovič z odra zaklical, da on v Hrastniku še nikoli ni bil in da je dr. Sernec *“nesramni lažnjivec”*. Benkovičeve besede so dr. Serneca hudo razjezile in med obema petelinoma se je razvil hud besedni dvoboj. Ker pa dr. Benkovič ni želel preklicati svojih besed, ki jih je v javnosti izrekel zoper Serneca, je slednji *“zahteval na to po svojih pričah zadoščenje za to žalitev”*.²⁸⁵

Spor sta želela zgladiti Benkovičeva prijatelja dr. Ludvik Filipič in prof. Ivan Fon, ki sta v imenu svojega *“klienta”* obvestila dr. Serneca, da Benkovič obžaluje žalitev in da bo to objavil tako v Slovenskem gospodarju kot tudi v

²⁸⁴ Slovenski gospodar, 19. september 1907. O novačenju volilcev v revirskem premogovniškem bazenu za časa predvolilne kampanje so obširno pisali vsi štajerski časopisi. Pri tej akciji so brez izjeme sodelovale vse politične skupine pri nas, tako slovenske kot tudi pronemške in nemške.

²⁸⁵ Prav tam.

Narodnem listu, vendar pa mora tudi Serneč v istih časnikih objaviti izjavo, "da s svojim medklicem g. dr. Benkoviču ni hotel očitati nepoštenosti v političnem življenju, kakor je on (dr. Benkovič) medklic razumel".²⁸⁶ Toda zastopniki dr. Serneca so takšno poravnavo zavrnil, "češ, da g. dr. Serneč ničesar ne prekliča in da njegove besede ne vsebujejo nič razžaljevega; zahteva pa /.../, da naj dr. Benkovič svojo žalitev pred farno cerkvijo da preklicati". Ker je dr. Benkovič to ponižno dejanje odklonil, je dr. Benjamin Ipač, Sernečev zastopnik, s pismom 3. septembra pozval dr. Benkoviča, "naj da brezpogojno zadoščenje, sicer naj novo imenovani zastopniki določijo kraj, čas in orožje".²⁸⁷ Dr. Serneč je tako dr. Benkoviču napovedal dvoboj.

Dr. Ivan Benkovič

Odgovor izzvanca je bil po pričakovanju negativen, je pa "duelistom" odgovoril, da je edini način poravnave, opravičilo v časopisu, že ponudil in da od tega ne odstopa. Hkrati se je dr. Benkovič obrnil po pomoč k Protidvobojni ligi na Dunaju, da razreši spor.²⁸⁸

Vendar sporov s tem še ni bilo konec. Nasprotno, sledili so si dogodki, ki so dr. Serneca postavili v precej nenavadno luč. V očitni objestnosti in kljubovalnosti je sledil dr. Benkoviču in ga na "njegovem območju" tudi izsledil. Tako je 13. oktobra zvečer, ko je bil dr. Benkovič z družbo v hotelu Grič na Čatežu, dr. Serneč s prijatelji vstopil v lokal in na začudenje vseh s pasjim bičem nekajkrat udaril po presenečenem Benkoviču. Ta se je lahko delno ubranil le s stolom, ki ga je zastavil udarcem. Po tem dogodku je dr. Serneč, očitno z velikim zadoščenjem, zapustil hotel in Čatež.²⁸⁹ Celoten dogodek v hotelu Grič je po opisu prisotnih zapisal Slovenski gospodar: "Dne 13. t. m. zvečer je bil dr. Benkovič v odlični družbi v hotelu 'Grič' na Čatežu, ko nenadoma vstopi g. dr. Serneč, držeč roko v desnem žepu. Dr. Serneč pozove dr. Benkoviča, naj prekliča žalitev. V istem hipu dvigne dr. Benkovič stol, da bi se branil, dr. Serneč udari čez stol z nekim orožjem – menda

²⁸⁶ Prav tam.

²⁸⁷ Prav tam.

²⁸⁸ Slovenski gospodar, 31. oktober 1907.

²⁸⁹ Slovenski gospodar, 19. september 1907.

bičem, dr. Benkovič priskoči in skuša orožje izviti, pri tem dobi dr. Sernec par udarcev s pestjo v obraz, na kar se odstrani.”²⁹⁰

Dogodek na Čatežu je v naslednjih dneh in tednih dobil veliko medijsko razsežnost. Medtem ko so v Mariboru napad na njihovega člana in državnozborškega poslanca izkoristili za obračunavanje z dr. Sernecem in Narodno stranko, so v Celju, sicer z grenkim priokusom, dejanje svojega člana odobraval. Tako je Slovenski gospodar zapisal: “Občinstvo samo naj sodi, kdo se je prav obnašal; poziv na dvoboj in potem napad dr. Serneca se sam dovolj obsoja. Toda tudi ta napad še ni dokazal, da je dr. Sernec govoril resnico v Št. Juriju. Narodna stranka na Štajerskem ima zaslugo, da se je v politični boj zaneslo psovanje in celo orožje. Dr. J. Sernec je namreč eden soustanoviteljev Narodne stranke, kateri je s svojo narodnostjo, nervoznostjo in strastjo že marsikaj pokvaril. Taki napadi so prav lep začetek za skupno in složno delovanje na narodnem polju, katero imajo narodnjaki vedno na jeziku, v dejanju pa kažejo sovraštvo in nemškutarstvo.”²⁹¹

Da ima vsaka medalja dve plati, so skušali pojasniti in komentirati dogodek pri Narodni stranki. V vrhu stranke so obžalovali neljube dogodke, posebno zadnjega na Čatežu. “Dogodek je tako resen, da je vso našo javnost razburil in da se vse vprašuje, kje tiče vzroki, da se je moglo kaj takega zgoditi.”²⁹² Seveda pa ni bilo pričakovati, da se bodo v Celju postavili proti dr. Sernecu, kajti “ti dogodki so”, tako liberalci, “žalostni znak za stopnjo politične zrelosti Slovencev. Taka nasilnost je tudi zelo žalostna za duhovniško stranko, ki jo je kriva”. Ob koncu uvodnika, ki je imel zlovesč naslov ‘S pasjim bičem’, so pojasnili svoje videnje vzrokov za dogodek in s prstom pokazali na glavnega krivca: “Vse pa prekaša katoliški odvetnik dr. Benkovič. Kako ta človek po shodih hujska in žali, presega vse meje in le čuditi se je, da se mu še ni prej pripetilo, kar ga je doletelo pretekli petek v Brežicah. Na shodu v Št. Jurju je pred vsemi ljudmi imenoval dr. Janka Serneca, zdravnika v Celju, nesramnega lažnjivca. Tu pa je naenkrat naletel na nekoga, ki žalitev ne utakne kar v žep in takih bode dr. Benkovič našel od dne do dne več. Ker dr. Benkovič ni hotel preklicati, moral bi ga bil dr. Sernec tožiti. Toda kaj pomaga tožba, ker je dr. Benkovič poslanec./.../ Dr. Benkovič bi se bil dr. Sernecu v pest smejal, da ga je smel brez kazni žaliti. Dr. Sernec kot rezervni častnik in kot doktor ni smel te nečuvene žalitve požreti in zgodilo se je, kar globoko obžalujemo, da je namreč slovenski poslanec tako malo znal čislati čast svojega političnega nasprotnika, da stoji zdaj za večne čase ostramočen pred vsem svetom kot prvi s pasjim bičem pretepeni poslanec.”²⁹³

²⁹⁰ Prav tam.

²⁹¹ Prav tam.

²⁹² Narodni list, 19. september 1907.

²⁹³ Prav tam.

Celjski Narodni dom, zgrajen leta 1897, je bil vse do prve svetovne vojne zbirališče narodno zavednih Slovencev v mestu ob Savinji.

Afera Benkovič – Sernek je dobila svoj prvi epilog 24. oktobra 1907, ko se je odvijala razprava o tej zadevi pred častnim sodiščem splošne avstrijske zveze zoper dvoboj na dunajskem državnem sodišču. Častno sodišče, ki je zasedalo pod predsedstvom Stanislava pl. Madejskega, tajnega svetnika in ministra v pokojju, ter dveh članov, dvornega svetnika in univ. prof. Emila Schrutke pl. Rechtenstamma in c. kr. komornika grofa Ferdinanda Trauttmannsdorfa, je v tri ure trajajočem procesu, po zaslišanju dr. Benkoviča, njegove priče poslanca Piška, branju zapisnikov vseh vpletenih in časopisnih poročil, “z največjo natančnostjo” razsodilo v korist dr. Benkoviča. Razsodba se je glasila: “*Dr. Benkovič je v častni zadevi z dr. Sernecom ravnal pošteno in častno, on se ni pregrešil zoper zakone o časti in dostojnosti: častni sod mu ta svoj izrek ponudi v popolno zadoščenje.*”²⁹⁴

Vendar dr. Sernek razsodbe ni priznal. Menil je, da mu protidvobojna liga v nobenem primeru ne more izreči sodbe. Prvič zato, ker je zaradi izgreda na Čatežu v sodnem postopku, saj 13. člen pravil lige izrecno pravi, da: “*Pozivu za posredovanje častni sod (lige) ne more ustreči, dokler je častna zadeva v obravnavi pred sodiščem.*” Isti člen sicer tudi predvideva, da: “*Kdor se sklicuje na častni sod ali se mu podvrže, se odreče pravici, v dobi obravnavanja častnega sode, odnosno po izrečeni razsodbi v isti častni zadevi iti pred sodišče,*” tega pa dr. Benkovič pod nobenim pogojem ni hotel storiti.²⁹⁵ Drugi razlog za nepriznavanje razsodbe protidvobojne

²⁹⁴ Slovenski gospodar, 31. oktober 1907.

²⁹⁵ Narodni list, 31. oktober 1907.

Celjska Nemška hiša (Deutsches Haus), zgrajena leta 1906, središče celjskih Nemcev.

lige pa je bilo dejstvo, da je bil dr. Sernek kot rezervni častnik “podvržen častnemu sodu c. kr. domobranskega polka 26. v Mariboru in da se glasom statutov ne sme obrniti do nobenega drugega častnega sode”.²⁹⁶

Kakorkoli že, razsodba častnega sodišča protidvobojne lige afere ni končala. Ta je svoj drugi in dokončni epilog dobila 2. decembra 1907 na okrajnem sodišču v Kostanjevici, kjer so obravnavali zadevo dr. Benkoviča, ki je “po §§ 411. in 491. zaradi telesne poškodbe in razžaljenja časti” tožil dr. Serneca. Sodišče je dr. Serneca sicer spoznalo za krivega, vendar le po členu “496, ki kaznuje - klofute” in mu zato naložilo plačilo denarne kazni v višini 40 kron.²⁹⁷

Več mesecev trajajoča afera se je tako končala precej mirneje kot je bilo sprva pričakovati. Res da je Narodni list veliko pisal o porazu dr. Benkoviča na sodišču in še v nekaj naslednjih številkah poudarjajoče blatil “klerikalnega advokata” iz Brežic, vendar je tudi dr. Sernek s skromno odmerjeno kaznijo slavil bolj pirovo zmago. Morebiti pa je zmeda in zmedenost vseh vpletenih strani v aferi ter elegantna rešitev spora le doprinesla k temu, da v naslednjih letih duelsko-bratomornih napadov in spopadov na spodnještajerskem političnem podiju ni bilo več zaslediti. Vsaj v tako radikalnih potezah ne.

²⁹⁶ Prav tam.

²⁹⁷ Narodni list, 5. december 1907.

NARODNI SVET PO IZSTOPU ČLANOV SLOVENSKE KMEČKE ZVEZE

Kljub izstopu članov kmečke zveze je spodnještajerski Narodni svet nadaljeval z uspešnim delom. Zato je imel največ zaslug dr. Juro Hrašovec, predsednik sveta, ki je s pomočjo sodelavcev, pretežno štajerskih liberalcev in slogašev, pomagal reševati marsikatero perečo narodnostno vprašanje. V sedmih letih obstoja so štajerski Slovenci iz Narodnega sveta na ustrezna vladna mesta poslali nešteto pritožb v zvezi z nepravilnostmi pri občinskih volitvah (npr. Šentilj 1909,²⁹⁸ Celje-okolica²⁹⁹ 1910, Teharje 1913³⁰⁰), volitvah v okrajne zastope, okrajne šolske svete, proti neupoštevanju uporabe slovenščine v uradnih tiskovinah, na javnih mestih (železnici, uradih, sodiščih, poštah in šolah) ter proti zapostavljanju slovenskih uradnikov, ki niso bili nemško usmerjeni itd.

Po izstopu članov Slovenske kmečke zveze se je moral Narodni svet najprej organizacijsko urediti in zapolniti nastale kadrovske vrzeli. S tem namenom je dr. Hrašovec že 16. julija 1907 nekaterim zaupanja vrednim narodnjakom poslal pisma in jih pozval, naj mu pomagajo pripraviti organizacijsko strukturo Narodnega sveta.³⁰¹ Okrog organizacije je želel pridobiti čim več zaupnikov "iz vseh stanov in vseh strank" po različnih okrajih, ki bi podpirali delovanje sveta in "katerih posebna naloga bi bila, da bi nabirali doneske za Narodni svet".³⁰² Brez uspešnega finančnega ozadja si ni bilo mogoče predstavljati uspešnega dela sveta. Tega se je zavedel tudi njegov predsednik, zato je že aprila uspel pri celjski Posojilnici dobiti "za zagonske stroške 500 K", kar pa je bilo za takšno organizacijo daleč premalo. Tudi sklep z druge seje, da bo polletna članarina za Narodni svet 1 K, celoletna pa 2 K, ni vplivala finančnega optimizma.³⁰³

Odgovori na poslana pisma, ki jih je v naslednjih tednih prejemal dr. Hrašovec, pa so jasno pričali, s kolikšnim nezaupanjem so ljudje gledali na ustanovitev in delovanje Narodnega sveta. Večina Hrašovčevih zaupnikov je navedla kar zajetne sezname zaupanja vrednih narodnjakov (47 imen), ki bi jih lahko

²⁹⁸ O izjemni angažiranosti štajerskih Slovencev pri občinskih volitvah v Šentilju 1909 priča tudi bogata korespondenca na to temo med dr. Jurom Hrašovcem in šentiljskim županom Francem Thalerjem, ki jo hrani Zgodovinski arhiv v Celju. Glej: ZAC, SŠNS, fasc. 1, sig. 25. Prim.: Janez Cvirn, Volilne mahinacije ob severni meji pred prvo svetovno vojno, v: ČZN (64) 1993, št. 1, str. 93-99.

²⁹⁹ Janez Cvirn, Občinske volitve v okoliški občini Celje, v: CZb 1992, str. 133-141.

³⁰⁰ ZAC, SŠNS, fasc. 1, sig. 27/29.

³⁰¹ Ker je bil odziv slab, je dr. Hrašovec 28. avgusta zaupnikom pisal drugič.

³⁰² ZAC, SŠNS, fasc. 1, sig. 5.

³⁰³ ZAC, SŠNS, fasc. 1, sig. 4.

vključili v delo sveta. Mnogi med njimi pa se za poziv niso zmenili in odgovora s seznamom oseb sploh niso poslali. Posebno zanimiva so pisma nekaterih zavednih narodnjakov, ki veliko povedo o narodnih in političnih razmerah na Spodnjem Štajerskem. Medtem ko so eni sporočali, da niso dosegli *“povoljnega uspeha”*,³⁰⁴ so se drugi bali negativnega odziva nemške sredine, v kateri so živeli. Tako je davčni asistent Josip Tajnik, ki je zbral imena za sodni okraj Rogatec, v svojem pismu zapisal: *“Tu označene osebe so v celem rogaškem okraju naj bolj znane med ljudmi, imajo vpliv ter tudi veselje za stvar in bodo v resnici nekaj nabrali. Prosim pa, da ostane moje ime tajno tudi med Slovenci, ker rogaški nemškutarji me že tako preganjajo zaradi narodnosti, samo do sedaj še niso našli niti enega vzroka, da bi me prijeli.”*³⁰⁵

Povsem drugačne strune je ubral prekaljeni politik dr. Fran Jurtela. V pismu je dr. Hrašovcu zapisal, da ne more izbrati zaupnikov, ker ne pozna dovolj terena (Ptuj in Ormož, op. B. G.), svetoval pa je, naj to delo opravijo narodno-napredni dijaki: *“V dotiko pa bi morali priti tudi z dijaki, pos. z onimi, ki se v Omladini z obramb. prašanjem pečajo, ki snujejo Knjižnice. Vse naše delovanje se mora v prvi vrsti posvetiti nemško-slovenski meji. Posebno dijake iz slov. goric je treba angažirati, dati jim gotovo nalogo, pa tudi primerno denarno podporo! Narodni svet na papirju je za figo! Dokler ne pokaže eksistence z delom, se zanj ne bode ljudstvo niti zmenilo!”*³⁰⁶

Kako strupeno ozračje je vladalo med Slovenci na Štajerskem v tem času pa najbolj zgovorno govori pismo trboveljskega župana in posestnika Ferdinanda Roša, ki je za narodno zavedne zaupnike laškega okraja imenoval le pristaše liberalne stranke, izbor zaupnikov nasprotnega političnega pola pa je prepustil dr. Juru Hrašovcu s pripisom: *“G. župnikov nisem imenoval, poznaš jih itak sam in si lahko izbereš kateri se ti zdi zmernejši.”*³⁰⁷

³⁰⁴ Takšno pismo je prejel z Vranskega, kjer mu je Miha Jezovšek med drugim odpisal: *“Odgovarjajoč na Vaši pismi od 16./7. in 28./8. 1907 Vam svetujem, da se v zadevi ‘Narodnega sveta’ obrnete na druge osebe v tem okraju. Vprašal sem enega, ali drugega a žalibog nisem dosegel dovoljnega uspeha. Zanimanja je premalo, posebno ker gre za nabiranje prispevkov.”* ZAC, SŠNS, fasc. 1, sig. 5.

³⁰⁵ Prav tam.

³⁰⁶ ZAC, SŠNS, fasc. 1, sig. 5.

³⁰⁷ Prav tam.

NARODNI SVET IN POTOVALNI UČITELJ

Nespravljivost in trmoglavost spodnještajerskih politikov je tudi v naslednjih letih močno krojila delo spodnještajerskega Narodnega sveta, ki pa je predvsem zaradi izjemne delavnosti in vztrajnosti njegovega predsednika dr. Jura Hrašovca uspešno opravljal svoje poslanstvo. Ena takšnih nalog je bila tudi pridobiti potovalnega učitelja na slovenskem Štajerskem, katerega naloga bi bila pripravljati narodne katastrofe in na terenu s predavanji in drugimi aktivnostmi krepiti slovensko narodno zavest.

Vprašanje potovalnega učitelja je Narodni svet obravnaval že na seji 9. julija 1908 v Mariboru, kjer *“se je vprašanje o tajniku in potovalnem učitelju pretresovalo ter se je sklenilo, da se naj naprosi družbo Sv. Cirila in Metoda, da naj ona nastavi iz svojih sredstev kakega učitelja - brez učnega mesta ali mu pa naj da dopust - ki bi opravljal posle tajnika in potovalnega učitelja za Narodni svet.”*³⁰⁸

Tudi pismo, ki ga je na predlog nadučitelja v Narapljah Antona Peska³⁰⁹ pet dni kasneje (14. julija) dr. Fran Jurtela pisal dr. Juri Hrašovcu, v katerem je izrazil potrebo, da bi lahko potovalni učitelj zelo veliko opravil za ohranitev slovenskega jezika na podeželju, predvsem pa na območju Konjic, kjer so postajale razmere za Slovence zelo neugodne, kaže na to, da se je Narodni svet resno lotil tega vprašanja.³¹⁰

Še izčrpnjše pismo je predsedniku Narodnega sveta poslal nadučitelj Anton Pesek sam. Že naslednji dan po seji Narodnega sveta, tj. 10. julija, je v imenu Socialnega odseka Zveze slovenskih učiteljev in učiteljic na Štajerskem dr. Hrašovca prosil, naj v imenu Narodnega sveta podpiše že sestavljeno pismo, ki mu ga je hkrati poslal, in s katerim bi Družbo sv. Cirila in Metoda (DCM) v Ljubljani prosili, da jim odobri finančno postavko za potovalnega učitelja, ta pa bi lahko istočasno opravljal še tajniške posle v Narodnem svetu. Pesek je v pismu izrazil tudi željo, da bi on sam prevzel celotno iniciativo in odšel v Ljubljano vodstvu DCM predstaviti celovit načrt v zvezi s nastavitvijo potovalnega učitelja, ker lahko, kot je zapisal: *“živa beseda več izda kot pisana, ker se lahko vsakojaki dvomi pojasnijo in pomisleki ovržejo. ...”*³¹¹

³⁰⁸ ZAC, SŠNS, fasc. 3, sig. 113.

³⁰⁹ SBL, druga knjiga, str. 313.

³¹⁰ Prav tam.

³¹¹ Prav tam. Pismo je bilo datirano 11. avgusta 1908.

V zanimivem pismu je poleg prošnje dr. Hrašovcu avtor izčrpno prikazal takratno vzdušje na Spodnjem Štajerskem, delovanje narodovih nasprotnikov in ob tem podal številne predloge, kako bi lahko rešili neugoden položaj Slovencev. Pesek je menil, da bi Slovenci morali delovati enako kot nemški nasprotniki. Njihovi številni zaupniki so namreč že več let vseskozi spremljali položaj na terenu in o stanju poročali nemškim politično-obrambnim organizacijam; Volkstratu,³¹² Südmarki in Schulvereinu, ti pa so nato po svojih močeh (dokaj uspešno) ukrepali. O konkretnih korakih, kako bi se dela lotili Slovenci, pa je zapisal: *“Samo opozarjanje občinstva po časopisih na nevarnost nemškega prodiranja ne pomaga, temveč treba je, da se razmere na licu mesta preštudirajo, da se ima vedno vse v evidenci, in v to potrebujemo moža, ki bi bil to njegov poklic, da o vsaki priliki ‘Narodnemu svetu’ naj ne bi le poročal o položaju in nevarnostih temveč bi storil tudi konkretne predloge za posamezne slučaje, kaj se naj stori v obrambo ...”*³¹³ V nadaljevanju je tudi razložil, kako bi bil tak mož za Narodni svet in slovensko stvar pomemben, saj je *“brez takega tajnika in potovalnega učitelja naravnost nemogoče vršiti svojo nalogo, a žal da še Narodni svet dosedaj (podčrtano besedo je kasneje iz originala črtal dr. Hrašovec, op. B. G.) nima toliko sredstev, da bi mogel iz svojega nastaviti takega tajnika. Potrebujemo za to izobraženega, agilnega in vnetega moža. Dobiti pa moremo takega le, ako mu zasiguramo stalne dohodke t.j. stalno službo.”*³¹⁴ Predlagal je celo, da bi Narodni svet, v kolikor bi mu finančno stanje dopuščalo, lahko povrnil družbi del stroškov.

Očitno je bil predsednik Narodnega sveta s predlogi Antona Peska zadovoljen, saj je njegov dopis, iz katerega je črtal oz. prikrojil vse tiste dele, ki so omenjali kakršnokoli finančno breme Narodnega sveta v zvezi s tem, že 15. julija 1908 poslal vodstvu DCM v Ljubljano.³¹⁵

Vodstvo DCM je dr. Hrašovcu odgovorilo 18. avgusta 1908. V kratkem pismu, pod katerim je bil podpisan tajnik Anton (Ante) Beg, so mu sporočili: *“O Vašem cenjenem nasvetu de praes. 15/7 t.l. se je med gg. vodstvenimi člani družbe uže mnogo govorilo, o tem se bode posvetovala tudi prihodnja vodstvena seja. Kako se bode vprašanje rešilo, ne vem, pač pa morem sporočiti, da bi se dalo o tem razpravljati povodom glavne skupščine 13/9 t.l. v Ptujju in sicer pred zborovanjem, ali po zborovanju.*

³¹² Nemški narodni svet za Spodnjo Štajersko (*Deutsche Volksrat für Untersteiermark*) so spodnještajerski Nemci ustanovili na pobudo poslanca Heinricha Wastiana leta 1906. Volkstrat (krajše imenovan) je veljal v desetletju pred prvo svetovno vojno za središče politične akcije Nemcev na Spodnjem Štajerskem. Več o tem glej: Cvirn, Boj za Celje, str. 74-75.

³¹³ Prav tam.

³¹⁴ Prav tam.

³¹⁵ Prav tam. Da je bilo dr. Hrašovčevo pismo iz Celja odposlano 15. julija 1908, izvemo iz odgovora, ki ga je vodstvo DCM naslovlilo na vodstvo Narodnega sveta.

Potreba in korist potovalnega učitelja, oziroma družbenega zastopnika, je evidentna, odločitev za to pa je precej težka.«³¹⁶

Kot je bilo obljubljeno, so na skupščini na Ptuj 13. septembra 1908 govorili tudi o potovalnem učitelju. Že na glavni skupščini so med drugimi temami veliko pozornosti posvetili tudi tej. Na nujnost uvedbe potovalnih učiteljev za posamezne dežele sta v svojih poročilih opozorila tako družbin odbornik in tajnik Gregor Žerjav³¹⁷ kot tudi njen blagajnik Aleksander Hudovernik.³¹⁸ Prvi je menil, da je potovalni učitelj eden od sestavnih delov prepotrebne (re)organizacije DCM, ki so jo pripravljali in pri tem dokaj kritično povzel, da “ta naloga še nikakor ni končana in se bo do ideala sploh dala izvesti le, kadar bodo po vseh slovenskih pokrajinah delovali potovalni učitelji, ki bodo neprestano gojili stik podružnic s centralo, z živo besedo vzbujali požrtvovalnost ter nadzorovali in urejali notranje poslovanje podružnic.”³¹⁹ Ob koncu poročila je Žerjav skupščini podal v potrditev še resolucijo, ki se je glasila: “Z ozirom na velik pomen, ki ga ima potovalni učitelj za vsako narodno obrambno društvo, se pozivlja družbino vodstvo, da v najkrajšem času nastavi stalnega potovalnega učitelja.”³²⁰ Prisotni so jo sprejeli potem, ko je nadučitelj Pesek “poudarjal potrebo potovalnega učitelja zlasti za Spodnjo Štajersko.”³²¹

Podobnih misli je bil tudi Hudovernik, ki pa je ob tem še dodal svoj pogled o tem, kakšno vlogo bo moral opravljati potovalni učitelj: “Dober potovalni učitelj je brezprimerne pomena za naše stremljenje. Potovalnemu učitelju bodi naloga, nadzorovati obstoječe podružnice, zbujati zaspane in ustanavljati nove v krajih, kjer potreba nanese, hkrati pa dobro premišljenimi govori bodriti in navduševati ljudstvo, ki se ga je že lotila narodna letargija ali se le še malo zaveda svoje narodnosti in se že potaplja v nemškem morju. Njegova naloga pa bode tudi vestno zasledovati gibanje in delovanje naših nasprotnikov ter poročati družbinemu vodstvu, kje da bi bilo potrebno ustanoviti nov zavod ali že obstoječo šolo gmotno podpreti.”³²²

O ugodnem razpletu na skupščini, kjer so potrdili tudi mesto potovalnega učitelja za Spodnjo Štajersko, je Anton Pesek s pismom obvestil dr. Hrašovca štirinajst dni kasneje, 29. septembra. V njem je med drugim zapisal: “Na skup-

³¹⁶ Prav tam. Pismo je datirano 18. avgusta 1908.

³¹⁷ SBL, petnajsti zvezek, str. 956-959; ES, 15. zvezek (Wi-Ž), str. 326; Marušič, Sto slovenskih politikov, str. 220-221.

³¹⁸ SBL, prva knjiga, str. 358; ES, 4. zvezek (Hac-Kare), str. 86.

³¹⁹ Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda za navadno leto 1909, Ljubljana 1908, str. 102.

³²⁰ Koledar DCM, 1909, str. 108.

³²¹ Prav tam. Anton Pesek se je skupščine udeležil in na njej nastopal kot predstavnik spodnještajerskega Narodnega sveta in v imenu dr. Jura Hrašovca prebral pismo v zvezi s potovalnim učiteljem.

³²² Koledar DCM, 1909, str. 118.

Dr. Aleksander Hudovernik

ščini C. in M. družbe 13 t. m. v Ptujju sem zagovarjal predlog glede potovalnega učitelja ter prebral Vaše cenjeno pismo. Predlog je bil soglasno sprejet (Domovina je pomotoma poročala, da da Nar. svet 200 K prispevka, jaz sem dejal da 400 K kakor ste pisali.).”³²³

Hkrati s temi aktivnostmi so v zakulisju že potekala najrazličnejša lobiranja, kdo naj bi zasedel mesto potovalnega učitelja na Štajerskem. Da ni bila dejavnost Antona Peska sama sebi namen in da mu je mesto potovalnega učitelja še kako dišalo, je jasno in brez ovinkarjenja zapisal že v nadaljevanju pisma, ki ga je 29. 9. 1908 pisal dr. Hrašovcu. V njem mu

je med drugim omenil, da ga dr. Kukovec že vseskozi nagovarja, naj (Pesek, op. B. G.) prevzame mesto potovalnega učitelja. Očitno se Pesek ni dal preveč prositi, saj je dr. Kukovcu obljubil, da bo kandidiral za razpisano mesto. Prepričan je namreč bil, da bi delo potovalnega učitelja lahko zelo dobro opravljal tudi zato, ker pozna veliko učiteljstva na Štajerskem. Vendar pa je Pesek ob tem izrazil željo oz. zahtevo, da pa bi mu morali dosedanjo delovno dobo šteti in mu zato dati tudi temu primerno plačo.³²⁴

Nadaljnji dogodki so pokazali, da kandidature Antona Peska ni podpirala samo Narodna stranka (Kukovec), katere član je bil, ampak tudi vodstvo Narodnega sveta, predvsem dr. Hrašovec.³²⁵ Ko je bil konec septembra objavljen razpis za mesti potovalnih učiteljev oz. “*družbinih potnikov*”, kot so jih imenovali, so se stiki med Peskom in dr. Hrašovcem še okrepili.

³²³ ZAC, SŠNS, fasc. 3, sig. 113. Domovina je o vsebini skupščine poročala precej skopo. O tej pomembni narodni pridobitvi za Štajersko je 16. septembra 1908 zapisala: “*Sprejme se resolucija v principu, da se nastavi potovalni učitelj družbe. G. nadiučitelj Pesek prečita pismo, ‘Narodnega sveta’ za Štajersko, v katerem obljublja ta za pot. učitelja prispevek 200 K.*” Prim.: Andrej Vovko, Mal položi dar..., portret slovenske narodnoobrambne šolske organizacije Družbe sv. Cirila in Metoda 1885-1918, Ljubljana 1994, str. 77. Vovko temu vprašanju ne namenja posebne pozornosti. Umešča ga le v kontekst reorganizacije DCM, o kateri so na skupščini na Ptujju veliko govorili.

³²⁴ ZAC, SŠNS, fasc. 3, sig. 113. Pismo Antona Peska dr. Hrašovcu, datirano 29. 9. 1908.

³²⁵ O tem nas lahko prepriča ohranjena korespondenca med Antonom Peskom in dr. Jurom Hrašovcem, ki je nastala v jesenskih mesecih 1908. Glej: ZAC, SŠNS, fasc 3, sig. 113.

Več kot očitno je, da je dr. Hrašovec Pesku moral svetovati, kako naj ravna pri kandidaturi. Le kako si naj drugače razlagamo Peskov dopis, v katerem je dr. Hrašovca obvestil o razpisnih pogojih DCM in opozoril na nekatere neprijetnosti, ki bi se lahko pojavile ob nastavitvi njega kot potovalnega učitelja.³²⁶ Vsebina pisma se glasi: *“Informiral sem se pri družbi sv. Cirila in Metoda o razpisanem mestu potovalnega učitelja. Plača je sicer niska - letno 2400 K in 8 K dnevno dijet, kadar je na potovanju - a vendar sem kompetiral, ker čutim veselje do tega posla. Prvi potovalni učitelj bo nastavljen za Štajersko in Koroško, a sedež bo imel - tako mi je pisal vodja družbine pisarne - v Ljubljani ali kje drugje, kjer bo odbor odločil. Prosim vas, pišite takoj odboru družbe sv. C. in M. naj bo sedež potovalnega učitelja v Mariboru, ker je blizu jezikovne meje in tudi na Koroško se lahko s koroško železnico vsak hip odpelje. Od roke bo na vsak način, če bo sedež v Ljubljani in tudi za ‘Nar. svet’ ne bo mogel opravljati tajniških poslov. Lahko pa bi to bilo, če bi bil sedež v Mariboru ali Celju. V ‘Nar. domu’ bi se potovalnemu učitelju naj dala posebna soba na razpolago kot pisarna ‘Nar. sveta’ in pisarna potovalnega učitelja družbe. Tja bi dohajala vsa pisma ter se hranjevali vsi akti. V tej pisarni bi bile navadno tudi seje ‘Nar. sveta’ in sploh bi naj bila ta pisarna centrum narodnega dela in gibanja na Štajerskem in tudi na Koroškem.”* Nato je v nadaljevanju še enkrat prosil Hrašovca, da posreduje zanj pri DCM, saj, kot je zapisal, to mesto ni primerno za kakšnega *“akademika dijaka”*, ker *“dijak bo le od danes na jutri, treba pa je za ta posel moža, ki se bo resno posvetil temu delu in ki bo vztrajal pri tem. Če nastavi družba dijaka, se ji lahko pripeti tako kakor se je ‘Nar. svetu’ s ‘Fašalikom’,³²⁷ dva meseca je delal, potem pa pustil ...”³²⁸*

Kot je bilo pričakovati, je dr. Hrašovec pri vodstvu DCM zastavil besedo za Antona Peska. Čeprav ni ohranjenega pisma o tem, kaj je *“prvomestniku”* DCM Andreju Senekoviču,³²⁹ štajerskemu rojaku iz Spodnje Ščavnice, zapisal, pa se oris vsebine lahko razbere iz Senekovičevega dopisa dr. Hrašovcu, 6. novembra. V pismu je predstavil vse prosilce za razpisani mesti dveh potovalnih učiteljev, v nadaljevanju pa še Peskove, za DCM nerealne zahteve. Hkrati je dr. Hrašovca prosil, da mu posreduje mnenja o navedenih kandidatih in o sedežu potovalnih učiteljev. Zaradi zanimivosti objavljam vsebino pisma v celoti.

³²⁶ Pismo je datirano z dne 31. oktobra 1908.

³²⁷ Narodni svet je poskusil nastaviti potovalnega učitelja, ki bi ga pokrili s svojimi stroški, že spomladi 1908, vendar jim to zaradi neznanih vzrokov ni uspelo. Glej: ZAC, SŠNS, fasc. 3, sig. 113.

³²⁸ ZAC, SŠNS, fasc 3. sig. 113.

³²⁹ SBL, tretja knjiga, str. 287. Stanko Gogala je v SBL o Senekoviču zapisal mnogo pohvalnih besed o njegovem predsednikovanju DCM. Med drugim je zapisal, da je vodil družbo v najbolj kritičnih letih in se pri svojem delu naslonil na akademsko mladino in tajnika dr. Gregorja Žerjava, s pomočjo katerih je pridobil vrsto novih virov in mecenov. Tudi po njegovi zaslugi je družba 1908 imenovala potovalna učitelja Antea Bega in Ivana Prekorška.

“Veledenjeni gospod doktor

Za razpisano službo potovalnega učitelja pri družbi sv. Cirila in Metoda prosijo:

- 1.) Ante Beg, sotrudnik pri Slov. Narodu popreje pri Domovini
- 2.) Zvonimir Bernot, absolviran filozof brez službe, stanuje nekje pri Celovcu
- 3.) Martin Brišnik, učitelj voditelj pri Sv. Roku, okraj Rogatec
- 4.) Anton Pesek, učitelj voditelj v Narapljah
- 5.) Fran Potokar, uč. voditelj pri sv. Lovrencu ob Temenici
- 6.) Ivan Vesenjak, absolvirani filozof, urednik Nov. Slov. Štajerca

Po mojem mnenju pridejo resno v poštev Beg, Pesek in Vesenjak.

Pesek ima razne svoje zahteve n.pr. stanarino 1200 K, čez eno ali najkasneje 2 leti definitivnost v službi, pri čemer se mu morajo všteti vsa njegova službena leta od njegove mature (l. 1898) naprej. Če se mu ne more podeliti stalna služba potovalnega učitelja, potem se mu mora dati stalna nadučiteljska ali vsaj učiteljska služba na kaki družbini šoli z vštetjem vseh njegovih dosedanjih službenih let. Take službe pa družba nima na razpolago. V Trstu dobimo državne učitelje, v Krminu morajo učitelji znati laški, drugod pa ni misliti na kako učiteljsko mesto. Na Muti je nadučiteljsko mesto oddano, drugo mesto bode treba dati kaki učiteljici. Drugod pa nimamo deških ljudskih šol.

Glede Peseka poudarjam še to, da je prononciran liberalec. Ali bi se v slučaju njegovega imenovanja ne bilo bati, da S.Lj.S ali klerikalci zagnali hrup in agitirali proti družbi?

Uljudno Vas prosim, da nam o navedenih prosilcih naznanite svoje, eventualno tudi svojih somišljenikov mnenje.

O sedežu tega učitelja so mnenja tudi različna. Jaz bi ga želel v Ljubljani, da bi tisti čas, ko bode doma, delal tudi v pisarni. Tudi bode treba časih ga poslati kam na Kranjskem. Prihodnjo sredo bode vodstvena seja, v kateri se bode o teh prošnjah sklepalo.

Za to bi prosil prijaznega odgovora najkasneje do prihodnje srede zjutraj.

Z odličnim spoštovanjem

udani

Andr. Senekovič prvomestnik dr. sv. C. in M.”³³⁰

Še pred odločilnim 11. novembrom 1908, ko so na seji vodstva DCM v Ljubljani odločali o kandidatih, je dr. Hrašovec Senekoviču moral napisati vsaj še eno pismo, v katerem je podal svoje mnenje o tem, da bi moral biti sedež “štajerskega” potovalnega učitelja v Celju, ker bi le tako lahko hkrati opravljal tudi tajniške posle za spodnještajerski Narodni svet. To lahko razberemo iz objave v Slovenskem braniku, kjer je vodstvo DCM javnosti sporočilo, da sta mesti

³³⁰ ZAC; SŠNS, fasc. 3, sig. 113.

potovalnih učiteljev dobila Ante Beg, s sedežem v Ljubljani in Ivan Prekoršek, s sedežem v Celju. Vendar pa niso ugodili želji spodnještajerskega Narodnega sveta, da bi potovalni učitelj bil hkrati tudi tajnik omenjene narodnoobrambne organizacije.³³¹

Z odgovorom oziroma zavrnitvijo njihove želje glede pomoči potovalnega učitelja pri delovanju Narodnega sveta pa v Celju, jasno, niso bili zadovoljni, zato je dr. Hrašovec 2. januarja 1909 repliciral na odločitev vodstva DCM. Toda odgovor, ki mu ga je napisal pisarniški tajnik DCM Anton Berce,³³² je bil nedvoumen: “Odzivaje se na Vaš cenjeni dopis z dne 2. 1. t. l., Vam sporočam po naročilu družbinega g. prvomestnika, da v sedanjih razmerah ne more potovalni učitelj naše družbe tajnikovati “Narodnemu svetu”. Navodilo vodstva družbe sv. Cirila in Metoda, obvezno za potovalne učitelje, se glasi: ‘Ker družba sv. Cirila in Metoda ni politična, ampak šolska družba, ki hoče po svojih zavodih slovensko mladino rešiti potujčenja, razume se samo po sebi, da se njen potovalni učitelj ne sme vmešavati v politične agitacije katerekoli slovenske stranke.’”³³³

Ker v Ljubljani očitno niso znali ali hoteli ločiti med (pravimi) strankami in narodnoobrambnimi organizacijami, je dr. Hrašovec že naslednji dan po prejetju pisma, tj. 9. januarja 1909, ponovno repliciral na “definitivno” odločitev predsednika DCM Senekoviča in ob tem izrazil ogorčenje in nestrinjanje z obrazložitvijo družbinega odbora. Vsebina ostrega pisma se je glasila: “Prejel sem Vaš dopis od 8. 1. 1909. Gotovo se nahaja slavno vodstvo v zmoti, ker namen ‘Narodnega sveta’ je družiti vse spodnještajerske Slovence v složno sodelovanje in enotno postopanje glede važnih vprašanj, ki se tičejo njih splošne oziroma skupne narodne koristi. ‘Narodni svet’ se ne dotika niti kompetence niti programa in taktičnega postopanja posameznih v ‘Narodnem svetu’ združenih strank. ‘Narodni svet’ je bil na zaupnem shodu v Mariboru dne 7. 2. 1907 soglasno odobran. Res je sicer med tem časom ‘Kmečka zveza’ iz ‘Narodnega sveta’ izstopila, a vendar stoji ‘Narodni svet’ nad strankami in ne posega v politiko.

Delovanje, pri katerem bi utegnil potovalni učitelj ‘Narodni svet’ podpirati, bi bilo pravzaprav jako nedolžno, zares narodno in tudi družbi koristno.

Pomagal bi nabirati gradivo za narodno statistiko, bi ‘Narodnemu svetu’ poročal, kake uradnike in učitelje povsod imamo, kako se v uradih uraduje, na šolah podučuje, kje bi bilo dobro nastaviti slovenske obrtnike, nam poročati, kako da posamezne občine poslujejo v narodnem oziru v občinskem odboru i.t.d.

³³¹ Slovenski branik, vestnik naših pokrajin, Ljubljana 1909, str. 13.

³³² SBL, prva knjiga, str. 33.

³³³ ZAC, SŠNS, fasc. 3, sig. 113. Pismo, ki ga je od dr. Žerjava prejel dr. Hrašovec, je datirano 8. januarja 1909.

Seveda tam, kjer se na primer bojujeta dve politični stranki za nadvlado v občini, tam bi moral 'Narodni svet' molčati. Po teh pojasnilih bode morebiti vodstvo postalo drugega mnenja. Ako pa vendarle vztrajate pri svojem sklepu, izvolite nam to tudi naznaniti."³³⁴

Toda DCM je ostala neomajna pri svoji odločitvi. Njeno pravilnost je dodatno podkrepil še Gospodarski odsek DCM, ki je na svoji seji 15. januarja 1909 podprl negativno odločitev vodstva. Toda dr. Hrašovcu so hkrati dali nedvoumno vedeti, da lahko potovalni učitelj dela za spodnještajerski Narodni svet kot zasebnik. Celotno pojasnilo se glasi: "Odbor je izrekel soglasno, da formalno tega ne sme dovoliti. Družbin potovalni učitelj mora po svojih 'Navodilih' stati nad strankami in more tem manj biti tajnik 'Narodnega sveta', ker je iz njega izstopila 'Kmetijska zveza', ki naši družbi in njenemu potovalnemu učitelju itak ni prijazna. Potovalni učitelj pač sme kot privatna oseba dajati obvestila o narodnih razmerah in potrebah, ne more pa nastopati kot tajnik 'Narodnega sveta'".³³⁵

Zadnje sporočilo je dr. Hrašovca očitno zadovoljilo, saj v skrbno urejeni dokumentaciji o delovanju Narodnega sveta ni mogoče več zaslediti pisem, ki bi govorila o nasprotnem. Tudi aktivno sodelovanje potovalnega učitelja Ivana Prekorška s spodnještajerskim Narodnim svetom v naslednjih letih kaže, da so nasvet Gospodarskega odseka DCM sprejeli.

In kakšna je bila usoda Antona Peska? Anton Pesek je že naslednje leto, torej samo nekaj mesecev po neuspešnem kandidiranju za potovalnega učitelja, dobil stalno mesto na šoli DCM v Št. Rupertu pri Velikovcu, vendar pa je po dveh letih iz neznanih razlogov Koroško zapustil in se naselil v Ljubljani, kjer je postal podjetnik, lastnik in urednik Ilustrovanega tednika.³³⁶

Še pred tem, leta 1910, je s svojim bratrancem želel kupiti vrelce slatine na Tolstem vrhu pri Kotljah na Koroškem, ki jih je prodajal nemški podjetnik, vendar mu zelenega kredita v višini 20.000 kron, za katerega je zaprosil pri celjski Posojilnici in Južnoštajerski posojilnici, niso odobrili. Zato je namero o nakupu moral opustiti.³³⁷

³³⁴ ZAC, SŠNS, fasc. 3, sig. 113.

³³⁵ Prav tam.

³³⁶ Več o tem: SBL, druga knjiga, str. 313.

³³⁷ ZAC, SŠNS, fasc. 1, sig. 20.

NAPAD NA “ORNIGOV PAŠALUK”

Nerešeno nacionalno vprašanje v rajnki Avstriji in njegove posledice še danes pritegnejo veliko zgodovinarjev, da jih raziskujejo, utemeljujejo in opisujejo. Ob koncu 19. stoletja so se nacionalna nasprotja v habsburški monarhiji močno zaostрила. Nemci so svoja nacionalistična stališča in hotenja vse pogosteje izražali z demonstracijami in provokativnimi akcijami ter s tem ustvarjali množično psihozo in gonjo zoper nenemške narode v Avstriji. Največ napetosti je bilo na Češkem, Južnem Tirolskem in v slovenskih deželah, predvsem na Koroškem in Štajerskem, kjer so nemški prenapeteži mesta in trge slavili kot pranemške. Proti temu pa ni bila imuna niti dežela Kranjska. Ker so nenemški narodi (predvsem Čehi, Slovenci in Italijani) na izzivanja reagirali s podobnimi provokativnimi akcijami, je vse pogosteje prihajalo do incidentov, kjer so namesto argumentov pele pesti, vročekrvneži na obeh straneh pa so za razreševanje nerešenih nacionalnih problemov večkrat uporabljali tudi močnejša prepričevalna orožja. Čeprav so bila mesta in trgi na Slovenskem v tem obdobju večkrat priča ostrim mednacionalnim bojem, pa na srečo razen ostrih verbalnih dvobojev, množine razbitega stekla in napisnih tabel ter nekaj oteklih glav med udeleženci le-ti niso povzročili posebej tragičnih in trajnejših posledic.

Povsem drugače pa je bilo jeseni 1908, ko so Ptujčani “zakrivili” dogodke, kakršnih pri nas niso videli in doživeli že od leta 1848. Trinajstega septembra 1908 je imela na Ptujju svoj letni občni zbor slovenska narodnoobrambna organizacija Družba sv. Cirila in Metoda (DCM).³³⁸ Da so si izbrali za svoje srečanje ravno Ptuj, ni bilo nikakršno naključje, saj so s tem želeli manifestirati, da mesto ob Dravi še zdaleč ni (pra)nemško, ampak slovensko.³³⁹ Seveda ptujski in štajerski Nemci nad odločitvijo DCM niso bili prav nič navdušeni, celo nasprotno, vsej Avstriji so želeli pokazati, da je Ptuj od nekdaj bil, je in bo ostal njihov, tj. nemški. Z vsemi sredstvi so želeli preprečiti slovensko manifestacijo, vendar neuspešno. Ko jim ni uspelo zakonsko prepovedati zborovanja, so se odločili cirilmetodarjem temeljito zagreniti bivanje na Ptujju. Nemci so ves teden pred

³³⁸ Več o sami vsebini zborovanja glej: Koledar DCM, 1909, str. 91-188.

³³⁹ Oton Fettich, Nekaj spominov na l. 1908 in ptujsko skupščino DCM, v: Jutro, 9. september 1933; Ante Beg, Septembrski dogodki, v: Koledar DCM, 1933, str. 31-32. Beg o tem piše: “Radikalna omladina se po prvem uspehu (prevzem vodstva DCM v Bohinju 1907, op. B. G.) ni zadovoljila zgolj z obrambo, temveč je izdala parolo, da je treba sovražnika naskočiti v njegovih trdnjavah, ki si jih je zgradil sredi med nami na naših tleh. Take umetno zgrajene trdnjave so bila vsa mesta in skoraj vsi trgi po vsem Spod. Štajerskem, deloma pa tudi na bivšem Kranjskem. Taka trdnjava je bil tudi Ptuj, kjer je paševal narodni odpadnik Ornig. Naši narodni borci (radikalno omladino je vodil dr. Gregor Žerjav, op. B. G.) so določili za glavno skupščino Družbe sv. Cirila in Metoda na dan 8. (sic!) septembra 1908.

prihodom Slovencev pozivali sonarodnjake, naj jim pomagajo v boju zoper "slovenski vpad" v mesto.³⁴⁰ Pozivi niso bili zaman, saj se je na Ptuj pripeljalo veliko njihovih spodnještajerskih sonarodnjakov, največ iz Celja in Maribora ter celo 35 Gradčanov.³⁴¹

Ti so na Ptuju že nekaj dni pred prihodom cirilmetodarjev krepili borbeni duh in se pripravljali na resno soočenje s svojimi nacionalnimi nasprotniki. Da tokrat mislijo hudo resno, so spoznali prvi slovenski zborovalci, ki so prispeli na Ptuj že v soboto 12. septembra, dan pred zborovanjem. Da jih na Ptuju ne čaka nič kaj prijazen sprejem, so izvedeli že na poti. "Do Pragerskega smo se kaj razposajeno vedli. Tam smo slišali, da nas nameravajo Nemci in nemčurji naskočiti, kar nas je spravilo v slabo voljo," je v svoj dnevnik zapisal Fran Maselj Podlimbarski.³⁴² In res, že takoj po prihodu vlaka na ptujsko železniško postajo se je zgodil prvi resnejši incident, ko je vihtenje slovenske trobojnice nekatere ptujske Nemce in nemčurje tako močno razjezilo, da so se spozabili in prišlo je do prvih pretepev. Toda ptujski stražniki, tokrat okrepljeni s kolegi iz Celja, Maribora in celo Celovca, so razgreteže hitro umirili.³⁴³

Povsem drugače je bilo naslednji dan, ko se je mesto zbudilo v nevihtnem in soparnem nedeljskem jutru. Na Ptuju se je zgodila drama, kakršne ljudje na slovenskem Štajerskem do takrat še niso videli: izbruhnile so nemške protislovenske demonstracije in privedle do fizičnega obračunavanja med Nemci in Slovenci. Na ptujskem bojnem polju so zapele palice, letelo je kamenje, pokale so šipe in kosti.³⁴⁴ Še isti mesec je Slovenski branik o tem zapisal: »Nekaj skupščinarjev je dospelo v Ptuj že v soboto dne 12. t.m. Ti so prvi okusili nemško batino. Huje se je godilo tistim, ki so prišli v nedeljo dopoldne. Na ptujskem kolodvoru jih je sprejelo grozno tuljenje in žvižganje. Ob neprestanem hajlanju in petju 'Wacht am Rhein' so padali po skupščinarjih udarci palic in žilovk. Kamenjali so jih, topli, suvali, metali vanje jajca napolnjena s kemičnim črnolom, pljuvali so vanje. Prizanašali niso divjaki niti ženskam. Besna druhal je spremljala skupščinarje do 'Narodnega doma', ki je četrte ure oddaljen od kolodvora. Domači in tuji redarji so dajali potuho napadalcem; prijeli pa so vsakega izmed naših, ki se je količkaj branil./.../ Posredovanje dveh navzočih državnih

³⁴⁰ Deutsche Wacht, 16. september 1908.

³⁴¹ Nemški časniki so vseskozi spremljali priprave na "obrambo" mesta. Po dogodkih je Deutsche Wacht o prvem dnevu (12. septembra) med drugim zapisala: "Opoldne nemška obramba še ni bila tako močna, v glavnem so bili tu Celjani (vodil jih je slaščičar Mörtl, op. B. G.), ki so prišli na pomoč. Toda proti večeru so prišli še Mariborčani v velikih trumah in 35 Gradčanov..."

³⁴² Janez Rotar, Septembrski dogodki leta 1908, pričevanje iz dnevnika Frana Maslja Podlimbarskega, v: Naši razgledi, 21. september 1968, str. 530.

³⁴³ Slovenski gospodar, 24. september 1908; Deutsche Wacht, 16. september 1908.

³⁴⁴ Slovenski gospodar, 24. september 1908.

poslancev pri c. kr. okr. glavarju je bilo brezuspešno. Župniku Fran Treiberju so nemški divjaki na povratku strgali obleko. Udeleženci ptujske skupščine so bili v očitni smrtni nevarnosti in srečnega se je smel šteti tisti, ki je ostal nepohabljen in brez vidnih madežev na obleki.«³⁴⁵

Vendar to še ni bilo vse. Nemški demonstranti so motili tudi potek skupščine pred Narodnim domom, kjer so »žvenketale šipe in skuščinarji so se kljub številni policiji nezaščiteni prav resno zbal za svoje življenje».³⁴⁶ Seveda se je tudi med Slovenci našla kakšna bolj pogumna in razgreta glava, ki je znala izzivati nasprotnike. Tako se ptujski Nemci nikakor niso mogli načuditi posestniku in mlinarju Janezu Brenčiču iz okolice Ptuja, kako si je upal nadeti na desni rokav belomodrordeči trak in se z dvema revolverjema v roki pomešati med Nemce ter jih ustrahovati.³⁴⁷

Verjetno pa bi se za skuščinarje soparen in vroč dan na Ptuju kaj slabo končal, če se ne bi popoldne tik pred njihovim odhodom v pretepe zgolj slučajno vpletlo tudi "kakah poldrug sto kmetskih fantov in mož", slovenskih romarjev, vračajočih se z romanja iz Ruš, ki so si pri pretepanju z Nemci morali pomagati celo s pobožnimi predmeti: križi in banderami.³⁴⁸

Tudi pot domov ni bila povsem mirna, saj je ob odhodu vlaka prišlo do ponovnega pretepa. Pretepači, med njimi so izstopali predvsem celjski Nemci, ki so se z istim vlakom kot cirilmetodarji vračali domov, so se raztepli po vseh vagonih, tako da so morali vlak pri Pragerskem celo ustaviti in najsrboritejše potnike odstraniti z vlaka.³⁴⁹

Dogodki na Ptuju 13. septembra bi verjetno ostali manj zapaženi, če ne bi silovit izbruh nacionalnih čustev preplaval slovenske dežele, posebno kranjske prestolnice Ljubljane, kjer so v protinemških demonstracijah padle celo žrtve.³⁵⁰

³⁴⁵ Slovenski branik, 1908, str. 175.

³⁴⁶ Slovenski gospodar, 24. september 1908.

³⁴⁷ Deutsche Wacht, 16. september 1908.

³⁴⁸ Slovenski gospodar, 24. september 1908.

³⁴⁹ Prav tam; Deutsche Wacht, 16. september 1908. Celjski časnik med drugim poroča tudi o razorožitvi slovenskega revolverša, s priimkom Sagadin.

³⁵⁰ Obširno so o dogodkih v Ljubljani 18.- 20. septembra 1908 pisali: Marjan Matjašič, Stališče vojaških oblasti do nemirov septembra 1908 v Ljubljani, v: Kronika, (32) 1984, št. 1, str. 28-35; Metod Mikuž, Ljubljanski septembrski dogodki (1908-1958), v: Naši razgledi, 20. septembra 1958, str. 425-426; France Rozman, 'Septembrski dogodki' 1908, v: Naši razgledi, 29. septembra 1978, str. 525; Ivan Hribar, Moji spomini, I. del, Ljubljana 1983, str. 320-333, Rok Stergar: Slovenci in vojska, 1867-1914, Slovenski odnos do vojaških vprašanj od uvedbe dualizma do začetka 1. svetovne vojne, Ljubljana 2004, str. 207-219.

Pogled na Ptuj v času, ko so štajerski Nemci slovenskim sodržavljanom želeli z "vsemi sredstvi" preprečiti prihod v "prastaro" nemško mesto. Razglednica je iz leta 1909.

Čeprav so bili v okviru septembrskih dogodkov iz leta 1908 v slovenskem zgodovinoписju doslej obravnavani le nemiri na Ptuj in v Ljubljani, pa ne smemo pozabiti na številne protestne shode in demonstracije Nemcev in Slovencev, ki so se odvijali širom po monarhiji. Slovenci so pripravili vrsto protestnih akcij po štajerskih mestih, trgih in celo vaseh, kjer so prav tako žvenketala okenska stekla in padale napisne table. Preveč jih je, da bi lahko opisali vse. Polomljene kosti in intervencije orožništva so dober mesec zaznamovale življenjski vsakdan prebivalcev v naših deželah. Nacionalni ponos je zahteval velik davek na obeh straneh.

Celje je bilo že pred septembrskimi dogodki večkrat prizorišče hudih spopadov med Nemci in Slovenci. Tudi tokrat se stari tradiciji v mestu ob Savinji niso mogli izneveriti, saj so takoj po ptujskih nemirih celjski sokoli za nedeljo, 20. septembra napovedali velik shod pod geslom Maščevanje za Ptuj. Odziv celjskih Nemcev na slovensko odločitev je bil buren in mestna oblast je želela na vsak način preprečiti prihod »1000 slovenskih kmetov iz okolice«. Zato županu dr. Jaborneggu ni bilo težko izdati razglosa, v katerem je na osnovi splošnega reda in miru na mestnem območju prepovedal slovenski shod. Vendar to celjskih Slovencev ni odvrnilo od prvotnih namer. Ker jim ni bilo dovoljeno zborovati na prostem, so morali svoj protest izraziti v prostorih Narodnega doma.³⁵¹

³⁵¹ Domovina, 21. september 1908. (Po zaplembi druga izdaja)

Kljub prepovedi shoda pa so se celjski Nemci, podobno kot teden dni pred tem ptujski, več dni pripravljali na prihod narodnih nasprotnikov. Priprave na “*obrambo mesta*” je vodil Otto Ambroschitsch, urednik nemškega časnika *Deutsche Wacht*, pri vodenju nemških demonstracij pa mu je pomagal tudi urednik ptujskega štajercijanskega lista Štajerc Karl Linhart.³⁵² “Štab” celjskih Nemcev je bil v *Deutsches Haus* (današnjem Celjskem domu) nasproti kolodvoru, kjer sta bila v restavraciji “*demonstrantom na razpolago golaž in pivo, seveda vse na stroške mestne občine*”.³⁵³

Nedelja 20. septembra 1908 je bila v Celju tako v znamenju celodnevnihih izzivanj enih in drugih, ki pa bi se lahko tudi tu kaj kmalu sprevrgla v hude spopade z neslutnimi posledicami, če ne bi še pred nočjo vojaštvo 87. pešpolka zaprlo vseh dohodov do Narodnega doma in na ta način preprečilo spopade večjih razsežnosti.³⁵⁴ Kljub temu je v mestu prišlo do več izgrediv, v katerih so se poulični demonstranti znašali nad okenskimi stekli, predvsem na stanovanjih in hišah celjskih Slovencev. Poškodovati jim ni uspelo le poslopja Zvezne tiskarne, kjer so jim izkušnje iz preteklih let narekemale, da so okna že pred demonstracijami skrbno zavarovali z vetrnicami.³⁵⁵

Burni dogodki so se nadaljevali tudi v naslednjih dneh, vendar s to razliko, da se je glavnina napetosti in sovraštva prenesla v časnike. Različni opisi dogodkov so bili dovolj zgovorna priča, da nihče ni natančno vedel, kaj se je v Celju pravzaprav dogajalo. Celjska Domovina je več kot o samih dogodkih poročala o njihovih “*aranžerjih*”, med katerimi naj bi še posebej izstopal celjski župan in poveljnik mestne policije dr. Jabornegg. Ne samo, da ni preprečil neredov, s svojimi dejanji naj bi celo spodbujal “*večinoma mlekozobe nemške fantaline*” k neredom.³⁵⁶ Slovenci so bili prepričani, da jih je pred “*nemško surovostjo*” rešilo le vojaštvo. “*Slov. vojaki pešp. št. 87 so pod poveljstvom g. stotnika Novaka lepo in taktno nastopili ter takoj spraznili trg (Trg Celjskih knezov, op. B. G.). Nemški junaki so se naših štajerskih ‘Janezov’ že zdaleč izogibali*”, jim je v pohvalo zapisala Domovina.³⁵⁷

Podobno vzneseno je s celjskega bojnega polja poročal tudi mariborski Slovenski gospodar. Da so v Celju bili številni okoliški kmeti, “*ki so prišli v mesto*

³⁵² Milan Četina, 20. september 1908 v Celju, ob 45-letnici celjskih dogodkov, v: Savinjski vestnik, 19. september 1953.

³⁵³ Prav tam.

³⁵⁴ Prav tam.

³⁵⁵ Prav tam.

³⁵⁶ Domovina, 21. september 1908.

³⁵⁷ Prav tam.

po opravkih”, pretepeni, niso zanikali niti Nemci. Vest o do smrti pretepenem slovenskem visokošolcu pa je bila neresnična.³⁵⁸

Povsem drugače so dogodke v mestu ocenjevali celjski Nemci. Slovenski shod so označili kot poraz in celjska Deutsche Wacht je ob tem zapisala, da se je praznik celjskih sokolov sprevrgel v nemško zmago in da je Celje ostalo nemško.³⁵⁹ Tudi napadov na Slovence niso zanikali, celo hvalili so se z njimi, opravičevali pa so jih s potrebno samoobrambo zoper slovenske napade in seveda to znali podkrepiti s pregovorom: “Kdor veter seje, žanje vihar.”³⁶⁰ Obsojali so ne samo slovenske politike v mestu, ampak tudi slovensko policijo v okoliški občini, ki da ni hotela preprečiti demonstrativnih prihodov Slovencev. “Le kaj hočejo ti novonastali meščani iz Celja, ko zaradi dogodkov na Ptujju v vseh mestih in trgih z nad 1000 prebivalci prirejajo protestne shode,” je svoj cinični komentar zaključila Deutsche Wacht.³⁶¹

Še posebej pa so kazali zgroženost in ogorčenost nad dogodki v Ljubljani, kjer je Nemcem precej trda predla. “V ušesih Celjanov še vedno leži občutek tesnobe, ker prestrašene žene in otroci kličejo na pomoč pred podivjanimi husitskimi krdelami, ki delajo vse, kar se jim zahoče,” so celjski Nemci objokavali usodo svojih “trpečih” sonarodnjakov v Ljubljani.³⁶²

Poleg teh pompoznih uvodnikov sledi še vrsta manjših sestavkov, s katerimi si je mogoče ustvariti sliko dogodkov. Kljub samozavesti in izkazanemu herojstvu pa je bilo na obeh straneh čutiti tudi negotovost in prikrit strah. Ta se je še posebej zalezal pod kožo uredništvu celjske vahtarice, kakor so Slovenci ironično imenovali nemški časnik Deutsche Wacht, saj so v enem tednu prejeli kar dve resni grozilni pismi. Prvo so jim poslali v začetku oktobra. Njegova vsebina, ki je bila razumljiva le ob branju nazaj, se je glasila: “Za nasilje, ki ste ga bili povzročili v Celju, ste obsojeni na smrt. Čaka vas dinamitna palica, dolga 30 cm in debela 18 cm. Ne iščite je, ne boste je našli, ker bo to prizadevanje neuspešno. Sprejmite to kot plačilo za poskus nemške sleparije! Nemška hiša bo v nedeljo popoldan zletela v zrak. Anarhist.”³⁶³ Drugo grozilno pismo, ki so ga prejeli teden dni kasneje, pa se je glasilo: “Prokleti pes, ti si kriv ljubljanskih žrtev; zob za zobom! Tvoji dnevi so šteti!

³⁵⁸ Slovenski gospodar, 25. september 1908. O absurdnosti dogodkov priča tudi zgodba o Slovincu iz celjske okolice, ki se je tega dne mudil z družino v mestu. Ker na zahteve nemških demonstrantov ni hotel izreči besede ‘Heil’, so ga pretepli do nezavesti in onemoglega vlekli čez Kapucinski most (mestne meje) na Breg ter ga tam odvrgli.

³⁵⁹ Deutsche Wacht, 23. september 1908.

³⁶⁰ Prav tam.

³⁶¹ Prav tam.

³⁶² Deutsche Wacht, 23. september 1908.

³⁶³ Deutsche Wacht, 3. oktober 1908.

*Fuj renegat za pruski groš. Pes si ti! Krvni pes! Prokleta propala duša, pobit boš kakor stekel pes. Prekletstvo naroda čez te! Fej!*³⁶⁴

Že dan pred dogodki v Celju so imeli Nemci svoj bojni ples tudi v Mariboru.³⁶⁵ Tudi tu so se izgredniki znašali nad slovensko lastnino v mestu. Množica, po časopisnih ocenah je štela med 200 in 300 oseb, se je zbrala pred gostilno Altdeutsche Weinstube, od koder je krenila najprej proti Narodnemu domu, kjer so se ob petju Wacht am Rhein s kamenjem lotili pritličnih oken. Nato so s klicem "nad škofa" odšli proti škofijski stavbi, kjer so prav tako pobili nekaj šip, napad na tiskarno sv. Cirila na Koroški cesti pa jim je preprečila mestna policija.³⁶⁶ Kakšno razpoloženje je bilo tega dne v Mariboru, dovolj zgovorno priča članek v Slovenskem gospodarju, ki je svoje obširno poročilo zaključil: "Kulturno delo nemškega mladega naraščaja je bilo s tem v glavnih delih opravljeno. Med pohodom so napadli vsakega Slovence, ki so ga srečali. V Gosposki ulici so napadli tri Slovence, ki so se morali pred izgredniki braniti z revolverji, dokler ni prišla policija, ki je odvela Slovence v čuvajnico, zunaj pa so ostali Nemci ter čakali Slovence."³⁶⁷

Zaradi visoko ocenjene škode na slovenskih posestvih, predvsem na Narodnem domu, in ker mestna oblast izgrednikov ni kaznovala po službeni dolžnosti, so mariborski Slovenci v Slovenskem gospodarju objavili oglas v velikosti 29 x 5 cm, v katerem so pozvali očitvidce dogodkov, da za vsakega identificiranega in prijavljenega napadalca na Narodni dom podarijo 30 K. Uspeh ni izostal, saj se je za zapahi zelo kmalu znašlo dvanajst nemških izgrednikov.

Dogodki v Mariboru so sodni epilog dobili že 15. in 16. oktobra, ko je sodišče šesterico spoznalo za krive in jim prisodilo zaslužene kazni. Vsi obtoženi so bili razmeroma mladi, kar je upoštevalo tudi sodišče, zato so bile kazni za tovrstne prestopke nizke; od enega do desetih tednov zapora, povrniti pa so morali tudi škodo za razbita okna v višini 859 K.³⁶⁸

Zanimiv je bil potek obravnave na sodišču, o kateri sta oba nemška časnika na Spodnjem Štajerskem obširno poročala. Celjska Deutsche Wacht se ni mogla načuditi, kako je mogoče obtožiti ljudi samo na podlagi izjav "slovenskih ovaduhov, ki so svoje lažne informacije dajali za 30 K, ki so jih za nagrado razpisali

³⁶⁴ Deutsche Wacht, 10. oktober 1908.

³⁶⁵ Štajerski deželni arhiv v Gradcu, Statth. Präs., E 91-1695/1908.

³⁶⁶ Slovenski gospodar, 24. september 1908.

³⁶⁷ Prav tam.

³⁶⁸ Deutsche Wacht, 17. oktober 1908. Alojz Skoliber je dobil 10 tednov, Karel Schalamun 6, Franz Nerath, Josef Sternischa in Karl Czerveny po 4 tedne strogega zapora, Franz Jamernegg pa 1 teden zapora in plačilo 59 K denarne kazni.

slovenski gospodje”. Obtožene sta zastopala odvetnika dr. Mravlag in dr. Orasel. Na procesu je s svojim nastopom izstopal predvsem odvetnik dr. Mravlag, ki je pred sodiščem in porotniki skušal zmanjšati pomen nasilstva, češ mladi so res protestirali, vendar pa je bila vse to posledica spontanosti zaradi objav ljubljanskih nasilnosti v časnikih. V postopku je želel izničiti tudi izjavo Nemca (priimek obremenilne priče, op. B. G.), v kateri je zapisal, “da je od svojega stanovanja do Narodnega doma prišel v dveh minutah, tam spoznal nekatere obtožene in jih kasneje prijavil”. Ker je preiskovalni sodnik že pred tem izmeril razdaljo med Nemčevim stanovanjem in Narodnim domom, ki je znašala ok. 750 m, je dr. Mravlag svoj zagovor navezal na to dejstvo. “Hitrejši pešec prehodi to pot v osmih minutah, konj bi tekel tri minute, Nemec pa je dejal, da je to pot prehodil v dveh minutah”, je skušal prepričati porotnike dr. Mravlag in ob zaključnem nagovoru še dodal, “da fantičem ni verjeti, saj jih je premamila judeževa nagrada 30 k. Verjeti pa tudi ni izjavam obtoženih, ki so jih dajali v preiskovalnem postopku, saj so bili zmedeni in pod pritiskom”.³⁶⁹ Kasneje se je pokazalo, da zastopnika obtoženih porote nista prepričala.

Še veliko hitreje kot v Mariboru pa se je sodstvo odzvalo v Celju, kjer je proti celjskim razgrajčem obravnava potekala že 6. oktobra. Obsojeni so bili trije, dvema (Mehlsacku in Derganzu) so prisodili štiri tedne težke ječe, enemu (Zuzziju) pa tri dni strogega zapora. Vsem so naložili še plačilo škode, ki je nastala ob njihovem razbijanju (240 kron).³⁷⁰

Dogodki septembra 1908 pa niso obšli niti manjših trgov in krajev na Spodnjem Štajerskem. Druga polovica septembra, posebno še zadnja septembrska nedelja, je bila tako v znamenju številnih shodov in napisanih resolucij. Tako so zborovali slovenski protestniki v Marjeti na Dravskem polju, Lovrencu na Dravskem polju, Žetalah, Ljutomeru, Rečici ob Savinji, Slovenskih Konjicah, Trbovljah, Hrastniku, Šmarju pri Jelšah, Novi Štifti pri Gornjem Gradu in še v vrsti drugih krajev.³⁷¹ Shodniki v Marjeti na Dravskem polju so v sprejeti resoluciji izrekli svoje obžalovanje, ker državne oblasti niso poskrbele za varnost oseb in imetja. Izrekli so sožalje “svojemu stolnemu slovenskemu mestu Ljubljani” zaradi dogodkov in zahtevali na “slovenski zemlji slovenske napise, slovenske uradnike in slovensko uradovanje”. Zahtevali so tudi podržavljenje policije na Ptuj, v Mariboru in Celju, zapeli pesmi Hej Slovani in Lepa naša domovina, razšli pa so se s sklepom, ki je dajal pečat večmesečni bojkotni akciji, “ne vinarja več Nemcem in nemčurjem”. Skoraj identični resoluciji so sprejeli tudi v Lovrencu na Dravskem polju in Žetalah, kjer pa je shodu prisostvoval tudi dr. Anton Korošec.³⁷²

³⁶⁹ Prav tam.

³⁷⁰ Domovina, 9. oktober 1908.

³⁷¹ Slovenski gospodar, 1. oktober 1908.

³⁷² Prav tam.

Množičen je bil tudi shod v Ljutomeru, kjer je okrog 300 zborovalcev, "zastopnikov obeh strank", poudarjalo pomen že pred leti skaljene slovenske politične sloge.³⁷³ Nekoliko drugače so protestirali v Zgornji Savinjski dolini. V Kokarjah so izobesili v znak protesta črne zastave in pozvali zavedne slovenske občine: "Slovenci storimo povsod tako, obnašajmo se mirno in dostojanstveno, nasilnosti se izogibajmo." V sosednji Rečici ob Savinji pa so zaradi nastopa vojakov "z rabo svinčenk" v Ljubljani sklicali kar žalno sejo. Sprejeli so tudi resolucijo, ki jo zaradi nekaterih zanimivosti (skupni program obeh slovenskih strank) navajam v celoti: "Občinski odbor v Rečici protestuje najodločneje zoper vsakokratne napade Nemcev na Slovence, proti državnim funkcionarjem v Ptujju in Mariboru, ki so pustili Slovence na milost in nemilost v rokah nemških napadalcev. Mi plačujemo državi zvesto davke in ji dajemo svoje sinove v vojake, zato zahtevamo za slovenski narod vse tiste pravice, kakor jih uživa nemški. – Vse občine naj zavračajo vsem državnim in deželnim uradom pisma z nemškimi naslovi, nemške napise in tiskovine tako dolgo, dokler se ne doseže popolna ravnopravnost slovenskega jezika. Vsi javni napisi morajo biti slovenski. – Po vseh državnih in deželnih uradih naj se nastavljajo uradniki, ki so slovenskega jezika in narečja popolnoma zmožni. – Vsi občani in vso prebivalstvo naj v odgovor na nezaslišane napade, kupuje svoje potrebščine le pri slovenskih trdkah, k nemškim naj nikakor ne zahaja, da si ne bomo redili gade na prsih. Kdor bi kupoval pri nasprotnikih, ga smatramo škodljivcem slovenskega naroda. Posebno se naglaša, naj nikdo ne pije več piva iz Kozlerjeve pivovarne, ki je napajala ž njim vojaštvo proti Slovincem. – Za obrambo Slovencev se naj nabirajo doneski."³⁷⁴

Zasavci, Trboveljčani in Hrastničani, so sledili odločitvam Ljubljancev, saj so naznanili odstranitev vseh dvojezičnih napisov in nadomestitev s samo slovenskimi, ob hkratnem zagotovilu, da jim bo poslej glavno vodilo le geslo "Svoji k svojim".³⁷⁵

V tednu pred 27. septembrom pa je ponovno prišlo do napetosti na samem Ptujju. Že med tednom so v posameznih nemških glasilih pozivali Nemce, naj se pripravijo na ponoven slovenski napad, saj naj bi v mesto prišlo "Slovincev kakor listja in trave".

K temu prepričanju so jih vodili tudi "grozeči" letaki, sicer v izjemno slabi slovenščini, ki so pozivali kmete iz ptujske okolice, naj se udeležijo "naskoka" na mesto. V razglasu je pisalo: "Kmetje, vskup: sa kej; za to, da se napostimo ot nemškuterov tepsti, in za norca i meti. Kmet zdej se stigni gor, in pokaž tvojo moč, drugaz smo spet sgubljeni in spet delajo naše ptujski nemškuteri z nas kakor i hočejo. Kmetje če ste za

³⁷³ Prav tam.

³⁷⁴ Prav tam.

³⁷⁵ Prav tam.

kej te pritej na 27. d.m., če pa ne, te pa doma ostante. Fantje, na vesi se dereš "auwbiks" če boš mej kej korejže te se pogaže u nedeljo v ptuji, ker bo slovenec na ptuji vsi za enega in eden za vsej. Živio naša domovina! Di unterschirft Heil und sik den deuchen auf den strik! P.s. Joža Ornik, nemškuterski mojster, ne bürgermeister".³⁷⁶

Razmere so postale tako dramatične, da sta ptujski župan Ornig, ki je izjavil, "da pride v Ptuj v nedeljo nad 6.000 Haložanov, ki bodo naskočili in razdrobili vse nemške trgovine", in ptujski okrajni glavar poklicala na pomoč veliko orožništva in vojaštva.³⁷⁷ Izkazalo pa se je, da so bile župana Orniga samo velike oči, saj Haložanov ni bilo od nikoder, mesto ob Dravi pa je preživelo tako mirno nedeljsko popoldne kot že dolgo ne. Po poročilih ptujskih Slovencev, ki so z zanimanjem in verjetno tudi s kančkom strahu opazovali priprave svojih nemških someščanov na obrambo, so kasneje vedeli povedati, da so bile nemške straže postavljene po vsem mestu. Ker pa strah zbudajočih Haložanov ni hotelo biti, so se v noči na ponedeljek ohrabreni branilci Ptuja ponovno lotili slovenske lastnine v mestu. Pri tem so bili dokaj uspešni, saj so uničili kar precej okenskih stekel in ponovno poškodovali poslopje Narodnega doma.³⁷⁸ Čeprav ptujska policija, ki je tokrat bila okrepljena s "četo zgornještajerskih žandarjev", ponovno ni odgovorila, pa so "trije tolovaji", ki jih je neka Ptujčanka zasačila pri razbijanju, tri dni kasneje le dobili zaslužene kazni.³⁷⁹

Teden dni kasneje, 3. oktobra, so ptujski Nemci ponovno zagrozili, saj so po osmi uri zvečer "ptujski fakini tolovajsko zažvižgali in dajali neprestana znamenja. Slišalo se je Wacht am Rhein in peli so v čast žandarjem pesem Wir Deutsche, wir fürchten ja niemand" (Mi Nemci, mi se nikogar ne bojimo). Vendar so tokrat "ptujski fakini" očitno le šli predaleč in žandarji so nekaj razgretežev odpeljali na hladno.³⁸⁰

Politično vroče nedelje so se nadaljevale tudi v prvi polovici oktobra, ko so Slovenci napovedovali protestni shod v Brežicah. Med posavskimi Nemci je dvignilo temperaturo nad 30.000 raztresenih letakov, ki so vsebovali kratek opis septembrskih dogodkov ter z geslom Svoji k svojim pozivali ljudi na protestni shod, ki je bil napovedan za 11. oktober. Zaradi tega so Nemci peljali strašno antipropagando. Da se ne bi ponovili neljubi dogodki iz Celja in Maribora,

³⁷⁶ Štajerski deželni arhiv v Gradcu, Statth. Präs., E. 91 - 1532/1908.

³⁷⁷ Deutsche Wacht, 26. september 1908.

³⁷⁸ Slovenski gospodar, 1. oktober 1908.

³⁷⁹ Prav tam. (Že tri dni kasneje so zaradi kalitve nočnega miru in razbijanja tuje lastnine obsodili na nekajdnevne zaporne kazni trojico od štirih obtoženih: Juršinak je dobil 10 dni zavora, Lorentsich 8 dni, Rom 5 dni, medtem ko je bil Öttl oproščen.)

³⁸⁰ Slovenski gospodar, 8. oktober 1908.

je vlada poslala v Brežice "dva eskadrona dragoncev iz Slovenske Bistrice, dve stotnji pešpolka iz Gradca ter deset orožnikov, hkrati pa zaplenila vse letake in lepake". Če izvzamemo resno grožnjo nemškega razgreteža, da bo na shodu ubil vodjo brežiških Slovencev dr. Benkoviča, je nedeljsko zborovanje ob brežiškem kolodvoru potekalo povsem mirno. Tudi slovensko petje pesmi Hej Slovani, Lepa naša domovina in Od Urala do Triglava ni preveč razburjalo brežiških Nemcev, zato organom reda ni bilo potrebno posredovati in vojska je lahko že naslednji dan zapustila mesto.³⁸¹

Josip Hohnjec

Tudi Nemci niso stali križem rok. Tudi ti so pripravili številne protestne shode in demonstracije v podporo svojim podalpskim rojakom. Celo svetovljanski Dunaj je bil priča protestnemu shodu, in sicer v 21. okrožju.³⁸² Protestne shode zoper slovenske akcije so Nemci pripravili celo v oddaljenem Innsbrucku in Salzburgu, deželni zbor v Linzu pa je ostro nastopil zoper "vindišarske nasprotnike".³⁸³ Zato ni čudno, da so Nemci, ohrabreni s podporo sonarodnjakov, tudi v štajerskem Gradcu in koroškem Celovcu³⁸⁴ še močneje in z vso silo "branili" svoje "prastare" posesti.

Do velikega protestnega shoda v Gradcu je prišlo 15. oktobra. Na njem sta državnozborski poslanec dr. Hofman von Wellenhof in deželnozborski poslanec Heinrich Wastian napadla po njenem mnenju blede dunajsko politiko. Zelo nevarno so zvenele izrečene besede, ki se jih verjetno ne bi sramovali niti trideset let kasneje: "Slovenci se vedno bahajo s tem, da je Gradec največje slovensko mesto. Zato ne bi bilo nobene škode, če v slovenski koloniji zadušimo nekaj objestnosti in njihova sovražna in kriva pota spravimo pod kontrolo, saj se je že vendar nešteto krat zgodilo, da so provokacij željni Slovenci v javnih lokalih, kjer je bila večina Nemcev, peli pesem Hej Slovani. Brezpogojno je potrebno imeti odprte oči, da se to ne bo več ponavljalo."

³⁸¹ Slovenski gospodar, 15. oktober 1908; Deutsche Wacht, 14. oktober 1908.

³⁸² Deutsche Wacht, 26. september 1908.

³⁸³ Prav tam.

³⁸⁴ Mir, 3. oktober 1908. Silovite nemške demonstracije zoper septembrske dogodke so bile 27. septembra 1908.

lo. Glavna stvar, ki nam ostane, je organizacija nemškega napadalnega in obrambnega gibanja proti slovenskim sovražnikom.”³⁸⁵

Dogodki na Ptujju so bili vzrok t. i. septembrskim dogodkom, ki so pripeljali do demonstracij, kakršnih v naših mestih in trgih še niso videli in doživeli. Demonstracije so izbruhnile nepričakovano, vendar je že čez nekaj tednov ponovno zavladal mir. Silovit izbruh nacionalnih čustev je preplaval slovenske dežele, mobiliziral Slovence in vsaj za nekaj mesecev ponovno povezal že pred leti razbito složnost slovenskih politikov.³⁸⁶ Tudi slovensko časopisje je ubiralo zmernejše tone proti drugače mislečim sonarodnjakom, zato pa s toliko večjo bojevitostjo in gnevom napadalo »narodnega sovražnika«. Na Štajerskem so slovenski politiki razmišljali celo o ponovnih skupnih kandidaturah na bližajočih se deželnozborskih volitvah (1909), vendar je politični pragmatizem, predvsem dr. Antona Korošca, sodelovanje med Slovensko kmečko zvezo, Narodno stranko in novonastalo Stranko zedinjenih Slovencev (slogašev) to preprečil.³⁸⁷

Posledice septembrskih dogodkov je bilo čutiti povsod. Razbita okna so sicer hitro popravili, nekaj najhujših izgrednikov je dobilo zaslužene denarne in zaporne kazni, toda nezaupanje in mržnja med Nemci in Slovenci sta se še poglobila. Tega ni bilo mogoče več zgladiti. Še največ sprememb je po teh dogodkih doživela Ljubljana, ki je tudi navzven dobila povsem slovensko lice. Drugod je imela več uspeha bojkotna akcija. Pod gesli »Svoji k svojim“, “Kadar izdaste krono ali vinar, recite vselej: Spominjam se Ptujja” in “Slovenec in Slovenka, kupuj le pri Slovencih in Slovenkah” se je začela velika kampanja proti nemštvu in sledili so pozivi k bojkotu vsega nemškega.³⁸⁸ V svojih akcijah so Slovenci šli tudi v takšne skrajnosti, da so v tisku objavljali celo dolge sezname narodnih trgovcev in obrtnikov ter javno žigosali nemške in nemčurske.³⁸⁹ In pri tem so bili precej uspešni.

Toda le nekaj tednov kasneje je vojska dvojne monarhije anektirala Bosno. Sledila je huda mednarodna politična kriza in septembrska afera je postala za politike obstranska, zato se je dokaj hitro umaknila drugim “pomembnejšim” temam.³⁹⁰

³⁸⁵ Deutsche Wacht, 17. oktober 1908.

³⁸⁶ Beg, Septembrski dogodki, str. 34.

³⁸⁷ Branko Goropevšek, Pogajanja za skupen nastop štajerskih Slovencev na volitvah v deželni zbor 1909 (v luči pisma dr. V. Kukovca dr. F. Jankoviču), v: CZb 1994, str. 237-252.

³⁸⁸ Slovenski branik, 1908, str. 176.

³⁸⁹ Vsi trije slovenski časniki na Štajerskem (Slovenski gospodar, Domovina in Narodni list) so objavljali liste zaželenih (slovenskih) in nezaželenih (nemških in nemškutarških) trgovcev, obrtnikov in posestnikov.

³⁹⁰ Avstroogrška je anektirala Bosno in Hercegovino 5. oktobra 1908.

Ob dogodkih septembra 1908 je bilo mnogo ljudi tudi aretiranih in kasneje obsojenih na zaporne in denarne kazni. Nekaj teh sem že omenil. Velja pa še dodati, da so sodni mlini mleli tudi še v prvem polletju 1909 in obsojenim, to pot predvsem Slovencem, prav tako prinesli zaslužene zaporne kazni. Konec februarja 1909 sta bila pred okrožnim sodiščem v Mariboru zaradi izgrediv na Ptuju 13. septembra 1908 obsojena ptujska Slovenca, "zloglasni revolveraš" Janez Brenčič, mlinar in posestnik iz okolice Ptuja in Jožef Muršec, gostilničar in posestnik s Ptuja.³⁹¹ Prvi si je prislužil tri tedne težke ječe, poostrene z enotedenskim postom, drugi pa deset dni zapore z enodnevnim postom.

Da spomin na septembrske dogodke na Ptuju ne bi zbledel, je spominjala vsakoletna akcija "*dan splošnega narodnega davka*", ko so člani DCM "*od hiše do hiše*" prodajali narodnoobrambni kolek, razglednice DCM ter pobirali prostovoljne prispevke za svoje narodne akcije.³⁹²

³⁹¹ Narodni dnevnik, 1. marec 1909.

³⁹² Akcije so bile več kot uspešne. V Celju so s takšnimi akcijami do leta 1913 nabrali več kot 11.000 kron. Prim.: Branko Goropevšek, *Od bralnih društev do ljudske knjižnice*, v: *Osrednja knjižnica Celje včeraj, danes, jutri, ob 50-letnici ustanovitve Študijske knjižnice v Celju, 1946-1996*, str. 40.

DEŽELNOZBORSKA VOLILNA REFORMA 1909

Ni se še dobro polegel prah od nadomestnih deželnozbornskih volitev za izpraznjeno mesto dr. Ivana Dečka,³⁹³ že se je v štajerskih političnih krogih razvnela debata o spremembi volilnega reda za štajerski deželni zbor, tako pri Nemcih kot pri Slovencih. Zadnja sprememba deželnozbornskega volilnega reda, ki je bila sprejeta 11. aprila 1904, ni zadovoljila nikogar. S takratno spremembo deželnega reda so uvedli splošno kurijo in s tem zvišali število poslancev s 63 na 71. Od tega so Slovenci pridobili dve poslanski mesti. Poleg te spremembe sta pomenila novost tudi absolutni davčni cenzus v mestni in kmečki kuriji, ki je poslej znašal 10 kron, in uvedba direktnih volitev v kmečkem volilnem razredu.³⁹⁴

Štiri leta kasneje so bile gospodarske, demografske in politične razmere že precej spremenjene, predvsem pa je bil sprejet nov državnozbornski volilni red in izpeljane volitve v državni zbor (1907). Zato so političnim strankam narekovanje aktivnejšo politiko tudi pri demokratizaciji deželnozbornskega volilnega reda, pri čemer je vsaka od strank imela svoje račune.

GIBANJE ZA VOLILNO REFORMO MED ŠTAJERSKIMI SLOVENCMI

Štajerski liberalci, ki so na januarških volitvah s porazom ponovno doživeli hladen tuš, so pohiteli s politično aktivnostjo in 23. februarja pripravili dvanajst javnih shodov v slovenskem delu Štajerske, kjer so glavno točko dnevnega reda posvetili spremembam (zahtevam) deželnozbornskega volilnega reda.³⁹⁵ Dobro obiskani shodi, ki so se zaradi zimskih razmer odvijali v zaprtih prostorih, so v en glas sprejeli že vnaprej pripravljeno "resolucijo o deželnozbornski volilni reformi", s katero so od slovenskih deželnozbornskih poslancev, teh Narodna stranka

³⁹³ Dr. Ivan Dečko je zaradi opravilne nezmožnosti, ki je bila posledica hude bolezni, jeseni 1907 izgubil poslanski mandat kmečke kurije celjskega volilnega okraja, ki si ga je priboril na deželnozbornskih volitvah leta 1902. Nadomestne volitve za izpraznjen mandat so potekale 23. januarja 1908. Zmagal je kandidat Slovenske kmečke zveze Terglav in s tem mandatom si je konservativna stranka še dodatno okrepila položaj v štajerski deželni zbornici.

³⁹⁴ Citirano po: Melik, Volitve, str. 131, 158 in 312-313.

³⁹⁵ Narodni list, 20. februar 1908. Shodi so se odvijali v Slovenj Gradcu, Trbovljah, Žalcu, Sv. Juriju ob juž. žel. (danes Šentjur pri Celju), Župelevcih pri Brežicah, Št. Petru pod Sv. gorami (danes Bistrica ob Sotli), Šmarju pri Jelšah, Vuhredu, Sv. Križu pri Mariboru, Bučečevcih, Središču ob Dravi in Sv. Marjeti niže Ptuja (danes Gorišnica).

v Gradcu zaenkrat ni imela, zahtevali, da se borijo za “splošno in enako volilno pravico kot edino pravo načelo, po katerem se sedanji volilni red za Štajersko spremeni dejanskim razmeram primerno”.³⁹⁶ To je po mnenju Narodne stranke pomenilo, da bi morale prihodnje volitve biti neposredne, v vsakem volilnem okraju pa naj bi izvolili samo enega poslanca.³⁹⁷ Virilistom bi naj odvzeli privilegij neposrednega članstva v deželnem zboru, prav tako zastopnikom obrtnih zbornic, ki so bili voljeni posredno, za število teh poslanskih mest pa bi pomnožili zastopstvo mest in trgov ter kmečkih občin. Zahtevali so tudi spremembe v veleposestniški kuriji, kjer bi davčni cenzus zmanjšali na 120 kron direktnega davka. Če pri tem ne bi uspeli, potem bi se zadovoljili tudi s štirimi spodnještajerskimi “geografičnimi volilnimi okrožji za veleposestvo”. Odločno pa so nastopili “zoper majoriziranje Spodnje Štajerske vsled določitve, da vsi veleposestniki iz cele dežele izvršujejo volilno pravico le v eni volilni skupini”.³⁹⁸ Resolucija štajerskih liberalcev je zahtevala novosti tudi v mestni kuriji, in sicer dva nova slovenska mandata, “da se v prihodnje onemogoči majoriziranje slovenskih ali vsaj po večini prebivalstva slovenskih trgov od strani ponemčenih mest in trgov”,³⁹⁹ v kmečki kuriji pa enakost volilnih okrajev po vsej Štajerski, pri čemer so imeli v mislih predvsem delitev preobsežnega celjskega volilnega okraja.⁴⁰⁰ Spremeniti so želeli tudi način volitev v splošni kuriji, kjer bi poslej imeli volilno pravico samo tisti, ki je v drugih kurijah nimajo.⁴⁰¹ Obsežno resolucijo so zaključili še s pozivom, da se v deželnem odboru, tj. deželni vladi, “Slovincem zagotovi po zakonu 2 mesti”.⁴⁰²

Čeprav resolucija Narodne stranke ni bila naperjena proti nikomur, še najmanj proti interesom Slovenske kmečke zveze, je v mariborskem taboru naletela na močan odziv in hud odpor. Še v istem tednu so v Slovenskem

³⁹⁶ Narodni list, 27. februar 1908.

³⁹⁷ V nekaterih volilnih okrajih so zaradi velikosti okrajev in številčnosti volili tudi po dva poslanca. Takšen je bil na Spodnjem Štajerskem tudi slovenski “celjski” volilni okraj, in sicer v kmečki kuriji, kamor so bili uvrščeni sodni okraji Celje, Vransko, Gornji Grad, Šmarje pri Jelšah, Laško in Konjice, seveda brez mesta Celja in trgov Žalec, Vojnik, Gornji Grad, Ljubno, Mozirje in Laško (ti so bili uvrščeni v mestne volilne kurije). Prim.: Melik, Volitve, str. 87.

³⁹⁸ Narodni list, 27. februar 1908.

³⁹⁹ Volilni red iz leta 1861 je uvrstil v mestno kurijo vseh sedem spodnještajerskih mest in samo štirinajst (od skupno trintridesetih) trgov. Ti so bili razdeljeni v štiri volilne okraje mestne kurije, od katerih nobeden ni predstavljal slovenske večine, čeprav je bilo vanje vključenih kar lepo število slovenskih trgov. Prim.: Melik, Volitve, str. 383-386.

⁴⁰⁰ Celjski volilni okraj kmečke kurije je z več kot 114.000 prebivalci (1900) in 11.000 volivci (1902) predstavljal največji volilni okraj na Štajerskem in je bil skoraj šestkrat večji od najmanjšega v isti kuriji, liezenskega, oziroma tri in polkrat večji od najmanjšega slovenskega, tj. slovenjgraškega. Prim.: Melik, Volitve, str. 87.

⁴⁰¹ Za splošno kurijo je veljalo pravilo, da so smeli v njej voliti tudi vsi tisti, ki so bili volilni upravičenci že v drugih skupinah oz. kurijah.

⁴⁰² Narodni list, 27. februar 1908.

gospodarju tej temi posvetili obširen uvodnik, kjer so na precej vzvišen način in z veliko mero oholosti liberalcem dopovedovali, da *“(imajo) odločilno besedo v tem oziru govoriti le Slov. kmečka zveza in naši deželni poslanci”*, ki pa še *“sedaj ne bodo javno pokazali svojih kart, ker bi jih videli tudi Nemci, pred katerimi jih je treba skrivati”*.⁴⁰³ Liberalce so označili za *“neumne”*, ker se niso držali enake taktike in ob tem javnosti naznanili, *“da je še Narodna stranka sama potrebna temeljitega pouka o volilni reformi”* ter *“da njih inteligenca ne presega politične izobraženosti, ki jo dobi vsak izobraženec naših socialnih kurzov”*.⁴⁰⁴ V nadaljevanju članka lahko razberemo okvirno vsebino zahtev kmečke zveze, s katerimi bodo njihovi poslanci nastopali v debatah o deželnozbornski volilni reformi v graškem deželnem zboru. Želja po splošni in enaki volilni pravici za deželni zbor se jim je zdela dobra in edina primerna, vendar v tem trenutku še nerealna, kajti vlada je še vedno želela ohraniti *“predpravice veleposestva”* oz. *“sebi poslušno veleposestniško kurijo”*. Po mnenju Slovenske kmečke zveze je bilo v danem trenutku še vedno računati z veleposestniško kurijo, *“toda zahtevati pa nam je vendar obenem, da se ta skupina modernizira, da pridejo v to skupino vsi veleposestniki in ne samo oni, ki so v deželni deski. /.../ tudi od tega ne smemo odstopiti, da se narodni manjšini slovenskih veleposestnikov postavno zajamči razmerno število zastopnikov”*.⁴⁰⁵ Če primerjamo obe zahtevi, tako celjsko kot mariborsko, vidimo, da so si njihova stališča glede veleposestva precej podobna. Razlika med obema političnima strankama je bila le v tem, da so v Celju zastavili svoja stališča precej bolj radikalno, kar jim ob dejstvu, da niso imeli svojih poslancev v deželnem zboru, politično ni moglo škodovati. Močno pa so se njihova stališča razhajala glede sprememb v ostalih kurijah, pri čemer so si bili enotni le v tem, da se mora število slovenskih poslancev v štajerskem deželnem zboru povečati. Razlike v stališčih so se pojavile v tistem trenutku, ko se je zastavilo vprašanje, kako, kje in za kolikšno ceno povečati število slovenskih mandatov. V Mariboru so, v nasprotju z liberalci, zagovarjali ohranitev dotedanjih volilnih okrajev v kmečki kuriji, pri čemer bi v vsakem okraju volili po dva poslanca. Tudi za slovenske volivce v trgih in mestih so zahtevali *“postavno zajamčeno zastopstvo”*, čeprav o številu mandatov niso govorili.⁴⁰⁶ Seveda bi lahko bilo po mnenju kmečke zveze povečanje slovenskih mandatov mogoče samo s koncesijo ohranitve veleposestniške kurije tudi v bodoče.

Na prvi pogled povsem nedolžna stališča Slovenske kmečke zveze so imele izrazito protiliberalno konotacijo. Ohranitev volilnih okrajev v prejšnjem obsegu, v katerih bi volili po dva poslanca, je bila voda na mlin Slovenski kmečki zvezi, kajti vsi kmečki okraji, z izjemo t. i. celjskega, so bili po tradiciji njihovi.

⁴⁰³ Slovenski gospodar, 27. februar 1908.

⁴⁰⁴ Prav tam.

⁴⁰⁵ Prav tam.

⁴⁰⁶ Prav tam.

Ob dejstvu, da je bil "liberalni" celjski kmečki volilni okraj doslej zaradi svoje izjemne velikosti edini na Spodnjem Štajerskem, v katerem so volili po dva deželnozborska poslanca, bi z volilno reformo po želji kmečke zveze le-ta pridobila kar nekaj dodatnih mandatov.⁴⁰⁷ Ali kot so zapisali v Slovenskem gospodarju: "Samo volilna reforma, na tej podlagi izpeljana, bi pri sedanjih razmerah dala Slovencem vsaj nekoliko primerno zastopstvo v deželni zbornici."⁴⁰⁸

Skoraj neverjetno se sliši, pa vendar je res, da se je z odgovorom kmečke zveze prvi krog dogajanja v zvezi z napovedano deželnozborsko volilno reformo med štajerskimi Slovenci zaključil. Glede na očitano "velikansko ubožnost na pametni misli" in "duševni revščini naših liberalcev"⁴⁰⁹ bi iz Celja pričakovali vsaj odgovor. Vendar tega ni bilo, kakor tudi ne nadaljevanja debate o vsebini volilne reforme. Le mesec dni kasneje, ko so štajerski liberalci na novih devetih shodih, kjer so bile v ospredju druge teme (zahteve po slovenskih uradnikih, ureditev jezikovnega vprašanja, položaj Narodne stranke ...) ⁴¹⁰, ponovno potrjevali že pred mesecem sprejeto resolucijo o deželnozborski volilni reformi,⁴¹¹ se je še enkrat oglasil Slovenski gospodar. Nastop Narodne stranke je označil za prenatržen in nepremišljen, ki je gotovo "škodoval slovenski stvari,"⁴¹² njen načrt volilne reforme pa da je identičen nemškemu in socialdemokratskemu, z dodatkom nekaterih narodnih zahtev. V Mariboru so tudi menili, da Narodna stranka s svojim načrtom vnaša med Slovence dodaten razdor, češ da je njena poglobljena želja med sabo spreti stanove: "Narodna stranka se igra z ognjem! Ne ločite v politiki delavca od kmeta, ne hujskajte stanov! Politična enakopravnost je vodilno geslo za volilne reforme, ne pa politično razredovanje!"⁴¹³

Ponovno se je vprašanje o deželnozborski volilni reformi razmahnilo v poletnih mesecih, ko so štajerski liberalci zborovali na glavnem zboru zaupnikov stranke 28. junija v celjskem Narodnem domu. To je bil po treh mesecih, ko so zborovanja "visoko vzvalovila politično življenje štajerskih Slovencev," prvi zbor zaupnikov štajerskih liberalcev, ki se je sestel, "da usovrši to delo in da določi one najmanjše zahteve glede reforme, ki jih naši poslanci morajo, bodi z dobra ali s huda, izvojevati".⁴¹⁴ V javnost so namreč prišle informacije o zahtevah nemške večine v zvezi z volilno reformo in Narodna stranka se je nanje odzvala kot prva. Glavni

⁴⁰⁷ V sedmih volilnih okrajih kmečke kurije bi si na ta način zagotovili najmanj 12 mandatov, ali vsaj pet več kot doslej.

⁴⁰⁸ Slovenski gospodar, 27. februar 1908.

⁴⁰⁹ Prav tam.

⁴¹⁰ Narodni list, 26. marec 1908.

⁴¹¹ Prav tam.

⁴¹² Slovenski gospodar, 26. marec 1908.

⁴¹³ Prav tam.

⁴¹⁴ Narodni list, 2. julij 1908.

poročevalec je bil dr. Anton Božič, ki je zbranim predstavil vsebino nemškega načrta. Dva dodatna virilista (rektor graške Visoke tehnične šole in rektor Visoke rudarske šole v Leobnu), ki bi se pridružila trem starim virilistom (rektorju graške univerze ter graškemu in mariborskemu škofu), 6 zastopnikov trgovske in obrtne zbornice, 12 poslancev veleposestva, 23 mandatov v mestni kuriji (štirje dodatni), 17 mandatov v kmečki kuriji (dva dodatna), 10 poslancev v spošni kuriji (štirje dodatni) so bile zahteve nemške večine, ki jih Slovenci, jasno, niso mogli sprejeti. Če bi obveljal nemški predlog, bi v 83-članskem štajerskem deželnem zboru Nemci imeli 73 poslancev, Slovenci pa bi ostali pri dosedanjih desetih (osem zastopnikov kmečke kurije in dva voljena v splošni kuriji).⁴¹⁵ Tako bi bili štajerski Slovenci "politično mrtvi". Že to razmerje poslancev je bilo v primerjavi s številčnim stanjem na Štajerskem porušeno, nič drugačno pa ni bilo razmerje, gledano samo večinsko slovensko Spodnjo Štajersko, kjer je 40.000 Nemcev imelo 6 zastopnikov, 500.000 Slovencev (12-krat več) pa le 10.⁴¹⁶

Omenjene štajerske razmere je dr. Božič komentiral z besedami: "Živi pa v grob ne gremo in predno si damo dati vrh okoli vratu, bo treba hudega boja. Ne bi zaslužili več imena narod, če bi kaj takega pripustili." V nadaljevanju je predstavil stališče Narodne stranke. "Staviti imamo minimum svojih zahtev, in to je: vsaj enega poslanca za slov. trge in mesta, v splošni skupini najmanj štiri, v kmečkih občinah najmanj deset. Za ta minimum se moramo boriti in pod nobenim pogojem odstopiti."⁴¹⁷

Stališča Narodne stranke, izrečena na zboru 28. junija v Celju, so komentirali tudi v Mariboru, ki pa do svojih političnih nasprotnikov, kot je to že bilo v navadi, niso bili nič kaj prizanesljivi. Štajerskim liberalcem so očitali, da še vedno nimajo jasnih pojmov o vsebini volilne reforme, in kar je še huje, da se je stranka "popolnoma postavila na podlago, ki jo zavzema nemška večina," dodala je samo nekaj svojih malenkostnih popravkov. Očitali so jim tudi, da so "pustili pasti slovenske zahteve glede veleposestva in obrtnih zbornic" in za Slovensko kmečko zvezo nesprijemljivo zahtevo po odpravi virilnih glasov škofom. Kaj so si mislili o političnem delovanju štajerskih liberalcev, pa so nazorno povedali v zaključnem komentarju: "Tako delajo kratkovidni ljudje, ne pa opozicija, ki hoče za svoj odpor imeti tudi zaslonbe v ljudstvu. /.../ Bodite na celi črti narodni in demokratični, s polovičarstvom pa ne bodete dosegli nobenih uspehov! Narodna politika Narodne stranke nam more samo škodovati."⁴¹⁸

⁴¹⁵ Prav tam.

⁴¹⁶ Prav tam.

⁴¹⁷ Prav tam.

⁴¹⁸ Slovenski gospodar, 9. julij 1908.

Če primerjamo stališča obeh štajerskih strank v zvezi z deželnozborsko volilno reformo, lahko ugotovimo, da se je njihova vsebina v mnogočem razlikovala. Slovenska kmečka zveza, ki je že z aktualnim volilnim redom imela zagotovljenih večino mandatov v volilnih okrajih kmečke in tudi splošne kurije, bi svoje število s podvojitvijo mandatov v kmečkih volilnih okrajih le še bolj utrdila in na ta način, če ne že povsem izločila, pa vsaj marginalizirala vpliv liberalne Narodne stranke. V tem kontekstu lahko tudi razumemo njihov precej vzvišen odnos do štajerskih liberalcev v času ne preveč razburljivega gibanja za nov štajerski deželni volilni red. Ali povedano drugače, kmečka zveza je imela že na začetku tako veliko prednost, da je ni mogla izničiti nobena takratna volilna geometrija.

JESENSKO ZASEDANJE ŠTAJERSKEGA DEŽELNEGA ZBORA PRINESE SPREMEMBE VOLILNEGA REDA

V času vroče politične jeseni leta 1908, ki so jo na Slovenskem zaznamovale burne demonstracije, so štajerski deželnozborski poslanci v tem sestavu še zadnjič sedli skupaj in se pogajali o deželni volilni reformi. Deželni zbor je začel s svojim delom samo dva dni po krvavih dogodkih na Ptuj, tj. 15. septembra, in vesti o pretepih gotovo niso doprinesle k dobremu vzdušju med Slovenci in Nemci v že tako vseskozi politično in nacionalno naelektrenem in pregretem deželnem zboru. Sprva so na Spodnjo Štajersko prihajale alarmantne novice o tem, da bo pri volilni reformi prevladal predlog nemške večine. O tem je poročal predvsem Narodni list, medtem ko Slovenski gospodar o rezultatih pogajanj ni pisal. Predlog vladne (nemške) večine je predvideval pomnožitev mandatov od 71 na 86. Še vedno so zahtevali dva dodatna virilista, veleposestniška kurija z 12 mandati in trgovsko-obrtna zbornica s 6 mandati pa bi ostali enaki. V skupini mest in trgov so predvidevali sedem dodatnih mandatov (doslej 19), od teh bi Spodnja Štajerska dobila dva nova, nemškega (drugi mandat za Maribor) in (zanimivo!) slovenskega. Kmečka kurija bi po tem predlogu povečala število mandatov na 27 (sedaj 23); od teh so jih Spodnji Štajerski namenili devet, pri čemer bi se celjski volilni okraj razdelil v dve skupini: sodni okraji Celje, Vranksko, Laško, Gornji Grad bi predstavljali volilni okraj z dvema mandatoma, okraja Konjice in Šmarje pa kot drugi volilni okraj z enim mandatom. Splošna kurija bi se po predlogu vladne večine povečala za dva mandata (sedaj 8), od teh bi trije pripadli Spodnji Štajerski. Zanimivost predloga je bila v tem, da je predvideval ločitev mestnih in podeželskih naselij, kar pomeni, da bi v dveh okrajih volili izključno volivci podeželskih krajev, v tretjem pa volivci mest in večjih (pomembnejših) industrijskih naselij. Novost predloga je bila tudi zahteva, da

bi v splošnih kurijah volili samo tisti volivci, ki v drugih kurijah volilne pravice ne bi imeli.⁴¹⁹

Skoraj mesec trajajoča debata med poslanci o spremembi štajerskega deželnozborskega volilnega reda je dobila svoj epilog 9. oktobra 1908. Tega dne je politični odsek štajerskega deželnega sveta končal pogajanja med predstavniki posameznih strank in pripravil načrt "nove volilne postave za Štajersko".⁴²⁰ To so nato poslali še v sprejem poslancem deželnega zbora. Poslanci so o sprejetju novega volilnega reda odločali 15. oktobra. Načrt jim je predstavil deželni namestnik grof Manfred Clary - Aldringen,⁴²¹ ki je v svojem uvodnem govoru še posebej poudaril, da je "novi volilni red plod kompromisa med strankami". Sledila je debata o vsebini in izkazalo se je, da nobena od strank z njo ni bila zadovoljna. Nemške katoliške stranke niso bile zadovoljne zaradi prevelikega števila mandatov v skupini mest in trgov in neprimerne razdelitve kmečkih volilnih okrajev, prav tako ne nemški "bauerbundovci", vendar so hkrati vsi poudarjali, da bodo načrt spremembe volilnega reda "v interesu stvari" vseeno podprli. Bolj odločna sta bila poslanca socialdemokratov Resel in dr. Schacherl. Člen volilnega reda, ki je govoril o tem, da bodo imeli volilno pravico le tisti, ki vsaj eno leto prebivajo v dotični občini, sta razglasila za "nedemokratično odločbo".⁴²² Nasprotovanje socialdemokratov je povsem razumljivo, saj je bil omenjeni člen naperjen prav proti delavcem, ki so bili zaradi narave dela podvrženi precejšnji mobilnosti, medtem ko ostalih slojev ta člen ni toliko prizadeval. Načelnost in odločnost socialdemokratov se je pokazala tudi ob glasovanju, saj so za volilno reformo "po kratki debati" glasovali vsi deželnozborski poslanci, z izjemo obeh prej omenjenih poslancev socialdemokracije.⁴²³ Splošna veljavnost spremenjenega volilnega reda je čakala samo še cesarjevo potrditev. To se je zgodilo 19. februarja 1909. S tem je novi štajerski deželnozborski volilni red stopil v veljavo.

VSEBINA VOLILNE REFORME

In kakšna je bila vsebina novega deželnega volilnega reda? Štajerski deželni zbor se je povečal za šestnajst poslancev (za 9 v mestni, 5 v kmečki in za 2 v splošni kuriji) in je sedaj štel 87 članov. Sestavljali so ga:

1. trije virilni glasovi (sekovski in lavantinski knezoškof ter rektor graške univerze);

⁴¹⁹ Narodni list, 24. september 1908.

⁴²⁰ Narodni list, 15. december 1908.

⁴²¹ Österreichisches Biografisches Lexikon, Band I (A-Glä), str. 149.

⁴²² Narodni list, 22. oktober 1908.

⁴²³ Prav tam.

2. 84 voljenih poslancev (pred tem 71 poslancev);
 - 12 poslancev veleposestva (enako kot pred tem);
 - 6 poslancev trgovsko obrtnih zbornic (enako kot pred tem);
 - 28 poslancev mest in trgov (pred tem 19 poslancev);
 - 28 poslancev kmečkih občin (pred tem 23 poslancev);
 - 10 poslancev splošnega volilnega razreda (pred tem 8 poslancev).

Za sklepčnost deželnega zbora je bila potrebna navzočnost vsaj 44 poslancev, za veljavnost sklepov pa je zadostovala relativna večina. V primeru, da je predlog prejel enako število glasov za in proti, ni bil sprejet.⁴²⁴

Ker je štajerski volilni red tudi po letu 1909 ohranil kurialni sistem, so bili volilni okraji številni, njihova transparentnost pa dokaj zapletena. V skupini veleposestnikov, kjer so volili 12 poslancev, je bil za celotno Štajersko določen samo volilni okraj Gradec, v skupini trgovske in obrtne zbornice pa so v Gradcu in Leobnu volili po tri poslance. Od teh so bili vsi mandati nemški.⁴²⁵

V skupini mest in trgov so volili 28 poslancev. Največ v volilnem okraju Gradec - šest, po dva so volili v volilnem okraju Bruck na Muri, Leobnu, Mariboru in Celju. Slednja sta obsegala območje Spodnje Štajerske, vendar sta oba volilna okraja veljala za nemška. Medtem ko je mariborski volilni okraj obsegal samo mesto Maribor, so bili v celjski volilni okraj poleg Brežic, Laškega, Vojnika, Vitanja vključeni tudi trgi s slovensko večino: Sevnica, Šoštanj in Velenje. Po enega deželnozborskega poslanca so volili še v enajstih volilnih okrajih Zgornje in Srednje Štajerske ter treh okrajih Spodnje Štajerske, in sicer:

- v volilnem okraju Slovenj Gradec, kamor so bili uvrščeni še mesto Slovenska Bistrica in trgi Marenberg (Radlje ob Dravi), Muta, Vuzenica, Konjice in Lovrenc na Pohorju (nemški volilni okraj);
- v volilnem okraju Ptuj, ki je obsegal še mesto Ormož, in trge Ljutomer, Rogatec, Sv. Lenart v Slovenskih Goricah (Lenart) ter občini Breg pri Ptujju in Rogaska Slatina (nemški volilni okraj);
- v "slovenskem volilnem okraju" trgov Mozirje, Gornji Grad, Ljubno, Žalec, Št. Jurij ob. juž. žel. (Šentjur), Središče, Vranksko, Braslovče, Kozje, Šmarje, Veržej, Rajhenburg (Brestanica) in občina Studenci pri Mariboru.⁴²⁶

Slovenski volilni okraj v skupini mest in trgov je tokrat nastopil prvič. Sestavili so ga s preoblikovanjem mestnih volilnih okrajev na Spodnjem Štajerskem, tako da so izvzeli večino "slovenskih" trgov, ki so poslej sestavljali samosto-

⁴²⁴ Narodni list, 11. marec 1909.

⁴²⁵ Slovenski gospodar, 22. oktober 1908.

⁴²⁶ Narodni list, 11. marec 1909.

jen volilni okraj.⁴²⁷ Ob tem je zanimivo tudi dejstvo, da so v mestnih volilnih okrajih lahko volila izključno mesta oz. trgi, nemestna oz. netrška naselja, čeprav sestavni deli iste občine, pa so volila v volilnih okrajih kmečke kurije.⁴²⁸

V skupini kmečkih občin so volili prav tako 28 deželnozborskih poslancev, od tega v 13 nemških volilnih okrajih 17 poslancev ter v 7 slovenskih volilnih okrajih 10 poslancev. Slovenske volilne okraje kmečkih občin so tvorili naslednji sodni okraji (brez mest, trgov ter krajevnih občin, ki so volili v skupini mest in trgov):

- Celje, Vranksko, Gornji Grad in Laško - dva mandata;
- Slovenj Gradec, Marenberg (Radlje) in Šoštanj - en mandat;
- Maribor, Sv. Lenart (Lenart), Gornja Radgona, Ljutomer - dva mandata;
- Ptuj, Ormož - dva mandata;
- Šmarje, Rogatec - en mandat;
- Brežice, Kozje, Sevnica - en mandat;
- Konjice, Slovenska Bistrica - en mandat;⁴²⁹

Novi volilni red se je od starega v skupini kmečkih občin razlikoval po številu volilnih okrajev. Na Spodnjem Štajerskem jih je z delitvijo (velikega) celjskega in s preoblikovanjem nekaterih drugih kmečkih okrajev bilo po novem sedem (prej šest), v njih pa so volili skupaj 10 poslancev (prej 8).⁴³⁰

V splošni skupini so v 10 volilnih okrajih volili prav tolikšno število poslancev, od tega v nemškem delu dežele 7 in v slovenskem delu 3 poslance (dva mandata sta bila zagotovljena Slovencem). Volilni okraji so bili sestavljeni takole:

- mesta Maribor, Celje, Brežice, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica, Ptuj in Ormož, trgi Sevnica, Laško, Vojnik, Vitanje, Šoštanj, Velenje, Marenberg (Radlje), Muta, Vuzenica, Konjice, Sv. Lovrenc nad Mariborom (Lovrenc na Pohorju), Ljutomer, Rogatec, Sv. Lenart, Mozirje, Gornji Grad, Ljubno, Žalec, Sv. Jurij ob juž. žel. (Šentjur), Središče, Vranksko, Braslovče, Kozje, Šmarje pri Jelšah, Veržej in Rajhenburg, ter občine Breg pri Ptuj, Zdravilišče Rogaška Slatina in Studenci pri Mariboru - en mandat;
- sodni okraji Ljutomer, Gornja Radgona, Slovenska Bistrica, Sv. Lenart, Maribor, Konjice, Ormož, Ptuj, Rogatec (brez mest, trgov in občin Ljutomer, Veržej, Gornja Radgona, Slovenska Bistrica, Sv. Lenart, Maribor,

⁴²⁷ Sestavo volilnih okrajev v skupini mest in trgov pred reformo leta 1909 glej: Melik, Volitve, str. 383-386.

⁴²⁸ Melik, Volitve, 63-64.

⁴²⁹ Narodni list, 11. marec 1909.

⁴³⁰ Več o tem glej: Melik, Volitve, str. 388-393.

Sv. Lovrenc nad Mariborom, Konjice, Vitanje, Središče, Ptuj, Rogatec, Studenci pri Mariboru, Breg pri Ptuju in Zdravilišče Rogaška Slatina) – en mandat;

- sodni okraji Celje, Marenberg, Slovenj Gradec, Šmarje, Šoštanj, Vransko, Gornji Grad, Laško, Kozje, Sevnica, Brežice (brez mest, trgov in občin Celje, Brežice, Slovenj Gradec, Vojnik, Žalec, Sv. Jurij ob. juž. žel., Marenberg, Muta, Vuzenica, Šmarje, Šoštanj, Velenje, Vransko, Braslovče, Gornji Grad, Mozirje, Ljubno, Laško, Kozje, Sevnica in Rajhenburg) – en mandat.⁴³¹

Značilnost tokratne volilne reforme v splošni kuriji je tudi poudarjeno razlikovanje med urbanimi in podeželskimi naselji. Medtem ko volilna reforma leta 1904 v splošni kuriji še ni ločevala med mestom in podeželjem in so volivci volili v skupnih okrajih, pa so z reformo leta 1909 splošno kurijo razdelili na mestne in kmečke volilne okraje.⁴³² Delitev je bila dokaj enostavna; tisti kraji, ki so volili v mestni skupini, so bili dodeljeni tudi mestnim okrajem splošne kurije. Kraji, ki so volili v kmečki skupini, pa so sestavljali svoje volilne okraje v splošni kuriji. Seveda pa tovrstna (raz)delitev ne bi bila nič posebnega, če bi bili volilni okraji po številu volivcev enaki. Tako pa se je izkazalo, da so bili volivci v mestnih okrajih splošne kurije v privilegiranem položaju, saj je enako število volivcev v mestih volilo dvakrat več poslancev kot v kmečkih okrajih splošne kurije.⁴³³ Še večje razlike med mestom in vasjo oziroma volilna privilegiranost prvega pa se pokažejo ob primerjavi volilnih okrajev obeh kurij, tako mestne kot kmečke. Tu je bilo razmerje celo ena proti tri v korist mest in trgov.⁴³⁴

Relativna zapletenost štajerskega deželnega volilnega reda je pogojevala tudi različnost in neenakost volilne pravice, ki je imela skupno le to, da se je v vseh skupinah izvajala neposredno. V veleposestniški kuriji so volili le tisti posestniki zemljišč, ki so bili vpisani v deželno desko in plačali najmanj 200 kron realnih deželnih davkov, na dan razpisa volitev pa imeli avstrijsko državljanstvo in bili stari najmanj 24 let.⁴³⁵ V mestni in kmečki kuriji so lahko volili vsi avstrijski državljani, ki so bili na dan razpisa volitev stari 24 let in so že vsaj eno leto plačevali 10 kron deželnega neposrednega davka, pri čemer se je dohodninski davek vračunal samo polovico in še to samo v primeru, da je bil že pred razpi-

⁴³¹ Narodni list, 11. marec 1909; Slovenski gospodar, 22. oktober 1908; Melik, Volitve, str. 398-399.

⁴³² Melik, Volitve, str. 60.

⁴³³ Melik navaja razmerje enega poslanca na 84.338 prebivalcev v mestnih okrajih splošne kurije, v kmečkih pa poslanec na 162.662 prebivalcev. Prim.: Melik, Volitve, str. 60.

⁴³⁴ Zanimiv je podatek, ki ga navaja Melik. Ta govori, da je v mestni kuriji prišlo na enega poslanca povprečno 12.048 prebivalcev, v kmečki kuriji pa na enega poslanca povprečno 34.856 prebivalcev. Prim.: Melik, Volitve, str. 60.

⁴³⁵ Narodni list, 25. marec 1909.

som volitev tudi plačan. V omenjenih skupinah so lahko v dotični občini, kjer "izvršujejo službo", volili tudi duhovniki (tudi vojaški), vsi državni in deželni uradniki, vojaški uradniki in častniki, odvetniki, notarji in ostale osebe z akademsko izobrazbo ter javni učitelji. Lastniki in solastniki podjetij so lahko v mestni in kmečki kuriji volili le v primeru, če so zadostili zgoraj omenjenim kriterijem, tj. državljanstvu, starosti in davčnim zahtevam.⁴³⁶ Tudi v splošni kuriji so volili poslance neposredno, vendar samo tisti volivci, ki niso zadostili kriterijem za volilno pravico v nobeni od zgoraj naštetih skupin. Da pa so si zagotovili volilno pravico, so morali poleg dveh splošnih pogojev, tj. avstrijskega državljanstva in starosti vsaj 24 let, biti materialno neodvisni in na dan razpisa volitev vsaj eno leto živeti v dotični občini.⁴³⁷

Volilni red je tudi predpisoval, kako sme vsak posameznik voliti. Vsak volilni upravičenec je smel voliti le v enem volilnem okraju in eni volilni skupini. Če je imel kateri od volivcev po zgornjih določenih volilno pravico v več občinah, je volil le v tisti, kjer je imel stalno bivališče, in če tega ni imel v nobeni od navedenih ali pa v več občinah, je volil tam, kjer je imel predpisan večji deželni neposredni davek. Voliti je moral vsak osebno, izjema so bili le upravičenci v skupini veleposestva, ki so lahko volili tudi prek pooblaščenecv. Samo na ta način pa so lahko svojo volilno pravico izkoristile tudi ženske v skupini veleposestva (v ostalih skupinah ženske niso imele volilne pravice, op. B. G.), seveda le v primeru, če so bile lastnice posesti. Pooblaščenec pa ni mogel biti vsak. Moral je biti volilni upravičenec v skupini veleposestva. Z obveznim pooblastilom, ki ga je moral oddati pred oddajo glasovnice volilni komisiji, pa je lahko volil le še v imenu enega volilnega upravičenca.⁴³⁸

Če je bila ena pglavitnih značilnosti štajerskega deželnozborskega volilnega reda neenakost volilne pravice, pa je bilo pri postavljanju kandidatov povsem drugače. Vsaj teoretično je lahko bil za poslanca v štajerski deželni zbor izvoljen vsak avstrijski državljan, ki je dopolnil 30 let, ki je imel v eni od štirih volilnih skupin volilno pravico in ki je užival "v polni meri državljanske pravice".⁴³⁹ Seveda so bile tudi tu omejitve, ki pa niso bile odvisne od stanu in premoženjskega stanja kandidata, čeprav se slednjemu povsem ni bilo mogoče izogniti. Biti izvoljen in tudi voliti niso smeli vsi tisti, ki so bili pod kakršnim koli skrbništvom, ki so uživali "ubožno preskrbo" iz javnih ali občinskih sredstev v letu neposredno pred volitvami, pri čemer pa niso štele "podpore iz bolniških blagajn, podpore za nezgode in invalidnost, oproščenje od šolnine, obdaritev z učnimi

⁴³⁶ Prav tam. Prim. tudi: Melik, Volitve, str. 116-155.

⁴³⁷ Narodni list, 25. marec 1909.

⁴³⁸ Prav tam.

⁴³⁹ Prav tam.

sredstvi, stipendijami ali podporami po nezgodah". Prav tako niso smele voliti in biti voljene osebe, ki so s svojim imetjem zapadle v konkurz, in to vse dotlej, dokler je tekel postopek likvidacije. Enaka prepoved je doletela tudi osebe, ki so bile kaznovane zaradi hudodelstva, tatvin, poneverjanja, goljufije ali pa so bili "samo" soudeleženi pri teh nezakonitih poslih. Prepovedi za ta dejanja pa so bile različno dolge. Pri hudodelstvu (veleizdaji, sokrivdi pri veleizdaji, motenju javnega reda in miru, puntu, nasilništvu, uboju, težkih telesnih poškodbah, dvo-boju, udeležbi pri dvoboju, dajanju potuhe pri hudodelstvu) je trajala prepoved ves čas prestajanja kazni in še tri leta po njej. Pri hujših kaznivih dejanjih, če je bila oseba obsojena na več kot pet let zapora, je prepoved trajala še deset let po prestani kazni.⁴⁴⁰ Voliti in za poslanske mandate se prav tako niso smeli potegovati aktivni vojaški častniki, kurati, gažisti (nameščenci) brez plačilnih razredov, orožništvo in uradniki v oboroženih silah.⁴⁴¹

Poleg deželnega zbora se je v štajerskem deželnem redu že vseskozi kot upravni in izvršni organ predstavljal deželni odbor, ki so ga sestavljali deželni glavar in sedem iz deželnega zbora voljenih odbornikov:

- dva odbornika so izvolili poslanci vseh volilnih skupin iz svoje sredine (73 nemških proti 14 slovenskim);
- dva odbornika so volili vsi poslanci trgovsko-obrtnih zbornic in mestne kurije ter štirje poslanci iz splošne kurije (36 nemških proti 2 slovenski-ma);
- dva odbornika so volili vsi poslanci kmečke kurije in šest poslancev splošne kurije (22 nemških proti 12 slovenskim);
- enega odbornika so volili poslanci veleposestva (samo nemški glasovi);

Volitve deželnih odbornikov so potekale po večinskem sistemu, pri čemer je bil izvoljen tisti poslanec, ki je prejel več kot polovico glasov. V primeru, da nihče ni dobil večine, je bila potrebna ožja volitev. Če tudi potem ni prišlo do odločitve, je o odbornikih odločal žreb.

ODMEV NA DEŽELNOZBORSKO VOLILNO REFORMO MED ŠTAJERSKIMI SLOVENCMI

Sprejetje novega volilnega reda je odmevalo tudi med slovenskimi stran-kami, čeprav ne tako močno, kot bi lahko pričakovali. Narodna stranka, ki v deželnem zboru ni imela svojih zastopnikov, z volilno reformo, podobno kot ostale stranke, ni bila zadovoljna, čeprav "se je v splošnem obraz štajerskega de-

⁴⁴⁰ Prav tam.

⁴⁴¹ Prav tam.

želnega zbora vendar vsaj nekoliko izpremenil". Razdelitev poslanskih mest med Slovence in Nemce so poimenovali na kratko "kričeče krivično", saj so Slovenci namesto pripadajočih 29 mandatov dobili "z mariborskim knezoškofom vred, če bi ta bil zmiraj Slovenec, le 14, torej dvakrat premalo". Nekoliko bolj zadovoljni so bili s številom poslancev v kmečki skupini in splošni kuriji. Povsem drugače pa je bilo v ostalih volilnih skupinah in svoje nestrinjanje so pokomentirali: "Tem hujša je pa krivica, ki nas zadene v mestih in veleposestvu. V veleposestvu dobe Nemci 12 poslancev, Slovenci nič. V mestih in trgih in trgovskih zbornicah dobe Nemci 33 poslancev, Slovenci pa – 1! V veleposestvu in v mestnih skupinah smo torej Slovenci nesramno prikrajšani."⁴⁴² Še bolj "skrajno krivična" se jim je zdela razdelitev mandatov na Spodnjem Štajerskem, kjer se je po seštetju vseh mandatov nakazalo bodoče razmerje v deželnem zboru: 13 slovenskih poslancev oz. 14 z mariborskim škofom proti 10 nemškim.⁴⁴³ To pomeni, da je imela desetina nemškega prebivalstva na Spodnjem Štajerskem le nekaj manj poslancev kot ostalih devet desetih slovenskega prebivalstva. Štajerski liberalci so volilno reformo sprejemali z neodobravanjem tudi zato, ker je bilo več tradicionalno liberalnih slovenskih trgov, npr. Sevnica, Šoštanj, Velenje in Ljutomer priključenih v "nemške" volilne okraje. "Kaj tacega ne najdemo v nobeni drugi avstrijski deželi," je bil njihov komentar.⁴⁴⁴

Komentirali so tudi izjavo edinega slovenskega deželnega odbornika Robiča, da so slovenski poslanci podprli načrt volilne reforme "z ozirom na nekatere za Slovencev ugodne izpremembe". Povečanje števila zastopnikov v kmečki kuriji za dva mandata in oblikovanje edinega slovenskega mandata v skupini mest in trgov, pri čemer so morali "požreti tudi po veliki večini ponemčene Studence pri Mariboru," se jim je zdelo bistveno premalo. Svoj komentar so zaključili z besedami: "To so torej one ugodne spremembe! Nočemo napadati slovenskega zastopstva v deželnem zboru zaradi glasovanja za volilni red. Ali so dovolj naredili in ali res niso mogli več doseči, naj odgovarjajo svoji vesti. Narodna stranka jemlje novi volilni red le s protestom v vednost in ga označuje kot kričečo krivico nad štajerskimi Slovenci."⁴⁴⁵

Odkrito nezadovoljstvo so pokazali tudi v Mariboru, čeprav so v deželnozborskih klopeh v Gradcu sedeli štirje njihovi pristaši (Robič, Roškar, dr. Jankovič in Terglav). Zato ne čudi, da slovenskim poslancem niso pripisovali nikakršne krivde, "ker jim samim ni bilo mogoče priboriti drugega volilnega zakona".

⁴⁴² Narodni list, 22. oktober 1908.

⁴⁴³ Približno 40.000 Nemcev na Spodnjem Štajerskem je bilo razdeljenih v štiri mestne volilne okraje, kjer so volili šest poslancev, enega poslanca so imeli zagotovljenega v splošni kuriji (socialdemkratski) in najmanj po enega v ostalih dveh kurijah, veleposestvu in obrtno-trgovski zbornici.

⁴⁴⁴ Narodni list, 22. oktober 1908.

⁴⁴⁵ Prav tam.

Smelo so gledali v prihodnost, kajti prepričani so bili, "da v novem deželnem zboru ne bodo več osamljeni" v boju za koristi kmečkega stanu. Prepričani so tudi bili, da je volilna reforma za kmečki stan pogubna, ker "ustvarja med kmečkim ljudstvom dva tabora, tabor imovitejših in tabor manj imovitih in kmečkih delavcev", kar lahko povzroči "nasprotstvo v kmečkih vrstah" in to ravno v času, ko bi se moral kmečki stan "bojevati složno za svoj obstanek".⁴⁴⁶

In kaj je bilo tisto, čemur so v Slovenski kmečki zvezi najbolj nasprotovali v novem štajerskem deželnozborskem volilnem redu? Nesprejemljiv se jim je zdel davčni cenzus v kmečki skupini, ki je še vedno znašal 10 kron direktno plačanih davkov. Spraševali so se, "ali ima kmet, ki plačuje deset kron davka, res več pravice do sodelovanja v politiki kakor isti, ki plačuje samo devet ali še manj kron?" Na Spodnjem Štajerskem, kjer je bilo veliko število malih kmetij in v Slovenskih goricah ter Halozah tudi viničarij, ki letno tolikšnega davka niso plačevali, je Slovenska kmečka zveza po tej poti hipotetično izgubljala veliko število glasov, kajti mandati v splošni kuriji, kjer so ti "mali" volivci lahko volili, jim niso bili že vnaprej zagotovljeni. Spraševali so se, zakaj ni bilo mogoče v tem oziru izenačiti volilne postave z državnozborsko, kjer "voli vse kmečko prebivalstvo skupaj, bolj ali manj imoviti kmet, gospodar in uslužbenc, vinogradnik in viničar".⁴⁴⁷ In še preden je novi volilni red sploh začel veljati, so svojim pristašem že obljubljali boj za novo volilno reformo: "Novi deželni zbor mora torej spremeniti volilni red ter odstraniti vse one odločbe, ki merijo na to, da se začne boj v kmečkem prebivalstvu, boj manj imovitega kmeta proti imovitemu, boj delojemalca do delodajalca. To je ena točka pravega kmečkega programa za prihodnji deželni zbor, in naše mnenje je, da je ena izmed zelo važnih."⁴⁴⁸

Če povzamemo, lahko izluščimo ugotovitev, da z novim volilnim redom ni bil zadovoljen nihče, ne nemška večina ne slovenska manjšina. Predvolilni boj in rezultati volitev so pokazali, da si je z deželnozborsko volilno reformo Slovenska kmečka zveza še bolj utrdila pozicije in oblast med Slovenci na Spodnjem Štajerskem, saj jih je od trinajstih poslanskih mandatov osvojila kar dvanajst. Njej nasprotna Narodna stranka pa si je močno poslabšala položaj. Vendar več o tem v poglavju o deželnozborskih volitvah.

⁴⁴⁶ Slovenski gospodar, 28. januar 1909.

⁴⁴⁷ Prav tam.

⁴⁴⁸ Prav tam.

STRANKA ZJEDINJENIH SLOVENCEV OZIROMA KONSERVATIVNA STRANKA

Sloga je bila na Štajerskem pri razmeroma širokem krogu somišljenikov kljub razcepu leta 1906/7 še vedno živa, predvsem pri starejših politikih, ki so politično delovali že desetletje in več (Dečkova doba). Ti so še vedno le v složnem nastopu štajerskih Slovencev videli porok uspeha proti vse hujšemu pritisku nemškega nacionalizma. Ob ustanovitvi liberalne Narodne stranke, leta 1906, in narodno-katoliške Slovenske kmečke zveze, leta 1907, se večina starejših slovenskih politikov, zapriseženih slogašev, ni želela opredeliti za nobeno od obeh strank, ampak so politično še naprej delovali samostojno, predvsem v štajerskem deželnem zboru.

Tako so bile politične razmere na Spodnjem Štajerskem po razkolu sloge dokaj nenavadne, lahko bi rekli celo absurdne, saj od desetih slovenskih deželnozborskih poslancev kar sedem oziroma zadnje leto sestave deželnega zbora šest ni bilo vključenih v nobeno stranko.⁴⁴⁹

Zaradi tega so morali deželnozborski poslanci v Gradcu, ki so pravzaprav kot edini predstavniki slovenskega naroda lahko (vsaj kolikor toliko) vplivali na politiko štajerskega deželnega zbora in odbora, večkrat hude in brezkompromisne boje predstavnikov novonastalih strank spremljati bolj iz ozadja, kar jim je gotovo v javnosti slabilo političen vpliv. Edini organ, ki je slogašem še ostal, je bil novo ustanovljeni Spodnještajerski narodni svet (1907), ki so ga štajerski Slovenci ustanovili kot svojo krovno in povezovalno organizacijo, čeprav mu v tej obliki ni uspelo nikoli povsem zaživeti.⁴⁵⁰

V vrstah slogašev je bilo lepo število sposobnih politikov, ki pa po dveh letih razcepa še vedno niso doumeli, da je nastala v javnem mnenju in vsakdanjem, družbenem in političnem življenju “*narodno ogrožene Štajerske diferenciacija*”

⁴⁴⁹ Na deželnozborskih volitvah leta 1902 so bili kot kandidati Slovenske stranke izvoljeni v kmečki kuriji naslednji: dr. Ivan Dečko, dr. Juro Hrašovec, Ivan Vošnjak, Ivan Roškar, Franc Robič, Ivan Kočevar, dr. Fran Jurtela, Josip Žičkar in leta 1904 v splošni kuriji še Ferdinand Roš in dr. Miroslav Ploj. Po smrti Josipa Žičkarja (1905) pa je bil na nadomestnih volitvah avgusta 1906 izvoljen dr. Fran Jankovič. Od naštetih so samo Roškar, Robič in dr. Jankovič leta 1907 pristopili k Slovenski kmečki zvezi. Ostali se (javno) niso opredeljevali. Ob tem velja še omeniti, da je Slovenska kmečka zveza januarja 1908 dobila še četrtega predstavnika, kajti na nadomestnih volitvah za graški deželni zbor je dr. Dečka, ki mu je zaradi bolezni jeseni 1907 “mandat ugasnil”, zamenjal njihov član Alojz Terglav.

⁴⁵⁰ Glej poglavja, ki govorijo o delu Spodnještajerskega narodnega sveta.

svetovnega nazora”.⁴⁵¹ Mnogi so očitali svojim mlajšim kolegom premajhno skrb za narodna vprašanja, s katerega avreolami so se nenehno kitili, ter tudi (zgolj) pehanje za osebnim prestižem in blagostanjem, ki ga je politično delo nedvomno nudilo.

Prav takšno ravnanje slogašem, zvestim v prvi vrsti narodu, ni bilo po godu, zato so še vedno poskušali s starimi gesli in parolami o slogi vplivati na politične razmere kot nekoč, “v starih dobrih časih”. Sprva se slogaši strankarsko niso nameravali organizirati, saj je večina videla možnost svojega delovanja v spodnještajerskem Narodnem svetu, ali nekateri, že omenjeni dr. Miroslav Ploj, znotraj novonastalih strank.⁴⁵² Vendar pa so kmalu uvideli, da jim nove politične organizacije ne bodo dovoljevale več maneverskega prostora za uresničevanje njihovih političnih idej, zato so začeli razmišljati o ustanovitvi svoje politične stranke.

Že ob koncu leta 1907 se je na Štajerskem veliko govorilo o novi Stari konservativni stranki, ki bi jo naj na Ptuju ustanovil dr. Miroslav Ploj. Bližale so se namreč nadomestne deželnozborske volitve za izpraznjen mandat dr. Dečka, ki mu je novembra 1907 “mandat ugasnil” in slogaši (verjetno) niso želeli biti ponovno izigrani.⁴⁵³ Sprva samo govornice o novi stranki so kmalu dobile resnejše obrise, kar so potrjevala vabila ptujskega političnega kroga nekaterim potencialnim simpatizerjem k oblikovanju nove stranke. Ko je predvolilni boj za izpraznjeno deželnozborsko poslansko mesto med Jožefom Zdolškom (Narodna stranka) in Alojzom Terglavom (Slovenska kmečka zveza) dosegel vrhunec, se je kot edina na razposlana vabila iz Ptuja oglasila le Narodna stranka. V Narodnem listu je dokaj ostro komentirala namero slogašev, predvsem dr. Ploja, da ustanovijo tretjo slovensko stranko na Štajerskem. “Njeno ime samo nam vzbuja le neprijetne spomine. Konservativne stranke v javnem življenju že po svojem bistvu nasprotujejo napredku ter se držijo starih razmer. Tako se je godilo pri štajerskih Slovencih prejšnja leta. /.../ Nadalje so konservativne stranke pri nas zmiraj tudi - vladne stranke, ki zagovarjajo vlado. In za našo avstrijsko vlado naj bi se mi štajerski Slovenci vkljub kričecim krivicam navduševali? Ali je taka stranka štajerskim Slovencem potrebna?”⁴⁵⁴ Prav tako ni delila mnenja nekaterih, da bo nova stranka “posredovala med narodno in klerikalno stranko, da ne bode volilni boj tako srdit”. Celjski liberalci so menili, da “oni

⁴⁵¹ Vekoslav Kukovec, Dr. Ivan Dečko, str. 63.

⁴⁵² Dr. Miroslav Ploj je bil leta 1907 izvoljen v državni zbor na listi Slovenske kmečke zveze in je kasneje zaradi nestrinjanja s prvaki, predvsem z dr. Korošcem, namesto da bi se vključil v delo “klerikalnega” Slovenskega kluba, raje pristopil oz. pravilneje rečeno, prestopil v poslanski klub Zvezo južnih Slovanov. V to ga je vodila predvsem vseskozi evidentna slogaška politična orientacija. Prim: Bister, Anton Korošec, str. 57.

⁴⁵³ Narodni list, 14. november 1907. Nadomestne deželnozborske volitve za “dr. Dečkov mandat” so bile razpisane za 23. januarja 1908.

⁴⁵⁴ Narodni list, 2. januar 1908.

Dr. Miroslav Ploj

gospodje, ki so lani 7. svečana (ob ustanovitvi spodnještajerskega narodnega sveta, op. B. G.) na zaupnem shodu v Mariboru kakor grob molčali, ko se je sicer navidezno iskalo sporazumljenje in se je zastopnike narodne stranke vendar z nasilstvom najskrajne vrste preglasovalo in prevarati hotelo,” pač ne smejo in ne morejo “potlačiti zdravo novo gibanje v našem javnem življenju,” kot so pojmovali nove strankarske razmere na Spodnjem Štajerskem.⁴⁵⁵ Slogaše so označili kot politično povsem neresne, zato so jim sporočali, da “stranke ustanavljati ni taka svobodna obrt, kakor če se več trgovcev svobodno v eni ulici nastani”.⁴⁵⁶

Srž celotnega problema pravzaprav ni tičal le v ustanovitvi nove politične stranke, pač pa predvsem v dejstvu, da bi politično organizirani slogaši liberalcem odščipnili marsikaterega člana in s tem na volitvah tudi dragocene volilne glasove. Narodna stranka, ki ni mogla “privoliti v beganje občinstva z ustanavljanjem strank,” se je močno bala “nadaljne cepitve moči”. Zato je še enkrat pozvala slogaše k razmisleku, “naj vprežejo svoje moči v skupno delo v organizaciji narodne stranke”.⁴⁵⁷ Da so celjski liberalci s pozivom slogašem mislili resno, priča tudi del zapisa, ki govori: “Odločilo bi se jim bilo v stranki ono mesto, ktero bi z ozirom na svojo delavnost in delaželnost bili sami želeli.” Ker pa so bili po mnenju liberalcev Plojevi slogaši “še nadalje slepi nasproti novemu toku,” so jim ob koncu zapretili s pozivom: “Ob 12. uri kličemo dr. Ploju in tovarišem, naj ne izzivajo brez potrebe - zopet ‘srditega boja!’”⁴⁵⁸

Kljub resnim pripravam pa dr. Ploj s svojimi somišljeniki Konservativne stranke januarja 1908 (še) ni ustanovil. Redne deželnozborske volitve, ki so jih napovedovali, še niso bile na vidiku, saj je poslance v štajerskem deželnem zboru najprej čakala že večkrat napovedana in tudi zahtevana deželnozborska volilna reforma.⁴⁵⁹ Plojeva namera združiti slogaše v samostojno stranko je tako za dobro leto izginila iz političnega vsakdanjika štajerskih Slovencev. Domači in mednarodni jesenski dogodki leta 1908, ki so se zavlekli še v prve mesece leta 1909

⁴⁵⁵ Prav tam.

⁴⁵⁶ Prav tam.

⁴⁵⁷ Prav tam.

⁴⁵⁸ Prav tam.

⁴⁵⁹ Več o tem glej v poglavju o deželnozborski volilni reformi.

(ptujski dogodki, deželnozborska volilna reforma, aneksijska kriza), so vsaj za nekaj časa ponovno združili štajerske Slovence. Želja po politični in gospodarski osamosvojitvi, ki so jo razglašali s parolo Proč od Gradca, je zahtevala enotnost in v tem so slogaši zopet videli svojo priložnost, da ponovno prevzamejo pobudo in povedejo štajerske Slovence pod eno zastavo proti skupnemu nemškemu sovražniku. Še zlasti, ker so bile po uspešno izpeljani volilni reformi nove štajerske deželnozborske volitve že na vidiku in ker so Slovenci vseh političnih barv kazali interes za skupen nastop na volitvah.

Tajna pogajanja med Narodno stranko in Slovensko kmečko zvezo o skupnem nastopu štajerskih Slovencev, ki so se začela že septembra 1908, so sprva predvidevala dva poslanska mandata tudi za "strujo brez stranke".⁴⁶⁰ Ko so pogajanja stopila v intenzivnejšo fazo, so apetiti slogašev narasli in Plojevci so zase želeli tri deželnozborske mandate.⁴⁶¹ Vendar jim ni šlo vse po načrtu. Slogaši so kmalu uvideli, da so v pogajanjih postali zgolj drobiž strankarskih interesov, zato so se sredi razprav o kandidatih le odločili ustanoviti svojo stranko in si s tem zagotoviti boljše pogajalsko izhodišče na pogajanjih.

Od besed k dejanjem so prešli 13. decembra 1908, ko so se slogaši oziroma stari liberalci, kot so jih imenovali v katoliškem taboru, zbrali v mariborskem Narodnem domu. Vsebina njihovega shoda je bila prvenstveno osredotočena na eno samo temo, kako nastopiti na deželnozborskih volitvah. S kom in za kakšno ceno stopiti v predvolilne kompromise. Čeprav poročilo s shoda, ki so ga objavili v Slovenskem gospodarju, ne govori o ustanovitvi konservativne stranke, pa je beseda prav gotovo nanesla tudi na to vprašanje.⁴⁶² Kakšno vlogo so v katoliškem taboru pripisovali slogašem, nazorno govori komentar ob poročilu, ki pravi: "V srce so se nam smilili ti oligarhi, bivši 'voditelji' slov. ljudstva na Sp. Štajerskem, kateri so tako 'plodono' delovali, da nimajo na celem Spod. Štajerskem – nobenega političnega pristaša. Še celo njih – koncipijenti in pisarji, ki so popolnoma od njih odvisni, so njih najhujši politični nasprotniki. Najbolj čudno se nam zdi, da se dr. Ploj, kateri je pri zadnji volitvi kandidiral na programu kmečke zveze, in Roš, ki je kandidiral na programu Narodne stranke, štulita med prvake ali stare liberalce. Senzacije ni zbudilo to zborovanje starih političnih 'mumij' nobene; druge nesreče ni bilo, kakor ta, da so vsi 'mnogoštevilni' zborovalci grozno zabavljali čez Kmečko zvezo, katera je organizirala kmečko ljudstvo in dala priliko ljudstvu, da isto samo odločuje v javnem življenju

⁴⁶⁰ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), Osebni fond dr. Frana Jankoviča. Prvo pismo dr. Kukovca, ki ga je dr. Jankoviču poslal v zvezi s kompromisom 4. oktobra 1908. S "strujo brez stranke" je Kukovec imel v mislih slogaše.

⁴⁶¹ Narodni dnevnik, 27. marec 1909.

⁴⁶² Slovenski gospodar, 17. december 1908.

in se ne da voditi od – dobrih 'kmečkih prijateljev' izmed staroliberalnih advokatov."⁴⁶³
Kaj slaba popotnica slogašem ni vzela prepotrebnega poguma.

Brez predhodnih najav se je 7. marca 1909 v ptujskem Narodnem domu zbralo po ocenah poročevalcev preko 200 ljudi, ki so prisostvovali ustanovitvi tretje politične stranke štajerskih Slovencev - Stranke zedinjenih Slovencev oziroma Konservativne stranke, kot so jo največkrat poimenovali njeni nasprotniki. Poglavitna točka njihovega programa je bila "zgolj" ponovna vzpostavitev sloge med štajerskimi Slovenci.⁴⁶⁴ Program je na ustanovnem shodu predstavil strankin idejni vodja dr. Miroslav Ploj. Med drugim je označil, "da se stranka hoče boriti proti vsemu, kar bi žalilo verski ali narodni čut štaj. Slovencev in poudarja § 19. drž. osnovnih zakonov. Stranka hoče obraniti interese kmečkega stanu a skrbeti tudi za procvit drugih slov. stanov, hoče se boriti za izpopolnitev slov. šolstva od ljudskih šol gor do vseučilišča, za upravno ločitev slovenskega dela dežele od nemškega in za vstanovitev višjega dež. sodišča v Ljubljani."⁴⁶⁵

Program stranke vsebinsko ni prinašal pravzaprav nič takšnega, kar nista imeli zapisanega v svojih programih že ostali dve stranki štajerskih Slovencev. Izstopala je le že znana zahteva po skupnem nastopu štajerskih Slovencev, kar je dr. Ploj izrazil s klicem: "Resni časi so nastopili za štajerske Slovence, skrajni čas je, da se združimo. V ta namen hočemo zopet organizirati staro našo konservativno stranko!"⁴⁶⁶ Njegove besede so udeleženci pozdravili z bučnim aplavzom. Dr. Ploju sta sledila še dva govornika, župan Radencev Jakob Zemljčič⁴⁶⁷ in mariborski odvetnik dr. Fran Rosina. Prvi je zbranim predstavil stališče stranke do deželnozborskih volitev, dela bodočih poslancev in ob tem ponovno naglasil: "Z ozirom na razpisane deželnozborske volitve je potrebno, da pošljemo v Gradec najboljše izmed najboljših in da si mora biti vsak bodoči naš poslanec svest naloge, da mora delati za dva ali tri nemške poslance. Složnosti bo treba med slov. zastopniki v dež. zboru, energični morajo biti naši možje, ki bodo znali v potrebi tudi obstruirati. Braniti bo treba kmečke koristi, sanirati deželne finance, ustanoviti deželno hipotečno banko, ki bo koristila kmetom s cenim kreditom, reformirati ljudsko šolstvo (2 leti praktičnega kmet. pouka) itd. To bo bodoče delo naših deželnih poslancev. Da bodo z veseljem delali, je treba složnosti med njimi, ne pa razpora in zavidnosti, vsled česar bi trpeli le volilci. Treba jim je skupnega

⁴⁶³ Prav tam.

⁴⁶⁴ Narodni dnevnik, 8. marec 1909.

⁴⁶⁵ Prav tam.

⁴⁶⁶ Prav tam.

⁴⁶⁷ Jakob Zemljčič je bil do ustanovitve Stranke zedinjenih Slovencev član Slovenske kmečke zveze. Po prebegu v drugo stranko je "zaradi njegove politične nezanesljivosti in nezvestobe" sledila izključitev iz vrst "mariborske stranke", kar so "hrupno" naznanili v Slovenskem gospodarju. Prim.: Slovenski gospodar, 25. marec 1909.

programa. V složnosti je moč.”⁴⁶⁸ Nato je prebral še resolucijo, v kateri je bila zapisana zahteva, “da se zedinijo ob volitvah vse tri politične stranke in da se pooblasti odbor nove tretje stranke, /.../ da stopi v dogovor s ‘Kmečko zvezo’ in ‘Narodno stranko,’” le-to pa je navzoče občinstvo “sprejelo soglasno”.⁴⁶⁹

Ivan Vesenjak

Dr. Fran Rosina je videl pomen nove stranke v združevanju vseh tistih, ki doslej niso bili politično organizirani ter z besedami, da Stranka zedinjenih Slovencev “noče jemati drugim strankam privržencev”, zavrnil očitke Narodne stranke izpred enega leta. Toda hkrati je še enkrat poudaril bistvo ustanovitve nove stranke: “Stari dve stranki se baje hočeta pogoditi med seboj za mandate in si jih razdeliti, vsi drugi (konservativci) pa bi bili pri tem izključeni. To se mora prepričati, ker so konservativci sami poštene navdušeni delavci, kar se splošno priznava in jih torej ni vzroka izključevati. Napačno je, kar si domišljujeta ‘Nar. stranka’ in ‘Kmečka zveza’, da sta edini pravi zastopniki slovenskega ljudstva na Štajerskem in da se naj jemljejo kandidati edino iz njiju.”⁴⁷⁰

Ob koncu so na predlog študenta filozofije Ivana Vesenjaka⁴⁷¹ potrdili še začasni izvršni odbor, sestavljen iz petih članov: dr. Miroslava Ploja, dr. Frana Jurtele, Jakoba Zemljiča, župana Sv. Tomaža (danes Tomaž pri Ormožu) Plohla in župana Obreža Ravšla.⁴⁷²

Čeprav množičnih odmevov na ustanovitev nove “konservativne” stranke ni bilo, pa je med štajerskimi Slovenci nova politična stvarnost odmevala precej

⁴⁶⁸ Narodni dnevnik, 8. marec 1909.

⁴⁶⁹ Prav tam.

⁴⁷⁰ Prav tam.

⁴⁷¹ Ivan Vesenjak iz Moškanjcev se je kot slogaš javljal že pred tem, saj je oktobra 1908 poslal predsedniku spodnještajerskega Narodnega sveta dr. Hrašovcu obširno pismo in v njem poslal predloge za delovanje Narodnega sveta kot krovne organizacije štajerskih Slovencev. Prim.: ZAC, SŠNS, fasc. 1, sig. 8.

⁴⁷² Narodni dnevnik, 8. marec 1909.

različno. Pri Slovenski kmečki stranki so v novi politični tvorbi videli same stare liberalce, "ki so jih mladi odrinili iz politike", pri Narodni stranki pa so menili, da so pripadniki nove stranke sami klerikalci in konservativci, ki s kmečko zvezo "tvorijo itak le odlomke ene stranke".⁴⁷³ Resnici na ljubo pa je treba poudariti, da celjski liberalci proti novi stranki niso ostrili kopja tako močno, kot so to počeli v Mariboru.

Več pozornosti so, tako mediji kot slovenski politiki, posvetili pogajanju za sklenitev volilnega kompromisa, zaradi česar so se slogaši sploh politično organizirali. Vendar je upanje na skupni nastop kmalu splahnelo, saj so bila pogajanja neuspešna. Ponovno se je začel oster predvolilni boj, vendar so tokrat slogaši in štajerski liberalci hitro našli skupen jezik. Oblikovali so enotno kandidatno listo, ki pa je na volitvah aprila istega leta klavrno propadla. S tem so bile ideje slogašev dokončno poražene, kar se je kmalu pokazalo tudi v samem delovanju stranke, ki pravzaprav nikoli ni mogla povsem zaživeti. Tudi napoved dr. Rosine, ki jo je podal na ustanovnem shodu Stranke združenih Slovencev, se tako ni uresničila. Bil je naivno prepričan, da bo spet prišel čas, "ko bomo imeli enotne kandidature, ker nas bodo stregnili sovražnikovi udarci. Prepričani smo, da bodo mandate na Štajerskem sicer ni nič novega, a ponehal je, ko je postala sila in bode prenehal spet, kadar bo sila. In ravno za sedanje nam sovražne vlade nam nastaja potreba enotnega nastopanja."⁴⁷⁴ Stranka združenih Slovencev je tako (p)ostala mrtvorajeno dete.

⁴⁷³ Narodni dnevnik, 27. marec 1909.

⁴⁷⁴ Narodni dnevnik, 8. marec 1909.

POGAJANJA ZA SKUPNI NASTOP ŠTAJERSKIH SLOVENCEV NA VOLITVAH V DEŽELNI ZBOR 1909

*Hej, na zaplankanem dvorišču,
na našem starem tam gnojišču
stojita petelina dva,
prelepo pisana oba.
Stojita in črtita se,
vojskujeta, borita se.
Visoko poskakujeta
in praskata z ostrogami!
Res, to ni šala, boga mi!
(Anton Aškerc)*

Tako je z drugimi besedami opisal posledico politične diferenciacije med katoliškonarodnimi in narodnonaprednimi Slovenci sodobnik tega časa pesnik Anton Aškerc. Vsebina pesmi, v kateri je razpoznavna vsebina brezkompromisnega političnega boja za prevlado v podalpskih deželah rajneke monarhije, je za politiko štajerskih Slovencev po razpadu politike sloge še kako značilna.⁴⁷⁵

Že na prvih državnozbornih volitvah po novem sistemu (1907), ko so sistem kurij nadomestili s splošno in enako volilno pravico,⁴⁷⁶ kjer je veljalo načelo en volivec en glas, je prišlo do tektonskih političnih premikov. S spremembo volilne zakonodaje so na volitvah v rajnki Avstriji vse bolj prihajale do izraza politične ideje in programi strank, podobno kot je to danes domala v vseh parlamentarnih demokracijah, kjer volivci v volilnih okrajih izbirajo kandidate, ki jih postavljajo stranke ali neodvisne skupine. Omenjena volilna reforma je omogočila preboj v ospredje strankam, ki so znale pritegniti najmnogičnejše skupine prebivalstva. To so bile stranke, ki so že s svojim imenom (ljudske, kmečke in delavske) nakazovale, čigave interese naj bi ali bodo zagovarjale.⁴⁷⁷ Stranke, v katerih so se združevali razumniški krogi in ki so ciljale na volilno bazo številčno

⁴⁷⁵ O tem glej: Franjo Baš, Pisma dr. Antona Korošca dr. Franu Jankoviču (iz krtačnega odtisa ČZN, XXXV, 3-4, 1940), v: ČZN 1970/1, str. 134-135; Branko Goropevšek, Razpad sloge na slovenskem Štajerskem, 1906-1907, v: CZb 1993, str. 143-162.

⁴⁷⁶ Čeprav je odpadel sistem kurij in je bila uvedena splošna in enaka volilna pravica, ta vse do konca obstoja monarhije ni bila povsem enaka. Ostala je razlika med mestom in vasjo in ostalo je neenakomerno zastopstvo posameznih dežel. Volivec iz Galicije še vedno ni imel enake teže kot volivec s Predarlškega. Več o tem glej: Vasilij Melik, Volitve, str. 34-35.

⁴⁷⁷ Janko Pleterski, Katoliška ali socialna, narodna ali ljudska stranka? (Konceptcija katoliške ljudske demokracije 1890-1918), v: Cerkev, kultura in politika 1890-1941, str. 29.

omejenih skupin (mesta, trgi, izobraženci, vaški mogočnejši ...), pa so bile že vnaprej obsojene na manjšinsko vlogo v političnem prostoru države.⁴⁷⁸

Podobne razmere so nastale tudi na Spodnjem Štajerskem, ko sta na politično bojišče stopili Slovenska kmečka zveza, ki je sodila k strankam z množično volilno bazo, in Narodna stranka, ki je pripadala strankam s številčno omejeno volilno bazo. Kasneje je politični prostor kot muha enodnevnica skušala zapolniti še tretja, Stranka zjedinjenih Slovencev, ki je združevala štajerske konservativce, kakor so se sami imenovali, oziroma starejše pripadnike nekdanje slogaške "politične sentimente", ki se niso nikoli znali ali mogli odpovedati preživelemu slogaštvu.

Tudi deželnozborske volitve leta 1909 so bile odraz novih političnih razmer na Štajerskem in v monarhiji. Slovenci so bili politično razbiti. Številni poskusi sloge so propadali drug za drugim, saj med prvaki ni bilo želje po složnem nastopu. Izjema so bile nekatere volitve na nižjih ravneh, v občinske in okrajne zastope, pa še tu se kompromisnih sklepov niso povsem držali.

Če je na državnozborskih volitvah 1907 bil vsak poskus kompromisnega nastopa že na začetku obsojen na neuspeh, pa so deželnozborske volitve leta 1909 bile velika priložnost za štajerske Slovence, da pokažejo zdrav razum in proti skupnemu nasprotniku nastopijo složno. Pri deželnozborskih volitvah je bilo to še toliko pomembnejše, saj je nov deželnozborski volilni red zagotavljal štajerskim Slovencem le 13 zagotovljenih mandatov od skupno 87, kar je bilo ne glede na številčno in davčno moč Slovencev daleč pod pričakovanim. Manjšinska delegacija slovenskih poslancev v graškem deželnem zboru bi bila tako ob nesložnem nastopu še bolj paralizirana in neučinkovita.

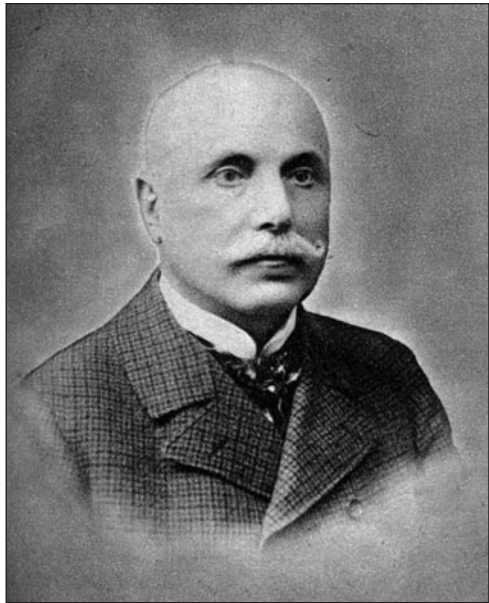
Dogodki, ki so se nepričakovano zgodili na Ptujju in v drugih mestih na Spodnjem Štajerskem in povsem zaznamovali vročo politično jesen 1908, so dali idealno priložnost za ponoven skupen nastop politično povsem razbitih štajerskih Slovencev. Silovit izbruh nacionalnih čustev je preplaval deželo, mobiliziral Slovence in vsaj za nekaj mesecev vnovič povezal razbito složnost slovenskih politikov.⁴⁷⁹ Tudi slovensko časopisje je ubiralo zmernejše tone proti drugače mislečim sonarodnjakom, zato pa s toliko večjo bojevitostjo in gnevom napadalo narodnega sovražnika.

Toda složnost štajerskih Slovencev je bila že kmalu na preizkušnji. Prvi resnejši preizkus enotnosti so ponujale že bližajoče deželnozborske volitve, pred

⁴⁷⁸ Prav tam.

⁴⁷⁹ Beg, Septembrski dogodki, str. 33.

tem pa še sprememba deželnozborske volilne zakonodaje. Usodnega trenutka so se zavedali mnogi štajerski politiki ne glede na politično barvo. Velika večina jih je bila za složno nastopanje tudi za daljši čas, kar bi spodnještajerskim Slovencem edino lahko prineslo določene uspehe, vendar so se hkrati tudi zavedali, da je večina njihovih želja prej utopičnih kot realnih. Da je med izraženimi željami in končnim političnim sporazumom lahko zelo dolga pot, so štajerski politiki dokazali tudi tokrat, ob "javno-tajnih" pogajanjih glede vsebine skupnega nastopa na deželnozborskih volitvah leta 1909. Če lahko potek "javnih" pogajanj sproti spremljamo iz člankov pretežno precej pristranskih strankarskih časopisov, pa so nam tajna pogajanja največkrat prikrita. Časopisni dvoboji, s katerimi želijo posamezni politiki pokazati svoji volilni bazi pokončno držo in neomajno odločnost, zakulisni pogovori, razgovori in sklepi hitro pokažejo, kako se politika resnično dela.

Dr. Fran Jurtela

Pogajanja za skupen nastop na deželnozborskih volitvah so večji del potekala tajno, pri čemer sta bila glavna pogajalca dr. Vekoslav Kukovec v imenu Narodne stranke in dr. Fran Jankovič v imenu Slovenske kmečke zveze. Ohranjena korespondenca,⁴⁸⁰ ki je v času pogajanj potekala med njima, zgovorno priča, da so ključne politične odločitve sprejemali v ozkem krogu, potrjevali pa so jih nato na skupnih zasedanjih ("plenumih") strank.

Pogajanja o sklenitvi političnega kompromisa med štajerskimi Slovenci so se začela že konec septembra, torej v času nemirov na Ptuj, v Celju, Mariboru in drugih krajih, ko je bilo pri večini pristašev vseh političnih skupin še dovolj volje za skupno sodelovanje, ne samo na deželnozborskih volitvah, ampak tudi kasneje v graškem deželnem zboru. Jasno je, da je nacionalni romantizem marsikoga navdajal z upanjem na ponovno slogo, vendar pa so bile ideje o tem, kako in v kakšni obliki doseči zeleno spravo, različne. In tudi tokrat so bili oseb-

⁴⁸⁰ PAM, Osebni fond dr. Frana Jankoviča.

ni stiki in poznanstva, predvsem pa zaupanje v ljudi, pa čeprav iz nasprotnega političnega tabora tisti, ki so rojevali sadove.

Prihod odbornika Slovenske kmečke zveze in deželnega poslanca dr. Frana Jankoviča v Celje 28. septembra 1908 gotovo ni bil posebno presenečenje, saj so politiki, čeprav pristaši nasprotnih taborov, že pred tem imeli dokaj intenzivne stike. Pogovor Frana Jankoviča z Vekoslavom Kukovcem je tekel o sklenitvi kompromisa med obema političnima strankama, predvsem za bližajoče se deželnozborske volitve, kamor naj bi glede na trenutne politične razmere poslali ljudi, ki imajo izkušnje in ki so vredni zaupanja štajerskih Slovencev.⁴⁸¹ Dr. Jankovič je na sestanku predstavniku Narodne stranke predstavil poglede svoje stranke in "odločno poudarjal, da bi smatral za neizmerno škodo za štajerske Slovence, ako bi ne prišli v deželni zbor prejšnji izkušeni poslanci dr. Jurtela, dr. Ploj in dr. Hrašovec (slogaši, op. B. G.), ki imajo v Gradcu poleg odbornika Robiča (pristaš SKZ, op. B. G.) velik vpliv".⁴⁸² Več kot očitno je, da je predstavnik Slovenske kmečke zveze želel pri celjskih liberalcih dobiti podporo za idejo, da bi na bližnjih deželnozborskih volitvah pri kandidaturah upoštevali tudi slogaše.

Celjski liberalci so na seji izvršnega odbora stranke že v nekaj dneh obravnavali omenjene predloge politične nasprotnice, njihov sklep pa je nazorno pokazalo obširno pismo, ki ga je dr. Kukovec pisal dr. Jankoviču 4. oktobra 1908.⁴⁸³ V njem je zapisal: "Spravil sem predmet razgovora z dne 28. sept. t.l. na dnevni red zadnje seje našega izvršnega odbora. Ostali smo konečno pri onem stališču, katerega sem jaz svoj čas sporočil g. dež. odb. Robiču, da bi ga zastopnikom Vaše stranke razjasnil. Mi soglasno odobrujemo pošten kompromis vseh političnih činiteljev glede deželnega zbora. Kot podlago za kompromis smatramo določitev nekega ključa, po katerem bi se volilni okraji pridelili posameznim strankam, da tamkaj svobodno postavljajo kandidate. Seveda bi bilo treba kar najprej jasnosti, kateri činitelji oziroma političnih skupin pride v poštev. Mi ne reklamiramo mandatov, katero bi mogli našim zaupnikom kot sprejemljivo izkazati. Če bi prišle 3 struje v upoštevanje, bi bilo najboljšo razdelitev določiti tako, da ne dobi nobena stranka absolutne večine. Relativno večino in deželno odborniško mesto bi pa mogli koncedirati Vaši stranki. V slučaju, da pride v upoštevanje 13 mandatov⁴⁸⁴ in bi

⁴⁸¹ Narodni dnevnik, 27. marec 1909. Čeprav je potekal prvi sestanek med dr. Jankovičem in dr. Kukovcem že septembra 1908, je o njegovi vsebini dnevnik celjskih liberalcev "spregovoril" šele konec marca 1909, ko je že bilo jasno, da s sklenitvijo kompromisa ne bo nič.

⁴⁸² Prav tam.

⁴⁸³ Zanimivo je, da Narodni list v poročilu s shoda o vsebini pogajalskih izhodišč ni zapisal niti besede. Prim.: Narodni list, 8. oktober 1908.

⁴⁸⁴ Koliko mandatov bodo dobili Slovenci, je postalo jasno 15. oktobra, ko je štajerski deželni zbor sprejel in potrdil načrt volilne reforme. Prim.: Narodni list, 22. december 1908. Novi volilni red za Štajersko je začel veljati šele 19. februarja 1909, ko je bil uzakonjen.

2 odpadla na strujo brez stranke,⁴⁸⁵ moglo bi se glede ostalih 11 mandatov dogovoriti razmerje 6 za Vas in 5 na našo stranko. Ker sta dr. Ploj in dr. Hrašovec itak tudi konservativna,⁴⁸⁶ ki bi bila v odločilnem trenutku navadno na Vaši strani, je to razmerje 8 proti 5 za nas itak dovolj neugodno, še neugodnejšega bi si mi našim zaupnikom ne upali z uspehom v sprejetje priporočati.”⁴⁸⁷

Tako je bila politična žogica vrnjena Slovenski kmečki stranki. Medtem ko so čakali na odgovor iz Maribora, so v Celju javnost prvič obvestili, da potekajo s Slovensko kmečko zvezo pogajanja o volilnem kompromisu. Narodni list je v uvodniku Beseda k položaju 15. oktobra analiziral položaj po burnih jesenskih dogodkih. “Razdražili so Nemci ne le Štajerce, ampak tudi - Kranjce. /.../ Obenem so nemški politiki prezrli, da se je na Spodnjem Štajerskem v zadnjih dveh letih mnogo izpremenilo. Politična izobrazba ljudstva se je vsled ogromnega tozadevnega dela obeh političnih strank, narodne stranke in kmečke zveze, močno povzdignila. S svojo nasilnostjo so nemški politiki štajerske in kranjske Slovence obeh strank toliko zbližali, da složno odbija ves slovenski narod - nemški napad. Kar nam daje upanja na uspeh, je dejstvo, da smo Slovenci danes organizirani po strankah do najzadnje gorske vasi in da je mogoče delovati vztrajno po enotnem načrtu za našo obrambo.”⁴⁸⁸ Spodbudne besede, ki jih še pred nekaj meseci nikjer ni moč zaslediti, so posledica realnih političnih dejstev. Vendar pa se je pisec uvodnika hkrati zavedal, da bo potrebno vložiti ogromno volje in energije, da se bo takšna složnost ohranila in zato opozoril na pogoste špekulacije o nepotrebnosti strank. “V zvezi z dogodki zadnjih tednov se seveda preresetava vprašanje, kako bode sedanji narodni položaj vplival na strankarske razmere med štajerskimi Slovenci. Nekterniki se izražajo, da bi bilo najboljšje vse politične organizacije razpustiti in se povrniti v stare čase sloge in neorganizovanega dela s pomočjo narodnih fraz. Drugi uvidijo, da je tako naziranje otročje, vendar pa mislijo, da bi se dal doseči vsaj s priznanjem svobode stranki kak dogovor zlasti za prihodnje volitve v deželni zbor, ki se utegnejo razpisati v malo mesecih. Izdati moramo našim somišljenikom, da smo se z velikim samozatajevanjem podali tozadevno v dogovore z drugimi političnimi činitelji. Prepričani smo, da bi bil pošten dogovor v ti zadevi narodnemu razvoju štajerskih Slovencev koristen. Kmalu se bode izkazalo, ali imajo vsi merodajni

⁴⁸⁵ Slogaši so bili v tem času brez svoje stranke, programa in vodstva, čeprav so jih v obeh obstoječih slovenskih strankah obravnavali kot samostojno politično skupino.

⁴⁸⁶ Liberalci so v svojih glasilih Narodnem listu in Narodnem dnevniku nenehno poudarjali, da slogaši vseskozi podpirajo Slovensko kmečko stranko. Ob tem ne smemo zanemariti dejstva, da je v Celju dve leti potekal prikrit ideološki, predvsem pa medgeneracijski spor med starejšimi (liberalnimi) slogaši in mlajšimi (narodnoradikalnimi) liberalci. Več o tem: Branko Goropevšek, Dva jezika, dve kulturi, eno mesto Celje, oris razvoja kulture v mestu ob Savinji 1850-1918, v: Od Maribora do Trsta (1850-1914), str. 212-215.

⁴⁸⁷ PAM, Osebni fond dr. Frana Jankoviča. Prvo Kukovčevo pismo Jankoviču, ki je datirano 4. oktobra 1908.

⁴⁸⁸ Narodni list, 15. oktober 1908.

krogi dovolj dobre volje. Gotovo je, da pri nas politične stranke obstajajo. Kakor je videti, vlada na obeh straneh spoznanje, da do popolne zmage ene stranke nad drugo v doglednem času ne pride. Zato je že z ozirom na položaj v deželnem zboru slovenski strani le vstreženo, če zastopstvo tamkaj prevzamejo vse politične struje, seveda le na podlagi poštenega dogovora.”⁴⁸⁹

Kmalu za tem, 23. oktobra, je dr. Jankovič ponovno, tokrat pisno, odgovoril dr. Kukovcu, kakšna so stališča njegove stranke glede volilnega kompromisa.⁴⁹⁰ Žal vsebine odgovora ne poznamo, vendar pa lahko iz drugega pisma, datiranega 24. oktobra 1908, ki ga je dr. Kukovec poslal v Kozje,⁴⁹¹ razberemo, da so dogovori potekali “v ugodnem ozračju” in v obojestransko korist. Iz vsebine pisma namreč še vedno veje močan nacionalni romantizem, ki je v težkih razmerah jesenskih dogodkov hrabil slovenske politike na Štajerskem. Če v prvem pismu dr. Kukovec pojasnjuje predvsem interese svoje stranke ob sklenitvi morebitnega volilnega kompromisa, je v drugem že podal natančnejši okvir, pogled Narodne stranke na bodoče delovanje povezanih strank na Spodnjem Štajerskem. V pismu, iz katerega veje pretiran in nerealen optimizem, je zapisal: “Vaše velecejneno pismo z dne 23. t.m. sem danes prejel in Vam na isto kratko odgovarjam v Kozje, ker slutim, da čez nedeljo niste ostali v Gradcu. Prosim Vas, da blagovolite na Vašem zaupnem shodu dne 29. oktobra zadevo volitev v deželni zbor kot nujno obravnavati. Najboljše bi bilo, če bi se vsaj v principijelnih točkah dosegla jasnost. Meni bi bilo zelo ljubo, ako bi se do 8. novembra, ko imamo mi tu letni glavni zbor, stvar v toliko dognala, da bi ne bilo treba klicati v kratkem še zopet novega shoda zaupnikov, da o stvari sklepajo. V kolikor jaz položaj poznam, bodo naši zaupniki za sprejetje kompromisnega predloga, če bode takšen, da ne bi bila naša organizacija vsled istega obsojena k brezuplnosti. Narodni položaj je tak, da nujno zahteva ublaženje in ne poostritev medsebojnih odnošajev med Slovenci. Silijo k temu razne lokalne razmere širom dežele: Volitve v celjski okolici,⁴⁹² kjer bode položaj itak zelo opasen in še marsikaj. Tudi je sedaj najboljše razpoloženje za gospodarstveno osamosvojitvev in se v tem Slovenci ne smemo blamirati.”⁴⁹³ Tudi v trgih in mestih, ki so uvrščeni v nemške skupine bode

⁴⁸⁹ Prav tam.

⁴⁹⁰ PAM, Osebni fond dr. Frana Jankoviča. Datum Jankovičevega pisma je razviden iz uvodnih besed drugega pisma dr. Kukovca, ki ga je svojemu stanovskemu kolegu napisal in poslal že isti dan po prejetju, tj. 24. oktobra 1908.

⁴⁹¹ Dr. Fran Jankovič je v tem času zasedal mesto okrožnega zdravnika v Kozjem.

⁴⁹² Prim.: Cvirn, Občinske volitve, str. 133-141; Janko Orožen, Zgodovina Celja in okolice II, Celje 1974, str. 87-97.

⁴⁹³ Narodni list, glasilo Narodne stranke, je v svojih člankih večkrat poudarjal potrebo po medsebojnem sodelovanju Slovencev na Štajerskem. Uspeh protinemškega bojkota in gospodarske osamosvojitve štajerskih Slovencev je bil odvisen predvsem od doslednega spoštovanja dogovorov med političnimi akterji. V času po ptujskih dogodkih je bilo na obeh straneh dovolj (politične) dobre volje za doseg zastavljenih ciljev. Prim. (predvsem) uvodnike Narodnega lista oktobra in novembra 1908.

v slučaju kompromisa mogoče doseči znatne slovenske manjšine.⁴⁹⁴ Poslanci, ki so bili izvoljeni v volilnem boju bodo se težko zblížali k skupnemu delu v Gradcu in če bi tudi ena stranka dobila pretežno večino, bi imela težavno stališče, če bi morala računati na ostro opozicijo v domovini. Niti pasivnost velikega dela prebivalstva bi ne vplivala na uspehe delegacije dobro. Jaz za svojo osebo se ne bom spuščal v volilni boj, ker vem, da je izgubljen čas hoteti kaj v Gradcu doseči, če bi delegacija ne imela nič skupnega. Jaz sem se zato tudi potrudil, da naše časopisje v nobenem oziru ne prekludira kompromisa, kar tudi pri 'Slov. gospodarju' opazim,⁴⁹⁵ dočim tozadevne razprave pri 'Slovencu' položaj v tem oziru kvarijo ..."⁴⁹⁶

Več kot očitno je, da so si v Celju močno želeli skleniti kompromis, zato so z veliko nestrpnostjo čakali na odgovor iz Maribora. Prav tako ne čudi, da so domala vsi uvodniki, ki jih je v tem obdobju priobčil Narodni list, govorili v prid temu. Na dan shoda Slovenske kmečke zveze v Mariboru (29. oktobra) so podrobno analizirali trenutne politične razmere na Spodnjem Štajerskem, hkrati pa pozvali svoje pristaše k razumnim potezam. Poziv močno spominja na besede, ki jih je izrekel dr. Jankovič na srečanju z dr. Kukovcem v Celju 28. septembra: "... 13 slovenskih poslancev bo treba v kratkem času poslati v deželni zbor. Naš položaj v deželnem zboru je tak, da potrebujemo tamkaj najboljše glave izmed Slovencev. Tuintam se je že pred meseci sprožila misel, naj bi se dosegel za volitve sporazum med strankami, in danes se v vseh resnih političnih krogih po Spod. Štajerskem razpravlja o možnosti kompromisa med obstoječimi strujami. Tudi najbojevitejši duhovi na obeh straneh uvidevajo, da bi bilo v danem narodnem položaju, ko se gre za gospodarski biti ali ne biti Slovencev in ko potrebujemo v deželni zbornici najodločnejše in najrazumnejše može iz naroda, naravnost nesmiselno ne doseči poštenega, na podlagi medsebojnega upoštevanja slonečega kompromisa ..."⁴⁹⁷ Seveda pa hkrati niso pozabili dodati, da se je pred tem izvršni odbor stranke "obširno o tem posvetoval in je po vsestranskem razgovoru prišel do prepričanja, da v strankarskem oziru kompromis ravno ni najboljši, kar se da misliti, da pa narodni interes zahteva v današnjem položaju ublaženja nasprotstev."⁴⁹⁸

In kako je tistega dne potekal shod zaupnikov Slovenske kmečke zveze v Mariboru? Očitno so se o predlogu za volilni kompromis s celjsko Narodno stranko med samimi pristaši Slovenske kmečke zveze morala kresati hudo na-

⁴⁹⁴ Vprašanju mest in trgov so pri Narodni stranki posvečali veliko pozornosti in kot se je pokazalo kasneje na volitvah, kjer so štajerski Slovenci z novo volilno reformo dobili zagotovljen mandat, ne zaman.

⁴⁹⁵ "Dokaz" o spravljivejši politiki slovenskih političnih taborov na Štajerskem.

⁴⁹⁶ PAM, Osebni fond dr. Frana Jankoviča. Drugo Kukovčevo pismo Jankoviču, datirano 24. oktobra 1908.

⁴⁹⁷ Narodni list, 29. oktober 1908.

⁴⁹⁸ Prav tam.

sprotujoča si mnenja, kajti v Celje so še isti dan prispele alarmantne novice o tem, da v Mariboru, predvsem dr. Korošec, s kompromisom ne mislijo resno in da v javnost dajejo zavajajoče izjave.⁴⁹⁹ Spravljivejši člani Slovenske kmečke zveze so bili očitno v manjšini in premoč Koroščeve skupine je bila prevelika, da bi lahko dosegli ugodnejši izid v prid volilnemu kompromisu.⁵⁰⁰ Koroščeva izjava o tem, da bodo postavili Narodni stranki takšne pogoje, da jih ta ne bo mogla oziroma želela sprejeti, nato pa bodo liberalce obsodili, da so porušili slog, je na štajerske liberalce padla kot strela z jasnega in jih močno prizadela, a hkrati tudi streznila.⁵⁰¹ Tudi prvaka Narodne stranke dr. Vekoslava Kukovca je vest iz Maribora močno presenetila, še bolj pa ga je razočaralo dejstvo, da je dr. Korošec brez vsakršnega spoštovanja do štajerskih liberalcev in konservativcev v razposlanih *“lastnoročno podpisanih pismih na zaupnike svoje stranke, s slučajem zmage kmečke zveze na celi črti,”* že pol leta pred volitvami napovedoval (samo njihovo) zmago. Zato je že dva dni kasneje (31. oktobra) dr. Jankoviču ponovno poslal pismo, v katerem mu je pojasnil vedenje o vsebini zaupnega shoda in ga kot velikega zaupnika, čeprav člana Slovenske kmečke zveze, prosil, naj mu sporoči svoje mnenje o smislu nadaljnjih pogovorov. Vsebino izjemno izčrpnega pisma navajam v celoti: *“Dovolim si nadlegovati Vas s tem pismom, ker ste mi v svojem zadnjem cenjenem dopisu označili, da mi je pričakovati po 29. t. m. Vašega cenjenega poročila o zadevi stališča Vaše stranke glede volitev v deželni zbor. Kakor sem izvedel, ste se gospod doktor v Klubu poslancev v Gradcu in na zaupnem shodu v Mariboru toplo zavzeli za idejo kompromisa. Na svoje obžalovanje pa čujem, da mlajši politiki Vaše stranke zastopajo intrasigentno stališče in da se je tem pridružil tudi g. dr. Korošec. Ne zamerite mi, gospod doktor, da Vam razodenem da sem dobil od odlične strani poročilo in sicer doslovno sledeče: ‘Sklenilo se je, da se vodstvo Kmečke zveze pooblasti, da se pogaja z narodno stranko, a obenem je Korošec pristavil, da bode vodstvo Kmečke zveze stavilo narodni stranki take pogoje, da jih ne bode mogla sprejeti, da se bode kompromis razbil in da se bode potem izdalo geslo, da narodna stranka ruši slog.’ Naravnost izjavim, da ne verujem, da bi mogel g. dr. Korošec tako govoriti. Ne prikrijem Vam pa tega dopisa, ki ni prišel od pristaša narodne stranke in ki utegne biti tudi plod intrige, ker ste Vi ob priliki občevanja o kompromisu neprisrčno o vsem z menoj govorili, storim tudi jaz enako,*

⁴⁹⁹ Kdo je prenašal še sveže in vroče informacije z napol tajnega shoda o Koroščevi izjavi v Celje, se na osnovi obstoječih virov ne da ugotoviti. Lahko bi to bil zemljiški posestnik iz Radencev Jakob Zemljič, ki je ob ustanovitvi Stranke zjedinjenih Slovencev (7. marca 1909) prebegnil v novo slogaško stranko. O tem nam daje slutiti tudi izjava odbora Slovenske kmečke zveze, ki je že na prvi seji po ustanovitvi nove slogaške stranke iz svojih vrst takoj izključila odbornika Jakoba Zemljiča “zaradi njegove politične nezanesljivosti in nezvestobe”. Prim.: Slovenski gospodar, 25. marec 1909.

⁵⁰⁰ Vsebina resolucije, ki jo je sporočil Slovenski gospodar, je bila neverjetno skopa. 5. novembra 1908 so v kratki notici zapisali le: *“Odbor S.K.Z. se pooblašča, da stopi, če se mu zdi potrebno in primerno, (podčrtal B. G.) zaradi prihodnjih deželnozbornih volitev z nasprotno stranko v dotiko.”*

⁵⁰¹ Narodni list, 5. november 1908.

da se ne vzbuja nepotrebno nezaupanje. Dovolim si Vas pa opozoriti, da je popolnoma v tem smislu pisan tudi v včerajšnji številki. 'Slovenca' iz Celja dopis, v katerem se nas naravnost zasmehuje, da se za kompromis ogrevamo, ker moremo le po milosti nasprotno stranke kak mandat dobiti.⁵⁰² Razumeli me boste, gospod doktor, da je tukaj položaj neprijeten za mene, ker ne morem več zadrževati v časopisju odgovora na take dopise. V istem trenutku je pa odprt tudi oni boj, katerega bi bilo v sedanjem trenutku - brez ozira na moje osebne interese - globoko obžalovati. Gospod doktor veste, da je neresnično, da bi mi bili začeli v zadevi kompromisa kake milosti prositi in prav dobro bi bilo, če bi Vi izvolili uredništvo 'Slovenca' v tem oziru informirati, če se Vam še sploh zdi mogoče daljnje resno razpravljanje o dogovoru. Jaz sem prepričan, da ste Vi, gospod doktor, vse storili z najboljšim namenom, zato Vas samo še prosim Vašega cenjenega mnenja, ali je kljub temu smatrati poskus dogovora kot izjalovljen oziroma ali se Vam zdi še kak korak iz naše strani v ti zadevi primeren."⁵⁰³

Iz pisma je tako razvidno, da dr. Kukovec še vedno ni pokopal vseh upov o uspešnem dogovoru. Ali ga je k temu vodila resnična želja po skupnem nastopu ali pa se je zavedal politične premoči nasprotno stranke, se iz skopih podatkov ne da razbrati. Tudi s pomočjo časopisnih virov lahko postavimo le težko dokazljive hipoteze. Če upoštevamo dejstvo, da je pri zadnjih merjenjih politične moči, na državnozborskih volitvah leta 1907, Slovenska kmečka zveza premočno porazila Narodno stranko, pa se naše razmišljanje rahlo nagiba k drugi hipotezi, tj. da so se štajerski liberalci bali oziroma zavedali ponovnega poraza na bližajočih se volitvah.

Ker verbalni napadi na Narodno stranko in njenega vodjo dr. Kukovca niso prenehali, so se tudi v Celju odločili vračati udarce z isto mero. V Narodnem listu je bila v naslednjih tednih objavljena vrsta člankov, v katerih so javnosti posredovali svoje zaupno pridobljene informacije iz tabora Slovenske kmečke zveze. Tako so že 5. novembra objavili vse pomembnejše novice iz mariborskega zakulisja, s katerimi so skušali razkriti njihove prvake, ki so se v javnosti zavzemali za kompromis, v resnici pa so delovali povsem nasprotno. Pisali so tudi o vzrokih političnega preobrata. "Kakor strela z jasnega je vplival nagli preobrat v klerikalni stranki. Že nekaj dni pred mariborskim zaupnim shodom je poslanec Roškar gotovo vsled migljaja dr. Korošca snedel svojo prejšnjo izjavo, da se hoče zavzemati za

⁵⁰² Dr. Kukovca je anonimen dopis v Slovincu resnično lahko zbudel, saj njegovo stranko prikazuje kot stranko nesposobnežev. Seveda vsebina dopisa v običajnih okoliščinah ne bi predstavljala nič posebnega, toda v času, ko je večina prvakov na obeh straneh poskušala najti nekaj pomembnih stičnih točk, je dopis Slovence gotovo pomenil nož v hrbet prizadevanjem za sklenitev sporazuma. Prim: Narodni list, 5. november 1908.

⁵⁰³ PAM; Osebni fond dr. Frana Jankoviča. Tretje Kukovčevo pismo Jankoviču je datirano 31. oktobra 1908.

kompromis. Dr. Korošec je odredil dekanijske konference (ne kmečke!) in ukazal na večini teh konferenc skleniti odklonitev vsakega dogovora z drugimi političnimi strujami, celo vsak dogovor s konservativci dr. Plojem, dr. Jurtelo in dr. Hrašovcem. V Gradcu sta poslanca Roškar in Terglav tik pred mariborskim shodom bila naenkrat zoper kompromis. Pretekli četrtek so se potem v Mariboru poslanec Robič, poslanec dr. Jankovič, profesor Majcen, kmet Novak iz Slov. Bistrice in starejši duhovniki odločno zavzemali za pošten dogovor kmečke zveze z drugimi strankami. Dr. Benkovič se je kakor običajno, kakor jegulja, kaplan Kranjc iz Sv. Petra pri Mariboru, kaplan Žgank iz Št. Jurja ob juž. žel., kaplan Bosina in župnik Medved iz Laporja so pa strastno pobijali vsak dogovor s konservativci in z narodno stranko. Ta struja nestrpnih mladih kaplanov je seveda tudi zmagala in so gospodje že proglasili celo kandidate za one okraje, ki tvorijo brezdvomno posestno stanje narodne stranke. (Za Šoštanj, Slovenji gradec in Marenberg baje prof. dr. Verstovška iz Maribora).⁵⁰⁴

V takšnem naelektrenem političnem ozračju, ki so ga zakuhale slabe novice iz Maribora, je 8. novembra v Celju potekal tretji glavni (občni) zbor Narodne stranke, na katerem so eno od točk posvetili tudi sklenitvi volilnega kompromisa. Že v uvodu je predsednik stranke dr. Kukovec zavrnil natolcevanja iz Maribora, da celjski liberalci s kompromisom iščejo le miloščino. Prisotne zaupnike stranke je kljub vsemu pozval, da se odkrito in pošteno izrečejo za kompromis. Nato je prebral resolucijo, v kateri so bila izražena stališča Narodne stranke: "Uvažujoč, da tvorijo slovenski poslanci v deželnem zboru štajerskem vsled krivičnega volilnega reda le neznatno manjšino, katera more nasproti združenim nemškimi strankam le s složnim in odločnim nastopom varovati najnujnejše koristi prebivalstva v narodnem, kulturnem in gospodarskem oziru, smatrati glavni zbor narodne stranke kot slovenskemu narodu najkoristnejše, da vse obstoječe struje pošljejo v deželni zbor dogovorno najsposobnejše politike kot poslance. Glavni zbor narodne stranke soglasno izraža, da ljudstvo brez obzira strank v pravilnem razumevanju položaja v pretežni večini sedaj ne želi medsebojnega volilnega boja slovenskih strank. Zato se izvrševalnemu odboru naroča nastopiti z odborom kmečke zveze v Mariboru z ozirom na sklep zaupnikov te stranke z dne 29. oktobra t.l. takoj v dogovor zaradi častnega kompromisa za volitve v deželni zbor. Obenem se naroča izvrševalnemu odboru, da pravočasno skliče v vsakem slučaju zbor zaupnikov narodne stranke, ki bodo o nadaljnjih korakih končno sklepali."⁵⁰⁵ Sledila je debata o njeni vsebini, pri čemer zaupniki niso imeli bistvenih pripomb, zato so resolucijo sprejeli. Sledil je še pogovor o taktiki pogajanj, pri čemer se je zastavljalo vprašanje, "kdo naj stori prvi korak, kdo naj poda roko". Za dr. Kukovca to ni bilo "bistveno vprašanje, ampak le forma", pomembnejše se mu je zdelo

⁵⁰⁴ Da so bile informacije resnične, potrjuje tudi dejstvo, da je dr. Karel Verstovšek aprila 1909 v tem okraju kandidiral in tudi premagal svojega liberalnega nasprotnika dr. Antona Božiča. Primerjaj poglavje o deželnozborskih volitvah 1909.

⁵⁰⁵ Narodni list, 12. november 1908.

dejstvo, da v pogajanja pritegnejo tudi starejše (konservativne) politike in v tej zvezi podal svoj predlog: “Reagirali bomo torej na sklep zaupnega shoda kmečke zveze. Ostala pa naj bi neka zveza (kontinuiteta) tudi še z nekaterimi dozrajnimi poslanci, ki niso pristaši ne te ne one stranke; proti njim kot samostojnim kandidatom ne bomo stavili kandidatov.”⁵⁰⁶ Dr. Kukovec je bil še mnenja, da je sodelovanje med vsemi štajerskimi Slovenci nujno potrebno, kajti v primeru “volilne borbe slovenskih strank bode nadalje pri kandidaturah odločevala v veliki meri popularnost, priljubljenost kandidatov. Najpopularnejši ljudje pa niso zmiraj najznačajnejši in najpametnejši. Najboljši možje konečno tudi niso vselej pripravljeni izpostaviti se razburjenju in stroškom volilnih bitk. Če se torej dogovor slovenskih strank ne doseže, dobimo gotovo najpopularnejše kandidate, o katerih pa ne vemo, ali bodo najsposobnejši.”⁵⁰⁷

Uspešna sklenitev kompromisa pa bi Narodni stranki poleg zagotovila gotovih mandatov v nacionalno homogenih volilnih okrajih omogočila tudi lažje spremljanje oziroma sodelovanje v trgih in mestih, ki so bili uvrščeni v t.i. nemške volilne skupine (mariborska, celjska, ptujska in slovenjgraška mestna skupina), kjer je bilo slovensko zastopstvo sicer močno, vendar zaradi volilne geometrije že vnaprej obsojeno na neuspeh. “Velikanskega pomena bi bilo, če bi se to resnično razmerje slovenskih nasproti nemškim volilcem tudi v teh ponemčenih mestih in trgih pri volitvah pokazalo. Da to delo čaka narodno stranko, ne da bi ji prinašalo vidne uspehe, je naravno. Jasno je pa tudi, da narodna stranka te naloge ne bode mogla rešiti vzorno, ako bode zapletena s kmečko zvezo v 13 volilnih okrajih v volilno borbo. Škodo bi imel od tega le celokupni slovenski narod,” je v tej zvezi teden dni kasneje zapisal Narodni list.⁵⁰⁸

Potem ko so predstavniki Narodne stranke 9. novembra 1908 poslali Slovenski kmečki zvezi sklep, da so se pripravljene pogajati “z njo in drugimi političnimi činitelji”⁵⁰⁹ o skupnem nastopu na deželnozborskih volitvah, jih je kmečka zveza zavestno pustila čakati na odgovor. Tudi na ponovno pismo Narodne stranke o tej zadevi 16. januarja 1909 Slovenska kmečka zveza ni odgovorila, čeprav je Narodna stranka prepustila odločitev o času in mestu sestanka nasprotni strani. Namesto tega je 28. januarja glasnik njihove politike Slovenski gospodar objavil članek, v katerem je napovedal mariborske namene. “Deželnozborske volitve se leže daleč pred nami. Liberalni stranki je vkljub temu prva skrb, da se sklene kakor najhitreje kompromis s kmečko stranko in se razdele mandati med stranke. Naše zasebno mnenje pa je, da mora pravi ljudski stranki biti najvažnejša naloga, seznaniti svoje pristaše in

⁵⁰⁶ Prav tam. To je prvi javni poziv oz. povabilo dr. Kukovca slogašem, da se pridružijo pogajanjem.

⁵⁰⁷ Narodni list, 19. november 1908.

⁵⁰⁸ Prav tam.

⁵⁰⁹ Narodni list, 12. november 1908.

volilce z vsemi programnimi točkami, s kojimi hoče stopiti v volilni boj in ga izvojevati. Kadar bo ljudstvo spoznalo deželnozborske programe svojih domačih strank, potem se bo tudi razmerje med strankami lahko tako uredilo, kakor bo narodu najbolj koristilo. Ljudske potrebe nam morajo biti prva skrb, ne pa hrepenenje kakih 'voditeljev' po skorašnjem osiguranju mandatov."⁵¹⁰

V tem času pa so se tudi razmere na Spodnjem Štajerskem že hitro spreminjale.⁵¹¹ Prvotno navdušenje in načrti o složnem nastopanju proti skupnemu nemškemu nasprotniku so vse hitreje plahneli in v ospredje političnega delovanja je ponovno stopil strankarski politični pragmatizem. Medtem je bil tudi s cesarjevim patentom potrjen nov volilni red za Štajersko,⁵¹² spremenil pa se je tudi dve leti star politični zemljevid Spodnje Štajerske, saj so slogaši na Ptuju 7. marca 1909 kot svoj predvolilni projekt ustanovili tretjo slovensko politično stranko, imenovano Stranko zjedinenih Slovencev oz. Konservativno stranko.⁵¹³

"Politični tujek" na Spodnjem Štajerskem, kot sta novo slogaško stranko obravnavali ostali dve stranki, je kompromisna pogajanja še bolj zapletel, saj sta tako Slovenska kmečka zveza kot tudi Narodna stranka v novonastali stranki videli zaveznico oz. trojanskega konja nasprotne stranke.⁵¹⁴

Ustanovitev slogaške stranke na Ptuju je nezaupanje med ostalima strankama še povečalo. Tako se je prvaku štajerskih liberalcev dr. Kukovcu kljub daljši odsotnosti⁵¹⁵ zdelo vredno, da nasprotni strani pojasni svoje poglede in poglede njegove stranke na novo politično stanje. V pismu, ki ga je napisal dr. Jankoviču (že četrto pismo v zvezi s kompromisom), je bil nedvoumen ter dovolj oster in jasen: "Kakor Vam je znano, ste Vi izvolili svoječasno sicer neobvezno izraziti svoje nazore o potrebi složnih volitev za štaj. deželni zbor in sem Vam takrat jaz odkrito izrazil svoje mnenje, ki Vašemu ni mnogo nasprotovalo. Zdaj je minilo od tega pol leta in danes stojimo pred odločitvijo. Jaz sem bival zdaj nekaj mesecev tu na jugu in se vrnem ta teden v Celje, torej vem o tamošnjem gibanju večidel le, kar časopisi polemizirajo.

⁵¹⁰ Slovenski gospodar, 28. januar 1909.

⁵¹¹ Vrhunec aneksijske krize v prvem četrletju 1909, ko je bila vojna s Srbijo povsem realna, je zasenčil politična dogajanja na Štajerskem.

⁵¹² Cesar je potrdil novi štajerski volilni red 19. februarja 1909.

⁵¹³ Prim. poglavje o Stranki zjedinenih Slovencev.

⁵¹⁴ Pri Slovenski kmečki stranki so v Stranki zjedinenih Slovencev videli "same stare liberalce", ki so jih mladi odrinili iz politike (Slovenski gospodar, 25. marec 1909), pri Narodni stranki pa so menili, da so pripadniki nove stranke sami klerikalci in konservativci, ki s kmečko zvezo "tvorijo itak le odlomke ene stranke". Narodni dnevnik, 27. marec 1909.

⁵¹⁵ V prvih mesecih leta 1909 je bil dr. Kukovec na počitnicah v Trstu. V Celje se je vrnil 12. marca.

Da Vam pa pišem, mi daje povod zadeva Plojevega shoda v Ptuj, ker se mi zdi, da bi mogla ob tozadevni časniški polemiki situacija postati vsled neopravičenih domnevanj nevzdržljiva, in bi se utegnil le iz tega vzroka vsak razgovor o kompromisu razbiti. Kakor bi bilo iz dotičnega izvajanja 'Straže' posneti, slutijo Vaši somišljeniki v Mariboru, kakor da imamo mi s Plojevimi shodom kako zvezo, kar je pa odločno napačno. V zadnjem pol leta se o zadevi kompromisa absolutno ni izvršilo nikako pogajanje z dr. Plojevo stranko iz naše strani ter se je sumilo v zadnjem času baš nasprotno, da se je pogodila Vaša stranka s Plojevo zoper nas. Ustanovitev 'Konzervativne stranke' je nekaj, kar mi odločno perhoresciramo, in če se nasproti temu doslej ni ostro stališče zavzelo, bilo je, da se ne bi položaj za kompromis slovenskih političnih činiteljev poslabšal.⁵¹⁶ Domnevanje 'Straže', da bi naša stranka kljub eventualnemu kompromisu utegnila prikrito drugače nastopati, ni utemeljeno. Jaz s to izjavo ne morem oficijelno priti pred odbor Vaše stranke, ker kljub našemu dopisu 9. nov. 1908 (torej 5 mesecev!) in 18. jan. 1909 (torej novih 8 tednov) Vaš odbor na naše dopise niti ni meritorno odgovoril. Ako bi torej Vi smatrali primernim kot politik v Vaših krogih stvar pojasniti, bi s tem po mojem mnenju odpadlo nepotrebno razburjenje zaradi domnevnega med nami in Plojevci obstoječega dogovora in Vam lahko osebno jamčim, da je tozadevno mnenje neutemeljeno. V slučaju, da pride do vsestranskega volilnega boja izražam jaz tudi zlasti glede obeh splošnih kurij bojazen, da utegne zadevna volitev izpasti za Slovence nečastno. Kitek in Siter⁵¹⁷ imata organizirano zaslonbo in je Kitek zelo sposoben mož, ki se tudi kaže zmiraj odločno za Slovence, tako da bode zelo težko zoper slednjega nastopati v slučaju ožjih volitev. Upajoč, da ne smatrate mojega dopisa rezultata volitev kot nekaj, od česar bi jaz osebno za sebe mogel imeti kako korist, upam, da bode to pismo zaupno kot narodnjak uporabili ter sem z velespoštovanjem udan Vam..."⁵¹⁸

In kako so nadalje potekala pogajanja za sklenitev volilnega kompromisa? Tri dni po zadnjem pismu dr. Kukovca je Slovenska kmečka zveza uradno povabila predstavnike Narodne stranke na pogovor v Maribor. Sestanek je potekal 15. marca v prostorih kmečke zveze na uredništvu Slovenskega gospodarja.⁵¹⁹ S tem so nasprotni strani dokaj arogantno pokazali, komu gre politični primat na Spodnjem Štajerskem in da so njihove pogajalske pozicije nesporno boljše. Uradno pogajalsko izhodišče Slovenske kmečke stranke je sicer bilo pridobiti si vsaj 8 mandatov, a če upoštevamo večkrat objavljeno izjavo dr. Korošca, so z

⁵¹⁶ Liberalci nove stranke sicer niso sprejeli z navdušenjem, kar lahko razberemo iz poročila z ustanovnega shoda Stranke zedinjenih Slovencev v Narodnem dnevniku, niso pa tudi ostrili kopij proti njej, kakor so to storili v Slovenski kmečki zvezi. Narodni dnevnik, 8. marec 1909.

⁵¹⁷ Kitek in Siter sta bila kandidata socialdemokratov v "slovenskih" splošnih kurijah, vendar sta bila na volitvah hudo poražena. Prvega je na Mariborskem premagal dr. Anton Korošec, drugega pa na Celjskem Franc Pišek, oba kandidata Slovenske kmečke zveze. Prim.: Melik, Volitve, str. 399.

⁵¹⁸ PAM, Osebni fond dr. Frana Jankoviča. Četrto pismo dr. Kukovca.

⁵¹⁹ Narodni dnevnik, 27. marec 1909.

razbitjem pogajanj reflektirali na vseh 13 poslanskih mandatov. Pogajanja so se udeležili po trije predstavniki iz vsake stranke, pri čemer k prvemu krogu članov Stranke zedinjenih Slovencev niso povabili.⁵²⁰

Predstavniki Narodne stranke, ki so v vseh pogledih želeli skleniti kompromis, so na pogajanjih izjavili, da so *“pripravljene priznati kot primerno podlago načrt zastopan od odbornikov kmečke zveze od lanske jeseni, vsled katere bi naj imela narodna stranka najmanj izmed 13 mandatov 4”*. Narodna stranka je v dobri veri *“izrazila še prepričanje, da je v narodnem oziru pravilno, če se določi nekaj poslanskih mest izven strank stoječim prejšnjim poslancem”*, seveda na račun preostalih devetih mandatov. Narodna stranka bi o odločitvi teh mandatov prepustila proste roke kmečki zvezi in konservativcem, *“ki tvorijo itak odlomke iste stranke”*.⁵²¹ Predstavniki Narodne stranke so bili mnenja, da je njihova pogajalska pozicija primerna, saj bi po njihovem mnenju *“obe frakciji klerikalne stranke, imeli izmed 13 mandatov 9, torej nad dvotretjinsko večino”*.⁵²²

Prva pogajanja so zaradi *“nesprejemljivih pogojev”* obeh strani zašla v slepo ulico. Kmalu je sledil drugi krog pogajanj (21. marca), prav tako v Mariboru, na sestanek pa so to pot povabili tudi predstavniki konservativcev.⁵²³ Čeprav so prvaki Narodne stranke iz Celja vseskozi izjavljali, da predstavljajo konservativci samo *“krilo klerikalcev”*, pa jih ni motilo, da se ne bi pred drugim krogom pogajanj s Slovensko kmečko zvezo tajno pogajali z dr. Plojem. Ko je Narodni dnevnik kasneje analiziral potek pogovorov in iskal krivca za neuspešna pogajanja, je pogovore in dogovore s Plojevo stranko prostodušno in brez občutka krivde priznal. Na tajnem sestanku so Plojevci in Narodna stranka sklenili, da bodo poskušali na vsak način skleniti sporazum s Slovensko kmečko zvezo. V skrajnem primeru so bili pripravljene prepustiti mariborski stranki še dva poslanska mandata. Po tej skrajni opciji bi pripadala Stranki zedinjenih Slovencev dva mandata (v izhodišču so zahtevali tri), Narodni stranki pa trije (zahtevali so štiri).

V drugem krogu pogajanj je dr. Kukovec v imenu Narodne stranke predstavljal nova pogajalska izhodišča, ki so se razlikovala od izhodišč prvega kroga pogajanj, a so vsebovala v malo spremenjeni obliki sklepe tajnih pogajanj s Plojem. Narodna stranka je bila pripravljena, in temu so se pridružili tudi konservativci,

⁵²⁰ Narodni dnevnik, 16. marec 1909.

⁵²¹ Narodni dnevnik, 27. marec 1909.

⁵²² Prav tam.

⁵²³ Narodni dnevnik, 16. marec 1909 in 29. marec 1909. Tokratnih pogajanj so se v imenu Slovenske kmečke zveze udeležili dr. Korošec, Pišek in dr. Verstovšek, Narodno stranko je zastopal le dr. Kukovec, Stranko zedinjenih Slovencev pa dr. Ploj in dr. Rosina.

podpreti in sprejeti takšen kompromis, “vsled katerega bi klerikalci imeli 8 mandatov všteviši dr. Ploja, narodna stranka pa 5 mandatov, med temi dr. Hrašovec, akoravno se slednji ne priznava k narodni stranki”.⁵²⁴ Pogajalci Slovenske kmečke zveze, ki so se očitno (verjetno) naveličani vsega na svojem terenu počutili močnejše, so to nenehno vidno kazali svojim nasprotnikom. Predstavljena izhodišča liberalcev in konservativcev so samo vzeli na znanje, niso pa zavzeli nobenih stališč do predlaganih rešitev. Tako tudi tokrat “pogajanja niso vodila do konečnega rezultata”, saj so predstavniki Slovenske kmečke zveze dokončno odločitev kratkomalo prepustili zaupnemu shodu stranke.⁵²⁵ Drugi krog pogajanj je bil kratek in “brez diskusije”, celo tako kratek, da dr. Kukovec in dr. Ploj sploh nista imela možnosti predstaviti nasprotni strani sklepov z njihovih tajnih dogovorov.⁵²⁶

Pogajanja so pokazala, da so slovenski politiki na Spodnjem Štajerskem stali vsak na svojem bregu deroče reke. Če ob tem upoštevamo še novembrske izjave dr. Korošca, je moralo biti vsakomur jasno, da kompromisa tudi tokrat ne bo. To je bilo po neuspelem srečanju v Mariboru povsem jasno tudi celjskim liberalcem. Celjski dnevnik, ki je o pogajanjih sproti, čeprav skopo poročal, je v kratkem poročilu zapisal nič kaj spodbudno novico, da “kakor smo zvedeli, upanje na dober uspeh kompromisnih dogovorov ni ravno sijajno”.⁵²⁷

Na dokončno odločitev ni bilo potrebno dolgo čakati. Že tri dni kasneje, 24. marca, so pristaši Slovenske kmečke zveze tudi dokončno zavrnilo sodelovanje z Narodno stranko in s Stranko združenih Slovencev. V pismu za javnost, ki so ga objavili vsi slovenski časniki na Štajerskem, je pisalo: “Slovenska kmečka zveza ima čast, Vam naznaniti naslednji sklep: Slovenska kmečka zveza je na zaupnem shodu 24. sušca 1909 v Mariboru vzela poročilo svojih poverjenikov za kompromisne pogovore z Narodno Str. in s stranko Združenih Slovencev na znanje. Ker pa niti Nar. Stranka, niti stranka Združenih Slovencev nista ponudili nobenih pogojev za stvarno podlago trajne sloge med spodnještajerskimi Slovenci, ampak zahtevali za prihodnje deželnozborske volitve samo razdelitev mandatov in sicer Narodna stranka za se 4, stranka Združenih Slovencev za se 3, tako da bi ‘Slovenska kmečka zveza’ bila v deželnem zboru v manjšini s svojimi poslanci in popolnoma vezana na obe nasprotni slovenski strani, je sklenila ‘Slovenska kmečka zveza’, da za deželnozborske volitve postavi v vseh slovenskih okrajih lastne kandidate.”⁵²⁸

⁵²⁴ Narodni dnevnik, 29. marec 1909.

⁵²⁵ Narodni dnevnik, 22. marec 1909.

⁵²⁶ Narodni dnevnik, 29. marec 1909.

⁵²⁷ Narodni dnevnik, 22. marec 1909.

⁵²⁸ Prav tam.

Novica iz Maribora, da s kompromisom ne bo nič, ni presenetila nikogar več. V Celju je bilo v dobršni meri čutiti določeno "brezvoljnost" zaradi neuspeha njihove politike. O tem nenazadnje priča tudi obširen uvodnik v Narodnem dnevniku (29. 3.), kjer so svojim pristašem zelo podrobno opisali potek pogajanj. Kaj so si mislili o politiki svojih nasprotnikov, pa so ob koncu začinili s strupenim komentarjem: "Povdarjali smo že, da bode slovensko zastopstvo po številu nasproti nemškimi poslancem v deželnem zboru skoro izginilo, izmed 87 poslancev le 13 Slovencev! Ali ni samo ob sebi umevno, da bodo morali vsi slovenski poslanci enotno nastopati kakor en mož, če nočejo, da se jim bode svet smejal? /.../ Ako se kmečka zveza, ki ni bogata na modrih političnih glavah, boji, da bi bila v deželnem zboru vezana na poslance drugih strank, tedaj s tem nehote izdaja svojo namero zastopati v deželnem zboru politiko, s katero se neklerikalni Slovenci ne bodo mogli sprijazniti. Zelo bati se je, da torej kmečka zveza v deželnem zboru ne bode zasledovala slovenske, ampak klerikalno politiko. To je pa frivolna igra s slovenskim narodom, to je izdajstvo slovenskih koristij. Tako postopanje se mora od slovenskega naroda najstrožje obsoditi. Iz teh izvajanj slovensko ljudstvo razvidi, kako lahkomišlno je dr. Korošec vrgel gorečo bakljo med mirno ljudstvo, kako brezvestno je izzval strastne boje, ki nas čakajo prihodnji mesec, ne da bi slovenski narod imel od njih le najmanjšo korist."⁵²⁹

Tako se je končala neuspešna zgodba o poskusu vzpostavitve skupnih kandidatur štajerskih Slovencev na deželnozbornih volitvah, a se hkrati začela druga, ki je v mnogočem bila še boljši pokazatelj političnih razmer na Štajerskem - predvolilna bitka. Nacionalnega romantizma, ki so ga nekateri dokaj uspešno, toda v dobršni meri naivnosti gradili v mesecih po jesenskih dogodkih, je bilo v hipu konec. Slovenska politika je ponovno spominjala na zgodbico iz Aškerčeve pesmi Petelina, ki jo je štajerski rojak spesnil na rovaš slovenske neenotnosti na Štajerskem.

⁵²⁹ Prav tam.

ŠTAJERSKE DEŽELNOZBORSKE VOLITVE 1909 IN NJIHOV POMEN

Sprejetju novega volilnega reda je sledil razpis volitev (28. februarja 1909), ki je določal, da bodo v splošni skupini volitve potekale 7. maja, v kmečki skupini 17. maja, v mestni skupini 24. maja in v veleposestvu 29. maja.

Neuspeh ob poskusu vzpostavitve skupnih kandidatur Slovencev za štajerski deželni zbor je med političnimi strankami ponovno prinesel *“boj do uničenja”*. Slaba dva meseca so stranke imele čas, da so prepričale volivce, kdo ima boljši program in predvolilna bitka, ki je sledila, je bila dober pokazatelj takratnih političnih razmer.

Štajerski liberalci, ki so si od vseh volilnega kompromisa najbolj želeli, si še dolgo niso opomogli od zavrnitve Slovenske kmečke zveze. Obtoževali so jih, da s *“krošnjarjenjem”* želijo izbrisati s površja Narodno stranko in doseči *“neomajno in neovirano gospodstvo nad slovenskim narodom”*. Katoliškemu taboru so očitali sebičnost in to v izjemno težkem času, ko se *“nemštvo vedno bolj in bolj utrja”*. Namesto, da bi izvedli *“enotno gospodarsko organizacijo naroda /.../ in silen odpor proti skupnemu sovražniku”*, so v *“trenutku s hudodelsko roko vrgli med narod nov plamen razdora in razpora, vžgali nov pogubonosni požar strasti in sovraštva”*, ki bo več let onemogočal vzpostaviti odnose, *“kakršni bi med brati Slovenci morali biti”*.⁵³⁰

KANDIDATI LIBERALNE NARODNE STRANKE IN NJIHOVE OBLJUBE

Ker je volilni kompromis propadel, se je Narodna stranka hitro sprijaznila z dejstvom, da bo morala na volitvah postaviti svoje kandidate. *“Napovedan nam je torej boj! Bodi! Narodna stranka se ga ne straši. Izvojevala ga bo, ker ji je vsiljen, častno in pošteno,”* so s spodbudnimi besedami najavljali glavni zbor stranke, ki so ga morali pripraviti v izjemno kratkem času. Vsebina zbora je bila kratka in je imela eno samo točko: *“Obsoditi nepošteno, neznačajno, zahrbtno in protinarodno postopanje dr. Korošca in njegove stranke”* in da se pogovorijo *“o odločnem nastopu zoper klerikalno požrešnost, nasilje in strahovlado na Spodnjem Štajerskem.”*⁵³¹ Ali

⁵³⁰ Narodni list, 1. april 1909.

⁵³¹ Prav tam.

povedano z drugimi besedami, morali so pripraviti strategijo in načrt za hitro bližajoče se deželnozborske volitve.

Čeprav na praznični dan (cvetna nedelja) se je 4. aprila v celjskem Narodnem domu zbralo vse, “*kar iskreno slovensko misli in čuti*”. Približno tristo pristašev Narodne stranke iz celotne Spodnje Štajerske, shoda so se udeležili tudi “*so-mišljeniki z jezikovnih mej v Dravski dolini in iz oddaljenih Slovenskih goric*”, je moralo podati “*svojo sodbo in voljo o bodočih deželnozborskih volitvah*”. Shodnike je najprej pozdravil strankin voditelj dr. Kukovec, ki je zbranim poročal o pestrih dogajanjih po 8. novembru 1908, ko so se zaupniki stranke zadnjič zbrali in pooblastili odbor, da vodi kompromisna pogajanja s Slovensko kmečko zvezo. Ko je povzel dogajanja, je zbrane nagovoril: “*Ali naj pustimo, da zastopajo zahteve in koristi spodnještaj. Slovencev v Gradcu politično nezanesljivi in za resno zakonodajsko delo nezmožni ljudje? Tega kot organizirana polit. stranka, ki je priznana zastopnica naših narodnih interesov, ne moremo pripustiti. Treba nam bode poseči z vso močjo v volilni boj; ako pa bi sklenil glavni zbor, da se vzdržimo volitev, se bomo kot disciplinirani strankarji uklonili tudi takemu sklepu. V pojasnitev naših predpriprav vam naznanjam, da prevladuje mnenje, naj bi postavila Nar. stranka svoje kandidate v kmečkih občinah okrajev Celje – Laški trg – Vranksko – Gornji grad, Brežice – Sevnica – Sevnica – Kozje, Šmarje – Rogatec, Slovenj gradec – Šoštanj – Marenberk, v slov. trški skupini in številne kandidate v nemških spodnještaj. skupinah.*”⁵³² Glede postavitve kandidatov v ostalih volilnih okrajih je prepustil odločitev zaupnemu shodu.⁵³³ Ob koncu je podal tudi predlog, ki je po svoje zanimiv, a je verjetno presenetil marsikaterega “*strankarja*”: “*Ako bi pa stranka v kateremkoli okraju ne postavila lastnih kandidatov, smatramo pod častjo vsakega pristaša, da bi pri prvih volitvah volil kandidata kmečke zveze.*”⁵³⁴

Sledila je dolgotrajna razprava o tem, ali postaviti kandidate tudi v ostalih “*slovenskih*” volilnih okrajih, ki jih dr. Kukovec ni omenil. Podravski predstavniki Narodne stranke so menili, da se v ptujsko-ormoškem okraju poleg dr. Ploja, ki ga bo kandidirala Stranka zjedinenih Slovencev, postavi tudi kandidat štajerskih liberalcev.⁵³⁵ Vendar dokončne odločitve niso sprejeli, ker s Ptujem niso prejeli še nobene vesti o tem, ali bodo slogaši morebiti v “*svojem*” volilnem okraju postavili še drugega kandidata. Podobnega mnenja so bili tudi za drug “*podravski*” mandat, “*da si tudi zaupniki iz zgornjih Slovenskih goric pridržujejo pravi-*

⁵³² Narodni list, 8. april 1909.

⁵³³ Predlog odbora Narodne stranke, ki ga je navzočim predstavil dr. Kukovec, ne vsebuje imenovanja kandidatov stranke v treh volilnih okrajih kmečke skupine (Maribor - Lenart - G. Radgona - Ljutomer, Ptuj - Ormož, in Konjice - S. Bistrica) in v vseh treh spodnještajerskih volilnih okrajih splošne kurije.

⁵³⁴ Narodni list, 8. april 1909.

⁵³⁵ V tem volilnem okraju so volili dva poslanca, zato sokandidatura Narodne stranke na področju, ki si ga je lastila slogaška stranka, ne bi bila politično problematična.

co odločitve, kako bodo glasovali, ker še ni znano stališče slogašev v Slov. gor.”⁵³⁶ Tudi določitev ostalih kandidatov Narodne stranke v volilnih okrajih kmečke skupine so kljub nekaterim že predlaganim imenom prepustili shodom v dotičnih volilnih okrajih, ki so jih najavili za velikonočni ponedeljek.

Veliko pozornosti so posvetili mestni volilni skupini. V “slovenski trški skupini” je bil “ob velikanskem navdušenju vseh zborovalcev” za kandidata določen dr. Kukovec. Ostali mestni volilni okraji na Spodnjem Štajerskem so bili nemški, vendar je dr. Ljudevit Pivko zbranim predlagal, da tudi v teh okrajih postavijo slovenskega kandidata, vendar “samo enega in istega, da se preštejejo slovenski glasovi”. Predlog voditelja Narodne stranke, da bi to “časno kandidaturo” opravil dr. Gvidon Sernec, je bil soglasno sprejet. Podobno mnenje o važnosti štetja slovenskih glasov so izrazili tudi za mestni mandat v splošni skupini.⁵³⁷ Dr. Božič je zaupnikom predlagal, da tudi v tem volilnem okraju postavijo števne kandidata, in sicer celjskega podjetnika in ključavničarskega mojstra Ivana Rebeka. Tudi ta predlog je bil sprejet z “velikim odobravanjem”.⁵³⁸

Nato so sledile še razprave o “agitatoričnem delu v volilnem boju, o postopanju na shodih, o reklamacijah ...”. Ob koncu tri ure trajajočega shoda je besedo ponovno prevzel dr. Kukovec in zborovanje zaključil s spodbudnimi besedami: “Napravili smo si danes nekaj načrt, po katerem se bode gibalo naše delo v volilnem boju. Čakajo nas velike težave – a narodna misel pri nas še ni umrla, napredno naše kmečko ljudstvo dviguje ponosnejše ko kedaj prej glavo in samozavestno koraka po poti za napredkom in boljše bodočnostjo. Podajmo si roke k skupnemu trdemu delu in boju in volilni dnevi naj bodo sijajen dokaz neustrašljive naše samozavesti in ljubezni do naroda ter stranke.”⁵³⁹

Osem dni kasneje, na velikonočni ponedeljek (12. aprila), so padle dokončne odločitve o kandidatih Narodne stranke za deželnozborske volitve. Shodi volivcev v Žalcu, Slovenj Gradcu, Mestinju, Rajhenburgu (Brestanica) in Ormožu so potrdili “odločno in dosledno volilno borbo”, ki so jo “proti narodnim škodljivcem in rušilcem miru” vodili predstavniki stranke. Najmnožičnejši shod je bil v trdnjavi spodnještajerskega liberalizma, v Žalcu. V spodnesavinjskem trgu je bila prisotna večina najpomembnejših voditeljev Narodne stranke, vključno

⁵³⁶ Narodni list, 8. april 1909.

⁵³⁷ Narodna stranka svojih kandidatov v ostalih dveh mandatih splošne skupine ni postavila. Čeprav tega niso nikoli navajali, sta bila oba mandata za Narodno stranko že vnaprej izgubljena.

⁵³⁸ Narodni list, 8. april 1909. Rebeku to ni bila prva kandidatura, saj je kandidiral že na nadomestnih državnozborskih volitvah v splošni kuriji leta 1906, torej še v času (navidezne) sloge in “zloglasnih” dvojnih kandidatur, ko so ga štajerski liberalci in zasavski socialdemokrati postavili kot protikandidata uradnemu slovenskemu kandidatu dr. Antonu Korošču.

⁵³⁹ Narodni list, 8. april 1909.

z njenim predsednikom dr. Kukovcem. Ta je zbranim najprej sporočil neprijetno vest, da mu kljub prigovarjanju ni uspelo pripraviti dr. Jura Hrašovca h kandidaturi za deželnega poslanca.⁵⁴⁰ Kljub odklonitvi so se mu kot "izbornemu zastopniku" štajerskih Slovencev zahvalili za dosedanje delo.

Sledila so imenovanja kandidatov. Za kandidata splošne skupine Celje-Brežice-Slovenj Gradec so z aklamacijo izbrali gotovelskega nadučitelja Franca Brinarja, ki je ob zahvali za izkazano zaupanje zbranim dejal: *"Da se podam v ta volilni boj, to mi narekuje iskrena ljubezen do slovenskega naroda, ki jo gojim kot svoje življenje, odkar se zavedam. In da kandidiram v splošni skupini, je vzrok, ker živim s tistimi, ki so revni in teptani. /.../ Zato se bom potegoval za najnižje sloje in če so drugi sedli za bogato obložene mize, mi nočemo biti Lazarji."*⁵⁴¹ Soglasno sta bila kot kandidata v kmečkem volilnem okraju Celje-Vransko-Gornji Grad-Laško potrjena tudi Franc Goričan in dr. Rihard Karba. Prvi, posestnik iz Višnje vasi, je zbranim obljubil več dela in manj govorjenja, vsestransko delo *"v prid in hasek celokupnega naroda"* in tvorno sodelovanje med vsemi slovenskimi poslanci v deželnem zboru. Drugi, vranski zdravnik, pa je volivcem obljubil, da bo sledil programu Narodne stranke, ker *"čepuriti"* ne mara.⁵⁴² Program je svojim najzvestejšim volivcem predstavil tudi dr. Kukovec, čeprav je bil za kandidata v skupini slovenskih trgov izbran že pred tednom na shodu stranke v Celju. Ker na zanimiv in jasen način izraža poglede stranke na takraten čas, navajam Kukovčev govor v celoti: *"Ne moremo slaviti današnjega družabnega reda, ki ga bo duh časa gotovo v marsičem popravil, toda v sedanjih razmerah treba je z njim računati. Druge so potrebe recimo delavcev v Hrastniku in meščanov v Gradcu. Mi na Spodnjem Štajerskem smo še precej enotni, dosedaj se naši trgi še niso bogve koliko oddaljili od kmetskih občin. Žalec n.pr. se le malo loči od Griž ali Gotovelj. Vendar imajo trgi posebne interese, katere treba podpirati, saj se kmetom v okolici trgov in mest vedno bolje godi kakor drugod. Naše tržanstvo, obrtnike, trgovce, uradnike treba dvigniti, to ne bo nasprotovalo kmetskemu interesu, korist bo imel celokupni narod. Sedaj prvič nastopi slovensko meščanstvo, kar smatramo kot lep napredek. Toda poslanec bo moral zastopati tudi vse one tisoče Slovencev, ki so krivično v nemških mestih ..."*⁵⁴³

Kandidate Narodne stranke so določili tudi na drugih shodih. V Slovenj Gradcu so v gostilniških prostorih Narodnega doma za kandidata volilnega okraja kmečke skupine Slovenj Gradec-Marenberg (Radlje)-Šoštanj izbrali odvečniškega kandidata iz Celja dr. Antona Božiča, ki je volivcem obljubil reformo deželnih financ, regulacijo Mislinje in boj za *"kmečke koristi"*. Obsotelski liberal-

⁵⁴⁰ Narodni list, 15. april 1909. Od starih deželnozborskih poslancev se je kandidaturi odpovedal dr. Fran Jurtela. Prim.: Slovenski gospodar, 8. april 1909.

⁵⁴¹ Prav tam.

⁵⁴² Prav tam.

⁵⁴³ Prav tam.

ci so svojega kandidata potrdili v Mestinju. Ob "tehnični" podpori strankinega ideologa in urednika Narodnega lista Vekoslava Spindlerja so nalogo poverili žetalskemu posestniku, trgovcu in poštarju Maksu Berlisgu. Ta je zbranim obljubil, da bo "v slučaju izvolitve vestno zastopal tlačeni narod in težnje kmetskega stanu, če pa tudi ne bo zmagal, ne bo zaradi tega pustil nadaljnega dela za napredek slovenstva v okrajih", saj "ni nečastno pasti kot vojak na političnem bojnem polju". Svoje kandidate so v Rajhenburgu (Brestanici) izbrali tudi posavski liberalci. Za "kmečki" volilni okraj Brežice-Kozje-Sevnica so izbrali bizeljskega ekonomista Ivana Malusa, ki je zbranim obljubil, "da se za volilce ne bo brigal samo do volitev, temveč bo po volitvah neprenehoma prirajal poučne shode".⁵⁴⁴ Soglašali so tudi s kandidaturo Franca Brinarja v splošni skupini in o tem "brzojavno" obvestili shodnike v Žalcu, kjer so njegovo kandidaturo potrdili že nekaj ur pred tem. Shoda v Posavju pa se je udeležil tudi Ivan Rebek, ki so ga že na shodu v Celju določili kot (števnega) kandidata spodnještajerskih mest in trgov v splošni skupini. Zbranim je z veliko mero optimizma napovedoval čase, ko bo slovenski tudi ta mandat, svoj govor pa zaključil: "Pripravljajmo se torej že sedaj, da bo prihodnjic zmaga tem ložja. Za sedaj pa ni izključena ožja volitev, pri kateri bi odločevali Slovenci."⁵⁴⁵

V ostalih volilnih okrajih liberalci svojih kandidatov niso postavili. Podravje in Slovenske gorice so prepustili slogašem, kar je očitno bil tudi njihov medsebojni dogovor še iz časov kompromisnih pogajanj. Vendar so imeli slogaši pri kandidaturah obilico težav. Narodna stranka, ki se je držala volilnega dogovora s slogaši, je svoje pristaše v zvezi s tem obvestila, "da imajo naši pristaši, kjer stranka ne postavi lastnih kandidatov, voliti eventualne druge neklerikalne narodne kandidate (to pa so lahko bili samo še slogaši, op. B. G.), v nasprotnem slučaju se pa vzdržati volitev".⁵⁴⁶

KANDIDATI STRANKE ZJEDINJENIH SLOVENCEV

Stranka zedinjenih Slovencev, ki so jo ustanovili v začetku marca 1909 in jo lahko mirno imenujemo tudi predvolilni projekt štajerskih slogašev, se je po razbitju predvolilnih kompromisov volilno povezala z Narodno stranko. To izrecno ni bilo nikjer poudarjeno, vendar pa lahko to iz nastopanj nekaterih vidnejših politikov obeh taborov sklepamo z veliko gotovostjo. Ne samo besede

⁵⁴⁴ Prav tam.

⁵⁴⁵ Prav tam. Da je imel Rebek še kako prav, se je pokazalo na volitvah, ko je bil potreben drugi krog. Rezultati drugega kroga so pokazali, da je kandidat socialdemokratov zmagal predvsem zaradi podpore slovenskih volivcev. Vendar več o tem v nadaljevanju.

⁵⁴⁶ Narodni dnevnik, 20. april 1909.

podravske liberalce na shodu zaupnikov v celjskem Narodnem domu 4. aprila, ko so odločitev o določitvi kandidatov Narodne stranke v volilnih okrajih ob Dravi in Slovenskih goricah pustili za kasnejši čas, ampak se je njihova medsebojna predvolilna simpatija kazala tudi v predvolilnem boju.

Slogaši so se očitno zavedli svoje marginalnosti in nemoči, posebej po ugotovitvi, da na njihovi listi nočeta kandidirati dva bivša deželnozborska poslanca, dr. Juro Hrašovec in dr. Fran Jurtela. Kljub vsemu pa so šli v volilni boj prepričani, da osvojijo vsaj tiste mandate, ki so jih osvajali doslej, tj. mandate volilnih okrajev na ptujsko-ormoškem območju in v Prlekiji.⁵⁴⁷

Prvi zaplet se jim je zgodil že na prvem volilnem shodu, ki so ga slogaši pripravili 4. aprila v Ormožu, torej istega dne kot štajerski liberalci. Na shodu, kjer so imeli glavno besedo prvaki stranke dr. Ploj, dr. Rosina in Jakob Zemljič, so namreč v kmečkem volilnem okraju Ptuj-Ormož želeli postaviti za kandidata dr. Ploja in dr. Jurtelo. Toda slednji se je kandidaturi javno odpovedal in drugo kandidatno mesto je ostalo prazno, saj slogaši v očitnem pomanjkanju kadrov niso našli primerneža.⁵⁴⁸ Na pomoč so jim priskočili podravski liberalci, ki so v soglasju s slogaši in *“v smislu sklepa glavnega zbora narodne stranke z dne 4. aprila”*⁵⁴⁹ v Ormožu sklicali zaupni shod in postavili svojega kandidata, Jakoba Zadravca, posestnika iz Središča ob Dravi. *“Tozadевна zahteva naših zaupnikov imenovanih okrajev je za našo stranko celo zelo častna, kar je dokaz, da se naša stranka zaveda tamkaj svoje moči v polni meri,”* je o ormoških odločitvah zapisal Narodni dnevnik.⁵⁵⁰ Očitno pa je bil optimizem liberalcev le prevelik, saj je Zadavec kandidaturo pogojeval in ker očitno stranka pogojem ni zadostila (kakšni so ti bili, ne vemo), je od nje odstopil.⁵⁵¹ Vest je strankino centralo v Celju presenčila, ker pa je za nove kandidature zmanjkovalo časa, je svoje volivce obvestila le o tem, da *“stranka zaradi obilnega dela v 9 ostalih volilnih okrajih ne postavi v danih razmerah svojega kandidata v okraju Ptuj in Ormož”*.⁵⁵² Drugega kandidata, Ivana Kolariča, posestnika iz Središča ob Dravi, so v omenjenem volilnem okraju potrdili tik pred zdajci, konec aprila.⁵⁵³

Manj težav so imeli slogaši v kmečkem volilnem okraju Maribor-Lenart-Gor. Radgona-Ljutomer, kjer so za predstavnika brez težav postavili Jakoba

⁵⁴⁷ Proliberalno usmerjeni slogaši so zmagovali na volitvah na tem območju tako na deželnozborskih (1902; dr. Ploj, Kočever) kot tudi državnozborskih volitvah (1907; dr. Ploj).

⁵⁴⁸ Slovenski gospodar, 8. april 1909; Narodni dnevnik, 20. april 1909.

⁵⁴⁹ Narodni list, 8. april 1909.

⁵⁵⁰ Narodni dnevnik, 20. april 1909.

⁵⁵¹ Prav tam.

⁵⁵² Prav tam.

⁵⁵³ Narodni list, 6. april 1909.

Zemljiča, posestnika in župana Radencev in nekdanjega odbornika Slovenske kmečke zveze.⁵⁵⁴

Drugod Stranka zedinjenih Slovencev svojih kandidatov ni postavila, kar je še eden od dokazov, da je bila volilna koalicija z Narodno stranko in delitev “*interesnih območij*” (volilnih okrajev) realnost.

KANDIDATI SLOVENSKE KMEČKE ZVEZE

Podobno zavzeto kot liberalci in slogaši so se na volitve pripravljali tudi v Mariboru, kjer so pričakovali “*boj med Slovensko kmečko zvezo in med Kukovčevo ter Plojevo liberalno stranko*”, in to ne samo v skupini kmečkih občin, ampak tudi v “liberalni” skupini slovenskih trgov.⁵⁵⁵ Svoje pristaše so prepričevali, da je položaj njihove stranke ugoden tudi med tržani, saj kmečka zveza ni “*stranka kmetov, ampak vsega kmečkega prebivalstva in vseh stanov, ki živijo v tesni zvezi s kmečkim prebivalstvom*”. Prav v tem pogledu se mnenje kmečke zveze ni dosti razlikovalo od mnenja dr. Kukovca, ki ga je pojasnil na shodu v Žalcu.

Tudi pristaši Slovenske kmečke zveze so, podobno kot liberalci, izkoristili čas velikonočnih praznikov za pripravo predvolilnih shodov, kjer so postavili svoje kandidate. Že 4. aprila so na Ptujju izbrali svoja kandidata za “*kmečki*” volilni okraj Ptuj-Ormož. Soglasno so potrdili župana Lahoncev Antona Meška in župnika v Sv. Lovrencu na Dravskem polju (danes Lovrenc na Dravskem polju) Josipa Ozmeča.⁵⁵⁶ Pristaši Slovenske kmečke zveze so zborovali tudi na veliki petek (9. aprila), ko so v Slovenj Gradcu potrdili kandidaturo mariborskemu profesorju dr. Karlu Verstovšku.⁵⁵⁷

Večina shodov in potrditev kandidatov pa je potekala na velikonočni ponedeljek (12. aprila). V Mariboru so zaupniki kmečke zveze zaupali kandidaturo v splošni skupini sodnih okrajev Maribor, Lenart, Gornja Radgona, Ljutomer, Ptuj, Ormož, Rogatec, Konjice in Slovenska Bistrica dr. Antonu Korošču, v kmečki kuriji sodnih okrajev Maribor, Lenart, Gornja Radgona in Ljutomer pa so potrdili le eno mesto (volili so namreč dva poslanca), in sicer deželnemu odborniku in poslancu Francu Robiču. Drugega kandidata, državnega poslanca Ivana Roškarja, pa so imenovali odborniki stranke naknadno. Do povsem istih

⁵⁵⁴ Slovenski gospodar, 22. april 1909.

⁵⁵⁵ Slovenski gospodar, 8. april 1909.

⁵⁵⁶ Prav tam.

⁵⁵⁷ Narodni list, 15. april 1909.

*Hotel Beli vol na Graški cesti (danes knjigar-
na Mladinske knjige na Stanetovi ulici) je v
zadnjih letih pred prvo svetovno vojno postal
"sedež" zborovanj Slovenske kmečke zveze.*

Tudi Posavci in Kozjanci so potrdili svoje kandidate. V Vidmu ob Savi so potrdili že imenovanega kandidata v njihovi splošni skupini Franca Piška, za predstavnika kmečkega volilnega okraja Brežice - Sevnica - Kozje pa najvidnejšega zaupnika kmečke zveze v tem delu Štajerske, kozjanskega zdravnika dr. Frana Jankoviča.⁵⁶¹

Savinjski privrženci kmečke zveze so imeli volilni shod dan kasneje, 13. aprila, v celjskem hotelu Beli vol. Za svoja kandidata kmečkega volilnega okraja Celje-Vransko-Gornji Grad-Laško, kjer so volili dva kandidata, so potrdili državnega poslanca in brežiškega odvetnika dr. Ivana Benkoviča in posestnika iz Sv. Petra v Savinjski dolini (danes Šempeter), dosedanjega deželnozborskega poslanca Alojzija Terglava, soglašali pa so tudi s kandidaturo že imenovanega Franca Piška v splošni skupini.⁵⁶²

imen kandidatov in zaključkov shodov so tega dne prišli tudi na shodih v Lenartu v Slovenskih Goricah in v Križevcih.⁵⁵⁸

Pestro je bilo tudi v drugih delih Spodnje Štajerske. V Sv. Križu pri Rogaški Slatini so šmarsko-obsotelski pristaši kmečke zveze odločali o imenovanju treh kandidatov. Soglašali so z imenovanjem dr. Antona Korošca za kandidata v prvi slovenski splošni skupini,⁵⁵⁹ v drugi splošni skupini sodnih okrajev Celje, Vransko, Gornji Grad, Šoštanj, Slovenj Gradec, Marenberg, Laško, Sevnica pa so potrdili državnozborskega poslanca Franca Piška. Aklatativno je bil potrjen tudi njihov tretji kandidat, ponkovski posestnik Jakob Vrečko, v kmečki skupini volilnega okraja Rogatec-Šmarje.⁵⁶⁰

⁵⁵⁸ Slovenski gospodar, 15. april 1909. Dovolj je zgovoren podatek, da so bila imena kandidatov znana že prej in da so instrument javnih shodov uporabljali zgolj v propagandne (predvolilne) namene.

⁵⁵⁹ V volilni okraj splošne kurije, kjer so kandidirali dr. Korošca, je spadal tudi sodni okraj Rogatec.

⁵⁶⁰ Slovenski gospodar, 15. april 1909.

⁵⁶¹ Prav tam.

⁵⁶² Prav tam.

Pravi mali zaplet, vzroka zanj (vsebine) žal ne poznamo, pa se je zgodil pri izbiri kandidata v kmečkem volilnem okraju Slovenska Bistrica-Konjice. Na volilnem shodu, ki so ga 12. aprila pripravili v Konjicah, so za kandidata predlagali laporskega župnika Martina Medveda. Ta je kandidaturo sprejel, vendar pod določenimi, nam neznanimi pogoji. Ker pogoji očitno niso bili izpolnjeni, je še isti teden odstopil, izjavo pa poslal v objavo Slovenskemu gospodarju.⁵⁶³ Tako so morali volilni shod, "da se zabrani needinost med volilci", ponoviti. Tokrat so se zaupniki sestali teden dni kasneje v Slovenski Bistrici (18. aprila), in za kandidata imenovali Petra Novaka, posestnika in gostilničarja iz Slovenske Bistrice.⁵⁶⁴

Kot je bilo povedano že v uvodu, je Slovenska kmečka zveza svojega kandidata postavila tudi v skupini slovenskih trgov. Ali so z njim želeli resnično prevzeti primat tudi v tradicionalno liberalnem volilnem okraju ali le prešteti svoje vrste, ni znano. Da se mnenje bolj nagiba k slednjemu, priča nekoliko nenavadna nominacija kandidata. Tega niso izbrali in potrdili na shodih tako kot druge, ampak se je h kandidaturi prijavil kar sam in to šele petnajst dni pred volitvami. To je bil doktor teologije in profesor na mariborski gimnaziji dr. Anton Medved, ki je v Slovenskega gospodarja, ne pa tudi v liberalni Narodni list, poslal dopis (datiran je bil 9. maja 1909), z naslednjo vsebino: "Cenjenim volilcem tržke skupine naznanjam, da kandidiram v tej skupini na slovenski narodni program kot samostojen kandidat."⁵⁶⁵ V Mariboru so si torej za promocijo svojega kandidata izbrali malo predvolilno prevaro, saj so ga želeli predstaviti kot nadstrankarskega in samostojnega kandidata, torej pripadnika sloge. Zanimiva poteza, s katero so želeli zмести volivce Narodne stranke v "trški" skupini, se je kasneje pokazala za neuspešno.

VOLILNI BOJ

Sledil je kratek in oster predvolilni boj, ki se je z vsakim dnem le še stopnjeval. Politično temperaturo so še dodatno dvigovali štajerski časniki, ki so po načelu "najboljša obramba je napad" ogromno pozornosti posvečali kvalitetam in sposobnostim svojih kandidatov, in v tem tudi precej pretiravali, s kančkom cinizma lahko celo ugotavljamo, da so še več prostora in časa posvetili nasprotnim kandidatom. In pri tem ni bilo dobrih in manj dobrih. Vsi, ne glede na

⁵⁶³ Slovenski gospodar, 24. april 1909. V odstopni izjavi je pisalo: "Cenjeni zborovalci! Na velikonočni ponedeljek mi je zaupni shod v Konjicah ponudil kandidaturo za deželni zbor, katero sem sprejel pod gotovimi pogoji. Ker se ta pogoj ni izpolnil, se za izkazano zaupanje zahvaljujem in kandidaturi odpovem. Z najodličnejšim spoštovanjem Martin Medved, župnik v Laporju."

⁵⁶⁴ Slovenski gospodar, 24. april 1909.

⁵⁶⁵ Slovenski gospodar, 13. april 1909.

politično orientacijo, so se volilnega boja lotevali podobno. Kazanje s prstom na nasprotnikove šibke točke, besedno zavračanje očitkov nasprotnikov in dolgi ter za bralce utrujajoči uvodniki in novice s terena so mesec dni zaznamovali volilni boj med štajerskimi Slovenci. Nekritično branje in povzemanje volilnih pampletov, analiz, napovedi rezultatov, ki so bili začinjeni s svojevrstnim izraznim besednjakom, predvsem pa hudi besedni boji med politično različno mislečimi sonarodnjaki, bi lahko marsikaterega nepoznavalca slovenske politične realnosti na Štajerskem bolj spominjali na medplemenski spopad, kot pa na resno in povsem normalno politično (predvolilno) agitacijo.

S številnih shodov, ki so se po trgih in vaseh Spodnje Štajerske odvijali kot po tekočem traku, so poročali o izjemnem navdušenju množic za njihove programe in kandidate. "Boj na nož" in "boj do uničenja" so bile pogoste parole, s katerimi so navduševali zbrane pristaše. Zanimivo je, da je v času volitev ostrina boja proti nemškemu nasprotniku precej popustila in je bila postavljena v drugi plan. So se pa v toliko večji meri ostrila kopja med obema dominantnima slovenskima političnima opcijama na Spodnjem Štajerskem. Verbalno obračunavanje z nemškim elementom se je izražalo le v tistih primerih, ko so interesi ene od slovenskih strank trčili tudi ob interese nemške strani. Pri volitvah je to prišlo do izraza predvsem v nekaterih nacionalno nehomogenih volilnih okrajih splošne in mestne volilne skupine, medtem ko se je v nacionalno homogenih volilnih okrajih, predvsem tistih v kmečki skupini in slovenskem trškem mandatu, bil volilni boj v glavnem le med slovenskimi "strankarji".

Intenzivnost volilnega boja je bila odvisna tudi od teže mandata za posamezno stranko. Ugotovimo lahko, da je bila pogojena tako geografsko kot tudi osebno. Za Slovensko kmečko zvezo so bili najpomembnejši mandati v kmečki in splošni skupini, še posebej njihovi tradicionalni v Podravju in Slovenskih goricah, na katere so lahko ob vsakem trenutku računali. Kot stranka, ki je želela absolutni primat v slovenski politiki na Štajerskem, pa se ni zadovoljila samo s tem. Na vsak način je skušala prevzeti še kakšen mandat, ki je bil v "lasti" Narodne stranke (Posavinje, Posavje) ali slogašev (Ptujsko-prleški okraj).

Prav tako je bil volilni boj primeren način za obračune med posamezniki, ki so jih poleg političnih razhajanj generirali tudi (osebni) neporavnani računi. Ostrina napadov Slovenske kmečke zveze proti dr. Ploju, ki je po povolitnem "ekscesu" leta 1907 postal oster trn v peti stranke in njenih voditeljev, predvsem dr. Korošca, ter proti njihovemu bivšemu političnemu tovarišu, sedaj pa "domišljavemu uskoku"⁵⁶⁶ Jakobu Zemljiču, ki je kmečko zvezo zapustil marca 1909 in

⁵⁶⁶ Slovenski gospodar, 29. april 1909.

se pridružil Stranki zedinjenih Slovencev, je bila neprimerno hujša kot proti kandidatom liberalne Narodne stranke. Še posebej so se v katoliškem taboru zarotili proti dr. Ploju, ki mu politične nezvestobe izpred dveh let nikakor niso mogli pozabiti. "Ploj je na dve strani oster nož", je sporočal Slovenski gospodar. "Na eni strani hoče biti zastopnik volilcev nasproti vladi, na drugi strani je pa svetovalec dvora in se mora pred ministri in pred dvorom takoj na trebuh vleči, če vlada tako hoče. Dvema gospodoma nikdo ne more služiti."⁵⁶⁷ Zato so volivcem v Prlekijo sporočali "tukaj pa gre le en glas, Ploj pač ni več za nas!"⁵⁶⁸

Tudi do "stranke advokatov in učiteljev", kot so v Mariboru poimenovali Narodno stranko, niso bili prizanesljivi. Čeprav v tem primeru pri kmečki zvezi niso bili osebnih bojev, kot na primer z dr. Plojem, morebiti je bil častna izjema le prvak štajerskih liberalcev dr. Kukovec, pa še temu niso posvečali tolikšne pozornosti kot ob drugih podobnih priložnostih, so volilni boj usmerjali predvsem proti volilnemu programu stranke. Prepričani so bili, da so štajerski liberalci povsem izgubili politično smer in zaupanje vase, "kakor če pes podvije rep med noge in beži".⁵⁶⁹

Štajerski liberalci kmečki zvezi seveda niso ostali dolžni in so njihove nenehne izzive in podtikanja spretno zavračali. Pri tem so jim sami z isto mero ostrine vračali podtikanja in namigovanja o njihovi nepoštenosti. Volilni pamflet z naslovom Štajerski Slovenci je samo eden izmed številnih podobnih. Med drugim govori: "Predstoječi volilni boj je narodni stranki vsiljen od voditeljev takozvane kmečke zveze, ki zlorabljajo kmečki program v nasičenje svoje samopašnosti v škodo slovenskega naroda. Naša častna dolžnost je, pokazati svetu, da na Spodnjem Štajerskem živi tudi odločno narodno in odločno napredno volilstvo, katero ne mara pustiti usode slovenskega naroda na Štajerskem maloštevilnim, neizkušnim, častihlepnim gospodom, ki nimajo srca niti za narodne vzore niti za gospodarske in kulturne težnje slovenskega naroda ..."⁵⁷⁰

Volilni boj Narodne stranke pa ni bil usmerjen samo proti Slovenski kmečki zvezi in njenim kandidatom, ampak so veliko pozornosti posvečali tudi volitvam v "nemških" volilnih okrajih v mestni in splošni skupini, kjer so postavili svoja "števna kandidata". "Slovenci moramo pokazati na zgoraj, da mesta in trgi na Spodnjem Štajerskem niso tako nemška, kakor bi to vladi radi natvezili naši nemškutarji in Nemci. Pokazati moramo v večini mest in trgov večino naših delavcev, naših malih obrtnikov", so zapisali v volilnem razglasu ob Rebekovi kandidaturi.⁵⁷¹ Vendar so

⁵⁶⁷ Prav tam.

⁵⁶⁸ Slovenski gospodar, 6. april 1909.

⁵⁶⁹ Prav tam.

⁵⁷⁰ Narodni dnevnik, 17. april 1909.

⁵⁷¹ Narodni dnevnik, 1. maj 1909.

razmere in napovedi Narodni stranki jasno pokazale, da v teh okrajih nimajo nobenih možnosti. Prepričani so bili, da bo "slovenska števena kandidatura častna" in to jih je navdajalo z upanjem. "Vemo, da ni bodoči volilni boj v jezikovno mešanih trgih in mestih dan slovenske zmage, biti pa mora to dan, ki nam pokaže, da je odločilni boj blizu," je optimizem štajerskih liberalcev še dodatno podkrepil tudi Narodni dnevnik.⁵⁷² Da mislijo resno, pričajo tudi volilni shodi, ki sta jih pripravila in izpeljala skupaj dr. Gvidon Serbec in Ivan Rebek.⁵⁷³

Že večkrat izražena trditev o volilnem kompromisu med liberalci in slogaši se je še enkrat pokazala tudi v času volilnega gibanja. Potem ko Narodna stranka ni postavila svojega kandidata v volilnem okraju splošne skupine, kjer je med drugimi kandidiral tudi prvak Slovenske kmečke zveze dr. Korošec, je to komentirala z dejstvom, da "za splošno skupino vseh naštetih okrajev (Maribor, Ljutomer, Ptuj, Konjice, op. B. G.) postaviti kandidata narodne stranke že samo po sebi ni priporočljivo, ker bi s tem le ustregli klerikalni bojevitosti, ki bi dosegla ceneno zmago, katera bi škodovala Zemljiču, Ploju in Kolariču". Bili so prepričani v zmago omenjenih treh slogašev in poraz kandidatov kmečke zveze. Prepričani o njihovem močnem političnem vplivu v tem delu Štajerske so celo menili, da je "odklenkalo predsedniku duhovniške stranke Roškarju in bode tam proti kmečki zvezi zmagal iz kmečke zveze izključeni Jakob Zemljčič." To so pospremili z zanimivim in izzivalnim komentarjem: "Mar moremo želeti večjih neuspehov klerikalne stranke? In vse to nas ne stane nič truda, nič žrtev!" Povedano dovolj zgovorno priča o precenjeni samopodobi štajerskih liberalcev. Ob koncu tudi niso pozabili še enkrat pozvati pristašev stranke na "tiho delo za zmago samostojnih kandidatov Zemljiča, Ploja in Kolariča".⁵⁷⁴

DNEVI ODLOČITVE

Volilno gibanje je doseglo prvi vrhunec v začetku maja. Slovenske stranke so še zadnjič pozivale svoje pristaše, naj se upravičenci udeležijo volitev in s tem prispevajo svoj glas k zmagi njihovega kandidata. Resnost trenutka, predvsem pa bojazen pred volilnim neuspehom sta povečali dramatičnost med strankami. Bil je to čas treznjenja in streznitve. "Ne vemo, kako se bo jutri, dne 7. maja volitev končala," je zaskrbljeno zapisal vedno optimistično in borbeno naravnani Slovenski gospodar. "Bati se je, da pride do ožje volitve za Pišeka, če naši pristaši ne

⁵⁷² Narodni dnevnik, 23. april 1909.

⁵⁷³ Precej odmeven volilni shod sta pripravila tudi v Sevnici, ki je veljala za trg s slovensko večino (po štetju iz leta 1900 je živelo v trgu 752 Slovencev in 76 Nemcev), vendar ga je nov volilni red uvrščal v celjski volilni okraj. Narodni dnevnik, 23. april 1909.

⁵⁷⁴ Narodni dnevnik, 29. april 1909.

gredo vsi na volišče,” je v istem tonu nadaljeval glasnik mariborske stranke. “*Bilo bi to znamenje, da je še kmečka zavednost pri nas v povojih in da se tudi takrat ne vzbudi, če nastopita socialdemokrat in liberalni učitelj.*”⁵⁷⁵

“*Zadnji opomin pred volitvami splošne skupine,*” je klical svojim pristašem tudi Narodni dnevnik in jih obenem pozival: “*Zastavite v zadnjem hipu vse svoje moči za obilo udeležbo za Franca Brinarja v kmečkih občinah in za Ivana Reberka v vseh spodnještajerskih mestih in trgih! Storite vse za čast naroda in svojo čast!*” Da bi bila volilna abstinenca čim manjša, so zaupnikom dajali številne napotke, kot na primer: “*Razpošljite po vsaki občini vsaj po dva spretna človeka, ki bosta volilce spravljala na volišče v petek ob določeni uri.*” Posluževali so se torej vseh legalnih pa tudi nekaj manj legalnih sredstev, da bi dosegli svoje cilje.

Petek, 7. maja, je bil za štajerske Slovence prvi volilni dan. Na volišča so kot prvi odšli vsi tisti volivci, ki so imeli volilno pravico v splošni kuriji, le-to je imelo v treh volilnih okrajih na Spodnjem Štajerskem 55.275 oseb.⁵⁷⁶ Toda volitev se je udeležila le slaba polovica (47,4%) vseh upravičencev ali izraženo v absolutnem številu 26.219. Največja udeležba je bila, zanimivo, v najmanjšem volilnem okraju, t.i. mestnem (nemškem) okraju splošne kurije, kjer je od 8113 volilo 5666 upravičencev ali 69,8%.⁵⁷⁷ Slabša je bila volilna udeležba v obeh slovenskih (kmečkih) okrajih splošne skupine. V volilnem okraju političnih okrajev Brežice,⁵⁷⁸ Celje⁵⁷⁹ in Slovenj Gradec⁵⁸⁰ je bila volilna udeležba 47,1% (od 22.826 upravičenih 10.752 udeleženi), v volilnem okraju političnih okrajev Maribor,⁵⁸¹ Ljutomer,⁵⁸² Ptuj⁵⁸³ in Konjice⁵⁸⁴ pa komaj nekaj nad tretjino, 37,3% (od 24.336 upravičenih 9801 udeleženi).⁵⁸⁵

⁵⁷⁵ Slovenski gospodar, 6. maj 1909.

⁵⁷⁶ Melik, Volitve, str. 398-399.

⁵⁷⁷ Melik, Volitve, str. 398.

⁵⁷⁸ Politični okraj Brežice je obsegal tri sodne okraje Brežice, Kozje in Sevnico. Prim.: Trgovski in obrtniški kažipot po slovenskem Štajerskem 1905, Celje 1905, str. 97.

⁵⁷⁹ Politični okraj Celje je obsegal pet sodnih okrajev: Celje, Gornji Grad, Laško, Šmarje pri Jelšah in Vransko. Prim.: Trgovski in obrtniški, str. 137.

⁵⁸⁰ Politični okraj Slovenj Gradec je obsegal tri sodne okraje: Slovenj Gradec, Marenberg in Šoštanj. Prim.: Trgovski in obrtniški, str. 344.

⁵⁸¹ Politični okraj Maribor je obsegal tri sodne okraje: Maribor, Slovensko Bistrico in Lenart v Slovenskih goricah. Prim.: Trgovski in obrtniški, str. 272.

⁵⁸² Politični okraj Ljutomer je obsegal dva sodna okraja: Ljutomer in Gornjo Radgono. Prim.: Trgovski in obrtniški, str. 243.

⁵⁸³ Politični okraj Ptuj je obsegal tri sodne okraje: Ptuj, Ormož in Rogatec. Prim.: Trgovski in obrtniški, str. 303.

⁵⁸⁴ Politični okraj Konjice je obsegal samo en sodni okraj istega imena. Prim.: Trgovski in obrtniški, str. 229.

⁵⁸⁵ Melik, Volitve, str. 399.

Že prvi rezultati pa so pokazali, da bo med slovenskimi strankami imela največ uspeha Slovenska kmečka zveza. V obeh kmečkih volilnih okrajih splošne skupine je namreč že v prvem krogu dobila prepričljivo največ glasov, tako da ožje volitve niso bile potrebne. V okraju, kjer je kandidiral njihov prvak dr. Anton Korošec, je svoja nasprotnika, socialdemokrata Kitka in nemškega nacionalca Drogenika premagal zelo prepričljivo. Zanj je volilo 69% vseh volivcev ali dobri dve tretjini.⁵⁸⁶ Ostali dve slovenski stranki v tem okraju nista postavili svojih kandidatov.

Katoliškemu taboru se je izšlo tudi v drugem kmečkem okraju splošne skupine, kjer je njihov kandidat Franc Pišek prav tako prepričljivo premagal oba nasprotna kandidata, socialdemokrata Sitterja in predstavnika Narodne stranke Brinarja, čeprav so še dan pred volitvami z veliko mero previdnosti napovedovali možnost ožje volitve. Za Piška je glasovala dobra polovica volivcev, 6072 oz. 56,2%, medtem ko je celjska liberalna stranka doživela hud poraz, saj se je za Brinarja odločilo le 1743 volivcev oz. 16,2%. Poraz je bil še toliko bolj boleč, ker je boljši rezultat kot liberalni dosegel tudi socialdemokratski kandidat, ki je prejel 2703 oz. četrtno glasov volivcev.⁵⁸⁷

Prva epizoda deželnozborskih volitev je tako prinesla prve odgovore na vprašanje o tem, katera politična stranka ima med štajerskimi Slovenci največ zaupanja. Odmevi, ki so sledili, so bili, jasno, precej različni. V taboru kmečke zveze so bili "radostno ginjeni nad krasnim izidom volitev."⁵⁸⁸ Zato pa je bilo v Celju razpoloženje drugačno. "Prvi spopad pri volitvah v deželni zbor je pri koncu. Mi se ga sicer ne moremo preveč veseliti, pa tudi prav nič vzroka ni, da bi nam upadel pogum za boj v kmečkih skupinah", je nekoliko brezdušno prvi poraz komentiral Narodni dnevnik.⁵⁸⁹

Veliko bolj kot poraz je Narodno stranko bolelo dejstvo, da je kmečki zvezi uspel veliki met v občinah, kjer so še ob zadnjih volitvah za državni zbor (1907) volili pretežno liberalne kandidate. Rezultati volitev kažejo, da so z izjemo nekaj občin celotna Savinjska dolina, Posavje in Slovenjgraško območje volili kandidata kmečke zveze Piška. Navdušenje ob dejstvu, da so "vsi okraji od divne Solčave do slovensko-hrvaške Sotle, od nemške meje do kranjske dežele" volili Piška in da je "le tuintam še katera občina zavozila," je bilo tolikšno, da je katoliški tabor napo-

⁵⁸⁶ Slovenski gospodar, 13. maj 1909; Dr. Anton Korošec je od skupno 9801 oddanih glasovnic prejel kar 6766 glasov, socialdemokrat Kitek 1272, nemški nacionalec Drogenik pa 729. Prim.: Melik, Volitve, str. 399.

⁵⁸⁷ Narodni dnevnik, 8. maj 1909; Melik, Volitve, str. 399.

⁵⁸⁸ Slovenski gospodar, 13. maj 1909.

⁵⁸⁹ Narodni dnevnik, 8. maj 1909.

vedal zmagoslavje tudi v ostalih skupinah.⁵⁹⁰ Liberalci so svoj poraz komentirali kot časten volilni boj, “*četudi se je tokrat še klerikalcem z največjo silo posrečilo prvi in zadnjikrat doseči neznatno večino nad naprednimi volilci*”.⁵⁹¹ Povsem nerealne ocene in pojasnjevanje vzrokov za poraz, ki so jih liberalci zapisali v opravičilo, so dovolj zgovorni, kakor tudi sporočilo tistim, ki so se tokrat Narodni stranki izneverili: “*Z veseljem nas navdaja izid v nekaterih vrlo naprednih občinah n.pr. na Bizeljskem, v Št. Petru pod Sv. Gorami in Št. Vidu pri Grobelnem. V mnogih drugih nam je seveda izid teh volitev kaži pot, na koga se – ne smemo več zanašati v strankinem delu.*”⁵⁹²

“KER SO 13. SEPTEMBRA 1908 NEMCI SLOVENCE BILI, ZATO BODO SLOVENCİ SOCIALDEMOKRATA HORVATEKA VOLILI!”

V več zadovoljstva pa je Narodna stranka lahko pokazala ob rezultatih volitev v mestnem volilnem okraju, kjer je njihov “števni” kandidat Rebek z 18% osvojenih glasov pošteno pomešal načrte nemškimi nacionalcem in socialdemokratom. Glasovi spodnještajerskih Slovencev so namreč povzročili, da niti nemški nacionalci Kral niti socialdemokrat Horvatek nista dobila dovolj glasov za zmago v prvem krogu, zato je bila potrebna ožja volitev.⁵⁹³ Volitve so torej pokazale, da je bila moč slovenskih glasov v tem volilnem okraju tolikšna, da so Slovenci postali “*med Nemci in socialisti jeziček na tehničarji*” in Narodna stranka, katere kandidat je bil Rebek, je že naslednji dan z veseljem sporočila, “*da bodo pri ožji volitvi zastavili svoj upliv za sijajen propad nemškega nacionalca, kar nam bode najlepše zadoščenje v ti volilni borbi*”.⁵⁹⁴ Tudi v zahvali je Rebek svoje volivce pozval,

⁵⁹⁰ Slovenski gospodar, 13. maj 1909.

⁵⁹¹ Narodni dnevnik, 8. maj 1909.

⁵⁹² Prav tam. Poleg omenjenih krajev so pretežno (nad 75%) za liberalnega kandidata volili še v občinah Vuhred, Šmartno pri Slovenj Gradcu, Gotovlje, Sedlarjevo, Prekopa, Trbonje itd. Pretežno za Piška (nad 75%) so volili v občinah: Marija Gradec, Zdole, Sromlje, Št. Jur ob Taboru (danes Tabor), Braslovče, Polzela, Vransko-okolica, Griže, Pirešica, Kozje-okolica, Dobrna, Mozirje-okolica, Ljubno-okolica, Št. Jur ob juž. žel.-okolica (danes Šentjur), Ponikva itd. Vir: Narodni dnevnik, 8. maj 1909.

⁵⁹³ Nemški nacionalci Kral je prejel 41,8% glasov, Horvatek pa 39,7%. Glej: Narodni list, 8. maj 1909; Melik, Volitve, str. 389.

⁵⁹⁴ Kot zanimivost naj navedem, da je Rebek največ glasov dobil v tradicionalno slovenskih trgih. Samo kandidata slovenskih liberalcev so volili na Ljubnem ob Savinji, Št. Jurju ob juž. žel., Veržeju in Središču ob Dravi, večji del glasov pa je prejel še v Mozirju, Rajhenburgu (Brestanica) in Velenju. V Celju in na Ptujju je zanj glasovala desetina volilnih upravičencev, v Mariboru pa komaj 3%. Brez glasov je ostal samo v Rogaški Slatini, Rogatcu, in Marenbergu (Radlje). Nemškega nacionalca so največ volili v Mariboru, Celju in na Ptujju, Socialdemokrata Horvateka pa so praktično izvolili v Mariboru, kjer je prejel 70% vseh glasov, močno podporo pa

“naj gredo dne 14. maja vsi na volišče in oddajo svoje glasove kot glasen in mogočen protest proti nemškonacionalnemu nasilju v naših mestih in trgih kakor tudi v deželnem zboru g. Albertu Horvateku, vpok. učitelju v Mariboru”.⁵⁹⁵

Teden dni kasneje, v petek 14. maja, se je izkazalo, da pozivi Narodne stranke niso bili zamen. Horvatek je namreč ob večji volilni udeležbi kot pri prvih volitvah prepričljivo premagal Krala.⁵⁹⁶ Kandidat nemških nacionalcev je dobil 2727 glasov, tj. dobrih 350 glasov več kot prvič (2371), kandidat socialdemokratov pa kar 3267 glasov oz. 1102 več kot v prvem krogu (2165). Večino dodatnih glasov so Horvateku prinesli prav slovenski volivci, pretežno glasovi Narodne stranke, ki so tako odločno in suvereno pripomogli k zmagi socialdemokratov v tem “mestnem” volilnem okraju splošne skupine.⁵⁹⁷ Narodna stranka ob rezultatu ni skrivala zadovoljstva in bojazen, da bi bila po porazu in izločitvi Rebeka slovenska abstinenca večja, je bila tako povsem odveč.⁵⁹⁸ O tem dovolj zgovorno priča tudi komentar, ki ga je ob tem zmagoslavnem dogodku objavil Narodni dnevnik: “Dasi po sklepu naprednih Slovencev, da glasujejo za Horvateka, o izidu ni bilo skoraj nobenega dvoma, smo si vendar oddahnili in čut zadovoljstva nas je prešinil, ko smo zvedeli za konečni rezultat. ‘Nemška zvestoba’, ‘nemško delo’, ‘nemška edinost’ - vse te fraze so se sedaj razpihnile v prazen nič.”⁵⁹⁹

“LIBERALNA STRANKA JE PORAŽENA, PREMAGANA NA CELI ČRTI”

Deželnozbornske volitve so vrhunec dosegle samo tri dni kasneje, to je v ponedeljek 17. maja, ko so potekale volitve v kmečki skupini. Boj med slovenskimi strankami za zaupanje volivcev je že nekaj dni pred tem dosegel vrhunec, kajti šlo je za biti ali ne biti. V sedmih slovenskih volilnih okrajih na Spodnjem Štajerskem so se kandidati spopadli za deset poslanskih mandatov. Vsaka izmed strank je želela navidezno oz. papirno delitev slovenskega dela Štajerske na pro-liberalno Mislinjsko dolino, Posavinje in Posavje na eni ter prokatoliški preo-

je imel tudi v Slovenski Bistrici, Vuzenici in občini Studenci pri Mariboru. Narodni dnevnik, 8. maj 1909.

⁵⁹⁵ Narodni dnevnik, 11. maj 1909.

⁵⁹⁶ Volilna udeležba je bila 74%, ob prvih volitvah 68,9%. Glej: Melik, Volitve, str. 398.

⁵⁹⁷ Narodni dnevnik, 15. maj 1909; Melik, Volitve, str. 398.

⁵⁹⁸ Rezultati volitev so pokazali, da so slovenski trgi skoraj brez izjeme vsi volili Horvateka. Brez odanega glasu je Kral ostal v Veržeju, Vuzenici, Rajhenburgu (Brestanica), Mozirju, Središču ob Dravi, Gornjem Gradu, Braslovčah in na Vranskem. Glej volilne rezultate: Narodni dnevnik, 14. maj 1909 in 15. maj 1909.

⁵⁹⁹ Narodni dnevnik, 15. maj 1909.

stanek na drugi strani, ki se je oblikovala na zadnjih državnozborskih volitvah 1907, vsaj ohraniti, če že ne spremeniti v svojo korist.

Zato ne čudi, da smo bili v zadnjem tednu pred "usodnimi" volitvami priča hudi in živčni besedni vojni med strankami. Narodna stranka je še enkrat prepričevala volivce, naj se volitev udeležijo "do zadnjega moža", saj je le to porok uspeha, ob tem pa opozarjala, naj volijo moške Narodne stranke in "protiklerikalne" kandidate,⁶⁰⁰ "kateri so se dosedaj odlikovali po svojem delu za svete pravice slovenskega naroda, kateri so stali na odličnem mestu v boju za njegovo gospodarsko povzdigo, katerih neomadeževan značaj in neomajno napredno politično prepričanje ter zrelost jamčita, da bodo navzlic vsem viharjem trdno stali na svojih postojankah v nemškem Gradcu". Seveda pa niso pozabili nasvetovati, naj se ne voli "marionet, nepoštenih pustolovcev in vladnih hlapcev", pri čemer niso skrivali, da imajo v mislih kandidate kmečke zveze.⁶⁰¹

Podobno je delovala tudi kmečka zveza, vendar s to razliko, da si je še posebej privoščila "uskoka in hofrata" dr. Ploja. Zasmehovanja nasprotnikov so bila pogosta in posmehljiva. Kot na primer v nekem komentarju shoda slogašev, ko so dr. Ploju v brk in posmeh preprosto zapisali: "Vsakdo ima pravico samega sebe smešiti, ampak za kandidate to ni zdravo." Takšnih in podobnih zapisov bi lahko navedli še več. V Mariboru so bili tudi prepričani, da bodo volitve končno in jasno pokazale, ali je "slovensko ljudstvo" na Spodnjem Štajerskem "zvesto zastavi kmečke stranke, ki je ob enem tudi odločno narodna in katoliška, ali pa še verjame verolomnim izdajicam in protiverskim liberalnim škodljivcem kmečkega stanu". To so bili po mnenju kmečke zveze vsi tisti, ki so želeli "v sedanjem trenutku, v sedanjem političnem položaju: nastopati za nove učiteljske plače, nova šolska bremena in poletne šolske počitnice namesto jesenskih".⁶⁰² Svojevrsten apel so namenili tudi "ženam in dekletom", v njem so jih pozvali, naj porabijo "ves svoj vpliv v to", da bodo njihovi "svojci" pravilno volili in ob koncu v podkrepitev še zapisali: "Ker ve nimate volilne pravice, je pa vaša dolžnost, skrbeti za to, da vaši možje ne bodo volili katoliških in narodnih nasprotnikov."⁶⁰³ Koliko volivcev je moralo po poti tovrstne "prisile in terorja" na volišča, nam poročila žal ne poročajo.

Kakorkoli že, volitve v volilnih okrajih kmečke skupine so prinesle presenetljive rezultate, saj je Slovenska kmečka zveza proti pričakovanju zmagala v vseh sedmih kmečkih volilnih okrajih na Spodnjem Štajerskem. "Liberalna stran-

⁶⁰⁰ V vsakem pozivu volivcem so poleg svojih kandidatov "priporočali" tudi kandidate Stranke združenih Slovencev: dr. Miroslava Ploja, Ivana Kolariča in Jakoba Zemljiča.

⁶⁰¹ Narodni dnevnik, 15. maj 1909.

⁶⁰² Slovenski gospodar, 13. maj 1909.

⁶⁰³ Prav tam.

ka je poražena, premagana na celi črti”, je zmagoslavno zapisal Slovenski gospodar tri dni po volitvah.⁶⁰⁴ Dvema mandatoma v splošni skupini so tako dodali deset novih iz skupine kmečkih občin in dvanajst novoizvoljenih deželnozborskih poslancev je pomenilo, da je mariborska Slovenska kmečka zveza postala najmočnejša politična sila med Slovenci na Štajerskem. Na volitvah ji je uspel velik met, saj je proti pričakovanju osvojila mandate tudi v tradicionalno liberalnih okoljih. In veselja ob tem dejstvu niso skrivali. “Slovenski Spodnji Štajer je v taboru Kmečke zveze. Pridobili smo si krasne večine tudi v onih krajih, kjer jih še pri zadnjih državnoborskih volitvah nismo imeli, to je savinjski, šaleški in mislinjski dolini. Slava našim pristašem tudi v teh okrajih.”⁶⁰⁵

Zmaga kmečke zveze je močno odmevala tudi v Celju. Še isti dan so v večerni izdaji Narodnega dnevnika poročali: “Dosedanja poročila niso ugodna za narodno stranko. Mogoče, da se še stvar zboljša: ali toliko je jasno, da bodo po celi deželi zmagale z malimi izjemami prižnice in spovednice.”⁶⁰⁶ Že dan po volitvah pa je Narodni dnevnik že komentiral porazne rezultate za Narodno stranko, posebno še ob izgubi Savinjske, Šaleške in Mislinjske doline. “Kaj rečemo mi k temu? Stvar je ta, da je klerikalna stranka ob izvolitvi Robleka in Ježovnika v državni zbor sklenila, delati le na to, da pri prihodnjih volitvah povsod zmaga. Dve leti se je delalo z velikanskim pritiskom iz Maribora in Ljubljane, delalo se je z denarjem, s krščanskimi kurzi in posojilništvom v klerikalne svrhe. Duhovništvo ni poznalo druge misli, nego maščevanje za Robleka in Ježovnika”, so skušali opravičevati svoj poraz.⁶⁰⁷ Velik del neuspeha so pripisovali tudi lastnemu slabemu delu, posebno pa je letela kritika na rovaš tistega dela inteligence, ki “se je v desetletnem političnem upanju počutila tako dobro, da spi naprej in da se niti ob volitvah ni mnogo zmenila za vzore mlade politične struje, narodne stranke”.⁶⁰⁸ Svoje pristaše so prepričevali in tolažili, da se “še nikdar ni tako majhna četa borila s tako majhnimi sredstvi zoper tako premoč” in da je njihov boj spominjal na “boj malega števila hrabrih Špartancev zoper ogromno armado Perzijcev”.⁶⁰⁹ Skrušenost štajerskih liberalcev je bila ob porazu neizmerna in je niso mogli popraviti niti najrazličnejši demagoški pozivi k nadaljnemu delu. Kaj slaba tolažba so bile tudi številne zmerljivke na račun političnih nasprotnikov, zmagovalcev. O poraznem vzdušju v Narodni stranki še najbolje govori del njihovega komentarja, v katerem so zapisali: “Pustimo klerikalce, da se zdaj izdivjajo in napijejo zmage. Delajmo pa trezno naprej, kajti za klerikalce pride - maček.”⁶¹⁰

⁶⁰⁴ Slovenski gospodar, 20. maj 1909.

⁶⁰⁵ Prav tam.

⁶⁰⁶ Narodni dnevnik, 17. maj 1909.

⁶⁰⁷ Narodni dnevnik, 18. maj 1909.

⁶⁰⁸ Prav tam.

⁶⁰⁹ Prav tam.

⁶¹⁰ Prav tam.

In kako so volili po posameznih volilnih okrajih? V volilnem okraju sodnih okrajev Celje, Vranksko, Gornji Grad in Laško, kjer so volili dva poslanca, je ob 57% volilni udeležbi (od 6454 upravičencev se jih je volitev udeležilo 3685) največ glasov dobil “najneumnejši klerikalni kandidat” Alojz Terglav.⁶¹¹ Zanj je volilo kar 2658 oziroma 72,1% volivcev. Nekaj manj glasov je prejel drugi kandidat kmečke zveze dr. Ivan Benkovič, in sicer 2570 oziroma 69,7%. Njuna nasprotnika, kandidata Narodne stranke, Franc Goričan in dr. Rihard Karba, sta bila tako gladko poražena in ožja volitev ni bila potrebna. Za prvega je volilo 1100 oziroma 29,9% volivcev, za vranskega okrajnega zdravnika pa le 936 oziroma 25,4% volivcev.⁶¹²

Tudi v volilnem okraju sodnih okrajev Slovenj Gradec, Marenberg (Radlje) in Šoštanj je kmečka zveza prevzela Narodni stranki mandat.⁶¹³ “Celo njen podpredsednik dr. Božič je padel” so se veselili zmage domačina in mariborskega gimnazijskega profesorja dr. Karla Verstovška.⁶¹⁴ Ob 66% volilni udeležbi (od 2591 upravičencev se je volitev udeležilo 1713) je za dr. Verstovška volilo 1035 oziroma 60,4% volivcev, za dr. Božiča pa dobra petina, 397 oziroma 21,5%. Preostalih 13,8% glasov je prejel nemško-štajercijanski kandidat Kališnik.⁶¹⁵

Tudi upanje, da bodo liberalci uspeli v volilnem okraju Brežice, Kozje, Sevnica, je bil, kot so pokazali rezultati volitev, račun brez krčmarja. Kandidat kmečke zveze dr. Fran Jankovič je namreč ob nekaj več kot polovični (55,6%) volilni udeležbi (od 3237 upravičencev se jih je volitev udeležilo 1801) prejel malo nad dve tretjini glasov, 1207 oziroma 67%. Za njegovega protikandidata Malusa je glasovala slaba tretjina volivcev, 577 oziroma 32%.⁶¹⁶ Vendar je bil to gledano v celoti najboljši rezultat, ki ga je na volitvah v kmečki kuriji dobil kateri od liberalnih kandidatov.⁶¹⁷

⁶¹¹ Tako so zmagovalca z največ prejetimi glasovi v Savinjski dolini poimenovali pri Narodni stranki. Glej: Narodni dnevnik, 18. maj 1909.

⁶¹² Narodni dnevnik, 18. maj 1909; Melik, Volitve, str. 389. Liberalna kandidata sta absolutno večino dobila le v Šmartnem v Rožni dolini, Gotovljah, Prekopi, Zidanem Mostu, Novi Cerkvi, Višnji vasi, Škofji vasi, Hrastniku, Grajski vasi, Gomilskem in Žalcu-okolici. Zanimivo je, da je dr. Karba prejel najmanj glasov prav v občinah Vranksko-okolica, na Sv. Jeronimu in v Št. Jurju ob Taboru (Tabor). Prim.: Narodni dnevnik, 17. maj 1909 in 18. maj 1909; Slovenski gospodar, 27. maj 1909.

⁶¹³ Na državnoborskih volitvah 1907 je v tem okraju zmagal Franc Ježovnik, ki pa na tokratnih deželnozbornskih volitvah zaradi bolezni ni želel kandidirati. Ježovnik je umrl 20. aprila 1910. Prim.: Narodni dnevnik, 21. april 1910.

⁶¹⁴ SBL, trinajsti zvezek, str. 415-416; ES, 14. zvezek (U-We), str. 200-201.

⁶¹⁵ Narodni dnevnik, 19. maj 1909; Slovenski gospodar, 27. maj 1909; Melik, Volitve, str. 389.

⁶¹⁶ Melik, Volitve, str. 392; Narodni dnevnik, 18. maj 1909; Slovenski gospodar, 27. maj 1909.

⁶¹⁷ Malus je največ glasov dobil v Sv. Petru pod Sv. gorami (Bistrica ob Sotli), Sevnici, Velikem Obrežu, Kapelah, Ločah in Bizeljskem. Prim.: Narodni dnevnik, 19. maj 1909.

Podobno razmerje je bilo tudi v šmarsko-rogaškem volilnem okraju. Malce nepričakovano je zavidljiv volilni uspeh dosegel liberalni kandidat Berlisg, saj je ob 63,4% volilni udeležbi (od 2147 upravičencev se jih je volitev udeležilo 1363) zanj glasovala skoraj tretjina volivcev, 418 oziroma 30,7%. Vendar to za zmago še zdaleč ni bilo dovolj, kajti kandidata kmečke zveze Vrečka je podprlo 931 oziroma 68% volivcev.⁶¹⁸

Za Slovence manj zanimivo so potekale deželnozborske volitve v okraju Konjice-Slovenska Bistrica, kjer niti Narodna stranka niti slogaši niso postavili svojega kandidata. Tako je predstavnik kmečke zveze Peter Novak zelo prepričljivo dobil poslanski mandat, saj je ob 57,8% volilni udeležbi (od 2986 upravičencev se jih je volitev udeležilo 1726), prejel 1221 oziroma 70,7% glasov, medtem ko je njegov nemško-štajercijanski protikandidat Kresnik prejel dobro četrtino vseh glasov, 478 oziroma 27,7%.⁶¹⁹

Pestrejše dogajanje je bilo v okrajih, kjer je poleg kmečke zveze postavila svoje kandidate še slogaška Stranka združenih Slovencev. Tu se je oster boj bil ne samo med strankama, ampak tudi med posameznimi prvaki. V volilnem okraju Maribor-Lenart-Gornja Radgona-Ljutomer, kjer so volili dva kandidata, ni bilo presenečenj in sta kandidata Franc Robič in Ivan Roškar ob 58,3% volilni udeležbi (od 7090 upravičencev jih je volilo 4131) prepričljivo zmagala že v prvem krogu, medtem ko je kandidat slogašev Jakob Zemljčič doživel pravi mali polom. Za kandidata kmečke zveze Robiča je namreč glasovalo kar 3184 oziroma 77,1% volivcev, Roškar jih je dobil 2747 oziroma 66,5%, Zemljčič pa je zbral le 506 oziroma 12,2% glasov.⁶²⁰ Neuspeh slogašev pa ni bil boleč samo zaradi absolutne premoči Slovenske kmečke zveze, pač pa tudi zaradi dejstva, da so večjo podporo v volilnem okraju uživali celo štajercijanci, ki so z obema kandidatoma, tako Koserjem kot tudi Senekovičem, dosegli boljši rezultat kot Zemljčič.⁶²¹

Povsem drugače je bilo v volilnem okraju Ptuj-Ormož. Tu je Slovenska kmečka zveza, ki je imela z dr. Plojem neporavnane račune še izpred dveh let, z veliko mero strahospoštovanja pričakovala novice o rezultatih iz Gradca. Teh še ves drugi in tretji dan po volitvah ni bilo, zato so bile govornice med politikami

⁶¹⁸ Melik, Volitve, str. 392; Slovenski gospodar, 27. maj 1909. Za liberalne "trdnjave" v tem volilnem okraju so se izkazale občine Donačka Gora, Čermožiše, Žetale, Dobrina in Nadole, kar pomeni, da so Berlisga volili predvsem v njegovih "domačih" občinah. Prim: Narodni dnevnik, 18. maj 1909.

⁶¹⁹ Melik, Volitve, str. 393; Slovenski gospodar, 27. maj 1909.

⁶²⁰ Melik, Volitve, str. 390.

⁶²¹ Slovenski gospodar, 27. maj 1909.

in prebivalstvom o ožjih volitvah vse glasnejše. O možnosti ponovnih volitev je prvi poročal liberalni dnevnik, ki je bralce sproti seznanjal z volilnimi rezultati. *“Za naše somišljenike in zaučnike v omenjenih okrajih nastane sedaj priložnost, da napnejo vse sile, da zmagata dr. Ploj in Kolarič. Ni to le vaša strankarska, ampak tudi narodna dolžnost,”* je o tem poslednjem žarku upanja, da si liberalci in slogaši s skupnimi močmi vendarle zagotovijo kakšen mandat v kmečki skupini, zapisal Narodni dnevnik.⁶²² Podobno so razmišljali tudi v Mariboru, kjer so z besedami: *“upati pa je, da smo voditelja uskokov dr. Ploja zadeli tako silovito, da pride v ožjo volitev, iz katere se ne more in ne sme vrniti kot zmagovalec,”* jasno pokazali, da v prvem krogu na zmago v tem volilnem okraju niso računali.

Ko so bili že vsi prepričani, da bodo morale o poslancih ptujsko-ormoškega okraja odločati ožje volitve in so se nanje že začeli resno pripravljati, je ob koncu drugega dne po volitvah iz Gradca prispela novica, *“da sta zmagala tudi v ptujskem okraju kandidata Slovenske kmečke zveze”*.⁶²³ Drugi krog volitev tako ni bil potreben, saj sta Meško in Ozmec prejela zadostno število glasov. Ob 63% volilni udeležbi (od 5400 upravičencev se jih je volitev udeležilo 3409) je prvi kandidat kmečke zveze prejel 2010 oziroma 59% glasov, drugi pa 1969 oziroma 57,8%. Čeprav vseskozi upajoč na zmago je veliki poraženec, dr. Ploj, zbral *“samo”* 1208 glasov oziroma 35,3%, njegov strankarski kolega Kolarič pa, zanimivo, le nekaj manj, 1078 oziroma 31,6%.⁶²⁴

Nepričakovana zmaga je v Mariboru močno odmevala. *“S tem je zmaga Slovenske kmečke zveze na celi črti gotova. Premagan je liberalizem in uskoštvo. Premagala ga je velika politična zrelost našega vrlega slovenskega ljudstva!”*, je sledil zmagoslavni komentar Slovenskega gospodarja.⁶²⁵

Volilna zmaga Slovenske kmečke zveze v ptujsko-ormoškem volilnem okraju pa je pomembna še zaradi enega dejstva. V tem volilnem okraju je na listi štajercijancev kandidiral tudi ptujski župan, *“zloglasni”* Josef Ornig, ki pa ni požel sadov svojega *“velikonemškega”* poslanstva. Da med volivci ne uživa posebnega zaupanja, so lepo pokazali rezultati volitev; prejel je zanj skromna 302 glasova, kar izraženo v deležih pomeni nekaj manj kot 8,9%.⁶²⁶

⁶²² Narodni dnevnik, 18. maj 1909.

⁶²³ Slovenski gospodar, 20. maj 1909.

⁶²⁴ Melik, Volitve, str. 392.

⁶²⁵ Slovenski gospodar, 20. maj 1909.

⁶²⁶ Slovenski gospodar, 20. maj 1909 in 27. maj 1909; Melik, Volitve, str. 292.

VOLITVE V MESTNI SKUPINI – SLABA UTEHA ZA NARODNO STRANKO

Ni se še dobro polegel prah ob volitvah v kmečki kuriji, že se je bližalo sklepno dejanje tokratnih deželnozborskih volitev, volitve v mestni kuriji, kjer so imeli Slovenci v enem volilnem okraju, “slovenski trški skupini”, zagotovljen mandat. Zmagoslavju Slovenske kmečke zveze, ki je z osvojitvijo dvanajstih poslanskih mest postala absolutna zmagovalka med slovenskimi strankami na Spodnjem Štajerskem, ni bilo videti konca. Kar naenkrat so ji narasli apetiti tudi po mandatu trške skupine in v boj za osvojitve mandata so se spustili z vsemi razpoložljivimi sredstvi. O tem zgovorno priča tudi članek, objavljen v Slovenskem gospodarju: “Brco je dobila Narodna stranka od slovenskega ljudstva na Spodnjem Štajerskem in sicer tako brco, da so se ji pri padcu polomile kosti. Ubogo pohabljenno revše ob bergljah stopica od trga do trga ter prosi darov od slovenskih tržanov. Naši tržani so sicer usmiljenega srca in bodo dali beraču, kar sploh gre prosjaku. Da pa bi katera občina bila tako nespametna ter bi berača napravila za župana, to se menda še nikjer ni dogodilo. Zato je Kukovec nesposoben, da bi bil poslanec trških občin. Naš poslanec bodi krepka, čila, samozavestna moč, in to je dr. Medved.”⁶²⁷ Odločitev kmečke zveze, da postavi “samostojnega” kandidata v trški skupini in ga predstavlja kot zagovornika “starega slovenskega narodnega programa”, je imela svoj namen. S to volilno pretvezo so želeli zbegati čim več slovenskih volivcev na Štajerskem. Svoje mnenje o njeni boljši alternativni, kakršno bi naj predstavljal dr. Anton Medved, je dodatno podkrepila z mislijo, da bi bil Kukovec v deželnem zboru osamljen. “Koga pa naj vodi?”, so se spraševali v Mariboru ob dejstvu, da bi bil to, če bi ga izvolili, edini zastopnik Narodne stranke v deželnem parlamentu v Gradcu. “Voditelj naj ostane tam, kjer ima svoje ljudi. Ti pa leže kot politični mrtveci na volilnem bojnem polju.”⁶²⁸ Zato so na trške volivce apelirali, naj dobro premislijo, preden oddajo svoj glas. “Bila bi pač slaba taktika tržanov, ako bi sedaj volili voditelja one stranke, katere kmetje na celem Spodnjem Štajerju ne marajo. Ne vsiljujemo tržanom svojega kandidata, ampak priporočamo jim samostojnega kandidata doktor A. Medveda,” so dokaj neprepričljivo zaključili svoj apel.⁶²⁹

Na preračunljivo zvijačnost Slovenske kmečke zveze so se v Celju hitro odzvali. “Kadar klerikalcem nič družega ne more več pomagati, tedaj začnejo strašiti,” je bila samo ena od številnih reakcij v slogu značilnega besednega arzenala v tistem času. Vendar so razmere posta(ja)le hudo resne in položaj povsem nejasen. Popoln neuspeh v štirinajstdnevni bitki za slovenske volivce je odboru Narodne

⁶²⁷ Slovenski gospodar, 20. maj 1909.

⁶²⁸ Prav tam.

⁶²⁹ Prav tam.

stranke sivil lase in poroka, da bodo osvojili trški mandat, ni bilo več. Zato so se volilne propagande v zadnjih nekaj dneh lotili izjemno resno. Še istega dne, ko so v Mariboru s svojimi "globokoumnimi" komentarji prepričevali in skušali zavezati trške volivce, se je na svoje potencialne volivce s pismom obrnil dr. Kukovec in jim pojasnil svoje videnje "samostojne" kandidature dr. Medveda. "Poznam dr. Medveda 20 let, pa drugih njegovih zaslug ne poznam, nego da je nastopal kot govornik pri cerkvenih svečanostih, da je imel narodne napitnice v veselih narodnih družbah, da se je udeleževal gledaliških predstav kakor vsak srednje zaveden Slovenec in da se je odlikoval s pozdravi: živeli Slovenci!"⁶³⁰ V nadaljevanju je na svojevrsten in zanimiv način ter v ostrem in jasnem odgovoru na predvolilne in obvolilne postopke kmečke zveze volivce pozval: "Spoštovani volilci! Ne želim, da mi izkažete osebno uslugo s tem, da me volite. Jaz osebno zadostujem sam sebi in od Vas osebno ničesar ne rabim. Tudi je dvomljiva čast biti štajerski slovenski poslanec, ko je narod izpodrinil odlične politike dr. Hrašovca, dr. Jurtela in dr. Ploja in pošilja mesto istih v deželni zbor Trglave, Roškarje in Meške. Ne priporočam Vam sebe kot osebo, ampak kot izvrševalni organ združenih naprednih Slovencev, za Vaše zaupanje se potegujem kot kandidat narodne stranke, iz ktere bodem črpal svojo moč in pogum v delu za Vaš blagor, za blagor vsega tudi v ponemčenih mestih vtopljenega slovenskega meščanstva in slovenskega naroda brez razlike stanu sploh."⁶³¹ Oster in preračunljiv odgovor, katerega vsebina bi lahko dr. Kukovca tudi pokopala.

V ponedeljek, 24. maja, se je reševala čast štajerskih liberalcev. Tržani Mozirja, Gornjega Gradu, Ljubnega, Žalca, Vranskega, Braslovč, Šentjurja pri Celju, Šmarja pri Jelšah, Središča ob Dravi, Veržeja, Kozjega, Rajhenburga (Brestanice) in občani Studencev pri Mariboru so svojo volilno pravico vzeli zelo resno, saj je bila volilna udeležba s 84,2% (od 761 upravičencev se jih je volitev udeležilo 641) izjemno visoka, celo ena najvišjih. Tudi obljube, ki so jih dajali na volilnih shodih, so se uresničile, kajti dr. Vekoslav Kukovec je prepričljivo premagal "samostojnega" kandidata kmečke zveze dr. Medveda. Zanj je glasovalo 405 oziroma 62,9% trških volivcev, za Medveda pa 229 oz. 35,7%.⁶³²

Narodni stranki se je odvalil kamen od srca. Strah pred polomom v "trški volilni skupini" je bil velik, zato ne presenečajo navdušujoči komentarji ob

⁶³⁰ Narodni dnevnik, 21. maj 1909. Pismo z naslovom "Moji spoštovani volilci!" je datirano 20. maja 1909.

⁶³¹ Prav tam.

⁶³² Melik, Volitve, str. 386; Narodni dnevnik, 25. maj 1909 in 26. maj 1909; Slovenski gospodar, 27. maj 1909. Izidi volitev v spodnještajerskih slovenskih trgih so bili sledeči: v Studencih dr. Kukovec (v nad. K) 48, dr. Medved (v nad. M) 48; Gornjem Gradu K 24, M 20; Mozirju K 20, M 12; Vranskem K 27, M 18, Braslovčah K 14, M 15, Žalcu K 54, M 2, Šentjurju K 18, M 8, Rajhenburgu (Brestanica) K 10, M 15, Kozjem K 14, M 24, Šmarju K 31, M 9, Ljubnem K 7, M 17, Središču K 126, M 4, Veržeju K 12, M 37. Skupno torej dr. Kukovec 405, dr. Medved 229.

izvolitvi dr. Kukovca. V Narodni stranki so se zavedali, da so si z volitvami tudi formalno priborili priznanje svojega obstoja, kajti ostati brez enega samega poslanca v deželnem zboru bi bila kaj slaba popotnica za prihodnost stranke.

Povsem nasprotni odzivi so prihajali iz Maribora. Prepričljivo zmago kandidata Narodne stranke so komentirali v znanem slogu. Pomen zmage dr. Kukovca so poskušali čim bolj zmanjšati. “*Liberalna zmaga v tržki skupini izgleda takole: V petih trgih (Veržej, Ljubno, Kozje, Braslovče, Rajhenburg) dr. Kukovec sploh ni dobil večine, ampak katoliško-narodni kandidat dr. Medved. V Studencih sta dobila oba kandidata enako število glasov. V trgih Mozirje, Gornji Grad in Vranksko so manjšine katoliško-narodnih volilcev precej znatne. Le dva trga sta volila odločno protiljudsko, liberalno: Žalec in Središče. Ni čudo! V Žalcu stanujejo nekateri izsesavalci savinjskih hmeljarjev, v Središču nekateri denarni oderuhi. Oba trga stojita pod uplivom teh ljudi in zato volita – liberalno!*”⁶³³

Oblíž na skelečo rano v Narodni stranki so pomenili tudi zavidljivi rezultati v t.i. nemških mestnih skupinah, kjer sta dr. Gvidon Sernec, v imenu Narodne stranke, in dr. Fran Rosina,⁶³⁴ v imenu slogašev, nastopila kot “števna” kandidata, “*da bi pokazali tudi tukaj, da ni vse tako nemško, kakor pravijo nemški listi*”.⁶³⁵ V štirih mestnih volilnih okrajih na Spodnjem Štajerskem je bilo izvoljenih vseh sedem nemških kandidatov, o čemer ni nihče dvomil. Toda 408 glasov, kolikor jih je dr. Sernec dobil od skupno 2.879 vseh oddanih glasov, je bilo več kot so Slovenci pričakovali.⁶³⁶ S tem so pokazali vsem, da so bili Slovenci na Spodnjem Štajerskem prikrajšani za en mestni mandat, saj je dr. Sernec dobil več glasov, “*nego štejejo nekateri nemški volilni okraji vseh volilcev*”.⁶³⁷ Največji uspeh sta slovenska kandidata dosegla v celjskem okraju. Dr. Sernec je prejel 25,6% glasov, dr. Rosina pa 23,9%. V ptujskem in slovenjgraškem volilnem okraju je kandidiral samo dr. Sernec in v prvem prejel 15,1% (slovenskih) glasov, v drugem pa dobro desetino vseh oddanih glasov (11,9%). Najslabši volilni rezultat so Slovenci po pričakovanju zabeležili v Mariboru, kjer slovenska kandidata nista prejela niti desetino glasov. Za dr. Serneca je glasovalo 6,7% (slovenskih) volivcev, za domačina dr. Rosino pa nekaj več, in sicer 7,3%.⁶³⁸

⁶³³ Slovenski gospodar, 27. maj 1909.

⁶³⁴ Dr. Fran Rosina je kandidiral le v tistih mestnih volilnih okrajih, kjer so volili dva poslanca, medtem ko je dr. Gvidon Sernec kandidiral v vseh nemških mestnih volilnih okrajih na Spodnjem Štajerskem.

⁶³⁵ Slovenski branik, 1909, str. 173.

⁶³⁶ Narodni dnevnik, 25. maj 1909.

⁶³⁷ Prav tam. Mariborski mestni volilni okraj je štel 1589 volilnih upravičencev, celjski 902, slovenjgraški 471 in ptujski 741. Prim.: Melik, Volitve, str. 383-386.

⁶³⁸ Narodni dnevnik, 25. maj 1909; Slovenski gospodar, 27. maj 1909; Melik, Volitve, str. 383-386.

Zadovoljstva nad doseženim pa vendarle niso kazali povsod enako. V nekaterih volilnih okrajih je bila opazna “*naravnost neverjetna malomarnost slovenskih volilcev, ki se iz komodnosti in da se ne bi zamerili nemškutarjem, niso udeležili volitev*”. Tako so na primer v Slovenj Gradcu od skupno 22 vpisanih slovenskih volivcev volili samo trije, “*ostali, večinoma zavedni in ‘odlični’ Slovenci, so ostali doma*”.⁶³⁹

Kljub vsemu pa so slovenski volivci v trgih in mestih izpolnili želje Narodne stranke in ta je lahko tako dokaj spodbudno napovedovala: “*Deželni zbor bode izvedel za vse naše težnje, slišal bode vse naše pritožbe, četudi ima stranka le enega poslanca. Naše delo pa bo prišlo le tedaj do popolne veljave, ako bode se izkazalo kot skupna volja organizacije narodne stranke. Z delom pa pridemo do veljave – tudi do formalne zmage pri drugih volitvah.*”⁶⁴⁰

POMEN DEŽELNOZBORSKIH VOLITEV 1909

Dve leti po državnoborskih volitvah se je pokazalo, da se politično razmerje sil med Slovenci na Spodnjem Štajerskem hitro spreminja, in sicer v korist Slovenske kmečke zveze. Od trinajstih mandatov, ki jih je Slovincem zagotavljal novi volilni red, jih je kar dvanajst pripadlo katoliškemu taboru, liberalni Narodni stranki pa samo eden. Če je bilo še leta 1907 določeno razmerje v mandatih med liberalnim in katoliškim taborom dva proti pet, se je sedaj tehtnica še močnejše nagnila na katoliško stran. Čeprav je morebiti primerjava rezultatov državnoborskih in deželnozbornskih volitev nekoliko sporna, zaradi različnosti obeh volilnih sistemov, predvsem pa volilnih okrajev, je vendarle postalo jasno, da si je mariborska politična skupina dokončno uspela priboriti dominantno politično moč med štajerskimi Slovenci. K temu jim je mnogo pomagal tudi dvokrožni večinski volilni sistem, ki je bil grajen na sistemu volilnih razredov in temu “primerno” oblikovanih, po številu volivcev različno težkih volilnih okrajev. Negativna plat volilnega sistema se je pokazala predvsem v dejstvu, da tretjina volivcev Narodne stranke ni zadostovala za kaj več kot en mandat in da je nasprotno Slovenska kmečka zveza z dvema tretjinama volivcev pobrala več kot devet desetih poslanskih mandatov.

Druga bistvena značilnost deželnozbornskih volitev 1909 je bila tudi dokončno slovo od politike in politikov sloge, saj se nobenemu od kandidatov Stranke združenih Slovencev ni uspelo prebiti v deželni zbor, nekateri dotakratni deželnozbornski poslanci (dr. Hrašovec in dr. Jurtela) pa zaradi spremenjenih

⁶³⁹ Slovenski branik, 1909, str. 174.

⁶⁴⁰ Narodni dnevnik, 25. maj 1909.

političnih razmer sploh niso želeli kandidirati. Tako se je po četrstoletnem obdobju prvič zgodilo, da v štajerskem deželnem zboru ni bilo več zastopnikov politike sloge, kar je še en dokaz več, da se je razmerje sil med Slovenci na Spodnjem Štajerskem v zadnjih dveh letih resnično spremenilo. Volitve 1909 so torej tudi v tem pogledu pomenile pomembno prelomnico.

Deželnozborske volitve 1909 so tudi pokazale, na kakšno podporo lahko Slovenci računajo v spodnještajerskih mestih in trgih. Čeprav so bili volilni okraji tako v mestni skupini kot tudi mestni mandat v splošni skupini, vsaj kar se nacionalnega ozira tiče, oblikovani v precejšno škodo Slovencev, pa so predvsem s tremi števnimi kandidati Narodne stranke (Rebek, dr. Sernec) in Stranke zjedinenih Slovencev (dr. Rosina) lahko dokaj dobro ugotovili narodnostne razmere v urbanih sredinah in moč slovenskega meščanstva v njih. Po inventuri, ki so jo v zvezi s tem izdelali v Celju, sicer oprti le na "suha dejstva in mrtve številke" rezultatov volitev, so objavili "bilanco našega narodnega knjigovodstva" tega obdobja, ki je izgledala v njihovih očeh takole:

I. Neomahljivo narodni trgi: Braslovče, Gornji grad, Kozje, Ljubno, Mozirje, Rajhenburg, Sevnica, Središče, Šmarje pri Jelšah, Št. Jur ob juž. žel., Veržej, Vransko, Žalec – Trgov 13, mest 0. Sami Slovenci.

II. Omahljivo slovenski (nezanesljiv) trg: Velenje. To je 1 trg, ki je baje po krivdi izvestnih hujškačev samo hipoma nemčurski. Sicer tvore protivniki le tretjino.

III. Nemškutarsko-slovenski trgi in mesta: Brežice, Laški trg, Ljutomer, Vojnik. To je 1 mesto in 3 trgi, kjer imajo Slovenci nadtretjinsko manjšino.

IV. Nemškutarsko-maloslovenski trgi in mesta: Sv. Lenart v Slov. goricah, Sv. Lovrenc v Puščavi,⁶⁴¹ Šoštanj. – Torej 3 trgi, kjer živi in dela kaka četrtnina narodnih Slovencev.

V. Skoro izključno nemški trgi in mesta: Konjice, Ormož, Sl. Bistrica. – To sta 2 mesti in 1 trg, koder se nekako ena petina prebivalstva priznava za Slovence.

VI. Nemške postojanke: Breg pri Ptujju, Celje, Ptuj, Slovenji gradec. To so 3 mesta in ena druga občina, kjer nemško srce razjeda socijalistično-slovenski črv. – Za Slovence je stanje povsod silno neugodno.

VII. Nemške trdnjave: Marenberg, Rogatec, Slatina, Vitanje. – Imamo na slov. Štajerskem po takem 4 trge, v katerih je ves trud po sedanjem sistemu zaman. Slovencev – ni.

VIII. Socijalistični trgi in mesta: Maribor, Muta, Studenci, Vuzenica. – Po zadnjih volitvah torej 1 mesto in 3 drugi kraji, kjer je prebivalstvo po večini socijalistično in šele zatem narodno, nemško ali slovensko."⁶⁴²

⁶⁴¹ Drugo ime za Sv. Lovrenc nad Mariborom, danes Lovrenc na Pohorju.

⁶⁴² Narodni dnevnik, 27. maj 1909.

OBSTRUKCIJA ŠTAJERSKEGA DEŽELNEGA ZBORA

Po končanih volitvah v štajerski deželni zbor spomladi 1909, ki so prinesle uspeh SKZ in velik poraz Narodni stranki, si prav gotovo nihče izmed novoizvoljenih slovenskih poslancev ni mogel niti v sanjah misliti, s kakšnimi težavami se bodo srečevali pri delu v deželnem zboru. Nespravljivost nemške večine in nepopustljivost slovenske manjšine sta privedli v deželnem zboru do velike in dolgotrajne obstrukcije slovenskih poslancev, ki je s kratkimi presledki trajala od februarja 1910 do jeseni 1913. Skupaj torej slaba štiri leta.

Ko se je 16. septembra 1909 deželni zbor prvič sestal, do radikalnih nasprotij med Nemci in Slovenci še ni prišlo. Še preden pa se je deželni zbor sploh prvič sestal, so poslanci SKZ ustanovili Slovenski klub deželnozborskih poslancev in se dogovorili za taktiko ostrega nastopa, niso pa našli skupnega jezika z edinim liberalnim poslancem dr. Kukovcem.⁶⁴³ Slovenski gospodar, glasnik katoliške stranke, je oblikovanje kluba "kmečkih poslancev" in novo razmerje sil v štajerskem deželnem zboru komentiral v njemu značilnem slogu: "naši poslanci bodo hodili svojo pot, iskali ne bodo nobenih zvez, ker imajo lasten program in dovolj moči v sebi, da delajo za njegovo uresničenje."⁶⁴⁴ Besede seveda še zdaleč niso bile namenjene morebitnemu povezovanju s programsko sorodnimi nemškimi strankami,⁶⁴⁵ ampak je bila kategorična zavrnitev političnih povezav namenjena predvsem slovenskim liberalcem. To je razvidno iz nadaljevanja, v katerem je mariborski časnik jasno zapisal, zakaj ni in ne bo dr. Kukovca v (katoliškem) Slovenskem klubu deželnozborskih poslancev: "Dr. Kukovec je zastopnik propadajoče liberalne struje na Slovenskem, in skrajno nemodno je, vezati se s političnimi mrtveci. Vrhu tega je zastopnik uradnikov in učiteljev, torej že vsled tega nasprotnik kmečkih stanovskih stremljenj. Tudi v narodnem oziru dr. Kukovec ni mož, s katerim bi smeli naši poslanci hoditi."⁶⁴⁶

⁶⁴³ Slovenski gospodar, 16. september 1909. Predsednik poslanskega kluba je postal dr. Korošec, podpredsednik Roškar, zapisnikarja pa Ozmec in dr. Verstovšek.

⁶⁴⁴ Prav tam.

⁶⁴⁵ Tudi sodelovanje z nemškimi krščanskimi socialci so gladko zavrnil. Slovenski gospodar je bralcem sicer sporočal, da so nemški krščanski socialci zastopniki kmetov in veljave krščanskih načel v javnem življenju, toda v narodnem oziru so "ravno štajerski krščansko-socialni poslanci pokazali v zadnjem času toliko nestrpnosti in krivičnega naziranja, da so celo v nemških krščanskih krogih drugih dežel obsojali njihovo hujskanje in nespravljivost". Glej: Slovenski gospodar, 16. september 1909.

⁶⁴⁶ Prav tam.

Dr. Karel Verstovšek

Že na prvem zasedanju, kjer so dr. Frana Jankoviča (po nenapisanem pravilu slovenskega predstavnika) sicer izvolili za namestnika deželnega glavarja,⁶⁴⁷ so slovenski katoliški poslanci nemški večini želeli pokazati in dokazati, da z njimi ne bo šale. Ko sta državni namestnik Clary in deželni glavar grof Attems pri otvoritvi navzoče poslance nagovorila in pozdravila le v nemškem jeziku, je zoper "tako postopanje" ostro protestiral načelnik slovenskega kluba dr. Anton Korošec. Poslanskim kolegom je sporočil, "da slovenski poslanci obsojajo tako postopanje, ker bi se v njih govorih moralo svetu pokazati, da je štajerska dežela dvojezična, slovenska in nemška".⁶⁴⁸

Da se bo v Gradcu poslej pogosto slišala slovenska beseda, tako je dr. Korošec zagrozil nemško govorečim štajerskim parlamentarcem, so poskrbeli slovenski poslanci ob vsakokratnih interpelacijah, s katerimi so pogosto razburjali nemške poslance. Že drugi dan je dr. Verstovšek burno interpeliral grofa Attemsa in deželni odbor, ker so dovolili na deželnem dvoru izobesiti zastave ob slavnosti graške Südmarke.⁶⁴⁹ Številne predloge, tako gospodarske kot politične narave, podane izključno v slovenščini, pa so posredovali tudi drugi slovenski poslanci.⁶⁵⁰ Na reakcije ni bilo potrebno dolgo čakati, saj sta že v začetku oktobra poslanca dr. Benkovič in dr. Verstovšek prejela grozilni pismi, poslani z Dunaja, v katerih so jima neznani avtorji grozili s smrtjo zaradi rabe slovenščine v deželnem zboru.⁶⁵¹

Seveda pa to ni prestrašilo slovenskih poslancev, da ne bi še naprej postavljali svojih zahtev v deželnem zboru v slovenskem jeziku. Čeprav je bila večina njih gospodarske narave, npr. nadomestitev škode kmetom zaradi toče,⁶⁵² regulacija spodnještajerskih rek in potokov, subvencije za gradnjo cest in mostov,⁶⁵³ gradnja novih železniških prog (Lenart-Ptuj-Rogatec-Brežice-Novo mesto, Polzela-Kamnik in Rečica ob Paki-Gornji Grad),⁶⁵⁴ zahteve na področju šolstva (slovenski tečajji na vinarski šoli v Mariboru, slovenska kmetijska šola v Šentjurju,

⁶⁴⁷ Slovenski gospodar, 16. september 1909.

⁶⁴⁸ Slovenski gospodar, 23. september 1909.

⁶⁴⁹ Prav tam.

⁶⁵⁰ Slovenski gospodar, 23. september 1909, 30. september 1909 in 7. oktober 1909.

⁶⁵¹ Slovenski gospodar, 7. oktober 1909.

⁶⁵² Slovenski gospodar, 23. september 1909.

⁶⁵³ Slovenski gospodar, 30. september 1909.

⁶⁵⁴ Prav tam.

slovenska deklinška gospodinjska šola na Teharjah, slovenska deklinška šola v celjski okolici, slovenska strokovna šola za lesno in stavbno obrt v Velenju, slovenska nižja realka v Trbovljah in slovenski učni jezik v radgonski (nemški) šoli za cementarje in opekarje),⁶⁵⁵ pa jih je bilo nekaj izrazito političnih. Poleg zahtev poslancev kmečke stranke za splošno in enako volilno pravico pri volitvah v deželni zbor in volilno dolžnost za državni zbor⁶⁵⁶ je bila prav gotovo najodmevnejša politična interpelacija dr. Verstovška, ki je nastopil zoper Woschnaggovo usnjarno v Šoštanju, češ da usnjarski odpadki preveč onesnažujejo Pako. Interpelacija, ki je bila podana bolj iz nacionalnih nagibov kot ekoloških, je naletela med nemškimi poslanci na hude reakcije. Ti so nato v replikah ostro nastopili proti slovenskemu poslancu.⁶⁵⁷

Prvo zasedanje je bilo kratko, saj ga je moral deželni zbor zaključiti že konec oktobra. Novembra in decembra je bilo namreč napovedano zasedanje državnega zbora na Dunaju. Slovenski poslanci so bili z delom v deželnem zboru zadovoljni, ne pa tudi z njegovimi rezultati. To so jasno pokazali na velikem javnem shodu SKZ v Celju sredi decembra, to je dva tedna pred začetkom drugega zasedanja deželnega zbora, ki je bil napovedan za konec decembra 1909.⁶⁵⁸ Vsebina in zaključki shoda so napovedovali, da se nad štajerski deželni zbor zgrinjajo črni oblaki, kajti sprejeta resolucija je napovedovala še ostrejšje nastope slovenskih poslancev.⁶⁵⁹

Prve dni zasedanja v začetku leta 1910 je delo v štajerskem deželnem zboru potekalo po ustaljeni praksi. Slovenski predstavniki so se na zasedanje dobro pripravili. Številni predlogi, ki so jih podajali v parlamentarno proceduro, so bili z nemške strani gladko zavrženi, sprejeti in potrjeni pa so ostali nerešeni v predalih najrazličnejših parlamentarnih odsekov. Tudi gospodarski, kot so gradnja cest, železnic, regulacija potokov, pomoč sadjarstvu itn. Skratka, vzdušje v deželnem zboru je postajalo vse bolj naelektreno, nasprotja med nemškimi in slovenskimi poslanci pa vse večja. Spori so dosegli vrh v začetku februarja leta 1910. Skrajno ignorantski odnos nemške večine je bil preveč ponižujoč za slovenske poslance, zato so se temu primerno tudi odzvali. Slovenski poslanci so se po dobrem mesecu zasedanja deželnega zbora, tj. 1. februarja, zaradi ne-

⁶⁵⁵ Slovenski gospodar, 28. oktober 1909. Zanimivo, da med t. i. šolskimi zahtevami Slovenske kmečke zveze ni slovenske gimnazije v Celju.

⁶⁵⁶ Prav tam.

⁶⁵⁷ Slovenski gospodar, 7. oktober 1909.

⁶⁵⁸ Slovenski gospodar, 16. december 1909.

⁶⁵⁹ Prav tam. Zanimivost vsebine shoda je tudi napoved ustanovitve Katoliškega političnega društva za celjski sodni okraj. Sklic shoda v Celju je tako jasno napovedoval še intenzivnejšo politiko Slovenske kmečke zveze na savinjskem območju, kjer je stranki že nekaj časa uspevalo pridobivati pozicije, pristaše in s tem tudi volivce.

moči odločili za njegovo obstrukcijo. Sprva so zasedanje deželnega zbora motili z večurnimi obstrukcijskimi govori. Tako je dr. Karel Verstovšek neprekinjeno govoril in poudarjal svoje upravičene zahteve polne štiri ure, dr. Ivan Benkovič in Josip Vrečko 3 ure, dr. Jankovič 2 uri ...⁶⁶⁰ Ko so s tovrstnim protestom končali, so se poslanci Slovenske kmečke zveze sestali ločeno in odločali o nadaljnjem ravnanju. Potrdili so napisano izjavo in o tem obvestili javnost. Vsebina izjave, ki jo je objavil tudi Slovenski gospodar, se je glasila: "Slovenski klub se je v svoji seji 2. t. m. še enkrat posvetoval o položaju v štajerskem deželnem zboru. Dognal je, da nestrpnost nemške večine vedno bolj narašča. Da se narodni predlogi Slovencev ne odkažejo odsekom, je zopet na dnevnem redu. Tudi na gospodarske predloge Slovencev, ki se odkažejo odsekom v posvetovanje, kakor železniška vprašanja, se v odsekih ne ozira. Nemška večina lahko neovirano psova slovenske poslance in slovenske volilce. Deželni glavar se vstrajno brani, da bi smel slovenski namestnik le za trenotek predsedovati. Vsled tega sovražnega obnašanja večine je prišel Slovenski klub do prepričanja, da bo večina po rešitvi proračuna dala tudi še napovedanim napadom na šolo in občinsko samoupravo postavno obliko. Zato je Slovenski klub enoglasno sklenil seči z vsemi pripustnimi sredstvi po najostrejši opoziciji, da brani narodno posestno stanje in odbije nemško nacionalne napade ter pričakuje tudi od vlade vsaj isto varstvo v ohranitvi resničnega posestnega stanja, ki jo ima nemška manjšina na Češkem."⁶⁶¹

Razmere se po protestni izjavi slovenskih poslancev niso prav nič spremenile, zato so slovenski poslanci ponovno začeli motiti zasedanje deželnega zbora z dolgimi in razvlečenimi obstrukcijskimi govori.⁶⁶² Ker sporom ni bilo videti konca, je gordijski voz presekala državni namestnik Clary in 8. februarja sprejel odlok o zaključku zasedanja štajerskega deželnega zbora. S tem je prekinil neplodne razprave v graškem deželnem zboru in skušal rešiti čast deželnega zakonodajnega telesa, ni pa mogel preprečiti njegove nadaljnje obstrukcije. Tako se je s februarско prekinitvijo zasedanja začela najdaljša obstrukcija v zgodovini štajerskega deželnega zbora, ki je trajala, kot smo povedali že v uvodu, do jeseni leta 1913. V vmesnem času je bilo nekaj poskusov vodstva deželnega zbora, da bi z delom nadaljevali, predvsem v začetku leta 1912 in 1913, vendar jim kaj več kot zbrati poslance v Gradcu, ni uspelo.

Po vrnitvi domov so deželnozborni poslanci nadaljevali s političnim delom. Najprej so v razglasu "Slovenskemu ljudstvu" še enkrat predstavili svoje delo, vzroke za nastali položaj in posledično temu obstrukcijo. Slovenski gospodar, ki je vseskozi zelo izčrpno spremljal delo "kmečkih" poslancev v deželnem zboru, je v zanimivem komentarju povzel dogajanja zadnjega meseca v Gradcu. "Slovenski

⁶⁶⁰ Slovenski gospodar, 10. februar 1910.

⁶⁶¹ Slovenski gospodar, 3. februar 1910.

⁶⁶² Slovenski gospodar, 10. februar 1910.

poslanci so se začeli v deželnem zboru posluževati najodločnejšega orožja, ki jim je po opravljeniku na razpolago, namreč obstrukcijo. Sovraštvo nemške večine proti slovenskim zahtevam je doseglo vrhunec, in vsled tega se slovenski poslanci niso smeli več obotavljati. Vsaka popustljivost bi pomenila veliko škodo za slovensko ljudstvo na Spodnjem Štajerskem. Dobro so premislili svoj korak, do katerega jih je privedlo sovraštvo, krivičnost in nasilnost nemške večine. Premnogo razlogov je govorilo za skrajni boj. 1. Nemška večina je na neolikani način zmerjala in psovala slovenske volilce in poslance, kakor viničarski pubje, prisiljenci, grda človečeta, neumneži itd. 2. V javni seji je odklonila večina dva slovenska predloga, v katerih se je zahtevala podpora za po toči in suši poškodovanimi. Vsaj glede bede bi morala mirovati nemško-narodna nestrpnost, toda tudi tukaj jih je vodila edino-le strast in sovraštvo proti Slovincem. Istotako se je godilo slovenskim predlogom za strokovne šole. 3. V odsekih so odklanjali z mirno vestjo naše gospodarske in narodne zahteve, n.pr. našo zahtevo po železnici do Gornjega grada, za podporo pogorelcem, po povodnji poškodovanim in za podporo gospodinjski šoli v Teharjih; na drugi strani pa so metali denar za südmarko, šulverein, za pesnika Kernstocka itd. 4. Slovenski jezik je nemška večina na grd način zaničevala ter hotela skleniti opravljenik, po katerem bi se sploh ne smela nikdar več slišati slovenska beseda v deželni zbornici. 5. Brez dovoljenja občine okolice Celje so hoteli sedaj iztrgati kos zemlje tej občini ter ga priklopiti mestni občini Celje. Prostost občin bi s tem sila trpela, in ako se enkrat kaj takega dopusti, potem lahko nemška večina prikraja občine, kakor ona hoče in v svoji nemško-nacionalni strasti se ne bi nič več oziralo na svobodno voljo občanov. 6. Posebno pa je bil nevaren napad na spodnještajersko šolstvo. Deželni šolski svet in okrajni šolski svet so hoteli s postavo tako spremeniti, da bi v njih vladali samo nemško liberalni ljudje. Naše občine in naši ljudje bi pač morali debelo plačevati, govoriti pa nič. 7. Zraven je hotela nemška večina zvišati doklade za zemljiški, hišni in obrtni davek; našim vinogradnikom je vzela za 200.000 kron podpore; ni hotela nič vedeti o spremembi lanskega zakona itd. Vse to in druge krivice, ki smo jih v listu že poročali, napotile so naše poslance, da so zaklicali nemški večini: *Mi vam ne dovolimo proračuna, ako ne odstopate od nameravanih krivic, in ako storjenih ne popravite ...*"⁶⁶³

Nato so sledila javna zborovanja, na katerih so slovenski poslanci udeležencem ves februar in marec pojasnjevali svoje odločitve. Teško bi našli občino na Spodnjem Štajerskem, ki je poslanci v tem času niso obiskali. Številne resolucije sprejete na shodih, podkrepljene z znanimi parolami "Proč od Gradca" in "Samouprava za slovenski Štajer", so poslance samo še dodatno prepričevale o njihovi pravilni odločitvi.⁶⁶⁴

Čeprav vseskozi govorimo le o obstrukciji članov Slovenskega kluba deželnozbornskih poslancev, pa ne smemo obiti dejstva, da je obstrukcijo podprl

⁶⁶³ Prav tam.

⁶⁶⁴ Glej posamezne številke Slovenskega gospodarja za mesec februar in marec 1910.

tudi edini poslanec liberalne Narodne stranke v graškem deželnem zboru, dr. Vekoslav Kukovec. Kot poslanec "divjak" je ob veliki podpori svoje stranke prav tako pripravljaval široko gibanje v podporo slovenskih zahtev.⁶⁶⁵

Slovenski obstrukciji deželnega zbora ni in ni bilo videti konca. Ob koncu leta 1911 so v javnost začele curljati prve novice, da med deželno vlado in parlamentarnimi strankami potekajo pogajanja o delazmožnosti štajerskega deželnega zbora.⁶⁶⁶ Nič kaj optimistične vesti niso prihajale iz Gradca, ko si je vlada na vse kriplje trudila "sestaviti januarsko in februarsko zasedanje".⁶⁶⁷ Razpoloženje med štajerskimi Slovenci je ostalo enako kot na začetku obstrukcije. "Vse slovensko ljudstvo, najsi je bilo katoliško-narodno, liberalno ali slogaško, je navdušeno odobrilo započeti boj naših deželnih poslancev proti zanemarjanju Spodnjega Štajerja od strani nemške večine v deželi. Ves narod je že leta in leta težko nosil nemške udarce, njegova čast je bila globoko užaljena, zato je vstal in se postavil za naše poslance kakor en mož," je komentiral složnost in enotnost štajerskih Slovencev Slovenski gospodar.⁶⁶⁸ Tudi zaradi tega pesimističnemu razpoloženju glede delazmožnosti deželnega zbora ni bilo videti konca. Ali kot je poudaril Slovenski gospodar: "Dve leti je minulo od začetka obstrukcije. Kaj se je v tej dobi spremenilo? Nemci niso postali prijaznejši proti nam. Niti obljubiti nočejo, da se bodo poboljšali. Pri pogajanjih se je pokazalo, da je trditev naših nemškutarjev le laž, ako trdijo, da se bo začelo takoj regulirati reke, kakor Pesnico, Dravo itd., ako se ustavi obstrukcija. Nemci se dosedaj še niso poboljšali, še niso spremenili svojega stališča napram Slovincem, še nočejo ugoditi njihovim zahtevam, zato je po našem mnenju obstrukcija še edino umestna. Kadar pa bodo spremenili Nemci svoje stališče, takrat še-le ga smejo in morejo tudi naši poslanci."⁶⁶⁹

Kljub temu, da so pogajanja še vedno potekala, se je deželni zbor januarja 1912 le sestal. Že na prvi seji, ki je potekala v precej spravljivejšem ozračju kot je bilo to prej v navadi, so uspešno in brez zapletov izvolili zapisnikarje in člane odsekov. Prvič se je celo zgodilo, da so izvolili slovenskega zapisnikarja, dr. Karla Verstovška.⁶⁷⁰ Tudi delo je v prvih dneh potekalo, kot da se pred tem ne bi nič zgodilo. Slovenci so vložili več predlogov, kot na primer ponoven predlog za izgradnjo železniške proge proti Zgornji Savinjski dolini, ali pa predlog za ustanovitev zavoda za gluhoneme na Spodnjem Štajerskem in oblikovanje deželnega odškodninskega fonda za nadomestila škode ob vremenskih ujmah.⁶⁷¹

⁶⁶⁵ Glej posamezne številke Narodnega lista za mesec februar in marec 1910.

⁶⁶⁶ Slovenski gospodar, 28. december 1911.

⁶⁶⁷ Prav tam.

⁶⁶⁸ Prav tam.

⁶⁶⁹ Prav tam.

⁶⁷⁰ Slovenski gospodar, 25. januar 1912.

⁶⁷¹ Največ predlogov je podal dr. Karel Verstovšek. Prim.: Slovenski gospodar, 25. januar 1912.

Toda v zakulisju so še vedno potekala trda pogajanja, ki jim ni in ni bilo videti konca. Ker Nemci na noben način niso hoteli popustiti slovenskim zahtevam, je dr. Anton Korošec ponovno zagrozil, da bodo slovenski poslanci zapustili deželni zbor. Nato se je nepričakovano zgodil pravi mali “presedan”, ki mu ni primere v zgodovini štajerskega deželnega zbora. Zelo slikovito je dogajanje v štajerskem deželnem zboru opisal Slovenski gospodar. “Ker slovenski poslanci tudi to storijo, kar povedo, zato je takoj vstal za dr. Korošcem poslanec dr. Verstovšek ter začel slovenski govor o prihodnji točki dnevnega reda. Sedaj je spreletel Nemce strah in takoj se je začelo pogajanje z načelnikom Slovenskega kluba, dr. Korošcem. Nemci so ponižno obljubili, da se bodo še enkrat posvetovali, in zato se je sporazumno določilo, da dr. Verstovšek po poldrugournem govoru konča in da se prihodnja seja objavi pismenim potom, dokler se ne bodo pogajanja ugodno ali neugodno rešila.”⁶⁷²

V naslednjih dneh so ponovno stekla pogajanja, ki pa so postala po izjavi mariborskega poslanca dr. Wastiana, češ, da se bo več nemških poslancev poslužilo istega orožja, kot ga je doslej uporabljala slovenska stran, tj. obstrukcije, če državni namestnik Clary ugodi slovenskim zahtevam, povsem brezpredmetna.⁶⁷³ Da so pogajanja zašla v slepo ulico, je kmalu izvedela tudi javnost. Slovenski poslanci so o tem obvestili svoje volivce v oklicu, ki so ga izdali 8. februarja, in v njem zapisali: “Vršila so se dolgotrajna pogajanja med nami in nemško večino. Med temi pogajanjmi se je razcepila nemška večina v dva dela; en del je bil zmernejši ter je hotel pod gotovimi pogoji ustreči našim željam, drugi del pa je ostal nespravljiv in je izjavil, da bo rešitev naših najvažnejših zahtev z usemi sredstvi zabranil. Končni uspeh pogajanj je bil ta: zmernejši del večine nam je stavil pogoj, da mu dovolimo popolno prostost glede zvišanja doklad, drugi del pa je vztrajal na svojem nespravljivem stališču. Ker je bil pogoj glede zvišanja doklad, ki bi znašalo, ako se hoče pokriti ves dosednji primanjkljaj, tudi brez zvišanja učiteljskih plač, okoli 30 odstotkov, za nas nesprijemljiv in ker vsled nespravljivega stališča drugega dela nemške večine nismo sploh imeli nobenega jamstva, da se naše zahteve izpolnijo, so se pogajanja razbila in deželni zbor je odgoden.”⁶⁷⁴

V omenjenih pogajanjih je aktivno sodeloval tudi poslanec narodne stranke dr. Vekoslav Kukovec, ki pa je to pot razmišljal in deloval drugače kot njegovi sonarodnjaki iz Slovenske kmečke zveze. Dr. Kukovec se je namreč zavzel za kompromis in končanje obstrukcije. V delu, ki se je dotikalo povišanja doklad in v tej zvezi tudi povišanja učiteljskih plač, je namreč podprl zmerno strujo nemške večine v deželnem zboru.⁶⁷⁵ Tega političnega manevra mu vodilni

⁶⁷² Slovenski gospodar, 25. januar 1912.

⁶⁷³ Slovenski gospodar, 1. februar 1912.

⁶⁷⁴ Slovenski gospodar, 8. februar 1912.

⁶⁷⁵ Prav tam.

krogi v Slovenski kmečki zvezi kasneje niso nikoli odpustili. Zato so poslej še z večjim gnevom obračunavali z njim in njegovo stranko.⁶⁷⁶

Tudi pogajanja v začetku leta 1913 niso bila uspešna. Za razliko od preteklega leta se tokrat v Gradcu niti niso zbrali vsi poslanci, ampak samo tisti, ki so sodelovali v pogajanjih.⁶⁷⁷ Toda državni namestnik Clary ni obupal. Predstavnike poslanskih klubov je v Gradec ponovno poklical septembra 1913. Prve vesti s pogajanj niso vlivale dosti upanja. Slovenski gospodar je na primer napovedoval celo razpust deželnega zbora in nove volitve: *“Nemška večina noče niti za pičico priti slovenskim zahtevam nasproti, dočim sama zahteva pokritja za 6 milijonov kron. Vsled tega je skoro gotovo, da bo sedanjemu deželnemu zboru kmalu ugasnila luč življenja, nove volitve bodo po sedanjem načrtu okoli novega leta. Vse stranke že delajo priprave, nikogar ni, ki bi še razpust zadrževal!”*⁶⁷⁸

Nekaj dni kasneje se je izkazalo, da vsi le niso bili za takojšen razpust deželnega zbora. Nemška stran je namreč zaprosila za odlog pogajanj za nedoločen čas, predvsem pa so, po mnenju nekaterih slovenskih politikov želeli, da se v državnem zboru najprej sprejme nov davčni načrt, od katerega so tudi dežele lahko pričakovale znaten del sredstev za pokritje svojih stroškov.⁶⁷⁹ Slovenski gospodar je komentiral nemški manever s precejšnjo mero cinizma, ko je zapisal, da *“je to sedaj prvikrat, da niso Slovenci krivi, da so se pogajanja brezuspešno končala, ampak davčni načrt. Po domače govorjeno pa se to pravi: Nemške stranke v sedanjem trenutku ne marajo volitev - zaradi velikih notranjih bojev.”*⁶⁸⁰

Pogajanja o zmožnosti dela štajerskega deželnega zbora so se v začetku oktobra končno premaknila v smeri ustrezne rešitve. Kot strela z jasnega je iz Gradca prispela vest, da sta sprti strani dosegli *“premirje v štajerskem deželnem zboru”*.⁶⁸¹ Slovenski gospodar je poročal: *“Jutri, dne 10. oktobra se snide, ako ne nastopijo nepričakovane ovire, štajerski deželni zbor na 10 dnevno zasedanje. Ne v znamenju boja, ampak v znamenju miru, se sestanejo štajerski deželni poslanci. Vendar slovenski poslanci obstrukcije niso opustili za vselej, temveč jo le izločili za sedanje kratko zasedanje z natančno določenim delovnim načrtom. Kakor hitro mine sedanje oktobrsko zasedanje, nastopijo naši poslanci zopet svoja stara mesta, vihteč moč orožja nad deželnim zborom,*

⁶⁷⁶ Slovenski gospodar je dr. Kukovca pogosto poimenoval *“liberalni trot”*, njegovo Narodno stranko pa *“družbico puhlih glav”*.

⁶⁷⁷ Slovenski gospodar, 16. januar 1913.

⁶⁷⁸ Slovenski gospodar, 4. september 1913.

⁶⁷⁹ Prav tam.

⁶⁸⁰ Prav tam.

⁶⁸¹ Slovenski gospodar, 9. oktober 1913.

razven če se Nemci pobotajo z nami in se sprijaznijo z našimi zahtevami. Pravilno rečeno, se je torej sklenilo edino-le premirje za kratko zasedanje od 10.-20. oktobra.”⁶⁸²

Vztrajnost se je Slovincem naposled izplačala. Nemška večina je slovenski strani morala zagotoviti podporo pri vrsti prej nedosegljivih stvari: ustanovitvi slovenske gospodinjske šole v Šentjurju pri Celju, ustanovitvi slovenske meščanske šole, zagotavljanju rednega financiranja izgradnje cest in brezobrestnih posojil z vinogradnike.⁶⁸³ In kakšna je bila cena za sklenitev sporazuma? Slovenska stran se je zavezala, da bo umaknila z dnevnega reda vse tiste interpelacije, ki na prvem zasedanju leta 1910(!) še niso bile ustno podane, v času zasedanja pa delo deželnega zbora ne bo motila z dolgimi in neplodnimi obstrukcijskimi govori.⁶⁸⁴

Štajerski Slovenci so kompromis razumeli in razglašali kot svojo zmago. *“Slovenska obstrukcija je nemške poslance naučila, da se z zastopniki slovenskega naroda ni šaliti, zato so radi ali neradi sprejeli pogoje in jih tudi držali. Zato pa lahko rečemo da še nikdar in nikjer niso slovenski poslanci v kratki dobi osmih dni, toliko dosegli za slovensko ljudstvo kakor sedaj naši poslanci,”* je v vznesenem tonu pisal Slovenski gospodar in ob koncu opozoril tudi na žrtve, ki jih je kompromis prinesel. *“Vsak boj ima žrtve, tudi naš ga je imel. Kadarkoli so se liberalci in nemškutarji zaganjali v naše poslance in njih deželnozbornsko obstrukcijo, govorili smo našim pristašem: Ostanite mirni in zaupajte! Da smo ravnali prav, pokazali so uspehi osemdnevnega delovanja naših poslancev v deželnem zboru. Tudi liberalci stoje sedaj molče pred uspehi naših poslancev, zavedajoč se, da so vsi napadi bili krivični in neresnični. Kdor je vztrajal v boju in delu, njemu se ni treba bati ljudske sodbe!”*⁶⁸⁵

Oktobra 1913 se je tako končala najdaljša obstrukcija v štajerskem deželnem zboru, ki je povsem onemogočila parlamentarno delo, ker se je zaradi nakopičenih nacionalnih nasprotij manjšina, v tem primeru slovenska, odločila za najdrastičnejši možni legitimni ukrep. Čas je pokazal, da so Slovenci kljub velikim pritiskom uspeli pripraviti arogantno in nacionalistično nemško večino, da jih je poslušala in vsaj enkrat z njimi sklepala tudi kompromise. Žal je težko oceniti posledice nekajletne obstrukcije, saj je vsako nadaljnje delo in sodelovanje med nemško večino in slovensko manjšino v štajerskem deželnem zboru preprečila prva svetovna vojna.

⁶⁸² Prav tam.

⁶⁸³ Prav tam. Kompromis je predvidel, da bi za gospodinjsko šolo v Šentjurju zgradili posebno poslopje. Gradnjo bi plačala država, vsakoletno vzdrževanje pa bi krili v sorazmernem deležu država in dežela. Odločitev o izbiri kraja, kjer bi ustanovili meščansko šolo, so prepustili slovenskim poslancem. Zavezali so se tudi, da bodo sredstva za redno financiranje gradnje cest in za brezobrestne kredite za vinogradnike na voljo že v letu 1914.

⁶⁸⁴ Prav tam.

⁶⁸⁵ Slovenski gospodar, 23. oktober 1913.

AFERA PREKORŠEK RAZBURILA ŠTAJERSKE SLOVENCE

Ko je v začetku leta 1909 Ivan Prekoršek nastopil službo spodnještajerskega potovalnega učitelja, je bilo sodelovanje med Družbo sv. Cirila in Metoda (DCM) in spodnještajerskim Narodnim svetom zgledno. Tudi delo potovalnega učitelja je bilo Ivanu Prekoršku pisano na kožo, kar kažejo številni članki, ki jih je objavljajl v Slovenskem braniku. S celjskim narodnoradikalnim političnim krogom, kateremu je pripadal, je s teoretičnim in praktičnim delom na terenu uspešno opravljal zastavljene naloge, ki mu jih je narekovala služba potovalnega učitelja.⁶⁸⁶

Toda ob delu je vseskozi opozarjal tudi na nepravilnosti, ki so se dogajale in predlagal izboljšave. Jasno je, da so ga ob tem vodile tudi njegove politične ambicije, ki jih podobno kot drugi iz celjskega narodnoradikalnega kroga oziroma Narodne stranke ni skrival. Tako je že devet mesecev po nastopu službe potovalnega učitelja, septembra 1909, ko je v Celju potekalo srečanje Zveze narodnih društev, začel opozarjati, da DCM ni najboljše organizirana. Prepričan je bil, da so podružnice preveč razdrobljene in nepovezane. Zato je predlagal, da bi bilo potrebno reformirati družbine podružnice na Štajerskem in jih tesneje povezati v pokrajinsko zvezo štajerskih podružnic, ki bi imela sedež v Celju.⁶⁸⁷ Izkušnje, ki si jih je nabral v slabem letu službovanja, je predstavil tudi v članku, ki ga je objavil v Slovenskem braniku. V članku z naslovom Pokrajinska zveza štajerskih Ciril-Methodovih podružnic je opozoril na nujno potrebno racionalizacijo pri organizaciji društev štajerskih Slovencev: *“Danes je pri nas že v vsaki občini ali župniji navadno po več društev, da ne govorim niti o naših mestih, kjer je število narodnih društev tako močno naraslo, da vzbuja že dostikrat umevno nevoljo slovenske inteligence, ki je z narodnim davkom težko obdavčena.”*⁶⁸⁸ *Kakor neradi in kakor bo zadelo mnogokje na odpor bomo vendarle sčasoma prisiljeni resno misliti na vsestransko revizijo slovenskega društvenega življenja, da bomo kar najbolj ekonomično izrabljali naša skromna sredstva in pustili pasti in umreti, kar še danes umetno vzdržujemo na papirju, kar pa nima več življenske sile in ne več prave upravičenosti. Dati društvom me-*

⁶⁸⁶ Hvala uspešnosti obeh potovalnih učiteljev DCM je bila večkrat poudarjena. Še posebno v Slovenskem braniku leta 1910, v članku Donesek k manjšinskemu vprašanju. Glej: Slovenski branik, 1910, str. 200-202.

⁶⁸⁷ Narodni dnevnik, 15. september 1909.

⁶⁸⁸ V Celju je leta 1911 obstajalo 46 slovenskih društev, približno toliko je bilo tudi nemških. Ker pa je bila večina ustanovljena zgolj iz kljubovanja enakim nemškimi društvom, je jasno, da so mnoga obstajala zgolj formalno in niso bila aktivna. Glej: Slovenski narod, 22. september 1911; Prim.: Mirko Roš, Kulturna dejavnost akademske mladine v Celju 1907-1925, CZb 1971-72, str. 280.

sto običajnih tradicionalnih formalnosti več notranjega življenja in jedra, to je zahteva najnovejšega časa, ki se ne more več zadovoljevati s samo zabavnimi društvi in naj jih obdaje še tako spoštovanja vreden tradicionalen sijaj.”⁶⁸⁹ Prepričan je bil, da so društva postala prave ljudske narodne šole, zato se je njihov pomen od časov, “ko so dali narodnemu delu in življenju novo moč”, močno spremenil. Prav zato je treba tesneje povezovati in združevati narodna društva, ki imajo podoben oz. enak program. Pri tem je navedel uspešno delo celjske Zveze narodnih društev na Štajerskem in Koroškem, ki je delovala kot pokrajinska nepolitična organizacija.

Podoben predlog kot za društva je Prekoršek ponudil tudi za preoblikovanje dela podružnic DCM, ki bi jih med sabo morale povezovati družbine pokrajinske zveze.⁶⁹⁰ “Pokrajinska zveza, ki jo osnujemo, bo zasledovala v prvi vrsti ta cilj: najvišja njena naloga bo - organizatorično delo. V njej bodo združene vse štajerske podružnice, vsaka po svojem v to izvoljenem delegatu oziroma delegatinji. V okvirju pokrajinske zveze bodo tvorile sosedne podružnice s skupnimi težišči svoja okrožja, katerim bodo zlasti posvečala svojo pozornost in svoje delo. Po današnjem stanju podružnic na Štajerskem bo primerno sestavljenje petih okrožij: celjskega, mariborskega, ljutomerskega, brežiškega in ptujskega. Sedež pokrajinske Zveze bo v Celju, kjer bo tudi ožji njen odbor, - eksekutiva te pokrajinske zveze - sestojč iz treh ali petih odbornikov in iz petih zunanjih odbornikov, ki so v ožjem odboru kot zastopniki posameznih okrožij.”⁶⁹¹ S tem bi se po prepričanju Ivana Prekorška osrednje vodstvo DCM lahko razbremenilo nekaterih dejavnosti, ki bi jih, poznavajoč področje, v katerem delujejo, prevzele in opravljale pokrajinske zveze. DCM bi s to spremembo po Prekorškovem mnenju lahko samo pridobila.⁶⁹²

Prepričani, da bo ideja padla na plodna tla, so v Celju že 12. septembra 1909 ob navzočnosti večine delegatov podružnic DCM osnovali začasni oz. pripravljalni odbor štajerske pokrajinske zveze, ki so ga sestavljali dr. Anton Dolar, dr. Franjo Lipold in dr. Kalan.⁶⁹³ Vendar je bil to, kot se je kasneje pokazalo, račun brez krčmarja, saj štajerska pokrajinska zveza DCM brez spremembe druž-

⁶⁸⁹ Slovenski branik, 1909, str. 240.

⁶⁹⁰ Podružnične pokrajinske zveze pa niso zahtevali samo v Celju, ampak tudi v Trstu (narodni radikalci). Že v koledarju DCM za leto 1909 je nepodpisan avtor zahteval decentralizacijo družbe, podobno kot je to storila nemška Südmarka. V podkrepitev zahtevi je zapisal: “Uverjeni smo, da bi moglo naše stolno mesto mnogo več storiti za rešitev naših ogroženih rojakov, ako bi se napravila zveza vseh njegovih Ciril-Methodovih podružnic. Že to bi bilo nekaj vredno, ker bi zveza omogočila kontrolo naših narodnjakov. Za vsakega bi se vedelo, ali in pri kateri podružnici je vpisan; potem odpadejo vsi izgovori. Neizmerne koristi bi bila tesnejša spojitev koroških podružnic v eno in gorenjskih v drugo pokrajinsko zvezo. Taki podružnični skupini bi bila dva čvrsto organizirana oddelka naše skupne narodne vojske.” Glej: Koledar DCM, 1909, str. 88-90.

⁶⁹¹ Prav tam.

⁶⁹² Prav tam.

⁶⁹³ Narodni dnevnik, 15. september 1909.

benih pravil sploh ni mogla zaživeti. Tudi optimistična napoved, da “se osnuje tekom letošnje jeseni (1909 op. B. G.) štajerska pokrajinska zveza s sedežem v Celju”, se je kasneje pokazala vse prej kot realna.⁶⁹⁴

Tudi naslednji dve leti se na področju snovanja pokrajinske zveze DCM ni zgodilo nič, čeprav so jo, predvsem na Štajerskem (v Celju) vseskozi zahtevali. Številni apeli in pritiski iz “province” niso prepričali centrale v Ljubljani, da bi pospešila preobrazbo DCM, čeprav se je o tem vseskozi govorilo tudi naglas. Sprva je kazalo, da se bodo stvari premaknile z mrtve točke, saj so leta 1909 na jeseniški skupščini celo spremenili družbina pravila, kjer so v 8. členu statuta dodali določilo, da se na podlagi sklepa vodstva DCM podružnice kakega področja lahko združijo v pokrajinsko zvezo, v katero pošljejo po enega zastopnika. Določili so še, da ima pokrajinska zveza svoj odbor z načelnikom, podnačelnikom in tajnikom in da ne zbira nobenih prispevkov, pač pa pomaga vodstvu DCM z nasveti in organizacijo dela.⁶⁹⁵

Kljub spremembi statuta in izjavam, da je DCM naredila veliko v smeri demokratizacije,⁶⁹⁶ pa o boljši organiziranosti delovanja podružnic oziroma njihovega povezovanja v pokrajinske zveze ni bilo ne duha ne sluha. Bolj kot to je vodstvo DCM zanimala in okupirala gradnja novih objektov, predvsem v obdobju po ljubljanski skupščini (1910), ki je veljalo za gradbeno najbolj aktivno.⁶⁹⁷

Toda Ivan Prekoršek je kljub temu, da vodstvu DCM po vsem sodeč pokrajinska organiziranost družbe še zdaleč ni bila po godu, v članku z naslovom Pokrajinske zveze Ciril Metodove družbe, ki ga je objavil v Koledarju družbe za leto 1911, ponovno opozoril na nujnost drugačne organiziranosti, saj so minili časi, kot je zapisal, “skromne, dobrodelne družbe”.⁶⁹⁸ Prekoršek je namreč spremljal pri delu veliko podružnic in mnoge že označil za “živa društva, ki izvršujejo v okvirju osrednje organizacije samostojno delo”. Prav zato se mu je zdelo samoumevno, da so s tem dani pogoji za tesnejše povezovanje podružnic posameznih pokrajin ali celo okrajev. Ob tem je izrazil bojazen, da bi vztrajanje pri organiziranosti, kakršna je bila, sčasoma pripeljala do prevelikega razlikovanja med posameznimi slovenskimi deželami, ker “vsaka še tako vzorno zasnovana organizacija začne padati, ker se preživi, ako nima vedno jasnih ciljev in velikih idej, ki jej dajejo večno novo

⁶⁹⁴ Prav tam; Slovenski branik, 1909, str. 241.

⁶⁹⁵ Andrej Vovko, Mal položi dar, str. 82-83.

⁶⁹⁶ To je izjavil dr. Žerjav v tajniškem poročilu na jubilejni skupščini DCM, ki je bila v začetku julija 1910 v Ljubljani. Prim.: Vovko, Mal položi dar, str. 87.

⁶⁹⁷ Vovko, Mal položi dar, str. 88.

⁶⁹⁸ Koledar DCM, 1911, str. 65-68.

življenje in novo notranje pomlajenje”.⁶⁹⁹ Pri tem je avtor kot argument navedel zanimivo primerjavo: “V gospodarskem in političnem življenju je zmagala demokratična misel, ki je s podrobno izvedeno organizacijo malih okolišev navidezno oslabila ali celo strla moč starih gospodarskih in političnih središč. V resnici pa je ta zdrava decentralizacija šele ustvarila pravo moč naravnih, gospodarskih in kulturnih središč. In reforma družbe sv. Cirila in Metoda, njene centrale kakor podružničnega življenja ni nič drugega, kakor zmaga demokratične misli, ki ne vidi svoje moči v posameznih oficijalnih rodoljubih, ki ‘ljudstvo rešujejo’, ampak v trdni, podrobni organizaciji, ki temelji v narodu in zajema svojo moč iz narodove odporne sile ter jo zajedno potom organizacije veča.”⁷⁰⁰

V nadaljevanju se je kritično znesel nad nemočjo, da bi spremenili delovanje družbe, čeprav je spremenjen družbin statut to omogočal ter je bila “ideja in potreba po ožji podružnični organizaciji mnogo večja” kot pred leti. Ponovno je opozoril na dejstvo, da mora DCM imeti v evidenci vso potrebno narodovo dejavnost in da to lahko stoodstotno izpolnijo samo v pokrajinsko zvezo povezane podružnice. “Vse to pa moremo izvrševati danes, da ostanemo samo pri Ciril Metodovi družbi, le v mali meri. Ob vsakem koraku še čutimo nepopolnost naše organizacije, centrala ne zmore več vsega, nujno je potrebna decentralizacija dela, da ostanejo podružnice v živem stiku s svojo centralo. Podružnice pa morajo živeti tudi v vednem, živem medsebojnem stiku, ki ga bodo povzročile in vzdrževale pokrajinske zveze po svoji organizaciji in po svojem delu. Te zveze bodo nekake srednje organizacije, bodo posredovalke med centralo in podružnicami, ki bodo v zvezah zastopane po svojih odposlancih. Kakor mora postati vsaka podružnica v svojem okolišu narodni svet, ki je zastopan v okrožju, tako bodo posamezna okrožja, zastopana po odposlancih v pokrajinski zvezi tvorila enoten narodni svet dotične pokrajine. Ne samo, da bodo podružnice v označeni tesnejši združitvi lažje in bolje uspevale, vršile bodo tudi precej novega dela, ki ga doslej niso mogle. S pokrajinskimi zvezami bi se naj združili nekaki pokrajinski uradi, ki bodo zbirali vse gradivo, statistične podatke, narodnostne mape, uradniška in učiteljska imenovanja in važna obvestila tičoča se dotične pokrajine. Tako bi vsi ti podatki ostali živi in bili vedno na razpolago tistim, ki jih rabijo.”⁷⁰¹ Ob tem pa ni pozabil opozoriti še na nevarnost, ki se je vse pogosteje pojavljala in je že začela ogrožati normalen razvoj te osrednje slovenske narodnoobrambne organizacije, ki pa bi jo po Prekorškovem mnenju s pokrajinsko organiziranostjo zlahka preseгли. Vse pogosteje so se namreč v izjavah in komentarjih nekaterih posameznikov kazale izrazite in tipično slovenske karakterne lastnosti: sebičnost, samoljubje in ljubosumje.⁷⁰²

⁶⁹⁹ Prav tam.

⁷⁰⁰ Prav tam.

⁷⁰¹ Prav tam.

⁷⁰² Prav tam. Ivan Prekoršek je zapisal: “Ne maram trditi, da smo preveč teoretični, da smo pa premalo praktični, je resnica. Eden gleda ves zaljubljen v Korotan, drugi je zamaknjen v Trst, zopet tretji misli, da je severna meja z Mariborom potrebna vse podpore. In to je naravno, ker vidimo vsak le svoje najbližje

Prekorškov program preoblikovanja družbe, ki ga je predstavil v članku, je prvi celovit prikaz, kako si on in celjski narodni krog (Narodna stranka in slogaši), predstavljata organizacijo in delovanje DCM. Še bolj kot to je zanimivo dejstvo, da je Prekorškov program močno podoben programu izjemno aktivnega in delovno uspešnega spodnještajerskega Narodnega sveta.

Pričakovati je bilo, da bodo konkretni Prekorškovi predlogi za decentralizacijo DCM, predvsem pa ostra kritika njenega vodstva, doživeli burne reakcije. Vendar teh (začuda) ni bilo. Vodstvo DCM se za Prekorškovo zamisel ni ogrevalo, čeprav ji sprva tudi ni nasprotovalo, vsaj njegov večji del ne.

Povsem drugače pa se je zgodba začela razpletati v letu 1912. Potem ko je na ljubljanski skupščini DCM dr. Žerjav vrnil tajniško funkcijo in so na njegovo mesto imenovali dr. Janka Šlebingerja,⁷⁰³ je dr. Žerjav v začetku leta odstopil še kot odbornik v vodstvu DCM.⁷⁰⁴ S tem so narodni radikali izgubili pomembno zaslombo v vodstvu. Hkrati se je z odhodom dr. Žerjava vnel hud spor v samem vodstvu med staroliberalno in narodno-radikalno skupino in grozil je razcep. Najhujša kriza po bohinjki skupščini je bila tesno povezana z "afero Prekoršek" in s Prekorškom povezano "afero štajerske pokrajinske", kot so ju poimenovali kasneje, potem ko je vodstvo ocenilo, da ni potrebe po oblikovanju zveze podružnic za Štajersko. Če pa bi se zanje kljub vsemu odločili, bi le-teh na Štajerskem morale biti več.⁷⁰⁵ Odnos vodstva DCM do štajerskih podružnic in nepoznavanje ter nerazumevanje razmer na terenu ob meji so celjski krog hudo razjezili. Nekaj podružnic DCM iz okolice Celja je na vodstvo v Ljubljano naslovilo ostra pisma z zahtevo, da naj podprejo oblikovanje samo ene pokrajinske zveze, ki bo imela sedež v Celju.⁷⁰⁶

Vodstvo, ki se je sestalo 20. marca 1912, je zahteve Celjanov gladko zavrnilo. Šlo je celo še dlje. Na podlagi primerjave vsebine pisem so modro ugotovili, da je vsa pisma vodstvu DCM sestavil Prekoršek sam. S tem pa obtožb na račun družbinega potovalnega učitelja na Štajerskem še ni bilo konec.⁷⁰⁷ Zaradi

in drugega ne poznamo. Temu nedostatku, ki bi utegnil še kdaj voditi do nesporazumljenj, bodo v veliki meri odpomogle pokrajinske zveze."

⁷⁰³ Vovko, Mal položi dar, str. 90.

⁷⁰⁴ Vovko, Mal položi dar, str. 92.

⁷⁰⁵ Vodstvo DCM je omenjalo tri zveze podružnic za Štajersko. Prva bi imela sedež v Mariboru, druga v Ormožu ali Središču ob Dravi, tretja pa v Celju. Prim.: Slovenski branik, 1912, str. 77.

⁷⁰⁶ Vovko, Mal položi dar, str. 92.

⁷⁰⁷ Slovenski branik, 1912, str. 77. S tem pa obtožb na račun družbinega potovalnega učitelja še ni bilo konec. Vodstvo je na isti seji tudi ugotovilo, da sodi Prekoršek med pobudnike ideje o delitvi skupščin DCM na javni in tajni del. Prim.: Vovko, Mal položi dar, str. 92-93.

štajerske pokrajinske zveze in Prekorškovega delovanja je sredi aprila prišlo na seji vodstva DCM do hudega osebnega spora tudi med članom nadzornega odbora DCM Milošem Štiblerjem⁷⁰⁸ in družbinim tajnikom dr. Jankom Šlebingerjem, potem ko je slednji predstavil ugotovitve vodstva, da je mesto potovalnega učitelja na Štajerskem za družbo predrago.⁷⁰⁹

Zavedajoč se težav in nezavidljivega položaja, v katerem se je po sporu z vodstvom DCM znašel Prekoršek, je v podporo svojim zahtevam organiziral veliko časopisno kampanjo, s članki pa posredno obračunaval z nespravljamim vodstvom DCM. Že dan po razburljivi ljubljanski seji je celjski Narodni list v članku *Resna beseda na naslov vodstva DCM v zadevi pokrajinske zveze za Štajersko* zapisal ostro kritiko: “Čudni glasovi prihajajo iz bele Ljubljane. Tako prinaša aprilova številka. Slovo Branika med drugim nek “sklep” vodstva DCM, ki - že po svojem stilu težko prebavljiv! - kaže, da sedijo v vodstvu DCM možje, ki se nikakor nočejo prilagoditi praktičnim zahtevam časa in naravnost zadržujejo še uspešnejši razvoj družbe. Kaj naj pomeni sicer sklep, da vodstvo ne more odobravati in sprejeti misli, da bi imele vse štajerske podružnice eno pokrajinsko zvezo, ampak je za to, da bi take zveze imela manjša okrožja, v katerih je le par podružnic? Ali ste na glavo padli, gospodje? Ali res nočete upoštevati zahteve vsega našega štajerskega podružništva in nočete razumeti upravičenosti te zahteve, ki ne bo vzela popolnoma nič od slave vašega dela. Pozivamo vas, gospoda, da se streznete in se ne upirate samo vsled trmoglavosti par posameznikov, ki razmer ne poznajo, uresničenju te zahteve. Ne vi v vodstvu ste za družbin razvoj in napredek kompetentni činitelji, ampak podružnice, in vi morate v polni meri uvaževati njih nasvete in zahteve, ako so zdrave in služijo družbi v dobro. Če tega nočete, pa si pripišite sami, če bodo podružnice na glavni skupščini primerno kaznovale vašo trmoglavost in starokopitnost. To z naše strani prva in zadnja beseda. Drugo bodo opravile podružnice.”⁷¹⁰

Časopisna kampanja se je nadaljevala tudi teden dni kasneje, ko je “glas od meje”⁷¹¹ v članku *Zveza podružnic Ciril-Methodove družbe za Štajersko* v precej mirnejšem tonu prikazal uspešno delo podružnic in potovalnega učitelja in še enkrat potrdil potrebo po ustanovitvi pokrajinske zveze podružnic. “V zadnjih letih je naša obrambna Ciril-Methodova družba po vseh slovenskih deželah lepo napredovala. Tudi na Štajerskem nismo zaostali, saj je nepričakovano naraslo število podružnic. Mnogo jih je oživelo in so postale zopet delavne brambovske slovenske obmejne dece, ki nas kliče na pomoč proti divji nemški sili, katera prihaja od severa in tlači Slovenstvo.

⁷⁰⁸ Miloš Štibler je od leta 1908 živel in delal v Celju, kjer je bil revizor in tajnik Zadrudne zveze. Več o Štiblerju glej: SBL, tretja knjiga, str. 686.

⁷⁰⁹ Vovko, Mal položi dar, str. 93.

⁷¹⁰ Narodni list, 18. april 1912.

⁷¹¹ Kdo je pisec članka, žal ni mogoče ugotoviti. Lahko bi bil celo sam “izkušeni narodni delavec” Ivan Prekoršek.

Nanovo se je ustanovilo okoli 30 podružnic, tako da jih imamo na Štajerskem danes čez 70. S ponosom zremo štajerski Slovenci na to bojno armado, ki je vzrasla v boju proti nemškutarstvu, v boju proti domači brezbriznosti in v boju proti lastnim rojakom, ki so slepo strastjo razdirali naše delo in skrunili slovensko požrtvovalnost. In da v težkih razmerah, ko nimamo dovolj narodne inteligence, ko nimamo zavetišč v mestih in trgih, ki so večji del v nemških rokah, nismo nazadovali, ampak mogočno napredovali: to je delo potovalnega učitelja g. Prekorška, ki se je posvetil organizaciji podružništva in je s srečno roko dosegel uspehe tudi v krajih, ki so nam bili še pred kratkim tuji in sovražni. Z že omenjenim naraščanjem števila podružnic je nastala potreba po njihovi tesnejši združitvi. Čutili smo to vsi, ki delamo v podružnicah, da bi taka ožja organizacija, ki bi obsegala vse podružnice naše dežele, bila važna iz dveh razlogov: 1. pospeševala bi po okrožjih delovanje podružnic, 2. bila bi naj boljša posredovalka in mandatarka vseh teženj, šolskih in narodnih potreb štajerskih v osrednjem odboru v Ljubljani. Nasveti posameznih podružnic bi prišli v razpravo pri okrožnih posvetovanjih, kjer bi bile zastopane podružnice bližnjih okolišev. Predlogi in nasveti okrožij bi se obravnavali na sejah pokrajinske in na vsakoletni pokrajinski skupščini, ki bi se vršila vedno pred glavno skupščino družbe. Tako bi nastalo povsod novo življenje in več zanimanja za narodno obrambo, velike skupščine bi dobile malo drugo lice, ker bi bile tako pripravljene in DCM bi postala demokratična narodna organizacija. Prišli bi v vseh vprašanjih, ki se tičejo novih šol in vrtcev, do enotnih, dobro utemeljenih sklepov, izvrševali bi točko za točko iz tega načrta in nastopili sigurno najprej tam, kjer je potreba in pomen največji. Tako približno si predstavljamo mi ob meji delokrog in pomen pokrajinske zveze, in le obžalujemo, da se še ni ustanovila in da se ji celo od osrednjega vodstva delajo ovire.” Svoje pisanje je avtor zaključil z naslednjimi mislimi: “Časi so preresni in preblizu nam je sovražnik, da bi koga hoteli žaliti, treba pa je, da o stvari, ki se tiče nas in naših šolskih zahtev, odkritosrčno povemo svoje mnenje. Na skupščini v Jesenicah so se pravila Družbe tako izpremenila, da se more ustanoviti pokrajinska zveza. Na delo, podružnice, da pridemo po treh letih od lepih besed do dejanja!”⁷¹²

Prekoršek je odgovarjal tudi Slovenskemu braniku, ki je v sporu vseskozi podpiral vodstvo DCM in kritično ocenjeval zamisli Celjanov in pisanje Narodnega lista v zvezi z ustanovitvijo štajerske zveze podružnic. “Slovenski Branik’ bi se očitno rad spustil z nami v kak prepir, kar je tem bolj smešno, ker bi morali gg. pri tem listu vedeti, da je naš list glasilo stranke, v kateri leži edina garancija za razvoj C.M. družbe na Štajerskem. Mi smo povedali odkrito in pošteno mnenje vseh štajerskih podružnic glede neutemeljenega postopanja družbinega vodstva v zadevi pokrajinske zveze. V nadaljno tozadevno razpravo se ne spuščamo, zakaj nadaljno bodo ukrenile naše podružnice doma in na glavni skupščini.”⁷¹³

⁷¹² Narodni list, 25. april 1912.

⁷¹³ Narodni list, 9. maj 1912.

Časopisna kampanja je le še prilila olja na ogenj nesporazumov med osrednjim vodstvom DCM in celjskim krogom. Na burni seji vodstva družbe 15. maja je ponovno igral glavno vlogo Miloš Štibler, ki se je sprl še s predsednikom Senekovičem in blagajnikom Hudovernikom. Ker so očitno (pre)nasilnega Štiblerja opozorili na njegove precej majhne pristojnosti, ki jih je imel kot nadzornik, je iz protesta zapustil sejo in s tem najverjetneje dokončno zapečatil Prekorškovo usodo.⁷¹⁴

Po obračunu s Štiblerjem je namreč na vrsto prišel še Prekoršek. Vodstvo DCM je na isti seji obravnavalo in zaključilo tudi primer štajerskega potovalnega učitelja. Po primerjavi dela med Prekorškom in Begom so ugotovili veliko večjo uspešnost drugega. Vodstvo je menilo, da Prekorškovi uspehi pri oživiljanju štajerskih podružnic ne odtehtajo 4.000 kron, kolikor so znašali letni prejemki štajerskega potovalnega učitelja in da so zato družbi prehudo breme. Vodstvo je zato sklenilo, da Prekoršku s 1. junijem 1912 odpovedo službo, njegov delokrog pa prevzame Ante Beg.⁷¹⁵

Odpoved službe Prekoršku je povzročila na Štajerskem, predvsem v Celju, precej hude krvi. V podporo zdaj že bivšemu štajerskemu potovalnemu učitelju so 6. junija v Mariboru pripravili protestni shod. Narodni list, ki je podal kratko poročilo s "*sestanka štajerskih podružnic*", je omenil tudi prisotnost treh članov glavnega vodstva družbe, vendar konkretnih imen ni navedel. Na shodu so predstavniki štajerskih podružnic DCM poleg "*priznanja potovalnemu učitelju g. Iv. Prekoršku*", članom glavnega vodstva izrazili prepričanje, "*da je ta naprava (potovalni učitelj, op. B. G.) nujno potrebna*" in obljubili, da bodo, če ne bo šlo drugače, sredstva za vzdrževanje potovalnega učitelja priskrbeli sami.⁷¹⁶ To se kasneje ni zgodilo.

Zgodbo o aferi, ki je močno razburila štajerske Slovence, je končal Prekoršek s pismom "*podružnicam v pojasnilo*", ki ga je objavil v Narodnem listu 4. julija 1912. V pismu je zapisal: "*Ob svojem slovesu od tri in pol letnega dela v organizaciji Ciril-Methodove družbe izrekam vsem štajerskim podružnicam zahvalo za izraženo mi zaupanje in priznanje. Pozivu in sklepu, storjenemu na mariborskem shodu, ne morem ustreči, ker je mesto potovalnega učitelja v DCM. na Štajerskem pretežavno in preveč odgovorno, da bi ga mogel uspešno izpolniti v nesoglasju z vodstvom in proti njegovi volji. S hvaležnostjo se spominjam vseh častitih dam in gospodov, ki so me v mojem dosedanjem delu zvesto podpirali. Z ljubeznijo in žrtvami smo ustvarili ponosno podružniško organizacijo, ki je budila narodno zavest, širila prosveto in polagala naš davek na*

⁷¹⁴ Vovko, Mal položi dar, str. 93.

⁷¹⁵ Prav tam.

⁷¹⁶ Narodni list, 12. junij 1912.

oltar zanemarjeni slovenski šoli. Na tej poti treba nadaljevati in izpopolniti organizacijo v okvirju Ciril-Methodove družbe. Ideja, kateri v njej služimo, je vzvišena nad osebe, ki se menjajo. V Celju, mesca julija 1912 Ivan Prekoršek.“

O tem, kakšne posledice je prinesla ukinitve mesta potovalnega učitelja za Štajersko, na tem mestu ne bomo govorili. Dovolj zgovorno o posledicah povedo že zapisi v jesenskih številkah Slovenskega branika, kjer je vodstvo DCM prosilo štajerske podružnice, naj pobirajo in pošiljajo članarino “glavni družbi”. Opozarjali so tudi, da večina podružnic ne pošilja obvestil o sestavah odborov in številu članstva v podružnicah, “tako da bo Štajerska v letošnjem koledarju (za leto 1913, op. B. G.) izkazovala ogromno nazadovanje v članstvu”.

“PREMAGALI SMO NASPROTNO STRANKO NA VSEJ ČRTI”⁷¹⁷

Zadnja leta pred prvo svetovno vojno se je tudi na slovenskem Štajerskem utrdila politika Vseslovenske ljudske stranke, ki jo je zastopala Slovenska kmečka zveza z dr. Antonom Korošcem na čelu. Številni shodi, zborovanja, predvsem pa dobra politična, gospodarska in kulturna organiziranost so stranko navdajali z optimizmom. Posebno še, ker je liberalizem tudi na slovenskem Štajerskem doživel isto usodo kot na Kranjskem. Že deželnozborske volitve 1909, posebno pa državnoborske volitve 1911, so liberalcem prinesle hude udarce, saj je SKZ prevzela vse nekdanje liberalne mandate. Tudi kasnejši poskusi, da bi Narodni stranki ponovno vrnili ugled, niso prinesli uspeha. Prav tako ne skupen nastop z Nemci v štajerskem deželnem zboru, ko je dr. Vekoslav Kukovec kot edini predstavnik slovenskih liberalcev nastopil proti uspešni obstrukciji poslancev SKZ. Priznanje neuspeha na shodu Narodne stranke 6. oktobra 1912 v Celju je liberalcem še bolj vzelo pogum in voljo.⁷¹⁸

Povsem drugačne so bile razmere v taboru SKZ. Ko so uspeli prevzeti liberalne trdnjave na Celjskem, v Brežicah in Središču ob Dravi (volitve 1911), so svojo aktivnost usmerili predvsem v to območje. V liberalnem Celju so zadajali smrtne rane svojim nasprotnikom, prirejali so letna zborovanja, shode, predavanja in krepili katoliške gospodarske in kulturne organizacije. Uspeh je bil očitni; število gospodarskih organizacij v štajerskem pododboru Zadružne zveze je poskočilo z 49 (1907) na 113 (1913), krščansko socialna zveza pa je imela samo na Štajerskem včlanjenih 154 društev ter 57 mladeniških in 70 deklških zvez.⁷¹⁹ Okrepila se je tudi Jugoslovanska strokovna zveza, tako da je že februarja 1914 imela svoje tajništvo v Mariboru.⁷²⁰ Uresničile so se želje, ki jih je ob priliki III. katoliškega shoda v Ljubljani leta 1906 izrekel prvak Slovenske kmečke zveze dr. Anton Korošec: “Zboljšanje kmečkega stanu se ne da doseči brez boja, zato mora kmet napadati nasprotne trdnjave in na njih razviti kmečke zastave, na katerih se bo bleščal sveti križ, pod njim pa zapisane vse zahteve in želje kmečkega prebivalstva.”⁷²¹

⁷¹⁷ “Premagali smo nasprotno stranko na vsej črti, in sedaj bomo lahko svoje moči še bolj posvečali narodnim bojem,« so bile besede prvaka Slovenske kmečke zveze dr. Antona Korošca na letnem občnem zboru stranke v Celju, 3. maja 1914.

⁷¹⁸ Več o tem glej: Narodni list, 10. oktober 1912 in 17. oktober 1912.

⁷¹⁹ Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 284.

⁷²⁰ Prav tam.

⁷²¹ Slovenski gospodar, 30. avgust 1906.

Zamajala se je tudi celjska liberalna trdnjava. Že na letnem občnem zboru leta 1912, ki ga je vodstvo SKZ pripravilo na Jožefovo v Celju, so slavili zmago nad štajerskimi liberalci. "Po zaslugi K. Z. (SKZ, op. B. G.) so prešli vsi deželnozbornski - razun enega - in državnozbornski mandati v last slovenskega ljudstva. Izločeni so oni liberalni troni, ki so imeli nekdanj glavno besedo v naši politiki. Celo lepa Savinjska dolina je postala docela naša. Od Save do Mure, od Sotle do koroških meja, povsod se razlega klic: Živio kmečka zveza ...", je novo politično razmerje sil na Spodnjem Štajerskem označil Slovenski gospodar.⁷²² Na shodu v Celju, ki se ga je udeležil tudi Janez Evangelist Krek, so zaupniki zato soglasno potrdili pravilno usmeritev strankine politike in delo njenih poslancev. Uspešno strankino politiko je povzelo in izčrpno komentiralo tudi strankino glasilo, ki je med drugim zapisalo:

"Shod v Celju je pomemben tudi zaradi tega, ker so tam zbrani zaupniki z odobravanjem dr. Krekovega govora jasno označili svojo neomajljivo voljo, da hočejo boj proti liberalizmu izvajevati do konca.

*- Celjski shod pa nas je tudi vspodbudil k nadaljnemu delu po programu Slovenske kmečke zveze. In tudi to ne bo ostalo brez pomena, brez dobrih posledic. Delati hočemo socialno, biti drug drugemu v pomoč in podporo. Živo krščanstvo, močno zaupanje v vero in Boga nas bo pri tem držalo pokonci v vseh dobrih in hudih časih."*⁷²³

Suverenost in nepremagljivost v političnem prostoru slovenskega dela Štajerske so politiki SKZ izražali tudi z vse pogostejšimi pozivi nasprotnikom, da se pridružijo njihovi "nepremagljivi stranki". Tako so januarja 1913 v Slovenskem gospodarju objavili več pozivov, v katerih so štajerske liberalce in slogaše vabili, da se priključijo Slovenski kmečki zvezi. Še posebej je izstopal poziv, ki ga je Slovenski gospodar objavil 16. januarja: "Liberalci in slogaši, ako bi imeli res kaj ljubezni do naroda in skrbi za njegovo bodočnost, bi morali pustiti sedaj vse malenkostne strankarske prepire, ki so ob sedanji resnosti časa naravnost smešni, ter se postavili ob našo stran, da jih peljemo v boj in po zmago za lepše čase Slovencev."⁷²⁴

Povabilo liberalcem in slogašem so strankini prvaki ponovili tudi na letnem občnem zboru leta 1913, ko so v eni od točk resolucije zapisali: "S.K.Z izjavlja, da je voljna s katoliško-narodnimi pristaši v mestih in trgih ter z obrtništvom in delavstvom na Štajerskem, ustvariti skupno politično organizacijo, ter pooblašča svoj odbor, da stori v to svrhu potrebne korake."⁷²⁵

Na prvi pogled pomenijo pozivi "brezbožnim" liberalcem in slogašem pravi preobrat v politiki SKZ, vendar pa nova smer strankine politike ni pomenila nič

⁷²² Slovenski gospodar, 14. marec 1912.

⁷²³ Slovenski gospodar, 28. marec 1912.

⁷²⁴ Slovenski gospodar, 16. januar 1913.

⁷²⁵ Slovenski gospodar, 3. april 1913.

drugega kot odziv na sklepe Narodne stranke, ki je na letnem občnem zboru v Celju oktobra 1912 javno najavila združitev s slogaši.⁷²⁶ Seveda ni potrebno posebej poudarjati, da to vabilo SKZ, katerega glavni cilj je bil prevzem članstva Narodni stranki, ni bilo uspešno.

Toda prvaki SKZ niso obupali. Poziv so ponovili spomladi leta 1914. V zmagoslavnem ozračju, ko je katoliška stranka z obljubljenimi koncesijami vladne (nemške) večine za Spodnjo Štajersko končala večletno obstrukcijo štajerskega deželnega zbora, je potekal tudi shod SKZ v Celju 3. maja 1914, na katerem so "premaganemu nasprotniku" ponovno ponudili roko sprave. "Nočemo metati kamenja na mrliča! Z liberalno stranko smo živeli in se borili dan za dnevom, zato so slovenskemu ljudstvu njeni pogrški dovolj znani. Ne zasmehujmo jih danes, ampak odpiramo jim prijazno vrata svoje stranke, da se zatečejo v naš tabor, sprejmejo našo zastavo ter se tako rešijo smrti. Kdor hoče dobro svojemu slovenskemu narodu, kdor je dobre volje, naj otrese liberalni prah s svojih čevljev ter pride k nam."⁷²⁷

Na zadnjem shodu SKZ pred prvo svetovno vojno v Celju so nastopali številni govorniki, med katerimi so "največji utis pustili" dr. Benkovič, dr. Verstovšek in dr. Korošec, kot častni gost pa tudi koroški politik dr. Janko Brejc.⁷²⁸ Ob navdušenih ovacijah občinstva cesarju in Avstriji so poudarjali uspehe stranke na političnem, gospodarskem in kulturnem področju. Pomilovali so duha "premaganega nasprotnika na vsej črti" (liberalizem na Štajerskem), ki si je celil pekoče rane poraza. Zavedajoč se moči nemštva so shodniki pozvali vse štajerske Slovence, tudi liberalce, k enotnemu boju zoper skupnega sovražnika slovenstva. Kaj čudno so morale zveneti besede dr. Korošca na shodu, ko je k sodelovanju vabil tudi "dotolčene" liberalce: "Dosedaj smo se borili doma z domačimi nasprotnimi strankami. Te stranke so sedaj v razsulu, njih pristaši beže na vse strani. V naših srcih ni maščevanja, ni maščevalnega srda, ni kamna v naših rokah za bežeče, ampak kot rodni bratje jih vabimo v našo stranko. Mlada stranka smo. Kakor smo mladi, tako smo tudi močni in silni. Mi nočemo pojemati, ampak rasti. Poprej smo vas vžigali za boje proti liberalcem, danes pa vas prosimo: pojdite ven in pridobite naši zmagujoči stranki nove pristaše. Ne vabimo jih zato, ker bi jih rabili, ampak mi rabimo močnejšo armado za naše narodnostne boje, za velike boje, ki jih bomo bojevali v bližnji bodočnosti. Vsi vemo, da se nekaj pripravlja. Da ne boste pošiljali svojih poslancev v Rim ne v Berlin, ampak na avstrijski Dunaj in da bo naš narod vedno pod vladarji habsburške cesarske hiše, na to se mora naš narod kot en mož skupno pripravljati. /.../ Mi smo vajeni zmag. Kakor smo bili odločni v boju z domačimi strankami, tako smo odločni in neizprosni tudi v narodnem boju. Ponesimo torej narodno zastavo na naše okope v boj proti okrutnemu

⁷²⁶ Narodni list, 17. oktober 1912.

⁷²⁷ Slovenski gospodar, 30. april 1914.

⁷²⁸ Slovenski gospodar, 7. maj 1914.

narodnemu sovražniku. Ko smo se borili v Gradcu za pravice štajerskih Slovencev, ste edino vi kmečki in delavski možje stali za nami, a mnogi drugi so metali kamenje na nas. Danes pa stojimo pred vami vaši deželni poslanci kot zmagovalci. Hvala vam za vašo podporo. Naše geslo za bodoče boje pa je: Osvoboditev Sp. Štajerja izpod nemškutarskega jerobstva.”⁷²⁹

Ali so bile Koroščeve besede na shodu v Celju iskrene ali ne, je težko reči. Vsa leta je namreč kazal značaj brezkompromisnega politika, zato kar težko verjamemo v iskrenost povedanega. Bolj lahko verjamemo v iskrenost besed, ki so govorile o slutnji vojne, ki je sledila. Nenazadnje v prid tej zadnji trditvi zgovorno priča tudi kitica slovenske narodne pesmi, s katero so v Slovenskem gospodarju pospremili vabilo na zadnji shod Slovenske kmečke zveze dobra dva meseca pred izbruhom svetovne morije:

*“Cesarske puške pokajo,
se turške gospe jokajo,
cesarski bombe mečejo,
se Turki z grada vlečejo.”*⁷³⁰

Žal so se slutnje o bližajoči svetovni kataklizmi zelo kmalu uresničile. Ljudi in politike, tudi slovenske, so začele bremeniti povsem drugačne težave. Na obzorju se je rojeval nov čas, na katerega pa ni bil pripravljen še nihče. ‘Pre-roških’ besed “*Nikoli več ne bo tako, kot je bilo*” takrat namreč iz ust slovenskih politikov (še) ni bilo slišati.

⁷²⁹ Prav tam.

⁷³⁰ Slovenski gospodar, 16. april 1914.

VIRI IN LITERATURA

1. NEOBJAVLJENO ARHIVSKO GRADIVO

Okostje knjige tvorijo predvsem arhivski in časopisni viri, kar je tudi razvidno iz citiranj pri posameznih poglavjih. Najpomembnejše arhivsko gradivo, ki ga je bilo moč uporabiti in dobro 'izrabiti', se nahaja v treh pomembnih 'shrambah' štajerske in slovenske zgodovine: v **Zgodovinskem arhivu Celje**, **Pokrajinskem arhivu Maribor** in **Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu**. V celjskem arhivu so mi največ služili fondi **Spodnještajerskega Narodnega sveta**, **celjske Narodne čitalnice**, **Celjskega pevskega društva** in posamezni fascikli iz izjemno bogate zapuščine **Mestne občine Celje** in **Občine Celje - okolica**. Za čas pred razpadom sloge velja omeniti še bogato ohranjen osebni fond **dr. Ivana Dečka**. V Pokrajinskem arhivu Maribor sem podatke črpal predvsem iz osebnih fondov. V glavnem korespondenca in dokumenti iz političnega dela **dr. Frana Jankoviča**, **dr. Karla Verstovška**, **dr. Franca Lukmana**, **dr. Frana Rosine**, **Vekoslava Spindlerja**, **Ivana Vesenjaka** in **Jakoba Zemljiča** so pridali odločilne kamenčke k mozaiku 'velikih' tem. Podobno vlogo je odigralo tudi arhivsko gradivo, hranjeno v graškem deželnem arhivu (*Steiermärkisches Landesarchiv*), predvsem fond **Predsedstveni spisi deželnega namestništva** (*Statthalterei Präsidial*), kjer je ohranjenih ogromno najrazličnejših uporabnih podatkov, predvsem o volitvah, septembrskih dogodkih ...

2. ČASOPISI IN DRUGA PERIODIKA

Izjemno pomemben vir, v nekaterih delih knjige celo najpomembnejši, pa predstavljajo časniki. Predvsem slovenski, ki jih je za obravnavano obdobje precej. Mariborska časnika **Slovenski gospodar** in **Straža** ter celjska časnika **Domovina** in **Narodni list** so tvorili ogrodje slovenskega časnikarstva na Štajerskem v zadnjem desetletju pred razpadom Avstroogrske. Predvsem njihovi uvodniki s politično vsebino nudijo precej uporabnih informacij. Žal se je slogaško orientirana **Domovina** z decembrom 1908 poslovila, vendar jo je za dve leti odlično nadomestil celjski **Narodni dnevnik**. Obilico podatkov za obravnavano temo sem črpal tudi iz drugih takratnih časnikov, **Slovenskega naroda**, **Slovenca**, celovškega **Mira**, nemških časnikov celjske **Deutsche Wacht** in **Marburger Zeitung**, mesečnikov **Slovenski branik** in **Omladina** ter letnih koledarjev, kot sta **Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda** in celjski **Ilustrovani narodni koledar**.

3. ENCIKLOPEDIJE IN LEKSIKONI

- Enciklopedija Slovenije
- Slovenski biografski leksikon
- Österreichisches Biografisches Lexikon 1815-1950

4. KNJIGE IN DRUGE PUBLIKACIJE

- Zvonko Bergant, Kranjska med dvema Ivanoma. Idejno politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje, Ljubljana 2004.
- Zvonko Bergant, Slovenski klasični liberalizem. Idejno – politični značaj slovenskega liberalizma v letih 1891-1921, Ljubljana 2000.
- Feliks J. Bister, Anton Korošec, državnozborski poslanec na Dunaju, Ljubljana 1992.
- Jean Paul Bled, Franc Jožef, Ljubljana 1990.
- Milko Brezigar, Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva, Celje 1918.
- Janez Cvirn, Boj za Celje. Politična orientacija celjskega nemštva, 1861-1907, Ljubljana 1988.
- Janez Cvirn, Kri v luft! Čreve na plot! Oris družabnega življenja v Celju na prelomu stoletja, Celje 1990.
- Janez Cvirn, Anton Šepetavc, Nekateri bivši dijaki in profesorji celjske gimnazije, Celje 1989.
- Janez Cvirn, Nemci v Celju (1861-1914), (doktorsko delo), Ljubljana 1990.
- Janez Cvirn, Trdnjavski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1867-1914), Maribor 1997.
- Fran Erjavec: Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928.
- Ljudevit Furlani, O najvažnejših političnih in socijalnih strankah in strujah, ali uvod v praktično politiko, Celje 1912.
- Ferdo Gestrin, Vasilij Melik, Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918, Ljubljana 1966.
- Igor Grdina, Slovenci med tradicijo in perspektivo, politični mozaik 1860 - 1918, Ljubljana 2003.
- Ivan Hribar, Moji spomini, I. del, Ljubljana 1983.
- Fran Kovačič, Slovenska Štajerska in Prekmurje, Ljubljana 1926.
- Dragotin Lončar, Politično življenje Slovencev (od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta), Ljubljana 1921.
- Branko Marušič, Sto slovenskih politikov, Ljubljana 2002.

- Vasilij Melik, Volitve na Slovenskem, Ljubljana 1965.
- Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, Celje 1957.
- Janko Orožen, Zgodovina Celja in okolice, II. del (1849-1941), Celje 1974.
- Janko Orožen, Zgodovina Trbovelj, Hrastnika in Dola, Trbovlje 1958.
- Janko Orožen, Zgodovina Celjskega Sokola, Celje 1940.
- Jurij Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva. Nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918-1929, Ljubljana 1996.
- Janko Prunk, Slovenski narodni programi. Narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945, Ljubljana 1986.
- Janko Prunk, Slovenski narodni vzpon. Narodna politika (1768-1992), Ljubljana 1992.
- Andrej Rahten, Pozabljeni slovenski premier. Politična biografija dr. Jan-ka Brejca (1869-1934), Celovec 2002.
- Andrej Rahten, Slovenska ljudska stranka v dunajskem parlamentu. Slo-venska parlamentarna politika v habsburški monarhiji 1897-1914, Celje 2001.
- Vladimir Ravnihar, Mojega življenja pot (uredili Janez Cvirn, Vasilij Me-lik, Dušan Nečak), Ljubljana 1997.
- Franc Rozman, Socialistično delavsko gibanje na slovenskem Štajerskem, Ljubljana 1979.
- Septembrski dogodki 1908, Ptuj 1998.
- Slovenska kronika XX. stoletja (1900-1941), Ljubljana 1995.
- Spominski list septembrskih dogodkov, Ptuj 1933.
- Matija Škerbec, Pregled novodobnega slovenskega katoliškega gibanja, I,II, Cleveland 1956 in 1957.
- Vekoslav Špindler, Slovenski Štajerci, kaj hočemo?, Celje 1906.
- Fran Šuklje, Iz mojih spominov, I-III., Ljubljana 1929.
- Fran Šuklje, Sodobniki mali in veliki, Ljubljana 1933.
- Zapiski o Vekoslavu Špindlerju (uredil Ciril Golouh), Maribor 1969.
- Alan J. P. Taylor, Habsburška monarhija 1809-1918. Zgodovina avstrij-skega cesarstva in Avstro-Ogrske, Ljubljana 1956.
- Trgovski in obrtniški kažipot po slovenskem Štajerskem 1905, Celje 1905.
- Alojz Velički, Državnozbornske volitve leta 1907 v Mariboru in okolici (diplomska naloga), Maribor 1986.
- Josip Vošnjak: Spomini (ponatis), Celje 2003.
- Andrej Vovko, Mal položi dar ~ Portret slovenske narodnoobrambne šolske organizacije Družbe sv. Cirila in Metoda (1885-1918), Ljubljana 1994.
- Rajko Vrečer, Savinjska dolina, Žalec 1930.

- Fran Zwitter, Nacionalni problemi v habsburški monarhiji, Ljubljana 1962.
- Fran Zwitter, O slovenskem narodnem vprašanju, Ljubljana 1990.

5. ČLANKI IN SESTAVKI V REVIJAH IN ZBORNIKIH

- Franjo Baš, Doba Ivana Dečka, v: Prispevki k zgodovini Severovzhodne Slovenije, Maribor 1989, str. 66 - 80.
- Franjo Baš, Maribor v avstrijski ustavni dobi, v: Časopis za zgodovino in narodopisje 1966, str. 215-222.
- Franjo Baš, Pisma dr. Antona Korošca dr. Franu Jankoviču (iz krtačnega odtisa ČZN, XXXV, 3-4, 1940), v: Časopis za zgodovino in narodopisje 1970/1, str. 134-135.
- Franjo Baš, Ptuj - središče slovenstva, v: Slovenska straža, 20. novembra 1936
- Ante Beg, Septembrski dogodki, v: Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda, za leto 1933, str. 31-35.
- Zvonko Bergant, Liberalni katolicizem in slovenski narod, v: Slovenija 1848-1998, Ljubljana 1998, str. 150-157.
- Emil Brix, Številčna navzočnost nemštva v južnoslovanskih kronovinah Cislitvanije med leti 1848 do 1918, problemi narodnostne statistike, v: Zgodovinski časopis 1987/2, str. 297-308.
- Ernst Bruckmüller, Razvoj krščanskih socialcev v Avstriji do prve svetovne vojne, v: Krekov simpozij v Rimu, Celje 1992, str. 131-146.
- Bojan Cvelfar, Andrej Studen, Posameznosti iz vsakdanjega življenja v Celju pred prvo svetovno vojno, Iz zgodovine Celja (1848-1918), v: Odsevi preteklosti, zvezek 2, Celje 1998, str. 323-365.
- Janez Cvirn, Celje - izginjajoči nemški otok na Spodnjem Štajerskem, v: Od Maribora do Trsta (zbornik referatov), Maribor 1998, str. 57-66.
- Janez Cvirn, Celjsko gimnazijsko vprašanje (1893-1895), v: Kronika 1997/1-2, str. 102-101.
- Janez Cvirn, Celjsko gimnazijsko vprašanje, v: Celjski zbornik 1985, str. 229-250.
- Janez Cvirn, Celjsko nemštvo in poskus demokratizacije občinskega volilnega sistema na Spodnjem Štajerskem 1914, v: Zgodovinski časopis 1990/1, str. 113-117.
- Janez Cvirn, Jezikovna politika celjske občine na prelomu stoletja, v: Zgodovinski časopis 1990/2, str. 199-214.
- Janez Cvirn, Josip Sernec, domoljub z dežele, v: Josip Sernec, Spomini (ponatis), Celje 2003, str. 93-161.

- Janez Cvirn, Občinske volitve v okoliški občini Celje 1910-1911, v: Celjski zbornik 1992, str. 133-141.
- Janez Cvirn, Nemci in državnozborska volilna reforma 1907, v: Kronika 1996/2-3, str. 63-71.
- Janez Cvirn, Nemci na Slovenskem (1848-1941), v: Nemci na Slovenskem 1941-1955, Ljubljana 1998, str. 53-98.
- Janez Cvirn, Nemško gledanje na Slovence (1848-1914), v: Sosed v ogledalu soseda, Ljubljana 1995, str. 53-77.
- Janez Cvirn, Občinske volitve v okoliški občini Celje 1910-1911, v: Celjski zbornik 1992, str. 133-141.
- Janez Cvirn, Spodnještajerski Nemci in državnozborska volilna reforma 1907, v: Kronika 1996/2-3, str. 63-71.
- Janez Cvirn: Urbanizacija ter njeni vplivi na socialno in nacionalno strukturo Celja (1867-1914), v: Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci, Maribor 1993, str. 295-306.
- Janez Cvirn, Volilne mahinacije ob severni meji pred prvo svetovno vojno, v: Časopis za zgodovino in narodopisje 1993/1, str. 93-99.
- Milan Četina, 20. september 1908 v Celju, ob 45-letnici celjskih dogodkov, v: Savinjski vestnik, 19. september 1953.
- Werner Drobesch, Deutsche Schulverein, njegova ideologija, notranja struktura in delovanje s posebnim ozirom na Slovenijo, v: Zgodovinski časopis 1992/2, str. 187-196.
- Oton Fettich, Nekaj spominov na l. 1908 in ptujsko skupščino CMD, v: Jutro, 9. september 1933.
- Konrad Fink, Dr. Anton Schwab, v: Celjski zbornik 1951, str. 158-166.
- Branko Goropevšek, Celje na meji evropskega vzhoda in zahoda skozi čas (oris razvoja slovenske kulture v Celju 1850-1918), v: XXXIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 29. 6. - 18. 7. 1998. Ljubljana 1998, str. 151-169.
- Branko Goropevšek, Celjsko gimnazijsko vprašanje 1895-1914, v: Kronika 1997/1-2, str. 112-125.
- Branko Goropevšek, "Kaj takega je mogoče še pri nas v Avstriji sedaj v 20. stoletju?" (90. obletnica ptujskih septembrskih dogodkov), v: Tednik, 10. september 1998.
- Branko Goropevšek, Dva jezika, dve kulturi, eno mesto Celje, oris razvoja kulture v mestu ob Savinji 1850-1918, v: Od Maribora do Trsta (1850-1914), Maribor 1998, str. 212-215.
- Branko Goropevšek, Od bralnih društev do ljudske knjižnice, v: Osrednja knjižnica Celje včeraj, danes, jutri, ob 50-letnici ustanovitve Študijske knjižnice v Celju, Celje 1996, str. 27-50.

- Branko Goropevšek, Odmev in pomen septembrskih dogodkov leta 1908 (spomin na 90-letnico dogodkov), v: Slovenija 1848-1998, iskanje lastne poti, Ljubljana 1998, str. 115-123.
- Branko Goropevšek, Nadomestne državnozbornske volitve v splošni kuriji na Štajerskem 1906, v: Celjski zbornik 1992, str. 101-131.
- Branko Goropevšek, Pogajanja za skupen nastop štajerskih Slovencev na volitvah v deželni zbor 1909 (V luči pisem dr. V. Kukovca dr. F. Jankoviču), v: Celjski zbornik 1994, str. 237-252.
- Branko Goropevšek, Razpad sloge na slovenskem Štajerskem 1906-1907, v: Celjski zbornik 1993, str. 143-162.
- Branko Goropevšek, Štajerski Slovenci in državnozbornska volilna reforma 1907, v: Celjski zbornik 1991, str. 52-66.
- Branko Goropevšek, 'Vaši pomisleki morebiti niso bili povsem upravičeni, mesto se vendar razvija', v: Odsevi preteklosti, zvezek 2, Celje 1998, str. 25-59.
- Fedor Gradišnik, Usodne posledice gostovanja celjskega dijaškega gledališča leta 1907 v Šentjurju pri Celju, v: Celjski zbornik 1969-70, str. 377-398.
- Fedor Gradišnik, Uprizoritev prve celovečerne predstave v slovenski gledališki zgodovini, v: Celjski zbornik 1971-1972, str. 441-450.
- Fedor Gradišnik, Ustanovitev samostojnega "Dramatičnega društva" v Celju leta 1911, v: Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja, knjiga 3, Ljubljana 1967, str. 403-411.
- France Jesenovec, Dunajsko-celjska Vesna, v: Celjski zbornik 1971-1972, str. 319-330.
- France Jesenovec, Pogled v Hribarjevo Domovino, v: Celjski zbornik 1964, str. 181-194.
- Alenka Kačičnik-Gabrič, Organiziranje slovenskih učiteljev na Štajerskem od 1869 do 1918, v: Kronika 1991/1, str. 36-44.
- Matjaž Klemenčič, Germanizacijski procesi na Štajerskem od srede 19. stoletja do prve svetovne vojne, v: Časopis za zgodovino in narodopisje 1979/1-2, str. 350-391.
- Vekoslav Kukovec, Dr. Ivan Dečko - publicist in politik, v: Dr. Ivan Dečko in njegova doba, Maribor 1938, str. 45-64.
- Žarko Lazarevič, Celje - prvotno središče slovenskega združništva (od Zveze slovenskih posojilnic do Zadružne zveze v Celju), v: Celjski zbornik 1994, str. 109-134.
- Walter Lukan. Socialni katolicizem v Avstriji in pri Slovencih v drugi polovici 19. stoletja, v: Missijev simpozij v Rimu, Celje 1988, str. 110-122.
- Janko Mačkovšek, Statistika Slovencev, v: Lubor Niederle, Slovanski svet, Ljubljana 1911, str. 245-260.

- Marjan Matjašič, Stališče vojaških oblasti do nemirov septembra 1908 v Ljubljani, v: Kronika 1984/1, str. 28-35.
- Vasilij Melik, Demokratizacija volilnega sistema (1907) in njeni učinki, v: Zgodovinski časopis 1979/2, str. 221-227.
- Vasilij Melik, Nemci in Slovenci (1815-1941), v: Zgodovinski časopis 1992/2, str. 171-174.
- Vasilij Melik, O razvoju slovenske nacionalno-politične zavesti 1861-1918, v: Zgodovinski časopis 1970/1-2, str. 39-51.
- Vasilij Melik, Politične razmere na Štajerskem v času Napotnika, v: Napotnikov simpozij v Rimu 1992, Celje 1993, str. 20-29.
- Vasilij Melik, Ptujski državni in deželni poslanci, v: Mestni statut 1376 Zgodovinski arhiv Ptuj, Ptuj 1997, str. 105-110.
- Vasilij Melik, Rast mestnega prebivalstva na Slovenskem pred prvo svetovno vojno, v: Ekonomska revija 1956/4, str. 507-524.
- Vasilij Melik, Razcep med Staroslovenci in Mladoslovenci, v: Zgodovinski časopis 1972/1-2, str. 85-98.
- Vasilij Melik, Slovenci v državnem zboru 1893-1904, v: Zgodovinski časopis 1979/1, str. 49-66.
- Vasilij Melik, Slovenski državnopravni programi 1848-1918, v: Slovenci in država, Ljubljana 1995, str. 67-72.
- Metod Mikuž, Ljubljanski septembrski dogodki (1908-1958), v: Naši razgledi, 20. septembra 1958, str. 425-426.
- Janez Mlinar, 150 let celjske gimnazije, v: Celjski zbornik 1958, str. 5-61.
- Janko Orožen, Politični razvoj v Celju in celjski pokrajini od 1848 do 1913, v: Časopis za zgodovino in narodopisje 1971/2, str. 200-261.
- Jurij Perovšek, Pogledi slovenskega liberalizma na poslanstvo in delo knezoškofa Antona Bonaventure Jegliča, v: Jegličev simpozij v Rimu, Celje 1991, str. 357-385.
- Jurij Perovšek, Socialni, politični in idejni značaj slovenskega liberalizma v letih 1894-1918, v: Prispevki za novejšo zgodovino 1992/1-2, str. 3-14.
- Janko Pleterski, Avstrija in Slovenci leta 1912 do 1913, v: Kronika 1975/2, str. 110-120.
- Janko Pleterski, Katoliška ali socialna, narodna ali ljudska stranka? (Konceptija katoliške ljudske demokracije 1890-1918), v: Cerkev, kultura in politika 1890-1941, Ljubljana 1993, str. 21-33.
- Janko Pleterski, Nekaj vprašanj slovenske zgodovine v desetletju 1894-1904, v: Zgodovinski časopis 1977/1-2, str. 7-23.
- Andrej Rahten, Parlamentarni boj Slovenskega kluba proti Bienertthovi vladi leta 1909, v: Zgodovinski časopis 1996/3, str. 357-367.

- Mirko Roš, Kulturna dejavnost akademske mladine v Celju 1907-1925, v: Celjski zbornik 1971-72, Celje 1972, str. 273-294.
- Fran Roš, Maistrova celjska doba, v: Celjski zbornik 1957, str. 270-283.
- Janez Rotar, Septembrski dogodki leta 1908, pričevanje iz dnevnika Frana Maslja Podlimbarskega, v: Naši razgledi, 21. septembra 1968, str. 530.
- Franc Rozman, Odmev celjskega gimnazijskega vprašanja leta 1895 v slovenskem tisku, v: Prispevki za novejšo zgodovino 1997/2, str. 59-64.
- Franc Rozman, Politično življenje mariborskih Nemcev, v: Od Maribora do Trsta (zbornik referatov), Maribor 1998, str. 51-56.
- Franc Rozman, 'Septembrski dogodki' 1908, v: Naši razgledi, 29. septembra 1978, str. 525.
- Franc Rozman, Socialna demokracija na slovenskem Štajerskem in problem nacionalne delitve, v: Zgodovinski časopis 1986/3, str. 291-297.
- Jan Šedivy, Boj za šentiljsko trdnjavo, v: Kronika 1969/2, str. 92-101.
- Ivanka Zajc Cizelj, Spodnještajerski narodni svet, v: Celjski zbornik 1984, str. 265-277.
- Zapiski o Vekoslavu Špindlerju (feljton), v: Celjski tednik, 23. maj 1969, 28. maj 1969, 4. junij 1969, 11. junij 1969, 18. junij 1969.

STYRIAN SLOVENES, WHAT DO WE WANT!

Political history of the Styrian Slovenes from the end of the policy of unity in 1906/07 to the outbreak of the First World War

SUMMARY

The policy of unity which had strengthened Slovene national consciousness in the last decades of the 19th century began to disintegrate at the end of the century. The first serious indication of this came at the parliamentary elections in 1897. Disagreements and secret struggles for supremacy within the uniform Slovene party were frequent in the years that followed, although the party of the Styrian Slovenes formally remained united right up until 1906 or 1907, when the party leaders formed two parties, the *Narodna stranka* ('National Party', liberal, December 1906) and the *Slovenska kmečka zveza* ('Slovene Peasants' Alliance', Catholic-nationalist, January 1907).

This work presents a relatively brief period of Slovene history in Styria, specifically the period from 1906 to 1914. This period had significant consequences for Lower (Slovene) Styria, since numerous municipalities had already consolidated their Slovene character, while in the political sense a behind-the-scenes struggle for political dominance in the region was being fought out between liberal Celje and Catholic-nationalist Maribor. This was evident above all in reactions to various public events and demonstrations. The background to all of this was a battle of 'principle' between the two Slovene political parties in Styria – and between their charismatic leaders Dr Vekoslav Kukovec, the leader of the Celje-based *Narodna stranka* and Dr Anton Korošec, who, though not actually the president of the *Slovenska kmečka zveza*, was seen as personifying the party and was its leader in the informal sense.

The period covered by the book can be further subdivided into two periods:

- a first period from 1906 to 1911
- a second period from 1911 to the start of the First World War.

Between 1906 and 1911, relations between the two parties were constantly changing and in fact depended on current political conditions in Styria, in Austria-Hungary and in the world at large. Following the split in the Slovene party, unity-minded politicians, of whom there were many, wished to bring the

opposing political groupings together to form a Styrian *Narodni svet* ('National Council'). This would function, following the Czech model (and following the model of the German *Volksrat*), as a suprapartisan organisation of Styrian Slovenes, and would only address key national issues common to all Slovenes. Unfortunately, however, this idea could not be fully realised, since the *Narodni svet* soon became a stronghold of the Styrian pro-unity faction.

Nevertheless, the Lower Styrian *Narodni svet* and its president Dr Juro Hrašovec, who was accused of political opportunism by both political camps, undoubtedly deserve considerable credit for the fact that the Styrian Slovenes of the two political groupings did manage to combine their strength at the most critical moments. This was most evident in the context of the events of September 1908, although it was also apparent at elections in linguistically mixed municipalities and in district communities (*zastopi*). Unfortunately, however, joint candidacies for provincial (1909) and parliamentary elections (1907, 1911) never happened, despite attempts in this direction.

A truly absurd situation came about in 1909, when even pro-unity candidates took part (albeit unsuccessfully) in the pre-election struggle for seats in the provincial assembly in Graz. To this end they founded in Ptuj the *Stranka združenih Slovencev* ('United Slovenes Party'), which thus became the third Slovene party in Lower Styria. Its lifespan was short, however: following the elections nothing more was heard about its activities. Time has shown that Dr Miroslav Ploj's attempt to obtain a parliamentary mandate was merely a desperate pre-electoral manoeuvre which, owing to a weak hinterland, a poor organisational structure and irregularities in the Celje liberal camp, was unable to count on success.

The year 1910 was the year of the census, for which the Styrian Slovenes – or rather the Lower Styrian *Narodni svet* – made special preparations in the form of their own private censuses. Interestingly, these differed considerably from the official censuses carried out by the authorities.

The second period begins after the parliamentary elections in 1911. This period was characterised by the total dominance of the *Slovenska kmečka zveza*. The results of the elections were catastrophic for the *Narodna stranka*, since none of its candidates managed to defeat the opposing candidates of the *Slovenska kmečka zveza* in any of the 'Slovene' electoral districts in Styria. Even the two traditionally liberal electoral districts, comprising the four judicial districts of the Mislinja Valley, Šalek Valley and Upper Savinja Valley and the two judicial districts of the Lower Savinja Valley, were won by the candidates of the *Slovenska*

kmečka zveza. The former was actually wrested from the Styrian liberals on the occasion of the parliamentary by-election in 1910, when the liberal representative in the Graz provincial assembly, the late Vinko Ježovnik, was replaced by Dr Karel Verstovšek. A year later, Dr Verstovšek repeated his electoral success. Meanwhile, the elections in 1911 saw the *Slovenska kmečka zveza* win another important victory, when Dr Anton Korošec defeated his liberal opponent Franc Roblek, the mayor of Žalec, in the Lower Savinja Valley. This skilful manoeuvre, whereby the *spiritus agens* of the *Slovenska kmečka zveza*, Dr Anton Korošec, joined the fray, was an unqualified success.

The liberal *Narodna stranka* was utterly routed, and this was very evident in its activity in the last years before the outbreak of the First World War. The previously recognisable policy of the Celje liberals had suddenly ceased to exist. In the national parliament, where the Styrian Slovenes had always fought an obstructionist battle, the single *Narodna stranka* member, Dr Vekoslav Kukovec, was quite unable, as an 'independent', to make himself heard. A period of political monotony began, and was to continue, despite occasional political and national excesses, right up until the outbreak of the war in 1914.

PRILOGA 1.:

Pravila Narodnega sveta za Spodnjo Štajersko

Narodni svet.

Praga II. Vodičková ulica 20. Uradne ure od 9 do 12^h
dop. in od 3 do 6^h pop.

Ustanovljen l. 1903. pravila

čestitega nar. sveta

I. Namen.

Namen Narodnega sveta je skrbeti za podelovanje vseh českých politických straní v vseh vašních kadevách českého naroda.

II. Delovanje.

Narodni svet deluje posebno v predmetih in vprašanjih, ki so skupen cilj českého naroda in českých straní, pri čemur pa se ne delka nič programna niti kakčičnega postopanja poedínich politických straní. To je:

1. ~~Čistota~~ Izvajanje in obramba državnega prava české Kráse in enakopravnost českého jazyka v uradích, v šolách in v jamém življení.

2. Napredek naroda v gospodarském, kulturném in socijálném ozíru.

3. Predstava na obrambo narodních manjšín.

4. Prave informácie tujer o českém narodu, dostojna narodna reprezentácia in obramba, in Litkována ker informácijska pitarne za tujce.

5. Vsa vprašanja, ki se bi čepo posebno narodne časti in discipline.

6. Sploh sredstva na dosego svoje naloge (četne podpore in darovi českých korporácií, posebno pa enotni narodni kolekt).

7. Delovanje na popolno narodno financíno

~~6. Č. manjina~~

1. Poslanske skupine:
 četiri držim zbra 10,
 moravski " " 4,
 sleški " " 2,
 poslanci državnog zbora 9
 a) člani gospodarske zbornice 3
 Šešto se razdeli procentualno na pojedine
 Klube in skupine.
 Razdelitvo doboi odbor N.Š.
2. polubinske stranke (vsaka po 1.)
3. javni list
 Vaak dnevnog lista po 1.
4. Korporacije s lastnim statutom, Praga i D.
5. gospodarske Korporacije
 a) Kmetijsko
 b) obrtničko
 c) trgovsko
 d) blavarstvo po 1 za stolom.
6. Kulturne in konfesionalne verske Korporacije:
 a) učiteljsko visokih, srednjih, ljudskih, mesičanskih, itd.
 po 1 = 4.
 b) merni verske po 1.
 c) dijastvo 2.
7. uradništvo
 "amoyovano" državno, privatno - 4.
8. čestke manjine na Češkem 6, v drugih drželah 4.
9. osrednje Korporacije:
 Sokolstvo 2, gabilstvo 2, veteranstvo 1,
 osrednje društvo i. podobno 1.
 Delegati mb 1-4 a) n. j. volijo dobine Korporacije
 same, delegati mb 4 b) - 9 imenjuje odbor N.Š.
 po dogovoru s Korporacijami.

IV. B. Namestniki:

4

za vsakega člana N. S. se naj določi na isti način

namestnik.
Namestniki so lahko udeleženi v seji obč. zbora
& posvetovalno pravico; glasovalno in volilno pravico
imajo le takrat, če ni nazgova pri seji ona oseba, ki ji
namestujejo.

V. Oredni odbor N. S.

a) razdelitev odbora.

Občni zbor si izvoli iz svoje rde predsednika ^{podpreds.} in 8 članov odbora kateri tudi 8 namestnikov ^{podnamestnik}.
za obkramacijo ali pa po listih & pristo večino glasov.
To možnost naj se v njem zastopane vse polit. smeri.
Odbor si izbere iz sem po dooptaciji 2 člana in
enega posilji v odbor kr. mesto Praga.

b) delokrog odbora:

1. Oredni odbor sklicuje & posvetovalnim predsednik
ali pa uradnoči podpred. kadar je potreba in kadar
zahtevajo 3 člani odbora. Seje se naj najmanj 1x
vsaj 3 dni prej.

K seji se naj vabijo namestniki za opravičene
člane. Vsak član ima pravico, postati za lebo namestnik.

2. Seja je sklepná, če je poleg predsednika &
5 članov odbora (vzi. nam.) nazgovali. ^{odbor}

3. K seji odbora seji se naj vabijo ^{podpreds.}
kadar je govora o ^{zadevah odbora} ~~interesih odbora~~. Imajo posvetovalni
glas.

Oredni odbor.

a) izvaja sklepe obč. zbora

b) vodi notranje in finančne zadeve N. S.

c) ima nadzorniški nadpisno in inenunje uradnike
in uslužbence N. S.

d) dovoljuje podpore do 1000 K.

e) inenunje obse člane oddelkov in krajne, člane okra,
in okrajne samostitke.

- f) zastopa N.S. na zunanji N.S. 5.
 g) izvršuje obljube, ki jih določa ta statut.
 h) pripravlja predloge za občni zbor.

5. odbor govori in voje prede blagajnika in kajnika, po potrebi tudi druge funkcije in margje.
 6. odbor ima dolžnost predati vsako leto občnemu zboru račun o delovanju in o finančnem gospodarstvu N.S., da ga potrdi in odobri.

VI. Odseki:

odbor ustanavlja odseke, po do locitih občnega zbora ali pa po potrebi.

Odsek ni govori in voje prede predsednika, podpredsednika in kajnika in se skaja k sejam brdici na poziv predsednikov ali pa osrednjega odbora.

odseki delujejo in pripravljajo predloge o vseh zadevah, katere jim odkaže osrednji odbor, ali pa tudi o tleh, ki spadajo po svoji naravi v njihov odsekov delokrog. Odseki morajo ~~navesti~~ obveščati o svojih osrednji odbor in mu ~~predložiti~~ ^{prehajajo} zapimke o posvetovanjih. Odseki imajo pravico zahtevati od osrednjega odbora obvestilo kako po se izvršili njihov predlogi in odseki si izdelajo lasten opravniki, ki naj predložijo osrednjemu odboru, da ga potrdi. Odsedkova seja je sklepnena, ce so navzoči 3 člani.

VII. Krajni odseki:

odbor si pristavi prvotno zagonitke (krajne in skrajne. iz teh zagonitkov se pol ~~zagoniti~~ večji okrajni odbor, večnji odbor izdelajo za zagonitke in okrajne odbore poseben opravniki, po katerem se naj ravna v delovanju. To se konstitirajo

Krajni odseki imajo pravico poizgati po 1 delegata kot člana, a 1 delegata kot namestnika na občini zbor Narodnega sveta.

VIII. Občni zbor.

1. Občni zbor je najvišji zastopnik Narodnega sveta in se shaja najmanj enkrat na leto.

Občni zbor sklicuje po sklepu ~~Narodnega~~ Urednjega odbora predsednik Upr. sveta oziroma njegov podpredsednik. Občni zbor se mora sklicati, če ga zaklepa vsaj 10 članov primerim postop.

Člani občnega zbora se morajo vabiti vsaj tri dni poprej z nazniliom dnevnega reda.

2. Občni zbor je sklicen, če je nazočih vsaj 30 članov računaj tudi zastopavci namestniki.

3. Na občni zbor se naj vabijo ne samo člani ampak tudi namestniki, ki imajo glasovalno pravico, če namestjujeji nenavzaci člani občnega zbora.

4. Delo občnega zbora:

a) spremembe in dopolnila, zivoma potvrdila organizacijskega statuta.

b) volitev Urednjega odbora in namestni kor,

c) volitev treh računskih preglestnikov,

d) ~~preverjanje~~ ^{reševanje} poročil obč. zbora o delovanju odbora in odletkov in o finančnem gospodarstvu Narodnega sveta,

e) dovoljevanje stroškov, ki presegajo 1000 K,

f) določitev eventualnih prispevkov,

g) reševanje predlogov Urednjega odbora in členov, ki spadajo v kompetenco Nar. sveta.

Predlogi članov se morajo najmanj vsaj 8 dni pred občnim zborom Urednjemu odboru, oziroma najdalej do konca meseca Rimorca.

5. Občni zbor se shaja pravilno meseca inotoka vsakega leta.

IX. Splošna pravila.

9

Glasuje in voli se le osebno, glasuje se s prostro voljo in nadpolovično večino; glasuje se navadno s dviganjem roke, voli se navadno po listih.

Po aklamaciji se sme voliti samo takrat, če ne sporeta noben član. ~~pristopi~~

Če se pri volitvi po listih ni dosegla nadpolovična večina, pristopi se k drugi volitvi; pri enakosti glasov v prvi volitvi odloči žreb.

Mandat članov in namestnikov občnega zbora traja tri leta; mandat članov in namestnikov odbora, članov krajnih odborov itd. št. eno leto.

Vsako funkcijo je treba izvrševati tako dolgo, dokler se ne izvedeji nove volitve.

Vse funkcije Narodnega sveta, s izjemo določenih uradnikov so častne funkcije in principielno brezplačne.

Pirkov.

PRILOGA 2.:

Program Narodne stranke za Štajersko

Resolucije, sprejete na 12 velikih javnih shodih Narodne stranke za Štajersko dne 23. 2. 1908

Volilni program Narodne stranke za volitve v deželni zbor 1909 "Slovensko ljudstvo!"

Resolucije, sprejete na III. glavnem zboru Narodne stranke za Štajersko dne 6. 12. 1909

PROGRAM NARODNE STRANKE ZA ŠTAJERSKO, sprejet na ustanovnem strankinem zboru dne 8. decembra 1906. (Sklepi ustanovnega zbora Narodne stranke)

(Vir: Ljudevit Furlani, O najvažnejših političnih in socialnih strankah in strujah ali kratak uvod v praktično politiko, Ljudska knjižnica, VI-X zvezek, Zvezna tiskarna v Celju, Celje, 1912)

1. Narodna stranka in Nemci

Narodna stranka za Štajersko najostreje obsoja poskuse nemških sodelželanov, da bi Spodnje Štajersko umetno ponemčili, zlasti s ponemčevanjem slovenske mladine v šoli in ponemčujočim postopanjem javnih uradnikov ter bode stranka vodila neizprosno boj zoper vsako ponemčenje.

Narodna stranka pa vidi najuspešnejše sredstvo za ohranitev in utrjenje Slovenstva na Štajerskem v pospeševanju napredka Slovencev v vseh gospodarskih strokah, v splošni izobrazbi naroda in vzbujanje krepke narodne zavesti ter se hoče posluževati pri svojem tozadevnem delovanju vseh zakonito pripustnih sredstev.

2. Narodna stranka in narodni svet

Danes navzoči zaupniki sklenejo sodelovanje narodne stranke pri narodnem svetu, katerega so sklenili štajerski slovenski poslanci dne 25. novembra 1906. Pri kakih drugih skupnih odborih bi pa mogla narodna stranka le v toliko sodelovati, v kolikor bi skupne naprave ne poskusile stranke ovirati v izvrševanju njenega programa.

3. Narodna stranka in poslanci

Z ozirom na pičle uspehe, katere morejo slovenski štajerski poslanci doseči v Gradcu in na Dunaju, naj narodna stranka v bodoče podpira pri volitvah le takšne kandidate, o katerih se da pričakovati da bodo poleg izvrševanja njih dolžnosti v zakonodajnih zborih požrtvovalno in vztrajno politično delovali tudi med narodom samim.

4. Odgovornosti poslancev narodu

Poslanci, voljeni na podlagi programa narodne stranke, so za svoje postopanje kot poslanci stranki odgovorni ter so dolžni odložiti poslansko čast, ako strankin glavni odbor ali občni zbor to sklene.

5. Narodna stranka in volilna preosnova

Narodna stranka za Štajersko smatra spremembo volilnega reda za državni zbor za dovršeno dejstvo. Z ogorčenjem povdarja, da je po isti slovenski živelj na Štajerskem z ozirom na svojo davčno moč in gospodarski in kulturni pomen slovenskega dela štajerske dežele v razmerju nasproti nemškim sodeželanom krivično prikrajšan in da je slov. meščanstvo oropano vsakega zastopstva. Z ozirom na slednje dejstvo smatra stranka za dolžnost vsakterega bodočega poslanca, voljenega iz kmečkih občin, da enakomerno zastopa pravične zahteve vseh slojev prebivalstva. Zbor pa obenem izraža z obžalovanjem svoje prepričanje, da slovenski poslanci v zadevi volilne reforme niso izpolnili v prilog Slovencev svoje dolžnosti v oni meri, kakor bi bili mogli in morali.

6. Narodna stranka in vera

Narodna stranka za Štajersko zavrača obdolžitve, da namerava v kateremkoli oziru verskemu čutu štajerskega slovenskega naroda nasprotovati ali istega omajati.

7. Narodna stranka in učiteljstvo

Z oziroma na veliko važnost šolstva za narodni napredek izražajo zaupniki narodne stranke mnenje, da je nujno potrebno, da se posvečuje večja pozornost vzgoji učiteljskega naraščaja ter treba v ta namen doseči gmotno podporo v omogočenje študij učiteljskim kandidatom. Iz ravno istega razloga se smatra kot narodni stvari koristno, da bi vsaj eden izmed državnih in deželnih poslancev bil ob enem strokovnjak v šolstvu in sicer po poklicu učitelj. Zboljšanje gmotnega stanja učiteljstva smatra narodna stranka ne le kot opravičeno, ampak tudi iz narodnega stališča kot potrebno.

8. Narodna stranka in uradništvo

Shod zaupnikov narodne stranke pozdravlja združitev slovenskega uradništva ter naroča glavnemu odboru, naj podpira ustanovitev slovenske uradniške organizacije, zbor zaupnikov pa tudi izraža željo, da dobi stranka v slovenskem uradništvu krepko oporo v delu za napredek štajerskih Slovencev.

9. Narodna stranka in narodna šola

a.) Narodna stranka hoče šolstvo vsestransko podpirati in zahteva, da je vse šolstvo zgrajeno na narodni podlagi in da se ustanovi toliko in takih šol,

da dobi vsak Slovenec svojemu stanu potrebno naobrazbo na domačih šolah. Stranka hoče delovati na to, da se osnuje za slovensko šolstvo na Štajerskem posebni deželni šolski svet in slovensko učiteljišče.

b.) Glede srednjega šolstva izjavljamo, da število Slovincem namenjenih srednjih še ne zadošča in da tudi njih notranji ustroj nikakor ne ustreza našim razmeram. - Odločno zahtevamo, da se srednje šolstvo jednotno uredi po vseh slovenskih srednjih šolah, da so toraj naše gimnazijske vzporednice jednako ustrojene kakor na Kranjskem. - Posebno zahtevamo, da se čim prej reši v našem zmislu celjsko gimnazijsko vprašanje, da se napravi konec temu brezprimernemu provizoriju in da se s prihodnjim šolskim letom otvori peti razred in tako stopnjevaje zavod izpopolni v višjo gimnazijo, za kar so že davno vsi pogoji dani.

Nadalje zahtevamo, da se na deželni gimnaziji v Ptujju otvorijo slovenske vzporednice, istotako na realki v Mariboru, dokler se v najbližji bodočnosti ne ustanovi samostojna slovenska realka. Opozarjamo slovenske stariše, naj pošiljajo v večjem številu svoje sinove v realko, kakor se je to doslej godilo. Obiskovanje srednjih šol naj se omogoča tudi revnim, nadarejnim dijakom z ustanovitvijo dijaških domov, dijaških kuhinj in dijaških štipendij, v kateri namen naj tudi dežela primerno prispeva.

Sploh pa hočemo delati na to, da se v najkrajšem času započne velika skupna vseslovenska akcija, ki naj spravi vse srednje šolstvo, posebno učiteljišča po vsem Slovenskem za odločilen korak naprej, da se postavi na narodno podlago, kjer bo izključno materinščina učni jezik v vseh razredih in v vseh predmetih. Vsako polovičarstvo v tem oziru odločno odklanjamo. Jeziki naših sosedov, nemščina, hrvaščina, laščina, naj se poučujejo različno po deželah kot učni predmeti in sicer v taki meri, da dijak popolnoma ovlada dotični jezik in njegovo moderno (novodobno) slovstvo.

c.) Takšnemu narodnemu srednjemu šolstvu sledi potem kot organični (bistveni) zaključek slovensko vseučilišče, ki je ne le upravičeno, kakor je vlada lani sama priznala, temveč tudi neobhodno potrebno, če hočemo živeti samostojno kulturno (prosvetno) življenje. Kot prvi začetek pa se naj takoj ustanovi pravna fakulteta v Ljubljani.

10. Nemški jezik v ljudskih šolah

Z ozirom na različne nazore o učenju jezikov v ljudski šoli zavzame narodna stranka za Štajersko po temeljitem posvetovanju z veščaki iz šolstva sledeleče stališče:

Vsak pouk in seveda tudi ljudskošolski pouk mora biti, da se dosežejo uspehi, urejen brezpogojno in izključno na podlagi materinskega jezika otrok in zahteva narodna stranka, da se to načelo na Sp. Štajerskem z vso doslednostjo in povesod uveljavi.

Poduk v predmetih ljudske šole, ki je urejen na podlagi otrokom nerazumljivega nemškega jezika, smatramo za nesrečo in pogubo slovenskih otrok in za prokletstvo za naš narod. Ustanavljanju takih šol se mora narodna stranka z vsemi močmi ustavljati. V ostalem pa narodna stranka učenju nemščine nikakor ni nasprotna, ampak izraža svoje mnenje, da je dobro, ako otroci se v primerni obliki ugodi ljudstvu glede želje, da se otroci naučijo tudi nemškega jezika. V ta namen naj slovenski učitelji učijo slovensko deco nemškega jezika, ne pa Slovencem sovražni nemški učitelji.

Z geslom "več nemščine" mora iti vsporedno tudi klic "več narodne zavesti in več narodnega ponosa". Narodna stranka izjavlja na podlagi izjav izkušenj strokovnjakov, da se po sedaj za slovenske šole na Štajerskem veljavnem učnem načrtu in učnem redu slovenski otroci v slovenskih šolah lahko do osmega šolskega leta naučijo nemščine popolnoma, ako se nemški jezik od tretjega šolskega leta naprej poučuje po novem, takozvanem analitičnem načinu na podlagi Schreiner-Bezjakovih vadnic. Narodna stranka odklanja tudi odločno takozvane dvojezične ali utrakvistične šole, na katerih se nekaj predmetov uči v slovenskem, nekaj pa v nemškem jeziku, ali pa kjer se v prvih razredih uči vse v slovenskem, v višjih razredih pa vse v nemškem jeziku. Narodna stranka je odločno proti temu, da bi se četudi samo v enem, na priliko najvišjem šolskem razredu upeljal pouk v vseh predmetih v nemškem jeziku. Pač pa je pripustno, da se na višji stopnji ljudske šole nemški jezik goji na tak način, da se ponavlja tvarina iz računstva, zemljepisa in zgodovine tudi v nemškem jeziku, da pridobijo otroci več vaje v praktični rabi nemškega jezika.

Dolžnost vseh olikanih Slovencev je ljudstvo poučevati ob vsaki priliki, da je to edino prava pot, kako se reši vprašanje o učenju nemškega jezika brez škode za napredek otrok v vzgoji. Da se ljudstvo prepriča, da se otroci po sedanjem učnem načrtu v slovenskih šolah naučijo dovolj nemški, naj se posebno v krajih, kjer se zahteva več materinščine, prirejajo roditeljski večeri, pri katerih naj učitelji stariše v zadevi nemščine poučijo, naj se pa tudi ob sklepu šolskega leta prirejajo javne veselice šolske mladine, pri katerih dokažejo otroci javno uspehe šolskega poduka v vseh predmetih in tudi glede nemškega jezika. Ves poduk naj se sploh uredi v tem smislu, da učitelj pride v stiko tudi s stariši otrok. Učitelji naj pospešujejo šolske kuhinje, naj sodelujejo pri sirotinskih svetih in naj tudi po izstopu otrok iz šole vzdržijo stike z istimi v strokovnem poduku.

11. Narodna stranka in kmetijstvo

Narodna stranka uvaža veliki pomen kmetijskega vprašanja za spodnještajersko slovensko prebivalstvo in hoče z vsemi sredstvi delovati na uresničenje kmetjskih zahtev.

Posebno pozornost obrača narodna stranka na kmetijsko zakonodajstvo, zahteva nujno ureditev davčnega sistema, odpravo s kmetijstvom zvezanih pristojbin, ureditev kmetske posesti in kmetskega dednega prava.

Narodna stranka smatra za svojo dolžnost, pospeševati strokovno izobrazbo kmetijskega stanu z ustanovitvijo strokovnih šol, tečajev, vzornih kmetij itd.

Narodna stranka priznava veliko važnost slovenskega združništva vobče, zlasti pa kmetijskega združništva za povzdigo gospodarskega blagostanja.

Zaradi tega bode narodna stranka podpirala in se potegovala za ustanavljanje posojilnic, kmetijskih zadrug za skupni nakup in prodajo pridelkov in potreščin in za nabavljanje strojev, gnojil, semen itd., mlekarških in sirarskih zadrug in posvečala svoje delovanje produktivnim, skladiščnim in raznovrstnim drugim zadrugam.

Pri tem svojem delovanju se želi narodna stranka posluževati sveta in pomoči domačih osrednjih združnih organizacij ter se ravnati po stvarnem produktu in navodilih priznanih, nepristranskih združnih in kmetijskih strokovnjakov.

Narodna stranka bode delovala na tem polju brez ozira na kake malenkostne strankarske ali osebne ozire ter se bode trudila pridobivati slovenskemu kmečkemu združništvu in kmečki stanovski organizaciji pri vseh merodajnih zastopih in oblastih potreben ugled in dejansko gmotno podporo.

Narodna stranka pozdravlja misel ustanovitve posebne ožje organizacije kmečkenga stanu ter izjavlja, da bode z vsemi močmi sodelovala na uresničenje te misli, sodelovala bode pri kmečkih vprašanjih, najsi izhajajo od katerekoli strani, in si te pravice ne bode dala od nikogar kratiti.

12. Narodna stranka in trgovstvo

Zbor zaupnikov narodne stranke izraža svoje trdno prepričanje, da je splošni napredek štajerskih Slovencev odvisen tudi od napredka taistih v trgovstvu.

Zato naroča svojemu glavnemu odboru najvestnejši študij trgovskih razmer na Spodnjemštajerskem in najodločnejše delovanje za vzgojitev trgovskega naraščaja, za zagotovitev strokovnega trgovskega šolstva in za vstvaritev zanesljive opore za trgovstvo od strani primernih denarnih zavodov.

Na vsak način mora biti eden izmed prvih smotrov narodne stranke vstavitve posebne trgovske in obrtne zbornice za Spodnje Štajersko.

13. Narodna stranka in obrtništvo

Narodna stranka za Štajersko vzame v svoj program delovati z vso žilavostjo na to, da dobimo Slovenci popolno državno obrtno šolo s slovenskim učnim jezikom ter da vlada nastavi za slovenski Štajer slovenskega obrtnega inštruktorja in ravno tako obrtnega nadzornika.

Narodna stranka hoče osobito delovati na to, da se pri nas snujejo strokovne zadruge s posebnim ozirom na naše vodne sile in izboren les ter se hoče v ta namen stopiti v dogovor s tehniki strokovnjaki.

14. Narodna stranka in delavstvo

Zaupniki narodne stranke smatrajo neobhodno potrebnim, da se pritegne delavski stan v organizacijo celotnega naroda.

V svrhu tega je treba temu stanu prigrjiti stanovsko in narodnostno samozavest.

V svrhu omogočenja uspešnega in trajnega dela se mora osnovati "Splošno slovensko delavsko društvo za Štajersko".

V vseh delavsko stanovskih vprašanjih zavzema narodna stranka vsikdar demokratično stališče ter ga bode z vso odločnostjo zastopala in zagovarjala.

V posameznem zahtevamo:

1. Obramba otrok proti izrabljanju od strani delodajalca potom zakonodajstva se mora raztezati do 16. leta starosti, ne samo do 14., kakor doslej.

2. Da se delavcem ne brani štrajkov ter se stavi celo kazni nanje, ampak da se po vzoru francoskega zakonodajstva prepusti delavstvu v tem oziru popolnoma prosto pot.

3. V zdravstvenih ozirih se hočemo potruditi v prvi vrsti za zdrava delavska stanovanja s tem, da osnujemo povsod, kjer se pojavi kaka potreba, zadruge, ki pripravijo proti malim odplačilom delavcem zdrava stanovanja.

4. Glede plač zavzemamo naslednja stališča:

Cena produktom vedno raste, živila se podražujejo, vrednost denarja pada, življenjske potrebe se večajo in vsled tega upravičeno zahtevamo, da se plače delavcem, v prvi vrsti seveda tovarniškim, po možnosti še zvišajo.

5. Zahtevamo, da se postavnim potom določi v tovarnah in rudnikih 8 urni delavnik.

Človek ohrani samo takrat zdrave in sveže telo, če ga ne uničuje s pretiranim napornim delom.

Delavec torej mora imeti dovolj počitka, na drugi strani pa si lahko v prostih urah pridobi dovolj izobrazbe, ki je njemu neobhodno potrebna. V slučaju 8 urnega delavnika ostane delavec duševno in telesno čil do pozne dobe življenja.

Da se to zgodi, zahtevamo iz človekoljubnih in narodnih ozirov, kajti samo zdrav in čil delavec nam zapusti krepek zarod in samo delavec, ki ima za razvedrilo in izobrazbo dovolj prostega časa, se bo mogel pečati z vzgojo otrok, kateri so sicer prepuščeni sami sebi in tvorijo navadno - žalibog pokvarjen malovreden material.

Da se nas ne razume napačno, pojasnimo zahtevo 8 urnega delavnika tudi iz stališča delodajalca. Izpočito telo delavčevo opravi v kratki 8 urni delavni dobi

najmanj isto delo, kakor utrujeno telo v poldrugokrat do 2 krat tako dolgem času. Iz dejstva, da se delavec v prostih urah izobrazí, se poda delodajalcu velik kapital, kajti izobraženo delavstvo ima neprimerno večjo vrednost, nego neizobraženo. To nam kažejo statistični podatki ruskih napram angleškim delavcem. Podjetniki, to je delodajalci imajo torej 8 urnega delavnika samo dobiček in se je samo čuditi, da se mu zoperstavljajo.

6. Bomo vedno zahtevali, da se da delavstvu dovoljno število potrebnih strokovnih šol, da se isto dvigne glede izobrazbe v svoji stroki ter se s tem obo- roži v višji meri za boj za vsakdanji kruh.

7. Zahtevamo, da se pogodba med delodajalci in tovarniškimi delavci postavi pod zakonito obrambo, v tem oziru pred vsem, da delodajalec ne bo upravičen kratkomalo izpoditi uslužbenih svojih delavcev brez vsega iz službe ter tako vreči tisoče in tisoče delavskih rodbin izpod strehe in jih izpostaviti gladu.

8. Zahtevamo dosledno izvedbo nedeljskega počitka.

RESOLUCIJE, SPREJETE NA 12 VELIKIH JAVNIH SHODIH NARODNE STANKE ZA ŠTAJERSKO DNE 23. 2. 1908, S KATERIMI SO SE DOLOČILE NEKATERE ZAHTEVE ŠTAJERSKIH SLOVENCEV DO DEŽELNE IN DRŽAVNE VLADE

(Vir: Ljudevit Furlani, O najvažnejših političnih in socialnih strankah in strujah ali krak- tek uvod v praktično politiko, Ljudska knjižnica, VI-X zvezek, Zvezna tiskarna v Celju, Celje, 1912)

1. Zahteva za kmetijstvo

V očígled zanemarjanja kmetijstva slovenske Spodnje Štajerske od strani štajerskega deželnega zbora in odbora zahteva narodna stranka z vso odločno- stjo:

1. Da se ustvari za deželo Štajersko posebni deželni kulturni svet, razde- ljen po narodnostih slovenskega in nemškega z enako samostojnostjo in enakim delokrogom kakor na Češkem.

Začasno, dokler se štajerskega deželnega kulturnega sveta ne ustanovi, pa zahtevamo, da vplivata deželni odbor in c.kr. vlada pri c.kr. štajerski kmetijski družbi, katero tudi s slovenskim denarjem podpirata, da dobijo Slovenci v tej družbi primerno, zastopstvo, katero se njim sedaj iz narodnostne nestrpnosti odreka, ter da skrbi družba za slovensko kmetijstvo primerno v isti meri, kakor za nemško.

2. Mi zahtevamo, da se z deželnim denarjem izdatnejše podpira poljedel- stvo, živinoreja, sadjereja in vinogradništvo na Spodnjem Štajerskem, posebno

pa zahtevamo, da se nastavijo slovenski deželni kulturni uradniki in sicer tudi slovenski inženirji za regulacijo potokov, za izsuševanje itd., ter da se regulacijo potokov na Spodnjem Štajerskem od strani deželnega odbora z ono vnemo in razmerno v isti meri pospešuje in podpira, kakor se to godi na Gornjem in Srednjem Štajerskem.

3. Tudi zahtevamo, da se ustanovitev kmetijske šole v Št. Jurju ob Južni železnici pospeši, ter da se na sadjerejski in vinorejski šoli v Mariboru upelje slovenski kot učni jezik; izražamo tudi opravičeno željo, da bo deželni odbor naše stremljenje po ustanovitvi kmetijskih zimskih in nadaljevalnih šol gmotno izdatno podpiral.

2. O podpiranju obrtništva

Slovenski narod na Spodnjem Štajerskem zahteva za svoje obrtništvo od dežele ono podporo posebno iz obrtno pospeševalnega zaklada, kakoršna se daje nemškim obrtnikom; zahteva dalje, da se ustanovi za slovenske štajerske obrtnike slovenske obrtniške inštruktorje, katerih naloga bo, naše obrtništvo v slovenskem, vsakemu spodnještajerskemu obrtniku razumljivem jeziku o napredku v posameznih obrtniških strokah poučiti ter končno zahteva, da se obrtno združništvo po poklicanih organih deželnega odbora, posebno po slovenskih obrtniških inšturktorjih oživi, od dežele pa gmotno podpira.

3. O zahtevah glede na šolstvo

Narodna stranka smatra ljudsko izobrazbo za glavni predpogoj narodne osamosvojitve. Zaradi tega protestira proti vsakemu skrajšanju šoloobvezne dobe in poslabšanju ljudskega šolstva z uvedbo poldnevnega pouka. Iz vzgojevalnih in zdravstvenih razlogov pa se izreka za uvedbo nerazdeljenega pouka v ljudskih šolah.

Uvažujoč, da je vsestranski razvoj šolstva, kakor je vsakemu narodu potreben, mogoč samo tedaj, ako o njem odloča narod sam, zahteva narodna stranka za štajerske Slovence popolno avtonomijo na šolskem polju, za sedaj takojšnjo delitev deželnega šolskega sveta v slovenski in nemški odsek, oziroma ustanovitev posebnega oddelka za slovensko šolstvo pri deželnem šolskem svetu za Štajersko.

Narodna stranka zahteva od dežele dosledno izvršitev narodne ravnopravnosti na šolskem polju s tem, da se ustanovi razmerno število meščanskih in strokovnih šol na Slovenskem Štajerskem in da se ustanove manjšinske ljudske šole za Slovence ob jezikovni meji in sploh povsodi, kjer tvorijo Slovenci v nemških krajih kompaktno manjšino.

4. O uradniških imenovanjih na Spodnjem Štajerskem

Spodnještajerski Slovenci slovesno protestirajo zoper sistematično germanizacijo sodnij in javnih uradov na Spodnjem Štajerskem, katera je z zadnjimi imenovanji sodnikov v Laškem trgu, v Šoštanju in Konjicah dosegla vrhunec.

Mi zahtevamo za okraje z ogromnimi slovenskimi večinami, kakor so izključno vsi sodni okraji na Spodnjem Štajerskem, ne sicer politikujočih, na vsak način pa odločno slovensko narodne sodnike in druge uradnike, kakor jih zahtevajo in imajo vsi drugi avstrijski narodi.

Spodnještajerski Slovenci protestirajo zoper nečuvveno preganjanje in zapostavljanje slovenskih uradnikov za nemškimi iz političnih razlogov. Protestiramo zoper nastavljanje ogromni večini prebivalstva po mišljenju in čustvovanju odločno nasprotnih nemških uradnikov, ki so povrh le v neznatni meri večji občevalnega jezika večine prebivalstva in vsled tega svoje uradniške dolžnosti neizogibno sramotno zanemarjajo in sploh niso sposobni biti dobri sodniki na odkazanih mestih.

Spodnještajerski Slovenci zahtevajo od svojih državnih poslancev, da z vsemi sredstvi izposlušajo našim z zadnjimi sodnimi imenovanji kruto prikrajšanim pravicam popolno zadoščenje.

5. Slovensko vseučiliško vprašanje

Narodna stranka z ogorčenjem protestira proti preziranju Slovencev v vseučiliškem vprašanju. Svoječasno je vlada dala besedo, da se vprašanje slovenskega in italijanskega vseučilišča reši skupno ob istem času. Sedaj pa vlada rešuje italijansko vseučiliško vprašanje, ne da bi le z eno besedo omenila tudi slovensko vseučilišče. Narodna stranka zahteva, da vlada nemudoma in obenem z vprašanjem italijanskega vseučilišča reši tudi vprašanje slovenske univerze v Ljubljani, zahteva, da se takoj ustanovi pravna fakulteta, in poziva vse slovenske poslance, naj v rešitev tega izključno narodnega vprašanja složno zastavijo vse sile.

VOLILNI PROGRAM NARODNE STRANKE ZA VOLITVE V DEŽELNI ZBOR 1909 "SLOVENSKO LJUDSTVO!"

(Vir: Narodni dnevnik, 17. 4. 1909)

Na glavnem zboru 'Narodne stranke' 4. aprila 1909 v Celju zbrani zaupniki iz okrajev Spodnje Štajerske so vzeli poročilo izvrševalnega odbora o izidu pogajanj med slovenskimi strankami zaradi enotnega nastopa pri bližajočih se volitvah za deželni zbor z največjih obžalovanjem na znanje.

Z največjim ogorčenjem obsoja ves slovenski narod postopanje brezvestnih voditeljev takozvane 'Kmečke zveze', katera je s svojo nespravljalnostjo in gospodstvaželjnostjo onemogočila složno in uspešno delovanje slovenskih poslancev vseh priznanih političnih struj v bodočem deželnem zboru. Sklep zaupnikov 'Kmečke zveze', brez ozira na narodno stranko in brez ozira na dosežanje zaslužne slovenske politike, ki so v težavnih razmerah zastopali štajerske Slovence pretekla leta v deželnem zboru, postaviti v vseh volilnih okrajih le kandidate ene same stranke, obsojamo tem odločnejše v sedanjih za slovanstvo sploh in zlasti za nas štajerske Slovence usodnih časih, ko nemštvo s pomočjo vlade brezobzirno zatira vsak slovanski napredek.

Zaupniki 'Narodne stranke' zavračajo od sebe vsako soodgovornost za usodepolne posledice strankarske sebičnosti mariborskih slovenskih klerikalnih politikov. V prepričanju pa, da se maloštevilnim neizkušenim in sebičnim voditeljem takozvane 'Kmečke zveze' v sedanjih časih usoda slovenskega naroda nikakor ne sme samim prepustiti, sklenili so zbrani zaupniki narodne stranke, pozvati slovenske volilce, naj nastopijo z vso odločnostjo za izvolitev kandidatov narodne stranke, ki bodo nesebično in požrtvovalno zastopali v deželnem zboru le gospodarske in kulturne potrebe svojih volilcev in pravice slovenskega naroda.

Narodna stranka v očigled zanemarjanju Spodnje Štajerske od strani deželnega zbora in odbora svojim bodočim poslancem daje sledeča navodila:

Pred vsem vstraja narodna stranka odločno pri zahtevi splošne in enake volilne pravice za deželni zbor, ker je sedanji volilni red Slovincem skrajno krivičen.

Štajerskim Slovincem se mora zagotoviti kar največja avtonomija v varovanje njihovih gospodarskih in kulturnih teženj.

Zahtevamo posebej v varovanje kmečkih interesov ustanovitev deželnega kulturnega sveta in ustanovitev posebnega oddelka za slovenski del dežele.

Zahtevamo enakomerno uvažavanje spodnještajerskih pokrajin glede uravnave potokov in rek, kakor se uvažuje Srednje in Gornje Štajerska.

Zahtevamo pospeševanje slovenske obrti v oni meri, kakor se neguje gospodarsko uspevanje prebivalstva nemških mest in trgov in ustanovitev potrebnih strokovnih šol.

Narodna stranka smatra izpopolnitev šolstva kot nujno in neodvrtljivo zahtevo in se bode z vso odločnostjo uprla zoper vsako od katerekoli strani prihajajoče poslabšanje šolstva ter zahteva, da je učiteljstvo prosto uplivanja šoli sovražnih činiteljev ter da se istemu zagotovi dostojna eksistenca. Delovati je z vso močjo na prevzetje stroškov šolstva s strani države, da se razbremenijo občine in dežela.

Zahtevamo ustanovitev posebnega oddelka deželnega šolskega sveta za slovensko šolstvo.

Narodna stranka naroča svojim bodočim poslancem, da se uprejo vsakemu zvišanju sedaj že previsokih deželnih doklad. Smatramo za ozdravljenje deželnih financ kot najprimernejši začetek, da se ustavijo ogromni izdatki dežele za nepotrebne nemškimi nacionalnimi strankarskim namenom služeče deželne zavode zlasti deželne gimnazije in realke.

Slovenski narod zahteva pri vseh deželnih zavodih, uradih in napravah nastavljenje slovenskih uradnikov in uslužbencev v razmerju števila slovenskega prebivalstva v deželi in njegove davčne moči.

Vodstvo nar. stranke smatra kot nujno potrebo vseh zavednih narodnjakov, da zastavijo vse svoje moči za izvolitev kandidatov narodne stranke v štajerski deželni zbor. S častjo zavednega narodnjaka bi se ozirom na sramotno razbitje kompromisnih pogajanj od strani klerikalcev nikakor ne strinjalo, da bi oddal svoj glas pri volitvah za kateregakoli od te razbijajoče stranke postavljenega kandidata. Narodna stranka ne sklepa za bližajoče se volitve v danih razmerah nikakega kompromisa.

Narodna stranka pa pričakuje, da bodo v področju političnih okrajev Maribor, Ptuj in Ljutomer nastopili samostojni narodni kandidati nasproti kandidatom kmečke zveze. Pozivljamo svoje somišljenike, da delujejo brez kakega dogovora v interesu naroda z vso močjo tudi na izvolitev teh slovenskih kandidatov nasproti kandidatom one mariborske stranke, ki je s svojo nestrpnostjo razbila slovensko sloglo glede štajerskega deželnega zbora ter prizadajala vsemu štajerskemu slovenstvu nedogledno škodo. To postopanje je tem bolj potrebno, da se omogoči v deželnem zboru nadzorstvo nad pogubonosno klerikalno politiko.

RESOLUCIJE, SPREJETE NA III. GLAVNEM ZBORU NARODNE STRANKE ZA ŠTAJERSKO DNE 6. 12. 1909

(Vir: Ljudevit Furlani, O najvažnejših političnih in socialnih strankah in strujah ali kratak uvod v praktično politiko, Ljudska knjižnica, VI-X zvezek, Zvezna tiskarna v Celju, Celje, 1912)

1. Resolucija o šolstvu

Glavni odbor narodne stranke za Štajersko je vočigled vedno naraščujočemu ponemčevanju ljudskih šol na Sp. Štajerskem, z ozirom na vedno se ponavljajoča zapostavljanja in preganjanja slovenskega učiteljstva in na brezprimerne protekcije nemškega in nemškutarskega učiteljskega naraščaja na Spodnjem Štajerskem celo v krajih, ki so po svojem prebivalstvu izključno slovenski, in konečno z ozirom na sistematično zanemarjanje slovenskega ljudskega šolstva ravno tako kakor meščanske in srednjega - primoran zoper tako tendenciozno postopanje deželnega šolskega sveta štajerskega in šolskih oblasti sploh ostro

protestirati ter poziva vse trezno misleče Slovence na odločen odpor proti temu nečuvnemu, vsaki pravici in pravičnosti naravnost nasprotujočemu postopanju vlade in šolskih oblasti. Glavni odbor zahteva odločno, da nehajo vlada in šolske oblasti z ljudstvu pogubno šolsko politiko ter da že vendar enkrat po desetletjih brezuspešnega slovenskega peticijoniranja izpolnijo pravične šolske zahteve slovenskega anaroda na Spodnjem Štajerskem, posebno glede slov. gimnazije celjske in glede ljudskih šol v Celju in celjski okolici ter glede slovenskih meščanskih šol.

Glavni odbor ponovno odločno zahteva, da se v najkrajšem času da slovenski Spodnji Štajerski šolska avtonomija z delitvijo deželnega, okrajnih in krajnih šolskih svetov v nemški in slovenski del ter tako omogoči potreben razvoj slovenskega šolstva v interesu ljudske izobrazbe in ljudskega gospodarskega in sploh kulturnega napredka.

2. Resolucija glede vseslovenske napredne stranke

Glavni odbor narodne stranke jemlje poročilo o snovanju vseslovenske napredne stranke z velikim zadovoljstvom na znanje, odobrava tozadevne korake strankinega izvrševalnega odbora ter poziva vse slovenske napredne stranke in sploh vse napredne Slovence, da se čim prej združijo v enotno napredno stranko z enotnim kulturnim in gospodarskim programom, ker vidi v tesni organizaciji vseh naprednih slovenskih moči najboljše jamstvo za napredek, obrambo in procvit demoralizirajočemu, narodu pogubnemu klerikalizmu.

3. Resolucija glede uradništva

Glavni odbor narodne stranke zahteva, da se že vendar enkrat deli Slovincem na Štajerskem pravica, kar se tiče uradnikov in uradov. Glavni odbor stranke zahteva, da mora vsak neslovenski uradnik, ki hoče zasesti kako mesto, za koje se zahteva akademična izobrazba, obiskovati na srednji šoli obvezno pouk slov. jezika in napraviti iz njega zrelostni izpit ustmeno in pismeno. Za nižje službe pa zahteva, da morajo znati uradniki popolnoma, ustmeno in pismeno, slovenski.

PRILOGA 3.:

Štajerski Slovenci, kaj hočemo?

ŠTAJERSKI SLOVENC KAJ HOČEMO!

CELJE 1906.

ZALOŽIL IN IZDAL „OSNOVALNI ODBOR V CELJU“.

TISK „ZVEZNE TISKARNE“ V CELJU.

CA 597

Slovenci zelene Štajerske!

V kratkem ide poziv na Vas, svobodoljubni, samostojno misleči, po napredku hrepeneči štajerski Slovenci, da se snidete in si vočigled našim žalostnim političnim razmeram, vočigled našemu žalostnemu gospodarskemu in prosvetnemu položaju ustvarite organizacijo z enotnimi načeli, organizacijo, ki bi po jasno začrtani poti dvignila slovensko ljudstvo v prosvetnem in gospodarskem oziru ter se odločno borila za njegove politične pravice, za njegovo čim večjo politično svobodo.

Poziv ide na Vas, da si ustvarite *samostojno, neodvisno slovensko stranko*, ki bi v popolnem nasprotju s sedanjo našo oportunistično politiko, to je s politiko takozvane zlate srednje poti, nastopila najodločnejši boj za politične in jezikovne pravice slovenskega naroda, boj za prosvitljenje naroda z vsestransko izobrazbo, boj za osamosvojo slovenskega gospodarstva od stanovskega jerobstva in tujega kapitala.

Obenem ide na Vas poziv, da si ustanovite *samostojno ljudsko glasilo*, časopis, pisan za ljudstvo,

1*

ki bi zastopal neodvisno na vse strani koristi vsega slovenskega ljudstva in ne le posameznih njegovih stanov.

Da slovensko ljudstvo izve, kakšni so naši cilji, kaj hočemo z novo stranko in z novim listom, da se razbistrijo pojmi o nas, ki so nas že dozdej razkričali za brezverce itd. — zato pošiljamo v svet to knjižico z željo, da jo baš oni stanovci slovenskega ljudstva na Štajerskem pazno prečitajo, ki tvorijo veliko večino našega naroda, z željo, da jo prečitajo pazno posebno slovenski kmetje, slovenski delavci ter naš srednji stan.

*

Narodnost je naše najvišje načelo. Kjer zahteva narodna korist, se ima ukloniti vse drugo.

Naša prva skrb mora biti, da se ohranimo kot samostalen narod, da si ohranimo svojo samobitnost, svoj jezik, svoje šege in običaje, svoje narodne lastnosti. Zato pa je potrebno, da se nam priznajo vse pravice, gojiti svojo narodnost, jo spopolnjevati in dvigniti narod do čim višje popolnosti na vseh poljih javnega življenja. Eden prvih pogojev v to je, da se nam da neomejena možnost gojiti svoj jezik. Narodnost pri nas pomeni v prvi vrsti, da bi tam, kjer prebiva naš narod, tudi vlada bila slovenska, da bi se rabil na političnih uradih, pri sodnijah, davkarijah, pri poštah, v šoli ter v vseh drugih uradih ter sploh v vsem javnem življenju ob vseh javnih prilikah narodov jezik, da bi se uradi na Slovenskem z ljudstvom in med seboj posluževali do najvišjih

inštaanc slovenskega jezika. Vsi dopisi, ki jih pošlje katerikoli urad, bodisi kakemu posameznemu Slovencu ali kakemu slovenskemu občinskemu uradu ali katerikoli narodnemu zastopstvu, morajo biti pisani v slovenskem jeziku. Vsi zapisniki s slovenskimi strankami, bodisi na političnih uradih ali pri sodnijah se morajo pisati v slovenskem jeziku, razprave pri sodnijah s slovenskimi strankami se imajo vršiti izključno v slovenskem jeziku, obtožnice, razsodbe, govori državnih pravnikov itd., — vse se mora pri osebah slovenske narodnosti podajati v narodovem jeziku. Porote naj so popolnoma slovenske, vprašanja na porotnike in njih odgovori naj bodo slovenski. Zahtevati je posebej, da se priklopijo slovenske občine, spadajoče sedaj pod graško deželno sodišče, okrožnemu sodišču v Mariboru.

Zahtevamo, da dopisujejo s slovenskimi zastopstvi (občinami itd.) ter s slovenskimi poedinci tudi razni deželni zavodi v slovenskem jeziku, v prvi vrsti deželni odbor, dalje razne deželne bolnišnice, kmetijske šole itd. Tudi namestništvo ima dopisovati kakor vsi drugi uradi s Slovenci v našem jeziku. Zahtevamo, da so pri namestništvu, v raznih oddelkih ministerstev, pri najvišjem sodišču in drugih osrednjih državnih uradih nastavljeni poleg drugih tudi uradniki, ki razumejo slovenski jezik, ker je neomejena pravica vsakega poedinca-Slovenca in vsake slovenske korporacije (občine itd.), da dopisuje z vsemi uradi gori do cesarja v svojem, slovenskem jeziku, in ga morajo povsod razumeti. Zahtevamo, da so vsi razglasili, ki jih raz-

pošiljajo naši uradi, slovenski, da so vsi nadpisi na naših uradih in v uradih, da so vsi pečati naših uradov vsaj dvojezični, in da zavzema slovenski jezik prvo mesto. Nadpisi na železniških postajah, ki stoje na slovenskem Štajerskem, morajo postati vsaj dvojezični, in *na prvem mestu* slovenski, ravnateljstva teh železnic morajo pripoznati našo narodnost na naših tleh in morajo pripoznati, da je naš narod v veliki večini, torej: *slovenski napisi na prvo mesto*. Pridejo še mnoge zahteve, kakor zahteva po slovenskih vozniških listkih itd., katere bo naša stranka z železno doslednostjo stavila in se za nje bojevala. Poštni pečati morajo po celem slovenskem Štajerskem v doglednem času se preleviti v dvojezične.

Le k uradnikom, o katerih ljudstvo ve, da so Slovenci, prihaja z velikim zaupanjem. Zahtevamo torej pravice za naš slovenski jezik, zahtevamo ravnopravnost našega jezika z vsemi drugimi jeziki v državi, ki imajo že vse te pravice dane, zahtevamo te pravice, ker hočemo, da ljudstvo vdobi zaupanje v urade, ko bo videlo tam svoje sinove, ker hočemo, da naše ljudstvo ne gleda v vsakem človeku, ki blebta v uradu nemščino, nekaj boljšega in višjega.

S posebnim ozirom na naša sodišča zahtevamo ravno tam najstrožje izvedenje načela enakopravnosti, in da se more to storiti najuspešneje, bo naša neumorna in odločna zahteva: *ustanovitev samostojnega nadsodišča za vse slovenske pokrajine v Ljubljani*. Nadsodišče v Gradcu, pod katero spadamo, je najhujši tlačitelj državnih zakonov, je najhujši sovražnik

slovenskega jezika, je najtrdovratnejši podpornik ponemčevanja slovenskih duš, zato nočemo o njem ničesar več čuti in je baš tukaj v prvo naš klic:

proč od Gradca!

Za pravice slovenskega jezika v vseh navedenih slučajih hočemo kot stranka stati trdno in neomajno in naša glavna naloga bo, rušiti vladni sistem, ki daje predpravitve nemškemu na škodo našega jezika. — *Neizprosen boj proti vladi do dosege končne zmage* — to je naše načelo, ki je hočemo izvajati s strogo doslednostjo. In baš tukaj tiči eden vzrok, zakaj se ločimo kot stranka od naše dosedanje politike. Najstrožje obsojamo oportunistem, t. j. tisto zlato srednjo pot, ki jo je hodilo naše vodstvo dosedaj tudi napram vladi. Vlade se ne sme napadati, — to je odmev vseh besed našega dosedanjega vodstva. Ako bi obveljalo to načelo v naši politiki še dalje, potem ubijemo sami sebe. Kaj pa tudi hočete zahtevati od ljudi, ki junaški sprejemajo *nemške* dopise od uradov, ki sami sestavljajo nemške vloge na urade, ki se boje vsake zamere pri vladi — kaj hočete zahtevati od teh ljudi? In baš ti ljudje zahtevajo od naših občin, da naj store to, česar oni ne store. Slovenci! Ne naše narodno vodstvo, ampak priprosta občina Kokarje v Savinjski dolini nam je priborila jezikovne pravice, kolikor jih dosedaj sploh imamo. Dosledno je zavračala vsak nemški dopis od vseh uradov. Ni se strašila groženj, ne kazni, — in glejte, ta občina je dosegla, da ji dopisujejo državni uradi, da ji dopisujejo *vojaški*

uradi, ta občina je dosegla, da ji mora dopisovati celo deželni odbor v slovenskem jeziku. — Državno sodišče na Dunaju je na pritožbo kokarske občine s svojo razsodbo z dne 3. julija 1906 razsodilo, da ima tudi deželni odbor dopisovati občini Kokarje v slovenskem jeziku. S tem je izrečeno, da imajo vsi državni in deželni uradi, od katerih to slovenska občina zahteva, dopisovati z njo v slovenskem jeziku. In ne samo z občino, ampak z vsakim poedincem — Slovencem, ki to odločno zahteva.

Na podlagi dosedanjih uspehov posameznih občin, na podlagi ravnopravnosti našega jezika z vsemi drugimi jeziki, katero ravnopravnost pripoznava tudi člen XIX. državnih osnovnih zakonov, na podlagi človečanskih pravic hoče naša stranka biti neizprosen boj za pravice slovenskega jezika v vsem našem javnem življenju, neizprosen boj nasproti vladi, katere se je naša dosedanja politika tako izogibala. V tem boju nam ne bo nobeno sredstvo premalenkostno — in prepričani smo, da z skupnim nastopom z nami enakomislečih štajerskih Slovencev dosežemo v nekaj letih marsikaj, kar se v splošni politični zaspanosti zadnjih desetletij ni doseglo.

*

Hočemo, da se v vsem našem javnem življenju prevede načelo ljudske volje, hočemo pravo *narodno politiko*. Enakopravnost, enakost vseh državljanov, bodisi te ali one narodnosti, pred zakoni bodi izvedeno s strogo doslednostjo. Tudi v narodno-političnem

življenju bodi izvedena ta enakopravnost. S tega stališča smo za splošno in *v resnici enako* volilno pravico. Tudi če se uzakoni sedANJI načrt vlade, ki še vedno ne pripoznava enakopravnosti Slovencev ter sploh Slovanov napram Nemcem, se bomo najodločnejše borili zato, da končno zmaga pravica ter da pridejo Slovani do tiste veljave, ki jim gre po številu, po prosvetni in davčni sili.

V nadaljnjem doslednem izvajanju enakopravnosti je naše neomajno načelo: enakopravnost vseh stanov, vseh slojev slovenskega ljudstva na Štajerskem. Nimate grofov, knezov in baronov po rojstvu, kateri z visokega gledajo na druge stanove; ali imamo žal v naših vrstah grofe in barone po mišljenju, ki mislijo, da so upravičeni, nekako z visokega se ozirati na revnejše sloje našega naroda. Streti hočemo vpliv teh ljudi na naše javno življenje. Streti hočemo njih misli, da so edino oni poklicani voditelji naroda, da so edino oni poklicani odločevati usodo štajerskih Slovencev, streti hočemo naziranje, da je edino tisto pravo, kar so oni sklenili; *takšnemu prvaštvu*, takšnemu poslančevskemu in posameznih oseb nadvladnemu samoljubju *hočemo napovedati neizprosni boj*; ne gre se nam za osebe, ampak za stvar, za misel *prave ljudske politike*, v kateri se ima strogo spoštovati pravica inicijative, t. j. pravica vsakega posameznika iz naroda, samostojno predlagati kak načrt za narodno delo. Dandanes se ta pravica ne spoštuje, nasprotno, vsakogar, ki si upa v posameznih vprašanjih politične taktike imeti lastno mnenje in isto tudi zastopa, se je od zgoraj ubilo.

*Gre se nam za stvar, da se dosledno proizvede načelo ljudske politike, in če morajo pri boju za to stvar pasti posamezne osebe, ki zastopajo **ljudski** politiki sovražna načela, je to le nujna posledica razvoja razmer, Načelo ljudske politike pa je, da odločujejo v vseh narodnih, osobito pa bistvenih, važnih narodnih vprašanjih vsi sloji naroda. Sklicati se imajo vsakokrat ljudski shodi, ali vsaj zaupni shodi, h katerim se pa imajo sklicati res zaupniki ljudstva, ki si jih je samo izvolilo, in ne zaupniki, katere si je po svoji volji izvolilo narodno vodstvo. V prvi vrsti imajo na takšne zaupne sestanke biti poklicani oni, ki jim je ljudstvo poverilo svoje zaupanje, to so **slovenski, narodni župani** ter kot njih zastopniki občinski odborniki. Kjer pa je slovenska narodnost v manjšini, ima biti zaupnik oni, ki uživa med slovenskim prebivalstvom dotičnega kraja največ zaupanja.*

Takšni zaupni shodi pokažejo pravo voljo ljudstva. Kakor povdarjano, pri vsaki ves narod zadevajoči stvari se imajo sklicati taki zaupni sestanki, če že ne javni shodi. Ni potreba, da bi se sklicali vsi zaupniki cele slovenske Štajerske v en kraj; godi se to lahko tudi po okrajih in izid glasovanja v posameznih okrajih mora biti merodajen za odločujoče činitelje. *Ljudstvo ni izvrševalec volje narodnih voditeljev, ampak narodni voditelji morajo biti izvrševalci narodne, ljudske volje. To je poštena narodna, poštena ljudska politika, in to poštenost v našem javnem življenju zahtevamo z vso odločnostjo. Ne posamezne osebe, ne posamezni stanovi, ampak vsi sloji, vsi stanovi celega naroda imajo odločevati v narodnih vprašanjih.*

Z vso pravico se bo zato naša stranka imenovala ljudska stranka, ker bo izvajala to načelo prave demokratske, to je v resnici ljudske politike. Sino proti nadvladi kateregakoli stanu v politiki, ampak za *skupno delo vseh stanov*, za *pošteno* skupno delo brez vse sebičnosti in brez vsega koristolovja. Najhujši boj pa napovedujemo onim, ki jim je narodno delo molzna krava za njihove žepe. Skupno, *pošteno* skupno delo pa izvira iz globokega in ne slepega prepričanja o dobri stvari.

Baš s tega stališča ne odrekamo tudi svečenikom pravice, da se udeležujejo javnega življenja, da se poslužujejo pravic, ki jih imajo kot državljani. Nasprotno, veseli nas, če se bori svečenik nesebično za narodove pravice. Zahtevamo pa, da to dela vedno in povsod tako, da se kaže vrednega naslednika Krista. Neizprosen boj hinavcem in škodljivcem naroda, ki grejo le na to, da uničijo naš rod, da, polno upravičenost tega priznavamo; *zavračamo pa ostudno gonjo proti ljudem, vzraslim iz istega naroda, ki imajo drugačno prepričanje*. Smo odločni nasprotniki tega, če svečenik izrablja kot tak svoje dostojanstvo v političnem boju. Načelom Kristusovih nauk nasprotuje vsekakor, če se seje sovraštvo nasproti drugače mislečim Slovencem, če se torej spušča duhovnik v politični boj *proti svojim rojakom*. Uživanja in uporabljanja državijskih pravic, kakor rečeno, duhovskemu stanu ne odrekamo nikdar, *dokler jih uživa in rabi svečenik brez postranskih namenov in brez strasti*. Toda nikdar ne bomo pripustili, da bi se vtikalo versko vprašanje

v javno življenje. Nismo in ne bomo nikdar proti vzvišenim naukom Kristusovim, nismo in ne bomo nikdar proti veri, temu dragemu zakladu našega ljudstva. Želimo le, da bi se naše ljudstvo čimbolj utrdilo v vseh **pravih**, vzvišenih naukih krščanske vere, posebej v enem glavnih njenih naukov: kar ne želiš, da bi kdo tebi storil, ne stori tudi ti drugemu. Nismo proti veri, globoki in iz srca vroči, in bi vsikdar bili med prvimi v boju proti onemu, ki bi hotel rušiti temelje *pravih Kristusovih naukov*. A smo proti temu, da bi se vlačilo vero v politično in gospodarsko življenje naroda, da bi se izrabljalo vero v posvetne, gospodovalne, nesvete svrhe. Smo proti temu, da bi se javne zadeve razpravljale v cerkvi, zadeve, ki spadajo na ljudske shode, smo proti temu, da bi se vlačile v cerkev — v svete prostore — posvetne stvari, ampak želimo, da se uči tam *čisti Kristusov nauk*. V tej naši zahtevi nas podpira sedanji rimski papež Pij X. sam, ki je izdal nedavno encikliko (poslanico) na italijanske duhovnike, koja poslanica pa velja ravno tako tudi za naše razmere. V tej poslanici pravi papež med drugim, „*naj se posvečuje posebna pozornost pridigam. S prižnice se mora čuti samo evangelj, a v nobenem slučaju drugih reči, ki spadajo bolj v časnike in pa v vseučiliščne učilnice, kakor pa na sveto mesto*“.

Tako je torej papež sam naročil svojim svečnikom, da imajo razlagati s prižnic čisti evangelj. Tudi Kristus sam je pognal iz templja Žide, ki so se tamkaj bavili s posvetnimi stvarmi in tako *oskrunili tempelj*. Spoštujemo verski čut, spoštujemo versko prepričanje

vsakogar, bodisi katoličan ali katere druge vere. Spoštujemo *globoko* versko prepričanje, sovražimo pa hinavščino, hinavsko pobožnost, ki se kaže le na zunaj, ki zavija oči proti nebu, a z rokami grabi po svetu, in ker spoštujemo pravo pobožnost, pravi verski čut, smo proti vsakemu nasilju proti temu. Baš ker spoštujemo versko prepričanje poedinca, zahtevamo *svobodo prepričanja* za vsakogar, bodisi te ali one vere, zahtevamo, da se nikogar zaradi verskega prepričanja ne preganja in ne zaničuje ter ne smeši pred drugačermislečimi. *Mar so naši prekmurski bratje Slovenci, katerih velik del je še danes kalvinske vere, zato manj vredni nego mi Slovenci katoliške vere? Ne, nikdar ne! Spoštujemo verski čut, spoštujemo versko prepričanje, hočemo svobodo prepričanja, in baš zato smo in bomo odločni protivniki vsakega izrabljanja verskih čutil od katerekoli strani v sebične namene, baš zato smo odločni protivniki tega, da bi se svete reči vlačile v nesvete prostore in nasprotno.*

*

Postaviti se hočemo na stališče odločnega, sistematičnega, to je doslednega in enotnega *narodnogospodarskega dela*. Baš za to panogo našega narodnega življenja se je brigala naša dosedanja politika tako malo, da je odvrnila od sebe neštete ljudi. Brez vsakega določnega načrta je tavalala naprej — in edino, kar je storila, je delo na polju posojilništva in nekaj malo združništva. Priznavamo odkrito, da je tudi to veliko delo, a odkrito izjavljamo obenem, da to še ni vse, da *to ni niti desetina onega, kar bi se bilo dalo v*

narodnogospodarskem oziru doslej izvesti. Baš tukaj je tudi ena onih točk, ki loči naša pota z dosedanjo oficijelno politiko, ki je dosledno omalovaževala veliki pomen trgovstva in obrtništva, ki je dosledno zane-marjala delavski stan in ki je tudi za kmečki stan storila tako malo, da kmečko ljudstvo izgubiva vedno bolj zaupanje do tega vodstva. Javno obtožujemo naše dosedanje vodstvo, da ni imelo smisla za velike naloge narodnogospodarske politike.

Nihče ne sme biti tako slep, da bi tajil resnico, da **kmečki stan** propada. Krivda je v gospodarski politiki naših modrih vlad iz prejšnjih desetletij, ki se za kmeta ni brigala ter ga s proglasitvijo vsestranske svobode prepustila njegovi usodi. Ta svoboda — ki je bila laži-svoboda — ni prinesla kmečkemu stanu nobenih koristi, nasprotno je učinila, da je začel kmet pod težkimi bremenami propadati. Zakonodajstvo, ki je pač skrbelo za one, ki so si polnili iz kmečkih, delavskih in obrtniških žuljev svoje žepe, to zakonodajstvo je kmečki stan preziralo in ga prepustilo usodi. Država, ki je imela dovolj vzroka, se brigati za ta svoj najštevilnejši stan, za ta steber države, ta država je držala križem roke in ni ganila niti z mazincem, namesto da bi ga bila podpirala v nesrečah, mu dala priliko za strokovno in splošno izobrazbo in mu tako z izomiko dala orožje v roke proti nadvladi kapitala. In kakor drugod, tako je trpel kmečki stan tudi na slovenskem Štajerskem. A trpel je naš slovenski štajerski kmet še mnogo bolj zato, ker so se naselili med nami oholi tujci, ki so izsesali slovenskega kmeta

do kože in ga sedaj neusmiljeno podijo z rodne grude, katero ljubi slovenski kmet tako iskreno.

In vendar je še čas, da rešimo stan, ki je steber državi in narodu. Še zaupamo v sile našega ljudstva, še zaupamo v duševne zmožnosti našega kmetskega stanu, zmožnosti, ki ga bodo, ki ga morajo usposobiti za uspešen boj za obstanek.

Naša sveta naloga bo, buditi v prvi vrsti *stanovsko samozavest* slovenskega kmečkega ljudstva, dalje pa, pripomoči mu do vseh virov strokovne in splošne izobrazbe, izomike, ki ga bo usposobila za življenski boj. Stanovska samozavest je eden glavnih pogojev obstoja in napredka kmečkega stanu. Slovenski kmet se zavedaj, *da je Slovenec*, a se zavedaj tudi in bodi ponosen nato, *da je kmet*. Slovenski kmet se zavedaj, da v napredku, da v samostojnem mišljenju leži velik del odporne sile. Neodvisno in samostojno naj misli slovenski kmet o vsaki stvari, neodvisno in samostojno naj presoja vse zadeve in razmere, in samostojno in neodvisno po svojem prepričanju naj dela! Slovenski kmet *stoj na tisti strani, kjer vidi pravo ljubezen in pravo spoštovanje do svojega stanu*, slovenski kmet pristopi k tisti stranki, ki hoče z njegovim sodelovanjem pošteno in odkrito delati za napredek kmečkega ljudstva. Slovenski kmet se zavedaj, da leži v *samopomoči* glavni pogoj rešitve in obrambe. Zato je potrebno, da se združi slovensko kmečko ljudstvo na Štajerskem v čvrsto armado, potrebno, da se združujejo kmetje v kmetijskih podružnicah in da spoznajo veliko važnost kmetijskih zadrug, osobito zadrug, ki

pospešujejo posredovanje prodaje kmetijskih pridelkov. Takšne zadruga, če se uvedejo po celem slovenskem Štajerskem, bi imele neprecenljiv pomen, ker bi v zvezi z enakimi zadrugami pri drugih narodih potem one določevale ceno posameznim pridelkom, in ne razni židovski špekulantje. Organizirati bi se morale takšne zadruga krajevnim razmeram primerno; tako bi trebalo za ljutomerski okoliš vinarske in sadjarske zadruga z naznačenim delokrogom, isto za Haloze, Bizeljsko, itd. Podrobnejšega načrta v tem oziru v tej knjižici ne moramo navajati, ker ima knjižica namen, le v glavnih potezah podati naše misli.

Poleg samopomoči je eden glavnih pogojev napredka v kmetijstvu, da pomagata kmetu izdatno država in dežela, katerima plačujemo ogromne davke pač za to, da se tudi od časa do časa v slučajih nesreč spomnita kmečkega stanu. Konečno homo zahtevali vedno in odločno od onih, ki delajo zakone, da se z vso vnemo potegujejo za kmečke koristi. Koliko hvaležnega polja imajo tukaj. Naj se spomnijo samo, kako hudo breme je za kmeta triletna vojaška služba; kako težko pogreša slovenski kmet skozi tri leta svojega sina. Zahtevamo, da se čimprej ustvari zakon *o dveletni vojaški službi*, da se uredi *vprašanje vojaških vaj v zmislu kmečkih zahtev*. Zahtevamo nadalje, da se čimprej ustvari zakon *o stalnih kmečkih domovih*, da se tako stori konec še nadaljnjemu usodepolnemu razkosavanju naših kmetij; ti stalni kmečki domovi naj bodo *nedeljivi in nezadolžljivi* in tudi dedniško pravo za te domove se ima urediti v smislu

koristi in potreb kmečkega stanu. Zahtevamo nadalje pravično *ureditev davkoplačevanja*, naj se uvede progresivni davek, to se pravi, če plačam jaz od premoženja 100 K 5 K davka, ima plačati oni, ki ima stokrat toliko, stokrat toliko davka, in ne, kakor je to edino v korist bogatašem urejeno sedaj. Pri davkih *naj se bolj ozira na dohodke od imetka nego na dohodke od dela*. Zahtevamo *ureditev zavarovanja kmečkega stanu* proti nesrečam od strani države, ter tudi *ureditev zavarovanja za slučaj smrti v korist vdovam in sirotam*. Zahtevamo osamosvojo kmečkega stanu od denarnega izsesavanja, *ureditev osebnega in hipotečnega kredita* pri vseh naših denarnih zavodih tako, da ima kmet, ki je primoran vzeti posojilo, upanje, da z odplačevanjem obresti obenem odplačuje tudi kapital, ker to dviga njegovo voljo in njegov ponos.

V svrhu gospodarskega napredka kmečkega stanu je potrebna *strokovna poleg splošne izobrazbe*. Le z izobrazbo je mogoč uspešen boj ter tekmovanje z drugimi narodi. V svrhu strokovne izobrazbe zahtevamo *takojšnjo ustanovitev že obljubljene slovenske kmetijske šole za slovensko Štajersko*, na kateri se bodo naši kmečki sinovi pod ugodnimi pogoji priučili praktičnemu gospodarstvu. Zahtevamo, da vlada uredi na Spodnjem Štajerskem krajevnim razmeram primerno *uzorne kmetije*, katere si bodo naši kmetje lahko večkrat ogledali in se na njih marsikaj praktičnega naučili.

Zahtevamo nadalje, da se razbremenijo gospodarstvo naših občin s tem, da se poton zakonodaje *uredi*

vprašanje občinskih ubožcev, katero vprašanje dandanes tako hudo zadeva naše občine. Zahtevamo tudi, da se revidira in uredi *vprašanje domovinske pravice*, ki našim občinam v gospodarskem oziru toliko škoduje.

Slovensko delavstvo je važen činitelj v našem narodnem življenju. Obsojamo našo dosedanjo politiko, ki je — skoraj bi rekli — odvrčala ta stan od sebe. Kakor za kmečki stan, hočemo tudi delavskemu povzdigo *stanovske samozavesti*. Želimo in hočemo delati na to, da se slovensko delavstvo iz Štajerske organizira (združi) strokovno v *splošno slovensko delavsko društvo za Štajersko*. Želimo tudi politične organizacije delavstva *na narodnostni podlagi*, ker želimo, da se vsak naš delavec zaveda tega in je ponosen na to, da je **slovenski delavec**. Zahtevamo zakonsko obrambo delavstva proti izrabljanju, proti gospodarski premoči kapitala, četudi vidimo v organizaciji delavstva kot samopomoči en del te obrambe. Osebito zahtevamo to obrambo za žene in otroke. Zahtevamo, da se *delavski čas* v posameznih strokah dela skrajša po zahtevah delavstva, da se povsod uredi *dostojne plače*, ter da se v vseh strokah uvedejo zakonita razsodišča v slučajih preprirovmed delavci in delodajalci. Občine, sploh samoupravna (avtonomna) zastopstva naj po močeh skrbe za dobre odnošaje delavstva v gospodarskem, socijalnem, prosvetnem in posebej v zdravstvenem oziru. Zahtevamo konečno, da se uredi zakonskim potom *zavarovanje delavstva* za slučaj bolezni in smrti in da se ustvari v ministerstvu poseben oddelek za delavske zadeve.

Trgovski in obrtni — kot srednji stan — je poklican v prvi vrsti, izpodriniti tuji kapital z naših tal, je poklican, priboriti slovenskemu narodu mesta in trge po Spodnjem Štajerskem. Zopet obtožujemo naše 'dosedanje narodno vodstvo, da je tekom desetletij dosti premalo storilo za razvoj in napredek slovenskega trgovstva in obrtništva na Štajerskem. Ne zadostuje, če se pokliče v kak trg ali mesto slovenskega obrtnika in se ga potem — prepusti njegovi usodi. Vse zastonj je klicati slovensko ljudstvo na dosledno izpolnjevanje gesla «Svoji k svojim!», *dokler voditelji sami uprav vnebovpijoče greše nad tem gestlom*. Vse zastonj je klicati k izvajanju tega gesla, če se ne da slovenskemu trgovcu in obrtniku možnosti, da postaneta krepka tekmovalca nasprotnemu obrtniku in trgovcu, dokler slovenski obrtnik in trgovec ne stojita na stališču poštene solidnosti in odkritosrčne konkurence. Želimo krepk razvoj našega trgovstva, in baš v to je v prvi vrsti potrebna stanovska samozavest. Z veseljem pozdravljamo s tega stališča „*Slovensko trgovsko društvo v Celju*“ ter se sigurno nadjamo, da bo tekom časa vzgojilo na slovenskem Štajerskem trgovski zarod, ki bo uspešno tekmoval z nasprotniki ter tuje pijavke izrinil za vselej iz slovenskih krajev. V organizaciji, kakor je ta zasnovana in ki se mora razširiti na široko polje gospodarskega dela, v prvi vrsti na ureditev *trgovskega kredita*, leži *samopomoč* slovenskega trgovstva. Želimo tudi, da napreduje slovenska obrt. V to svrho je baš kot pri trgovcih v prvi vrsti potrebna stanovska samozavest. Naš trgovec

in naš obrtnik se naj zavedata, da sta: **slovenski trgovec** in **slovenski obrtnik**. V obrambo male obrti zahtevamo od zakonodaje, da ji osigura obstanek poleg velike obrti, industrije. Strokovna obrtna organizacija, kakor je «Občeslovensko obrtno društvo v Celju», o katerem želimo, da začne s pozitivnim uspešnim delom, bo zdatno zvišala odporno silo slovenskega obrtništva. V tem oziru z veseljem pozdravljamo odločni napredek slovenskega obrtništva v Šoštanju, ki si je samostojno uredilo vprašanje *obrnega kredita*. Naša skrb bo, da se razširi ta zdrava in rešilna ter napredek pospešujoča misel na celo Spodnje Štajersko. Baš ureditev tega vprašanja ter krepka organizacija našega trgovstva in obrtništva bo izdatno pospeševala oni naravni razvoj, ki pelje do popolne osamosvoje našega srednjega stanu od tujega kapitala, od tujih tvrdk — ter tem potom do popolne osamosvoje naših mest in trgov na slovenskem Štajerskem. Razvoju trgovine in obrti je nujno potrebna ureditev prometnih sredstev, v prvi vrsti železnic. Zahtevamo, naj se pri gradnji železnic ne daje prednost nemškim pred našimi kraji, zahtevamo v interesu našega kmetijstva, trgovstva in obrtništva čim najhitrejšo izgradnjo železniških zvez Ljutomer - Ormož, Rogatec - Brežice ali Mestinje - Brežice in Konjice - Velenje ter zvezo Savinjske doline s Kranjsko. Zahtevamo podržavljenje vseh železnic, posebej južne železnice, ki vozi skozi naše kraje. V korist kmetijskega proizvodjanja, v korist trgovstvu in obrti pa zahtevamo obenem izjednačenje tarifov (cen) na železnicah za prevažanje blaga.

V krepkem, enotnem zastopstvu trgovstva in obrtništva vidimo obenem velik del *narodnostne obrambe* našega srednjega stanu. Ker pa stoji graška trgovska in obrtna zbornica na izključno nemško - narodnem stališču in se pri napetih razmerah to ne more spremeniti, zahtevamo v obrambo stanovskih in narodnostnih koristi našega spodnještajerskega trgovstva in obrtništva *samostojno trgovsko-obrtno zbornico za slovensko Štajersko*.

Izjavljamo, da bomo obračali posebno pozornost in posebno skrb na razvoj naše domače industrije ali velike obrti, ki je danes pri nas še v povojih. Delali bomo z vsemi močmi nato, da čimnajeveč onemogočimo še nadaljnje vsesavanje tujega kapitala v našo zemljo in da čimnajbolj omogočimo razvoj slovenskega kapitala v naši deželi. Naš cilj je, da zabranimo in da zmanjšamo upliv tujega, nam sovražnega kapitala na naše gospodarske razmere.

Da pa se dvigne naša trgovina in naša obrt, je zopet ena glavnih potreb poleg stanovske zavesti in samopomoči *strokovna izobrazba*. Brez nje ni mogoč napredek trgovine in nje tekmovanje s trgovino naših nasprotnikov, in istotako ne obrti. Zato zahtevamo *strokovnih slovenskih trgovskih in obrtnih šol*, v katerih si bodo naši mladeniči, ki imajo veselje do teh strok, pridobili *na podlagi materinskega jezika* vse praktične in tudi teoretične znanosti. Zahtevamo *začasno slovensko trgovsko šolo v Celju ter slovensko obrtno šolo v Šoštanju*.

Delati hočemo na to, da se do časa ustanovitve teh šol upeljejo s pomočjo države *slovenski trgovski in obrtni tečaji*.

Slovensko uradništvo je poleg trgovstva in obrtništva oni stan, s pomočjo katerega si moramo konечно osvojiti mesta in trge spodnještajerske. Zato zahtevamo za naše uradništvo, kakor je to pri nemškem, popolno svobodo političnega prepričanja in svobodo v posluževanju se državljskih pravic. Zahtevamo, da ostanejo slovenski uradniki na slovenskih tleh, da se jih ne pošilja brez potrebe v popolnoma nemške kraje, in se pri nas zato nastavlja zagrizene nasprotnike vsega, kar je slovensko.

Slovensko učiteljstvo je oni sloj našega našega naroda, ki mu daje notranje moči. Našemu učiteljstvu je izročena v mladih letih naša mladina in učiteljstvo ima težko in odgovornosti polno nalogo, da nam vzgoji našo deco v duhu nraavnem, narodnem in družabnem. Težka je naloga, in slovensko učiteljstvo jo vrši z vnemo in pogumom. Baš zato pa zahteva tudi učiteljstvo, da se ga za trud primerno poplača, zahteva nadalje, da se mu podelę vse državljske svoboščine. Te zahteve podpiramo odločno, ker vemo in čutimo, kako velikansko dobro tči v izobrazbi, podani naši mladini v ljudski šoli, za blagor celega naroda. Odločno se izjavljamo proti preganjanju učiteljstva, če deluje v narodnem oziru in želimo, da v tem oziru slovensko učiteljstvo baš s svojo strokovno organizacijo nastopi odločno in neupogljivo.

Za **svečeniški stan** zahtevamo, naj se uredi plače zanj od strani države, posebej za nižje svečeništvo, naj se odpravi bera, ker se nam zdi nevredna izomikanega človeka sploh in posebej svečenika, in naj se uredi pristojbine za cerkvena opravila. Naš pristojbinski zakon je zastarel, je nepoznan ljudstvu in zato se dogajajo dostikrat razburljive nerednosti. Tudi svečeniškega stanu zahteve, v kolikor bodo upravičene, bomo vedno podpirali.

Želimo konečno, da se organizirajo vsi stanovi po svojih poklicih, želimo pa tudi, *da vsi napredni poedinci posameznih stanov kot politične osebe pristopijo k stranki, ki hoče biti in bo vsenarodna, ker bo z enako ljubeznijo oklepala v sebi vse stanove naroda ter bo odločno podpirala in se bojevala za pravice in zahteve posameznih stanov, v prvi vrsti kmečkega stanu.*

Od naših zastopnikov v državnem in deželnem zboru pa zahtevamo, da zastopajo splošno-slovenske koristi *z vso brezobzirnostjo in nepopustljivostjo*, zahtevamo od njih, da opuste oportunistično politiko, češ, vladi se ne smemo zameriti, zahtevamo od njih, da tudi oni od vlade *zahtevajo*, a ne prosijo, zahtevamo, naj ne plazijo na kolenih pred mogotci krog vlade, ampak pokažejo naj kot naši zastopniki, da je tudi v našem narodu ponosa in volje dovolj, da se otrese krivic, s katerimi ga vlada tlači, in da si pribori pravice, ki mu gredo. Posebej zahtevamo od naših poslancev, da z vso odločnostjo zastopajo naše *gospodarske koristi*, v prvi vrsti gospodarske koristi našega kmečkega stanu. Tukaj ne zadostujejo drobnice

z vladne mize v obliki tu'ntam kakšnih podpor, tu je treba *novih zakonov*, ki korenito spremene dosedanje razmere.

Zahtevamo, da zastopajo pred vlado brezobzirno koristi vseh naših stanov *in da ne prodajajo kompromisom na ljubo slovenske zemlje vladi na milost in nemilost v ponemčevanje*. Klicali bomo poslance vsak čas na strog odgovor, ker so voljeni od nas; in če so prevzeli breme, če so prevzeli odgovornost, naj ne smatrajo tega za puhlo čast, ampak *za sveto dolžnost* napram narodu, *za življensko delo*, od katerega nam imajo polagati račun.

*

Hočemo vsestransko izobrazbo vsakega poedinca iz našega naroda. Izobrazba, sloneča na neovržnih resnicah novodobne vede, sloneča *na trdih temeljih napredka in svobode prepričanja*, izobrazba *vsestranska*, — to je naša zahteva, to je naš cilj. Pospeševati hočemo z neumornim delom, s prirejanjem javnih shodov, predavanj, z razširjanjem poljudnih knjižic in naprednih časopisov, pospeševati hočemo z neprestanim poukom ljudstva na vseh poljih modernih znanosti to vsestransko izobrazbo naroda, ki je prvi pogoj, da se vzdržimo, da se ohranimo in da napredujemo kot narod na vseh poljih javnega življenja. Sovražimo in zametavamo *enostransko vcepljanje raznih nauk v srca našega naroda*, zametavamo načelo, da ljudstvo mora verjeti kak nauk že edino za to, ker se mu pove od te ali one strani. Vsak poedinec našega naroda si vdobivaj časoma vpogled v *svetovno vrvenje*,

vsak se izobrazuj *svobodno po svojem prepričanju*, vsakdo čitaj to, kar on sam želi čitati, a čitaj vselej *s pravim in treznim premislekom*, ter presodi vedno resno in razumno, kaj je prav in kaj ni prav. Kadar bo vsak poedinec našega naroda prišel do tega, da bo o vsaki stvari začel *sam razmišljati, sam presojeti*, takrat bomo stali na stališču, da si ljudstvo ne bo dalo zapovedovati ali se priganjati niti od te niti od one strani, ampak bo samostojno in neodvisno ter razumno vse presodilo in po tem svojem razsodku tudi delalo. Na to stališče spraviti naše ljudstvo potom *vsestranske, svetovne izobrazbe* vsakega poedinca, to je naš cilj, naša naloga.

Prva izobrazba se da vsakemu človeku v ljudski šoli. Zato polagamo baš na ljudsko šolo tako veliko važnost in hočemo v ljudstvu vzgojiti spoštovanje do nje. Svet je prostor, kjer se vlivajo nežni mladini v mlada srca najprvotnejši in obenem najvzvišenejši nauki za življenje, svet je prostor, kjer se otroškemu razumu dajejo prvi pogoji samostojnega mišljenja in delovanja.

Dvojno vzgojo razlikujemo: *telesno in duševno*. Zdravo telo hrani v sebi tudi zdravega duha. Zato smo odločni prijatelji *telovadbe* v šolah, odločni zagovorniki čim največjega gibanja mladine v naravi. Telovadba se mora gojiti po naših šolah, ne samo ljudskih, ampak vseh, ker je baš telovadba, *razumna telovadba* pogoj telesne čilosti in svežosti. Tudi ko mladenič in deklica izstopita iz šole, se ne sme pustiti telovadba na stran. V tem oziru smo odkriti in odločni

prijatelji in zagovorniki *slovenskega Sokolstva*, ki ima kot glavno načelo *jačenje telesa*, gibčnost telesa, *ker to je pogoj zdravega duševnega razvoja*. Z veseljem bomo zasledovali in podpirali v tem zmislu delovanje slovenskega Sokolstva, ker nam je baš ono jamstvo, da si izgojimo krepek zarod, sposoben za čim višjo vsestransko izobrazbo.

Duševno vzgojo pa ima človeku dati rodbina, šola, javnost, umetnost in književnost, gospodarski, politični in socialni odnošaji. Šolska vzgoja je prvi pogoj splošne izobrazbe. Zato polagamo, kakor že povdarjano, baš na ljudsko šolo tako veliko važnost, zato želimo, da naše ljudstvo goji globoko spoštovanje do ljudske šole in do učiteljskega stanu. Šola ima vzgajati v prvi vrsti otroško *nрав*, vzgajati ima mladino k človekoljubju. V drugi vrsti ima odgajati otroški *razum*. Želimo, da se v šoli ne napolnjuje samo otroška pamet z dostikrat nepotrebniimi vednostmi, ampak *naj se vzgaja razum, naj se razbistri razsodnost*. Ne, da si otrok vtepe v pamet čim največ mogoče znanosti, to ni še prava izobrazba, ampak ona je še le takrat prava, če sta v otroku vzgojena *razum* in *razsodnost*, da že kot otrok in tudi v poznejšem življenju o vsaki stvari pravilno razsodi in po tem razsodku tudi *delu*. K delu v najširšem pomenu besede, *k delu duha in telesa* se ima vzgajati mladina. Vsporedno z *nравjo* in *razumom* se pa ima vzgajati že v mladih letih tudi trdna, neomahljiva *volja* ter se ima *žlahtniti srce*. Šola ima vzgojiti vsakega poedinca, da bo vedel, da ni rojen samo za sebe, ampak Bogu in bližnjemu,

to je za *pošteno, нравno življenje*. Osobito verski pouk naj navaja otroka v *prvi vrsti k нравnemu življenju* in naj opusti vtepanje otroku dostikrat *popolnoma nerazumljivih nauk* v glavo.

Šola odgovarjaj tudi praktičnim potrebam naroda. *Most med šolo in življenjem se mora premostiti*, šolski predmeti naj se čimnajveč prilagodijo življenju, ki obdaja dete. Ljudska šola ne sme biti samo priprava za nadaljnji študij, ampak bodi tudi nekak uvod v nadaljnje praktično delo vsakega poedinca, kmeta, obrtnika, trgovca itd., — seveda le tako daleč, v kolikor se to pri različnosti poklicov, katere si izbero posamezni otroci, more izvesti. Želimo tudi, naj se že otrokom v šoli podajajo glavni nauki o pravicah in dolžnostih državljana ter o prvotnih načelih razumnega gospodarstva.

Zahtevamo pa odločno v naših šolah *narodno vzgojo*. Ta pa ne tiči v tem, da bi se otrokom govorili politični govori o narodnih nasprotnikih itd. Narodna vzgoja navajaj otroka v prvi vrsti s poukom v *narodni zgodovini*, kateri pouk se mora vršiti s posebno ljubeznijo, k spoštovanju narodne preteklosti, narodovih svetinj, k spoštovanju in k *ljubezni* do narodovih šeg in običajev, k ljubezni do rodne zemlje, do naroda. Vse to se lahko doseže mirnim, ljubeznivim in v resnici očetovskim potom, in slovenski učitelj baš tem potom vsakega poedinca lahko vzgoji v vnetega, izobraženega in ravno po tem neomahljivega Slovenca.

Posnemati bi morali v tem oziru druge narode, ki svojo deco že v ljudski šoli vzgajajo v naravnost

strastne sovražnike narodnih nasprotnikov. Italijanskim učiteljem n. pr. morajo otroci, ko izstopijo iz šole, slovesno priseči, da ostanejo zvesti sinovi italijanskega naroda in besni sovražniki vsega, kar je slovensko.

Stariši imajo podpirati vedno in povsod šolsko vzgojo s tem, da ne jemljejo otroku spoštovanja in ljubezni do šole in učiteljstva, nasprotno mu to spoštovanje in ljubezen še le krepijo in jačijo. Učitelj mora biti otroku ne strah, pred katerim trepeče, ampak prijatelj in dobrotnik.

Zahtevamo, da se siromašnim otrokom dado šolska sredstva (knjige itd.) brezplačno od države, zahtevamo pa obenem, da bodi šolski pouk na vseh šolah, tudi na srednjih in visokih, brezplačen, da se odpravijo razne šolnine in druga nepotrebna plačila. *Dovolj davka plačujemo državi in zato hočemo, da daje država desetkrat več za šole in sploh za izobrazbo ljudstva, nego pa za vojaške uniforme in za kanone.*

Posebno pa se naj pazi v naših šolah tudi na zdravstvene razmere; za vse šole, tudi za ljudske, naj so nastavljeni zdravniki, ki pregledajo šole vsaj vsak mesec enkrat, ljudske šole vsaj vsakega četrta leta enkrat.

Zahtevamo svobodo šolstva z ozirom na vzgojo in pouk. Šolstvo ne sme imeti nikakega jerobstva v tem oziru, nanj ne smejo učinkovati nikakšni zunanji uplivi. Glede uprave (administracije) šolstva zahtevamo, naj se izroči *šolnikom*, ki poznajo in razumejo naše posebne narodne potrebe in poznajo ter razumejo vzgojeslovno stališče. Dokler ima upravo v rokah država, naj tudi ona prevzame vsa denarna bremena,

vsa plačila za šolstvo. Zahtevamo odločno, da se glede plačila za šole *razbremene* naše občine, da vsa plačila prevzame država, odnosno tudi dežela. Ponavljamo: manj za uniforme in kanone, desetkrat več za naše šole!

Slovensko šolstvo na Štajerskem se ima urediti v zmyslu popolne in pravične narodne enakopravnosti. Zahtevamo ljudskih šol povsod, kjer je zadostno število slovenskih otrok, tako posebno v Mariboru in v Celju, zahtevamo slovenske meščanske šole, slovenske srednje šole. Zahtevamo vse vrste strokovnih šol, kar smo že na svojem mestu povdarjali. Zahtevamo pa tudi narodnostno osamosvojenje teh šol, to se pravi, da si bomo svoje šolstvo sami upravljali, in v to svrhu zahtevamo lastni *šolski svet za Spodnje Štajersko*.

Ta šolski svet ima biti prosvetno središče našega narodnega življenja, ima biti budni stražnik, da bi naše šolstvo korakalo vedno na poti napredka.

Izobrazba, podana v ljudski šoli, mora dati vsakemu poedincu pogoje za poznejše življenje, mora biti zato vsestranska. Vsak poedinec pride v položaj življenja, da potrebuje ta ali oni nauk, ki ga je pridobil v ljudski šoli.

Toda vsa izobrazba, ki jo podaja ljudska šola, izobrazba, ki je pogoj pravemu in razumnemu življenju, pogoj napredka v gospodarstvu in s tem pogoj napredka v političnem življenju naroda, vsa ta izobrazba mora biti podana človeku tako, da se vzgoji sporedno srce in razum, in to je mogoče edino na podlagi *materinskega jezika*. Nismo nasprotniki nemščine, nasprotno, veseli nas, če naši ljudje znajo čim

največ jezikov, toda odločni nasprotniki tega smo, da bi se mlade duše naših otrok ubijale že prva leta ljudske šole z nemščino, da bi se jim podajali že v ljudski šoli razni predmeti v nemškem jeziku. Vsak poedinec našega naroda se mora vzgojiti tako, da se zna v vsakem položaju življenja o vsaki stvari izraziti v svojem materinem jeziku. Nemščina se naj, kjer za to morebiti govori potreba, v zadnjih letih ljudske šole uči kot postranski predmet, toda drugih predmetov se naj ne poučuje — vsaj nikdar izključno — v nemščini. Naše prepričanje je, da nemščina sama ne bo rešila našega gospodarstva, naše prepričanje je, *da slovenskega kmeta ne bo rešilo to, če se zna s kakim mešetarjem nemški razgovoriti, ampak naše gospodarstvo, naše kmetije, naše obrtništvo in naše trgovstvo bo rešila čim največja splošna izobrazba v gospodarstvu.* Zato polagamo posebno važnost na to in še enkrat povdarjamo, naj se v ljudskih šolah, posebej na deželi, ozira *na praktične potrebe ljudstva* in naj se oni čas, ki bi se ga zabilo po nepotrebnem s preveč učenjem nemščine, *porabi v pouk v kmetijstvu in gospodarstvu sploh.* Povdarjamo pa, *da je prosti lump vsak napreden Slovenec, ki je tako zakrknjen, da pusti svojo deco mučiti že od prvega razreda naprej v nemški šoli, ter tako ubija dušo svojega otroka.* Sam cesar je rekel pred par mesci: nemški otrok spada v nemško šolo, češki pa v češko! In z ozirom na to je že moravski deželni zbor sklenil, da se imajo sprejemati v češke šole le otroci s češkim maternim jezikom, v nemške šole pa samo otroci z nemškimi maternimi

jezikom. Zahtevamo in bomo z vsemi silami kot napredni Slovenci, ki vidimo pogoj pravega napredka v vsestranski izobrazbi na podlagi materinskega jezika, delali na to, *da se tudi pri nas iz ozirov na razumno vzgojo zakonitim potom zabrani pošiljanje slovenske dece v nemške šole.*

Zahtevamo konečno pravičnost napram učiteljstvu od strani vlade, zahtevamo večjo pozornost v vladnih krogih za naše slovenske šolske in sploh prosvetne potrebe in zadeve, zahtevamo baš za te v naučnem ministrstvu poseben odelek. Z ozirom na to, da Slovenci smo prosvitljen narod in da hočemo kot tak biti ravnopravni z vsemi drugimi narodi, z ozirom dalje na to, da hočemo naše sinove kot uradnike, profesorje itd. imeti vzgojene v slovenskem duhu, zahtevamo odločno *slovensko vseučilišče v Ljubljani.*

Želimo tudi, da se naše ženstvo vzgaja v dobre, нравne žene, v razumne gospodinje; zahtevamo zato *slovenske gospodinjske šole* ter za prvo vsaj gospodinjske tečaje, v katerih se bo naša ženska mladina privadila *razumnemu domačemu gospodarstvu*, privadila obenem *razumni vzgoji otrok* ter vsaj nekoliko pridobila tudi *zdravstvenega znanja* za najnujnejše potrebe v življenju. Smatramo zdrav in čil ženski rod za prvi pogoj zdravega in čilega zaroda in s tem naroda, in smo zato odločni *zagovorniki ženske telovadbe*, ki se — seveda z oziri na нравnost — naj goji že v ljudski šoli.

Samoobsebi umevno ne smatramo izobrazbe, ki si jo pridobi poedinec v ljudski šoli, za dovoljno za

življenje, ampak jo smatramo za podlago nadaljni izobrazbi. Zato smo odkriti prijatelji in bomo tudi z vsemi našimi močmi podpirali ustanavljanje javnih ljudskih knjižnic in čitalnic ali bralnih društev, *zahtevamo pa, da se ista ne postavljajo na enostransko stališče cerkvenih knjig in nauk*, ampak da se v teh društvih poda poedincu priliko si pridobiti *potom razumnega čitanja vseh* mogočih dobrih knjig in časnikov v resnici vsestransko in popolno izobrazbo. Izjavljamo, da bomo podpirali z vsemi močmi delovanje po naših načelih urejenih knjižnic in bralnih društev, zahtevali bomo pa tudi od države in dežele, da to naše delovanje za vsestransko izomiko podpira z vsemi sredstvi. Želimo, da se poda ljudstvu splošna, posebej pa gospodarska ter politična izobrazba. Baš ta poslednja se nam zdi velike važnosti in zato jo bomo razširjali potom shodov, zborovanj, predavanj, knjižic, časopisov, knjižnic itd. Vsak poedinec našega ljudstva mora biti poučen o svojih državljanskih pravicah in dolžnostih, o svojih pravicah in dolžnostih kot Slovenec, kot Slovan in človek, mora biti poučen o ustavnem življenju, o upravi naše države, o naših narodnih zahtevah itd.

Izobrazba, vsestranska in splošna, je pogoj obstanka in napredka naroda, izobraženi in napredni narodi so pogoj obstanka in napredka države.

*

Spoznavamo, da smo štajerski Slovenci sami preslabi, da bi do konca in do popolne zmage izvedli

silni boj za vse naše pravice. Zato smo odločni protivniki sedanjega vladnega sistema, odločni protivniki razkosanja Slovencev na posamezne kronovine (Štajersko, Kranjsko, Koroško in Primorsko ter celo Ogrsko) in zahtevamo *združenje vseh Slovencev, tudi naših prekmurskih bratov*, v eno narodno celoto, v eno skupino, ki si v okviru avstrijske države sama upravlja vse zadeve, ki se tičejo Slovencev. Zahtevamo torej *narodno samoupravo ali avtonomijo*, z drugimi besedami, zahtevamo

zedinjeno Slovenijo,

zahteva, ki so jo naši očetje mogočno dvignili v navdušenih časih slovenskih taborov v letih sedemdesetih.

Vsi zedinjeni Slovenci s svojo narodno samoupravo bi odločevali o vseh svojih gospodarskih, prosvetnih in političnih potrebah samostojno s svojim *narodnim, ljudskim zborom ali parlamentom v Ljubljani*. Zahtevamo, da se na enaki način zrušijo vse dose danje kronovine ali dežele in da se vsi narodi združijo v narodnostne skupine ali celote ter vsaka taka narodna skupina za sebe odločuje o svojih narodnih zadevah. Le o vprašanjih, ki zadevajo celo državo, o državni politiki nasproti drugim državam in o splošnem državnem gospodarstvu bi odločevali odposlanci vseh narodov v skupnem državnem zboru ali parlamentu. Le na tak način smo prepričani, da se zmanjšajo sedanji narodni boji, da se neha gospodstvo enega naroda nad drugim in da postanejo v resnici vsi narodi samoupravni in svobodni.

Odločno in z vsemi svojimi močmi bomo delali potom izomikanja ljudstva na to, *da se ukorenini v njem misel zedinjene Slovenije in da postane ta zahteva zahteva vsakega poedinca našega naroda.*

Vsakemu izobraženemu Slovencu mora biti tudi znano, da Slovenci v svetovnem gibanju nismo osamljeni, ampak da smo le ena veja velikanskega drevesa slovanskega roda. Imamo brate v Hrvatih, Srbih in Bolgarih na jugu Evrope, v našem bližjem sosodstvu, imamo brate v Čehih, Slovakih, Poljaki, Malorusih in Velikorusih na severu Evrope. Vsi ti so naše krvi, našega plemena in govore, kakor mi slovenski jezik kot narečje slovansko, tako oni svoje jezike kot narečja slovanska. Vsi ti jeziki pa so si več ali manj med seboj podobni in zato lahko rečemo, da smo si bratje po krvi in jeziku. Vsi ti bratski narodi imajo ravno tako težke boje za svoje pravice in za svojo narodno svobodo kakor mi.

Nočemo učiti nauka, da se imamo vsi Slovani združiti v eno cesarstvo pod enim vladarjem. Tak nauk bi bil blazen in neizpeljiv. Toda to hočemo, da se spoštujemo drug drugega, da ljubimo mi Slovenci in spoštujemo svoje slovanske brate ter da oni ljubijo in spoštujejo nas. Želimo, da se spoznavamo med seboj, da spoznavamo drug drugega jezik, književnost, šege in običaje, sploh prosveto, in želimo, da se duševno in gmotno podpiramo drug drugega proti skupnim sovražnikom. *Bodimo iskreni Slovenci — ter spoštujmo in ljubimo svoje slovanske brate!*

To so v glavnih potezah naša načela. Mnogo in obširno bi se dalo še govoriti o posameznostih. A zato se v tej knjižici ne gre, ampak gre se nam za to, da štajerski Slovenci spoznajo naše glavne, osnovne misli.

Svoja načela bomo zastopali vsekdar odločno in neomajno, zastopali bomo načela politične svobode slovenskega naroda, političnih in jezikovnih naših pravic, zastopali načela splošnega gospodarskega napredka, načela splošne prosvete, izomike slovenskega ljudstva, branili bomo narodovo svobodo proti navalu tujcev in nasilju države, branili bomo svobodo in *edino pravico odločevanja ljudstva* v življenskih narodnih vprašanjih nasproti nadvladi in gospodovalnemu vplivu ter delovanju posameznih oseb in stanov, torej *načelo ljudske, v resnici narodne politike*, branili bomo *svobodo političnega in verskega prepričanja* vsakega poedinca.

S svojimi sodeželani hočemo živeti v miru. Toda *neizprosen boj napovedujemo tistim narodnim nasprotnikom, ki izsesavajo našo zemljo in naše ljudstvo*. Na slovenski, na svoji zemlji hočemo biti mi sami gospodarji! Odkrit in neizprosen boj napovedujemo tudi strupenemu vplivu tistih, ki so, rojeni od slovenskih mater, to pozabili, ki so kot navadni lumpje prodali svojo narodnost, svoj jezik za ničvredno čast, ki so postali zaničevalci slovenskega imena in slovenskega jezika, gnusni odpadniki od svojega naroda. *Nikdar tega ne stori v resnici izobražen in napreden Slovenec*, in kdor to stori, se ne more in ne sme imenovati z

3*

lepim imenom naprednjak, ampak častihlepnež in nazadnjak.

«Narodnost je naše najvišje načelo!» Te besede smo postavili na čelo svojim izvajanjem. In izjavljamo konečno slovesno in sveto: kakor nam bo sicer neizprosen boj za naša napredna načela svet in drag, kakor bomo stali za-nja neomajno in trdno, tako tudi izjavljamo, da nasproti vladi, kadar se bo šlo za narodni obstoj in za najvišjo korist, za narodno, pojdemo v boj skupno s svojimi političnimi nasprotniki lastne narodnosti. Nikdar in nikoli ne pozabimo vzvišenega načela, da je *narodna korist prva, in kjerkoli se bo šlo proti vladi ali proti narodnim nasprotnikom za to, da ohranimo našo narodnost, tam bomo z vsemi rojaki, naj si bodo potem tudi drugega političnega in prosvetnega naziranja, korakali skupno pot k narodni zmagi*. Zahtevamo pa tudi, da nas nasprotna naša stranka vsikdar in povsod upošteva kot stranko, kjer bo trebalo skupno z nami iti v boj. *Kjer je narodnost naša sigurna, ne poznamo z nazadnjaštvom nikakih kompromisov. A skupen nastop zahtevamo in si stavimo to kot najvišje načelo, kjer se gre za nevarnost za narodni obstoj*. Vedno nam je bližji slovenski rojak, bodi še tak nazadnjak v svojih nazorih, kakor pa narodni odpadnik in narodni nasprotnik, ki se dela naprednjaka, a že s tem, ker pomaga tlačiti in uničevati drugi narod, pokaže edino svoje najostudnejše nazadnjaštvo.

Pravi naprednjak je oni, ki želi vsakemu vse pravice in svobodo, ki zastopa načela vsestranske

narodne svobode in vsestranske izomike. To pa naši odpadniki in naši narodni nasprotniki niso, in zato jih zaničujemo kot najostudnejše nazadnjake.

Slovenci zelene Štajerske!

Po teh načelih hočemo delati kot stranka in hočemo pisati naš časopis. Ne gre se nam za to, da bi naš narod dobil nove poslance, nove župane itd., *gre se nam za to, da v naši politiki na znotraj in na zunaj zavlada nova smer.*

Vi vsi, ki spoštujete svobodo narodno, svobodo prepričanja, ki ste prepojeni z mislijo napredka, stopite v naš krog, postanite sobojevniki prave slovenske ljudske politike, postanite sobojevniki prave napredne misli!

J. Šinko,

posestnik, tržan in župan v Središču.

Benjamin Kunej,

posestnik in tajnik v Brežicah.

Dr. Rihard Karba,

zdravnik na Vranskem.

Jože Zdolšek,

posestnik na Ponikvi.

Rudolf Vrabl,

učitelj na Vranskem.

Fran Štupica,

c. kr. notar v Št. Lenartu v Slov. Gor.

Rad. Škoflek,

nadučitelj v pokoju v Vojniku.

Blaž Urleb,

pos. in župan v okolici Št. Jur ob j. ž.

Ivan Pleskovič,

rač. vodja br. skladišča v Trbovljah.

Dominik Majcen,

rudar in tajnik «Delav. podp. društva» v Hrastniku.

Dr. K. Chloupek

zdravnik v Ljutomeru.

Vekoslav Spindler v Celju.

PRILOGA 4.:

Pravila Slovenske kmečke zveze za Štajersko

Pravila
Slovenske kmečke zveze
za Štajersko.

Založba društva. — Tiskarna sv. Cirila v Mariboru.

Ime in sedež društva.

§ 1.

Društvo se imenuje „Slovenska kmečka zveza“ za Štajersko, je politično društvo in ima svoj sedež v Mariboru.

Društveni namen.

§ 2.

„Slovenska kmečka zveza“ za Štajersko ima namen:

1. Voditi ustavni boj za politične pravice, za gospodarsko blagostanje in za nravno čilost kmečkega stanu.

2. Braniti kmečki stan pred vsemi nevarnostmi, ki pretijo njegovemu obstanku in njegovi moči.

3. Buditi in razširjati samozavest kmečkega stanu, gojiti ljubezen do domače grude in ohraniti njegove dobre navade.

4. Vzbujaati med kmeti zavest vzajemnosti in jih prepričevati, da se morajo boriti vsi za enega in eden za vse.

5. Pospeševati zlasti gospodarsko izomiko kmečkega stanu.

6. Skrbeti, da se omeji preseljevanje kmečkih delavskih moči z dežele v mesta, trge in obrtne kraje.

7. Ustanavljati po zmožnosti in potrebi kmečke knjižnice, čitalnice in druga središča duševne probuje in prosvete kmečkega stanu.

8. Braniti in utrjevati krščanskega duha v kmečkem stanu.

9. Gojiti ljubezen do slovenske zemlje in slovenskega jezika ter braniti narodne pravice slovenskega ljudstva.

Sredstva.

§ 3.

V dosego svojega namena uporablja društvo vsa primerna, zakonito dovoljena sredstva.

Osobito se društvo:

1. Udeležuje volilnih bojev v državni in deželni zbor, v okrajne, občinske in druge samoupravne zastope ter prireja v ta namen volilne shode.

2. Se izraža o kandidatih, jih postavlja in zastavlja vse svoje moči, da se pri teh volitvah varujejo pravice in koristi kmečkega stanu v smislu društvenega programa.

3. Vpliva na sklepe zakonodajnih in samoupravnih zastopov s tem, da se obrača do njih in posameznih članov istih s prošnjami in spomenicami, jim razlaga želje in potrebe kmečkega stanu ter javno razglša zaupanje ali nezaupanje ljudskim zastopnikom ali drugim za javne zadeve odgovornim činiteljem.

4. Poučuje ustmeno in pismeno, po shodih, lepakih, letakih, brošurah, časnikih in knjigah kmete o njihovih pravicah in koristih, razkriva rane kmečkega stanu in neustrašeno pobija vse, kar utegne biti v škodo kmečkemu stanu.

5. Pospešuje družabno življenje kmeta na temelju starih krščanskih šeg in navad.

6. Brezplačno daje pojasnila v gospodarskih, pravnih, vojaških in drugih sličnih zadevah; ter pomaga z nasveti društvnikom pri sestavljanju prošenj, vlog itd.

7. Skrbi, da prešine kmečko mladino pravi stanovski duh; in da se ista stanovsko izobraža.

8. Goji med kmečkimi posli in delavci vdanost in ljubezen do kmeta.

Društveni okoliš.

§ 4.

Društveni okoliš obsega politični okraj mariborski, ljutomerski, ptujski, slovenjegraški, konjiški, celjski, brežiški ter sodni okraj radgonski, cmureški in arveški.

Članstvo.

§ 5.

K društvu more pristopiti: *a)* vsak polnoletni avstrijski državljani moškega spola, ki poseduje v društvenem okolišu nepremično imetje bodisi kot lastnik, kot najemnik ali kot uživalec; *b)* vsak državni ali deželni poslanec, v katerega volilno okrožje spada deloma ali v celoti društveni okoliš, *c)* vsak drug polnoletni avstrijski državljani moškega spola, ki prebiva v okraju in je prijatelj kmeč-

kega stanu. Kdor želi k društvu pristopiti, ima svoj pristop naznaniti društvenemu vodstvu. O sprejemu ali odklonitvi sklepa društveni odbor, ne da bi mu bilo treba naznaniti za svoj sklep razlogov.

§ 6.

Član, ki po mnenju odbora nasprotuje društvenim smotrom, krši stanovsko edinost ali ne izpolnjuje članskih dolžnosti, se sme s sklepom društvenega odbora izključiti, ne da bi bil odbor dolžan naznaniti izključenemu razloge svojega sklepa. Kdor želi prostovoljno iz društva izstopiti, mora to naznaniti društvenemu vodstvu. Dolžan je pa vsekako še plačati članarino za tisto leto, v katerem naznani svoj izstop, razen če se to zgodi že meseca januarja.

Društveni zaklad.

§ 7.

Društveni stroški se pokrijejo iz društvenega zaklada. Društveni zaklad se snuje: *a)* iz rednih prispevkov društvenih članov; *b)* iz dohodkov društve-

nih tiskovin in naprav (časnikov, knjig, knjižnic, čitalnic itd.); c) iz prostovoljnih doneskov društvenikov in prijateljev kmečkega stanu.

Pravice društvenikov.

§ 8.

Pravice društvenih članov so:

a) vdeleževati se z odločilnim glasom društvenih zborov in shodov; b) voliti in voljen biti; c) dobivati od društva pojasnila v stanovskih zadevah; d) naznanjati društvenemu vodstvu želje in nazore, ki se tičejo društva in njegovih smotrov; e) vložiti ugovor zoper vsak ukrep ali sklep društvenega vodstva ali odbora, ki se članu ne zdi umesten ali koristen iz stališča stanovskih kmečkih koristi. Dolžnost društvenega odbora je, o vsakem takem ugovoru nemudoma sklepati in o tem prvemu sledečemu občnemu zboru natančno poročati.

Dolžnosti društvenikov.

§ 9.

Dolžnosti društvenih članov so:

a) pospeševati in podpirati po svojih močeh društvene namene; b) izpolnjevati sklepe občnega zbora, odbora in odredbe društvenega vodstva; c) varovati stanovsko edinost, slogo in vzajemnost v obrambo kmečkih pravic in koristi; d) redno plačevati članarino v društveni zaklad.

Članarina.

§ 10.

Članarina znaša na leto 1 krono, za manj imovite člane 50 v, in se plača za prvo leto takoj pri vstopu, potem pa vsako leto najkasneje do 31. januarja. Razloček med manj in bolj imovitimi določa v vsakem posameznem slučaju neprizivno odbor.

Vodstvo društva.

§ 11.

Društveno vodstvo je v rokah društvenega načelnika, ali če je ta zadržan, društvenega podnačelnika. V slučaju zadržka podnačelnikov pa pride društveno vodstvo v roke od načelstva v to poobla-

ščenega društvenika. Načelnik, odnosno njega namestnik, zastopa društvo na zunaj, sprejema vse za društvo namenjene dopise, predseduje društvenim shodom, vsem odborovim sejam in opravlja sploh vse tekoče društvene posle. Načelnik je izvrševalni organ društva in se ima pri vodstvu društvenih zadev držati sklepov odbora ter društvenih zborov. Za svoje poslovanje je odgovoren v prvi vrsti odboru in končno občenemu zboru. Društvenega načelnika izvoli občni zbor za tri leta; dokler se ne izvoli nov načelnik, posluje prejšnji. Poslovna doba podnačelnikov, katere izvoli odbor, preneha s poslovno dobo odbora, ki jih izvoli.

Društveni odbor.

§ 12.

Društveni odbor obstoji iz načelnika in devet odbornikov; katere izvoli občni zbor iz vrste društvenikov z absolutno večino. Poslovna doba odboru je tri leta. Dokler se ne izvoli nov odbor, posluje prejšnji. Če med poslovno dobo kak odbornik umrje ali iz katerega koli

vzroka prostovoljno izstopi, sme odbor na njegovo mesto poklicati kakega namestnika, katerega mandat pa traja le do prihodnjega občnega zbora. Odbor izvoli izmed odbornikov društvenemu načelniku kot namestnike tri podnačelnike, potem blagajnika in tajnika ter njuna namestnika. Odbor sklepa redno o vseh društvenih zadevah, ki niso obvezno pridržane odločitvi občnega zbora. Odbor določa sam svoj opravični red in imenuje zaupnike v raznih krajih društvenega okoliša. Odbor sklepa veljavno z nadpolovično (absolutno) večino glasov. Pri enakosti glasov odločuje predsednik. Odbor še shaja na povabilo načelnika in je sklepčen ob navzočnosti načelnika, odnosno enega izmed podnačelnikov in še dveh članov.

Občni zbor.

§ 13.

Občni zbor se snide redno vsako leto enkrat. Izvanredni občni zbor se snide, kadar to odbor ali društveni načelnik umestno spozna, ali če to zahteva od

načelnika vsaj petina društvenikov v pismeni vlogi, naznanivši predmet, o katerem naj se razpravlja, če ta spada v delokrog občnega zbora. Čas, kraj in dnevni red občnega zbora, določi navadno odbor, izjemno pa načelnik, kadar iz lastnega nagiba skliče izvanredni občni zbor. Povabilo na občni zbor z dnevnim redom vred je razglasiti v društvenem glasilu.

§ 14.

V delokrog občnega zbora spada:

- a) volitev društvenega načelnika;
- b) volitev 9 odbornikov in 10 namestnikov;
- c) volitev dveh pregledovalcev računov;
- d) sprememba društvenih pravil; e) sklepanje o razdruženju društva; f) določitev društvenega glasila; g) določitev obveznih navodil za poslovanje odbora in vodstva.

§ 15.

Občnega zbora se sme vdeležiti vsak društvenik z odločilnim glasom. Sklepa in voli se z nadpolovično, absolutno večino glasov navzočih društvenikov. Pri

enakosti glasov odločuje glas predsednika, pri volitvah pa odločuje, ako tudi ožja volitev ne dožene absolutne večine, končno po predsedniku vzdignjen žreb. Za veljaven sklep o spremembi pravil ali o razdruženju društva treba dvetretjinske večine navzočih članov.

§ 16.

Občni zbor sklepa veljavno pri vsakem številu navzočih članov. Za spremembo pravil in razdruženje društva pa je treba dvetretjinske večine navzočih udov. Občnemu zboru predseduje načelnik oziroma podnačelnik, v njih odsodnosti najstarejši navzoči odbornik.

Zaupniki.

§ 17.

Društveni zaupniki, katere imenuje odbor v posameznih krajih društvenega okoliša, imajo nalogo, opazovati društveno življenje v svojem kraju, poročati o društvenih razmerah in o željah društvenikov društvenemu vodstvu in sploh istemu izražati vedno svoje mnenje o

vseh zadevah, ki spadajo v društveni delokrog. Osobito imajo zaupniki nadzirati izvršitev društvenih sklepov in ukrepov v svojem kraju in pospeševati redno vplačilo društvenih prispevkov.

Društveni shodi.

§ 18.

Na javnih in nejavnih shodih, ki jih prireja društvo v svojem okolišu, predseduje načelnik ali podnačelnik, ako pa nobeden teh ni navzoč, od načelstva v to posebno pooblaščen društvenik.

Pravnoobvezne listine.

§ 19.

Pravnoobvezne listine društva podpisujeta skupno načelnik in eden odbornik.

Prepiri.

§ 20.

Prepire v društvu razsoja neprizivno občni zbor.

Razglasila.

§ 21.

Vsa društvena razglasila so pravno-veljavna, ako so objavljena v društvenem glasilu.

Razdruženje društva.

§ 22.

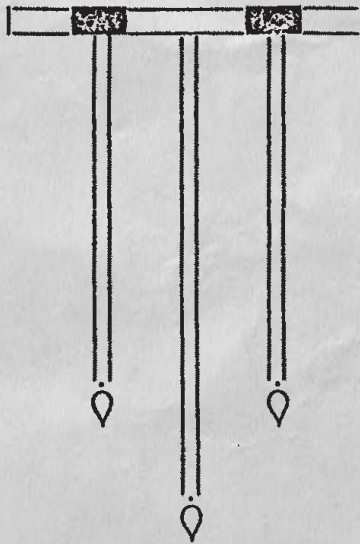
Če se društvo razide, bodisi prostovoljno po sklepu občnega zbora ali pa vsled oblastvenega razpusta, pripade društveno imetje po enakih delih ubožnim zakladom tistih občin društvenega okoliša, v katerih prebiva vsaj dvajset društvenikov; če pa bi takih občin ne bilo, pripade društveno imetje zadnjemu takratnemu predsedniku, ki ga mora porabiti v slične svrhe, kakor jih ima „Zveza“.

Prehodna določba.

§ 23.

Društvo je ustanovljeno, kadar pristopi dvajset društvenikov. Pristop je

priglasiti pri predlagatelju, ki sprejem po svoji previdnosti dovoli ali odreče. Kakor hitro je dvajset družtenikov sprejetih, skliče predlagatelj prvi občni zbor, na katerem se izvoli načelnik in odbor, in s tem preneha delovanje predlagatelja.

Vplačila.

Leto	Znesek	Potrdilo
1907		
1908		
1909		
1910		
1911		
1912		
1913		
1914		
1915		